VETENSKAP
OCH
BILDNING

SIGMUND FREUD

DRÖMTYDNING

I

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 11 kr.

AB

VETENSKAP
OCH
·BILDNING·

VETENSKAP OCH BILDNING

VETENSKAP

OCH BILDNING

*   *   *

ALBERT BONNIERS
HANDBÖCKER I VÅR
TIDS VETANDE * *

BAND XXXVI

SIGMUND FREUD

DRÖMTYDNING. I

DRÖMTYDNING

AV

SIGMUND FREUD
PROFESSOR I WIEN

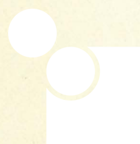
BEMYNDIGAD ÖVERSÄTTNING TILL SVENSKA
JÄMTE INLEDNING AV

JOHN LANDQUIST
FIL. D:R

FÖRRA DELEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1927

SIGMUND FREUD

INLEDNING AV

JOHN LANDQUIST

I.

Freud författaren.

Psykoanalysen har redan alstrat en rik litteratur, och även i Sverge har utgivits en rad böcker, som utlägga eller kritisera dess läror eller i varje fall i sina betraktelser över neuros och själshälsa ha sin förutsättning i den Freudska psykoanalysen. Men Sigmund Freud själv, psykoanalysens uppfinnare och dess alltjämt levande mästare, har i Sverge hittills endast varit representerad med ett av sina större arbeten (Vardagslivets psykopatologi 1924) och torde överhuvud här vara föga läst, helt visst mindre än flera hans populära uttolkare och i övrigt epigoner av den psykoanalytiska rörelsen. Det kan ha en näraliggande förklaring däri, att epigonerna — vi syfta här icke på svenska författare — presentera psykoanalysen i en mindre djupt inträngande och tillika mindre stötande form än den föreligger i sin originala gestaltning. Men å andra sidan är också denna litteratur merendels utvattnad och föga originell. Den kommer för så vitt att gå förbi utan att lämna djupare spår. Om svenskarna verkligen vilja intränga i psykoanalysen, få varaktiga minnen av den, bli delaktiga av de kulturimpulser den har att ge och slutligen övervinna den i dess ensidighet, så finnes ingen annan väg än att lära känna Freud själv. Hos honom finnes psykoanalysens människoforskning i dess verkligt vetenskapliga djup och dess metoder och dess läror i sin levande

tillblivelse, som ännu icke trots djärva hypoteser såsom stundom hos hans lärjungar stelnat till en utanläxa. Jag minns, hur vid ett sammanträde i Wiens Psychoanalytischer Verein, där jag var närvarande, den gamle Freud efter det en ung man hållit ett mycket rättroget föredrag över sexualiteten i tysk ungdomsrörelse, trött och föga imponerad anmärkte, att det inte var någon svårighet att göra en dylik utläggning, när man väl kände metoden. Hos Freud finnes ännu psykoanalysen som förstahandsforskning och med oavlåtligt undersökande blick på ett levande människomaterial.

Men Freud har också en annan egenskap, ej utan samband med denna hans vetenskapliga förtjänst. Han är en stor författare, den ojämförligt mest betydande bland alla psykoanalysens skriftställare. Hans framställning har en fullkomlig naturlighet, lika fri från affektation som från banalitet, och en djup uppriktighet. Man träffar i hans skrifter och framför allt i Drömtydning icke bara hans undersökningsobjekt men också honom själv. Det är en bekantskap värd att göra. Man får i Drömtydning se honom i hans ställning av omstridd judisk läkare i Wien, arbetande under långa år av ensamhet och motstånd med sitt tunga material, och med utgestaltande av sina sällsamma teorier; man ser honom i hans förbindelser med sina vänner, en del av hans familjeliv vare sig i Wien eller på sommarferier uppe i Aussees berg, man råkar honom någon gång på hans efterlängtade Italiaresor, som ge honom en sparsam vederkvickelse från hans mödosamma praktik och hans vetenskapliga arbete; man lär känna honom i hans oppositionella känslor som jude alltifrån barndomens drömmar om den semitiske hjälten Hannibal, som hotade krossa Roms världsrike. Obeveklig ihärdighet och trots bilda hans grundkaraktär; intet motstånd förmår det minsta rubba honom i hans positioner;

han känner inga konventionella hänsyn; han är oberörd av varje ävlan efter popularitet. Man är böjd att kalla denna sträva karaktär för en fullödig representant för judiskt trots. Men man får därvid genast göra den anmärkningen, att han är främmande för agitatorns ensidiga framställning av fakta, varpå en annan stor litterär jude i Skandinavien, Georg Brandes, gett exempel. Han är läkare och få ha tagit naturvetenskapernas fordran på objektivitet, här mer än eljest krävande, då det gällde ömtåliga psykiska områden, på så fullständigt allvar som han. Kanske kan man spåra hans trots i den hänsynsfrihet, varmed han framlägger och betonar för den mänskliga känslan motbjudande orsakssammanhang. Han är naturalist. Han har en illusionsfri, en pessimistisk blick på människonaturen, vari utan tvivel hans ras' livserfarenhet har sin del. Han blickar mera bakåt mot det förflutna och nedåt mot djupen än uppåt mot de utvecklande krafterna; men denna inriktning är också delvis betingad av hans uppgift som läkare att ställa de nervöst sjukas diagnos. Visst är i varje fall att detta gjort en ensidighet i den tavla av människosjälen hans verk ger. Själv har han känt tyngden av sin plikt som läkare och det glädjelösa i det material han som vetenskapsman har att behandla. Han berättar i Drömtydning hur han en sommarkväll ensam i staden efter en föreläsning kände sig nedstämd, vämjdes vid detta rotande i människosjälens smuts, som var honom ålagt, hur de vänliga ljusa bilderna av barnen och av landskapet i Aussee föresvävade honom och hur den unga lärjungens smicker av honom som en stor man ännu mer förbittrade hans stämning.

Freud har sådan han uppträder i Traumdeutung den betydande människans gåva av osökt självframställning. När man i denna bok närmare lär känna honom skall man innanför alla

andra egenskaper, man hos honom kan anmärka, träffa ett milt allvar. Det är vetenskapsmannens och människovännens allvar. Men man skall då också upptäcka att detta allvar stundom mjuknar och lyser upp i ett humoristiskt leende, som ofta tar honom själv till föremål. Också denna gåva av självframställning, mindre vanlig i litteraturen, har förunnats Freud genom hans uppriktighet och hans fulla lugna närvaro i det arbete han utför och skildrar.

Drömtydning är det centrala och det främsta av Freuds verk både ur vetenskaplig och konstnärlig synpunkt. I det ganska omfattande verket Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse har han framställt sin lära i hela dess vidd och bemödat sig att göra denna framställning populär. Men här är ämnet tillrättalagt för ett publikum, och vad han säger, de fall han redogör för, de liknelser han använder har han ofta redan brukat i annat sammanhang. Man föredrar då de ställen där de framträda i original. I Drömtydning har han framställt sina märkvärdiga upptäckter rörande drömlivet och det omedvetna för första gången. Den är till stor del uppbyggd av dagboksanteckningar. Här står man omedelbart framför de analyserade fallen, här följer man hans tankars ansträngningar på deras ofta slingrande gång. Han gör sig ingen brådska, och läsaren må också giva sig till tåls. Men han skall icke med all den opposition han kan känna finna sig obelönad. Drömtydning är icke en fabricerad bok, det är en bok som framvuxit. Den är ett av de naiva åskådningsmättade verken i vetenskapens historia. Den tillhör de stora prosaverken i Tysklands litteratur.

II.

Biografi. Psykoanalysens grunddrag.

Sigmund Freud föddes 6 maj 1856 i Freiberg i Mähren, en liten stad i nuvarande Tjeckoslovakiet. Hans far var en judisk affärsman i anspråkslösa villkor. Hans förfäder på dennes sida hade under medeltiden, efter vad Freud tror sig veta, långa tider bott i Köln, men på 1400- eller 1500-talet flytt därifrån mot öster och under loppet av 1800-talet från Lithauen och över Galizien flyttat in i Österrike.[1] Vid fyra års ålder kom Freud till Wien. I läroverket upp till studentexamen var han primus i klassen under sju år. Någon särskild förkärlek för läkarens verksamhet hade han inte under dessa ungdomsår och för övrigt inte heller senare, påstår han. »Snarare hade jag ett slags vetgirighet, som mer riktade sig på mänskliga förhållanden än på naturliga föremål.» Men Darwins då aktuella lära övade starkt inflytande på honom, emedan den tycktes innebära och lova ett utomordentligt framsteg i begripandet av världen, och Freud meddelar att uppläsningen under ett populärt föredrag av Goethes uppsats Die Natur ingav honom kort före studentexamen beslutet att studera till läkare. Det har alltså varit en humanistiskt romantisk, till viss grad filosofisk impuls, som från början drivit Freud in på hans bana.

Han inskrevs 1873 vid universitetet i Wien. Här gjorde han de första kännbara erfarenheterna av antisemitismen. Man ställde anspråken, att han skulle känna sig som mindervärdig och icke tillhörig nationen, emedan han var jude. Det första

[1] Dessa och nedanstående biografiska uppgifter äro hämtade ur Freuds autobiografiska uppsats i Die Medicin der Gegenwart in Selbstdarstellungen, Berlin 1925.

avvisade han med all bestämdhet, från det senare avstod han, säger han, utan mycket beklagande. »Jag menade, att det för en ivrig medarbetare också skulle finnas en liten plats inom mänsklighetens ram även utan ett sådant inordnande.» Han kastade sig över flera vetenskapliga fack utan nämnvärd framgång men fann slutligen tillfredsställelse i Ernst Brückes fysiologiska laboratorium. Han arbetade här 1876—1882 och specialiserade sig på nervsystemets histologi. Bland de egentliga medicinska facken hade han uppriktig böjelse endast för psykiatrien och promoverades 1881, utan att ha gjort sig någon brådska, till medicine doktor. Brücke, hans vördade lärare, uppmanade honom omsider 1882 att med hänsyn till hans fars ringa medel uppge den teoretiska banan. Man ser av detta människovänliga råd, att den unga Freud själv varit en föga praktiskt anlagd teoretiker. Freud lämnade, följande den gamles maning, sitt institut och ingick vid det allmänna sjukhuset i Wien, där han efter en tid befordrades till andre läkare. Han kunde dock inte uppge sina vetenskapliga intressen. Brücke hade hänvisat honom till undersökning av ryggmärgen hos en viss lågt stående fiskart och han övergick nu på hjärnanatomiska institutet till forskning över det mänskliga centralnervsystemet, särskilt över medulla oblongata, varom han publicerade några smärre avhandlingar. Hans sysslande med hjärnanatomi gav honom anledning till att av ekonomiska skäl ägna sig åt nervsjukdomarna. Men studiet härav var på den tiden försummat i Wien. Charcot i Paris var samtidens stora namn på området och Freud beslöt att vidare utbilda sig hos honom. Efter att 1885 ha förvärvat en docentur i neuropatologi i Wien fick han på grund av Brückes förord ett resestipendium och avreste hösten samma år till Paris.

Särskilt intresserades Freud här av Charcots sista undersök-

ningar över hysterien, vilka delvis försiggingo under Freuds ögon. Charcot uppvisade i dessa den vanliga förekomsten av hysteri också hos män och att hysteriska förlamningar och kontrakturer kunde uppnås genom hypnotisk suggestion. Freud och andra voro först förvånade och misstrogna; Charcot svarade vid en av diskussionerna härom: Ça n'empêche pas d'exister, ett ord, säger Freud, »som oförglömligt inpräglat sig i mig». Freud utvecklade för Charcot en plan på ett arbete, vari de hysteriska förlamningarna skulle jämföras med de organiska. Han ville bevisa, att de hysteriska förlamningarna avgränsa sig enligt den populära, icke anatomiska föreställningen hos människorna. Charcot godkände planen, men det var lätt att se, tillägger Freud, att han icke var särskilt intresserad att ingå på neurosens psykologi. Tydligt är å andra sidan, att Charcots forskningar givit Freud en impuls till detta studium.

Hösten 1886 slog Freud sig ned som nervläkare i Wien och gifte sig med den unga dam, som väntat på honom under fyra år. Det var hon, omtalar Freud, som var orsaken till att han gick miste om sin världsberömmelse som upptäckare av kokainets lokalanestetiska verkan. Han hade 1884 börjat utforska kokainets fysiologiska verkningar, men mittunder arbetet fick han möjlighet att företa en resa till sin fästmö, som bodde i en avlägsen stad och som han ej sett på två år. Han avslutade brådstörtat sin lilla avhandling om kokainet och lovade fortsättning. Men han hade meddelat två av sina vänner, Königstein och Koller, sina tankar om kokainet och särskilt utsikten att använda dess anestiserande verkningar vid ögonsjukdom. Då Freud återvänt från sin semester, hade Koller redan utfört sina lyckade experiment med kokain på djurögat. Också i Drömtydning anspelas på denna episod i analysen av

drömmen om den botaniska monografien (Drömtydning I, s. 72—73, 171).

I Wien sökte Freud sprida sina Charcotska lärdomar om den manliga hysterien och hypnosens betydelse för hysteriska fenomen men möttes med tvivel eller likgiltighet. Den hypnotiska suggestionen blev emellertid under Freuds första år som läkare hans huvudsakliga metod. För att fullkomna sin teknik reste han sommaren 1889 till Nancy, där han bevittnade Liebaults och Bernheims experiment. Han hämtade därav, säger han, »de starkaste intryck av möjligheten av mäktiga psykiska processer, som dock förbli dolda för människans medvetande». Han var under åren 1886—1891 övervägande sysselsatt med sin praktik. 1891 offentliggjorde han ett arbete om hjärnförlamning hos barn i kompani med en kollega och en liten avhandling Zur Auffassung der Aphasie.

Redan från början av sin hypnotiska praktik hade Freud vid sidan av de suggestiva orderna också använt ett annat medel. Han hade nämligen under hypnosen sökt utforska patienten om hans symtoms uppkomst. Detta förfarande syntes honom mer verksamt än det förra. Anledningen till denna metod var en episod, som bildar psykoanalysens egentliga förhistoria. En praktiserande läkare i Wien, Josef Breuer, hade 1880—1882 behandlat en ung dam, som led av hysteri, och givit Freud ingående meddelanden om fallet. Hon hade i månader suttit vid sin dödssjuka fars bädd och därunder insjuknat. Hon led bland annat av förlamningar i högra armen och benet, av inskränkningar i synförmågan, motvilja mot föda och en gång under flera veckor oförmåga att dricka trots pinsam törst och av tillstånd av psykisk frånvaro och förvirring. Under sina tillstånd av förvirring hade hon brukat mumla ord, som tycktes stamma från ett sammanhang, som sysselsatte hennes tankar.

Under hypnosen framsade Breuer för henne dessa ord. Den sjuka återgav då de fantasier, som upptagit henne under det förvirrade tillståndet; de återgingo merendels till hennes situation vid faderns sjukbädd. Efter att ha berättat dessa fantasier, var hon för flera timmar framåt liksom befriad och återförd till det normala psykiska livet. Men även hennes sjukdomssymtom läto på samma sätt avlägsna sig, om under hypnosen bragtes till erinran, i vilket sammanhang dessa symtom först uppträtt. Så gingo störningarna i hennes syn tillbaka på ögonblick, när hon sittande vid faderns bädd med tårar i ögonen plötsligt tillfrågades av honom hur mycket klockan var; då hon därvid hade sett otydligt, hade hon fört uret intill ögat, så att siffertavlan framträdde mycket stor; eller hon hade gjort ansträngningar att undertrycka sina tårar, för att fadern inte skulle se dem. Likaså uppenbarade sig under hypnosen anledningen till hennes oförmåga att dricka. Hon omtalade en gång därunder, hur hon vid ett tillfälle kommit in i sin sällskapsdams rum och därvid bevittnat hur dennas lilla hund, det motbjudande djuret, hade druckit ur ett glas. Hon hade vid tillfället av hövlighet betvungit sig och ingenting sagt. Nu gav hon under hypnosen livliga uttryck åt sin förargelse, begärde att få dricka, drack utan hinder åtskilligt vatten och vaknade ur hypnosen ännu med glaset vid läpparna. Därmed hade detta sjukdomssymtom försvunnit och återvände icke vidare. Breuer hade småningom lyckats fullkomligt bota den unga damen.

Detta fall hade mäktigt intresserat Freud. De av Breuer upptäckta sammanhangen föreföllo honom av så grundläggande natur, att han måste tro, att de förekommo vid alla fall av hysteri, om de visat sig i ett enda. Han använde den av Breuer i det nämnda fallet brukade metoden på sina patienter och höll sig småningom uteslutande till denna, sedan han märkt

otillräckligheten i de under hypnosen ingivna befallningarna och förbuden. Efter att redan ha samlat ett betydande material av iakttagelser, som bekräftade talmetodens framgång, föreslog han Breuer att de skulle utge en gemensam publikation. Breuer var i början däremot, men lät övertala sig. Efter en Vorläufige Mittheilung 1893 framträdde omsider 1895 frukten av detta samarbete med boken Studien über Hysterie. Breuer har däri beskrivit sitt fall och Freud fyra andra samt dessutom författat slutkapitlet Zur Psychotherapie der Hysterie.

Redan i slutkapitlet av Studien über Hysterie hade Freud talat i eget namn och på eget ansvar. Icke långt efter publicerandet av detta arbete tog hans terapeutiska metod och hans uppfattning av hysterier och neuroser under ett ständigt fortsatt sysslande med dessa sjukdomar en ny och självständig gestalt. Breuer kunde ej längre följa honom på hans fortsatta väg. Den egentliga psykoanalysens period vidtog. Namnet självt är Freuds skapelse; Breuer hade kallat sin metod den katartiska. Psykoanalysens huvudpunkter äro följande. Med avseende på den terapeutiska metoden övergav Freud hypnosen; han ersatte den med talande till den sjuke i vaket tillstånd. Hypnosen hade visat sig ha bestämda olägenheter. De bästa resultat voro som bortblåsta, så fort det personliga förhållandet till patienten grumlats. De kunde väl med försoning återställas, men det framgick att den oberäkneliga affektiva förbindelsen var mäktigare än allt katartiskt arbete. En episod lärde också Freud vad denna mystiska förbindelse, som verkade bakom hypnosen, gärna betydde. För att avlägsna eller isolera det erotiska elementet övergav han hypnosen och övergick till talkuren i patientens vakna tillstånd. En erinran från samvaron med Bernheim i Nancy ledde honom på denna väg. Bernheim påstod att patienten i vaket tillstånd trots sitt nekande erinrade

sig vad som förefallit under hypnosen; och Freud hade bevittnat hur Bernheim med handen på patientens panna hade lyckats framkalla de glömda minnena. Freud utsträckte tankens räckvidd; på samma sätt måste också patienten överhuvud känna sina glömda minnen. Av tillvägagångssättet vid hypnosen bibehöll Freud blott patientens liggande ställning på en vilobädd, bakom vilken han själv satt, så att han kunde se men ej ses av patienten. Talkuren undergick också småningom en förändring. Till en början hade Freud sökt övervinna patientens motstånd genom att ansätta honom och uppmana honom att säga något rörande ett visst ämne. Metoden var för båda parterna ansträngande och icke invändningsfri med hänsyn till den roll läkarens suggestion kunde utöva. Freud uppmanade nu i stället patienten att överlämna sig åt den »fria associationen» och överhuvud meddela vad som föll honom in. Han utgick från det psykologiska övervägandet, att den fria associationen inte är verkligt fri; patientens tankeverksamhet stod alltid under trycket av hans sjukdom och av kurens uppgift; det är, menar Freud, att vänta, att intet annat faller honom in än vad som står i förbindelse med hans situation.

Frågan varför de sjuka glömt så mycket, som dock genom den Freudska metoden åter lät sig upptäckas, ledde vidare till den psykoanalytiska psykologins uppbyggnad. Det visade sig överallt att det glömda ingivit olust, vare sig i form av smärta, förskräckelse eller blygsel. Slutsatsen gav sig: just därför hade det blivit glömt. För att åter göra det medvetet eller närma det medvetande måste man övervinna något hos den sjuka som gör *motstånd;* och motståndet växer i förhållande till det upplevdas pinsamhet. Det finns alltså i själslivet någonting, som är *bortträngt.* Det föreligger hos de sjuka en psykisk

konflikt mellan drift och motstånd. Det normala förloppet av en sådan konflikt är att driften avvisas och undandrages besättning av energi. I neurosen har konflikten fått en annan utgång. Det medvetna jaget har liksom dragit sig tillbaka inför driftrörelsen, spärrat den tillträde till medvetandet och denna har därmed samtidigt behållit sin besättning av energi. Å ena sidan måste jaget genom en permanent ansträngning skydda sig mot den förbjudna driftrörelsen och blir därmed fattigare, å andra sidan kan det bortträngda skaffa sig utlopp och kompenserande tillfredsställelse på omvägar och sålunda gäcka bortträngningens avsikt. Denna lära om konflikter och bortträngningsprocesser i jaget och den väsentliga vikt för själslivets utveckling Freud ger dem äro viktiga nyheter inom psykologien. Prof. E. v. Aster har i en uppsats Sigmund Freuds Bedeutung für die Psychologie (Der Morgen 1926, h. 2) träffande uttalat att, då Freud skapade det psykoanalytiska bortträngningsbegreppet, »gjorde han det viktiga steget från den övliga föreställnings- och associationspsykologien till en 'driftpsykologi', som ser själslivets centrum, drivande grundkraft i driften»; Freuds stora betydelse för nutidens psykologi ligger i att han framställt »det första konsekvent genomförda och genomtänkta försöket till en sådan psykologi».

I sina föreläsningar 1909 vid Clark University Über Psychoanalyse har Freud givit en åskådlig bild av den nämnda tvedräkten i dess abnorma yttring. De hysteriska och neurotiska fenomenen äro minnessymboler liksom minnesmärkena i våra städer. I London finnes t. ex. på en plats en gotisk pelare, Charing Cross. En kung på 1200-talet, som förde liket av sin älskade drottning Eleanor till Westminster, upprättade gotiska kors på varje plats, där liket nedsattes, och Charing Cross är det sista av dessa minnesmärken, som skulle bevara minnet av

detta sorgetåg. På ett annat ställe i London finnes en hög pelare, kallad The monument, upprättad till minne av den eldsvåda, som där utbröt 1666 och som ödelade en stor del av staden. Hysterikern beter sig nu som en Londonbo, som skulle stanna framför minnesmärket av drottning Eleanor och sörja över hennes död i stället för att skynda till sitt arbete »eller glädja sig över sitt hjärtas egna ungdomsfriska drottning», eller som framför den andra pelaren skulle begråta ödeläggelsen av hans stad, som dock för länge sen redan uppstått i mycket härligare skick. Det längst förgångna bevarar för neurotikerna och hysterikerna sin fulla affekt; det drar ej blott som för den normala gång efter annan förbi dem som ett smärtsamt minne, det utövar en oavbruten verkan från det omedvetnas undre värld, hindrande dem att hänge sig åt verkligheten, och skapar slutligen på omvägar symtom.

Bland de många sådana symtom Freud anfört och analyserat må hänvisas till exemplet i hans Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse av 1915—1917. En trettioårig dam, som led av svåra tvångsfenomen, utförde flera gånger om dagen en tvångshandling. Hon sprang från sitt rum in i ett annat, ställde sig på en bestämd plats vid bordet, ringde på tjänsteflickan, gav henne ett likgiltigt uppdrag eller intet alls och avlägsnade sig åter till sitt rum. Hon fann slutligen själv förklaringen till denna lätta men besynnerliga tvångshandling. Hon hade tio år förut gift sig med en mycket äldre man, som på bröllopsnatten visat ålderns naturliga svaghet. Han hade många gånger under natten från sitt rum begett sig till hennes och på morgonen förargad utbrustit: Nu får man också skämmas för tjänsteflickan, varpå han gjutit några droppar rött bläck i bädden. Tvångshandlingen har nu den ädelmodiga avsikten att korrigera ett pinsamt minne. Identifierande sig med mannen

springer hon in i ett annat rum, ringer på tjänsteflickan, emedan det inte fanns något att blygas för, och ställer sig vid bordet, där det på duken fanns en tydlig fläck. Tvångshandlingen säger: det är inte sant. Men hela hennes sjukdom har tillika en djupare och mer omfattande betydelse. Hon levde sen åratal skild från denna man; men hon var ej fri från honom; hon var nödgad att vara honom trogen och drog sig tillbaka från världen för att ej råka i frestelse. »Ja», säger Freud, »hennes sjukdoms djupaste mening är att hon därmed skyddar sin man för elakt tal, rättfärdigar deras separation till bostad och möjliggör för honom ett behagligt ensamliv» (a. a. s. 296).

Vad som vidare kännetecknar psykoanalysen är dess bestämda fattning och rika utgestaltning av begreppet det omedvetna psykiska. Den bestrider avgjort den lära, som vill identifiera själsliv och medvetande. Större delen av det psykiska är enligt Freud omedvetet; medvetande är en egenskap, som tillkommer blott en del av dess yttringar. Det omedvetna uppdelar Freud i två fält: det rent omedvetna, som ej längre kan bli medvetet, eller endast kan bli det genom psykoanalysens behandlingsmetod, och det förmedvetna, som när som helst kan bli medvetet. I enlighet härmed finns det två censurer eller motståndsinstanser i själslivet: dels mellan det omedvetna och det förmedvetna, dels mellan det förmedvetna och medvetandet. I Drömtydning (kap. 8, VI) har han närmare utfört denna konstruktion. Det framgår dock både där och eljest, att denna spekulativa del av hans psykologi icke alldeles tillfredsställer honom själv. I sin självbiografiska uppsats skriver han, att varje del av denna överbyggnad på psykoanalysen kan utan skada och beklagande offras eller utbytas, så snart dess otillräcklighet blivit insedd.

Med stor energi fasthåller Freud däremot vid den del av psykoanalysen, som väckt mest motstånd, åstadkommit dess långvariga impopularitet och slutligen lett till avfall av ett flertal lärjungar och lärjungegrupper. Det är Freuds sexuallära. Han anser, att alla neuroser och hysterier ha sitt ursprung i utvecklingsrubbningar eller otillfredsställande erfarenheter för sexuallivet. Sexualiteten är en av livets starkaste drifter; det är också den drift, som framför andra belagts med band och vars yttringar blivit föremål för blygsel. Ingen annan konflikt kan som den sexuella fortleva som bortträngd och därmed ge anledning till en konflikt, som utmynnar i neuros. Den fortsatta undersökningen av sådana sjuka leder enligt Freud tillbaka till barndomslivets erfarenheter. De resultat han därvid anser sig ha kommit till, har gett honom anledning att uppbygga en teori om den infantila sexualiteten. Sexualfunktionen begynner enligt Freud med livet självt. Den genomlöper en komplicerad utvecklingsprocess. Barnets tidigaste diffusa sexuella rörelser äro utbredda över erogena zoner av kroppen, äro autoerotiska och söka lust utan att rikta sig på något främmande objekt. Småningom koncentreras driften till vissa kroppsdelar och sist till könsdelarna, med vilkas primat sexualiteten träder i fortplantningens tjänst. Allehanda besynnerliga perversioner bero på utvecklingshämningar av sexualdriften, som Freud i hela dess omfattning kallar libido; lusten har fixerats eller stannat vid en eljest övergiven del av utvecklingens väg. Vid sidan av denna libidons organisationsprocess går en annan process: från autoerotism fram till objektfinnande. Libidon sträcker sig ut över det egna jaget och blir objektkärlek. Den fulla normala sexualiteten är en objektkärlek. Men också denna objektkärlek möter utvecklingsfaror och risker, tills den i vuxen ålder i normalt fall omfattar en person av samma ge-

neration och motsatt kön. Barnets första objektkärlek gäller föräldrarna. Redan under de tidigare barnaåren gör sig det sexuella urvalet så gällande, att gossen främst riktar sin tillgivenhet på modern och känner fientliga rörelser mot fadern som rival. På analogt sätt riktar flickan sin ömhet mot fadern med rivalitet mot modern. Denna företeelse är vad Freud kallar Oidipuskomplexen. Sexualitetens och själslivets sunda utveckling innebär också, att dessa första dominerande inställningar på objekt överges och glömmas eller att icke kvardröjande affekter vare sig av hat eller kärlek senare hindra den vuxnas fria val och lycka eller överhuvud hans fulla närvaro i verklighetens värld. Freuds lära om den infantila sexualiteten kännetecknas slutligen av ett också bestritt påstående: att det mänskliga sexuallivet till skillnad från det djuriska har en tvåtidig ansats, så att sexualiteten — som visserligen i detta stadium ej kan jämföras med den vuxnas — har en första blomningsperiod under barnets första levnadsperiod upp till fjärde eller femte året, att därefter inträder en latensperiod, under vilken moralens och blygselns reaktionsbildningar upprättas, och att slutligen dess definitiva utveckling inträder med puberteten.

I sin bok Drei Abhandlungen zur Sexuallehre av 1905 framställde Freud denna sexuallära. Redan före detta årtal hade han publicerat betydelsefulla arbeten. 1900 hade han efter många års förarbeten utgivit sin Traumdeutung, sitt största verk. Det blev vid sin framkomst knappt anmält och föga beaktat. Följande år utgav han Die Psycho-Pathologie des Alltagslebens (på svenska Vardagslivets psykopatologi, 1924), det populäraste av hans arbeten och som sådant mest lämpligt till ett införande i psykoanalysen: han visar här, hur en mängd av felsägningar, felhandlingar, glömska av namn, föresatser

och undangömda saker äro att tillskriva omedvetna intressen och tankar.

Under drygt sju år efter Studien über Hysterie och den följande brytningen med Breuer levde Freud isolerad och utan anhängare. Såvitt offentliga omnämnanden kommo hans arbeten och psykoanalysen till del, voro de övervägande förkastande. 1902 bildade sig emellertid i Wien en liten krets lärjungar kring Freud, som samlades i hans bostad och diskuterade den nya vetenskapens problem. 1906 erfor man, att psykoanalysen i all stillhet hade vunnit vänner i Zürich, där psykiatrikerna E. Bleuler och C. G. Jung på anstalten Burghölzli studerat den och börjat tillämpa dess metod. Påsken 1908 träffades anhängare av psykoanalysen i Strassburg, överenskommo om ett regelbundet hållande av sådana privata kongresser och om utgivandet av en tidskrift, Jahrbuch für psychopathologische und psychoanalytische Forschungen. Den inställdes med krigsutbrottet. Jung använde den psykoanalytiska tydningskonsten också på dementia præcox, och Bleuler jämställde i sitt verk över schizofrenien det psykoanalytiska förfarandet med det kliniskt-systematiska. Därmed hade psykoanalysen för första gången vunnit ett officiellt erkännande i psykiatrisk forskning som berättigad metod och åskådning.

På den andra psykoanalytikerkongressen i Nürnberg stiftades Internationale psychoanalytische Vereinigung. Den består alltjämt med lokalföreningar bland annat i Wien, Berlin, Budapest, Zürich, London, New York, Moskva och Calcutta. En andra tidskrift, Zentralblatt für Psychoanalyse, redigerad av Adler och Stekel, upprättades och inom kort därefter en tredje, Imago, utgiven av Freud under redaktion av H. Sachs och O. Rank; den skulle som undertiteln lyder vara en tidskrift »für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften».

Ett betydelsefullt led i psykoanalysens framgång mot världsrykte blev den serie föreläsningar som Freud jämte Jung på inbjudan höll 1909 vid Clark University i Worcester vid Boston. Freud fann till sin överraskning, att psykoanalysen redan var bekant vid detta universitet. »I det eljest så pryda Amerika», yttrar han om dessa föreläsningar (Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung), »kunde man åtminstone i akademiska kretsar, fritt omtala och vetenskapligt behandla allt som i livet gällde som anstötligt.» Av särskild betydelse för psykoanalysens framgång i Amerika var att J. Putnam, den ansedda professorn i neuropatologi vid Harvard University, gick i god för den och anbefallde den i talrika föredrag. Freud nämner även, att ett sammanträffande vid detta tillfälle med filosofen William James gjort ett stort intryck på honom.

Under följande decennier har psykoanalysen, visserligen ofta under starkt motstånd, trängt allt vidare in i medicinska och kulturella kretsar över hela Europa. Den är dock numer icke en enhetlig rörelse. Redan tidigt inträffade splittringar i psykoanalytikernas första krets, och Freud har fått uppleva, att ett flertal av hans tidigaste främsta lärjungar avfallit. C. G. Jung och Alfred Adler bröto sig ut under åren 1911—1913. Frånsett utom medverkande personliga misshälligheter, som bland annat frambröto vid den psykoanalytiska kongressen i München 1913, har en huvudorsak till dessa frånfall varit kritik mot Freuds sexuallära och hans fasthållande vid rubbningar i sexuallivet som dominerande och allestädes närvarande sjukdomsorsak vid neuroser. Jung har velat befria sig från den infantila sexualiteten och Oidipuskomplexen i Freudsk mening och har hävdat att det till hälsas vinnande icke räcker med analysen av den sjuka: han måste också uppmuntras att sätta sig mål och rikta blicken mot framtiden. Adler förnekade

i Der nervöse Charakter överhuvud sexualitetens roll vid neuroser; där den uppträdde, var den själv blott ett hölje för en djupare liggande drift, maktsträvan eller den manliga protesten, som söker kompensation mot någon konstitutionell mindervärdighet; studiet av Strindbergs skrifter har enligt Adler bidragit till utbildning av denna hans lära om den nervösa karaktären. Sedan Freud frånträtt utgivarskapet för Zentralblatt bildade han 1913 ett nytt organ för psykoanalysen i Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse.

I de fem banden av Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre har Freud vidare dokumenterat och utbyggt sin lära om neuroserna. Eljest har han i sina skrifter på senare år sträckt ut psykoanalysens metod och åskådning vida ut över det medicinska område, där den först uppstod och där den har sin säkraste hemvist. På grundval av de resultat han nått som läkare och som drömforskare har han gett bidrag till estetiken och till religionspsykologien och slutligen sökt utföra en allmän teori om själens byggnad. Hans bok Der Witz und seine Beziehung zum unbewussten var ett sidoskott till Drömtydning; han visar hur vitsen och det kvicka infallet i sin dubbeltydighet och sina antydningar följer samma arbetssätt som drömmen. I skriften Der Wahn und die Träume in W. Jensens Gradiva lyckades det honom att psykoanalysera diktade drömmar på samma sätt som en verklig. I arbetet Totem und Tabu (1913) undersökte han religiösa och moraliska begrepp (totem, magi, tabu) hos primitiva och visade överensstämmelser mellan det primitiva själslivet och tvångsneurosen. I sina sista smärre skrifter Jenseits des Lustprincips (1920), Massenpsychologie und Ich-Analyse (1921) och Das Ich und das Es (1923) har han sökt utbygga psykoanalysens på empirisk väg vunna uppfattning av själen till ett psykologiskt system. Förra året (1926) utgav han

en skrift Zur Frage der Laienanalyse, Unterredungen mit einem Unparteischem, däri han i dialogform diskuterar psykoanalytiska problem och hävdar att en analytiker icke behöver vara läkare men att viktigare för patienten är, att analytikern förfogar över förtroendeingivande personliga egenskaper samt insikter och erfarenheter om psykoanalysen.

III.

Drömtydning.

Man måste beundra den energi och den uthållighet Freud nedlade på utforskandet av det skenbart likgiltigaste och obetydligaste av fenomen: drömmarna. Ingenstädes framträder hans forskarpersonlighet klarare än i det tålamod, det kritiska sinne — som man ej kan undgå att erkänna, hur främmande hans hypoteser kunna synas — och den psykologiska konstruktiva fantasi, som känneteckna hans drömanalyser och utförandet av hans drömlära. Men det skulle visa sig, att hans arbete bar sin lön. Freud uppdagade i sin drömforskning en rad psykiska processer, som tidigare varit antingen okända eller blott fragmentariskt observerade. Såsom drömmarna inte bara tillhöra de psykiskt sjuka men alla människor, så tog Freud med sin drömforskning ett steg ut ur psykiatrien in i den allmänna psykologien. Men den drömmens psykologi han upprättade visade sig ha överraskande anknytningspunkter till skilda vetenskaper om människan och hennes tänkande: till myten och andra delar av kulturhistorien, till estetiken, ja till logiken och slutligen återigen till psykiatrien: ty drömmens tankeoperationer upptäcktes till vidsträckt grad överensstämma med eller vara desamma som de som känneteckna neuroser och sinnes-

sjukdomar. Drömtydning bildar därför centrum av Freuds produktion.

Såvitt tidigare forskare sysselsatt sig med drömmen, hade de huvudsakligen stannat vid resultatet, att drömmen berodde på kroppsliga retningar under sömnen. Freud bestrider ej det välkända faktum, att sådana utöva inflytande på drömmen, men ger dem en blott bisaklig betydelse. De äro ett material, som drömmen använder eller om de också väcka en dröm, så fullföljer drömarbetet därvid sina egna syften. Freuds stora tes är nämligen den, att drömmen har en mening. Närmast fyller drömmen den uppgiften att skydda sömnen. Den är icke sömnens störare utan dess väktare. Den återger icke helt enkelt de retningar, som träffa kroppen: den diktar om dem så att den uppkomna drömföreställningen blir förenlig med önskan att sova. Den törstige dricker i drömmen. Särskilt tydligt framträder detta drömmens syfte i bekvämlighetsdrömmar. Freud omtalar en lustig dröm av en ung läkare, som väcktes av sin städerska tidigt på morgonen för att han skulle i tid hinna till sjukhuset och som därpå drömmer att han ligger på sjukhuset med sitt namn och sin ålder antecknade på tavlan över sig; han resonerar i drömmen: om jag redan är på sjukhuset behöver jag ju inte stiga upp. Av samma slag äro de allehanda drömmar, som utlösas av väckarklockan. Freud berättar, att han en morgon uppe i Tyrolen drömde att påven var död; han förstod ej denna dröm förrän hans fru senare på dagen frågade honom, om han ej hört klockringningen på morgonen. Den sjukliga påvens död var tydligen något som den drömmande Freud icke fann böra störa sin morgonsömn. Uppvaknandet vid en retning betecknar drömmens misslyckande att avleda uppmärksamheten från det retande intrycket.

Små barn drömma enkla, klara, sammanhängande drömmar.

En liten brorson till Freud skulle som gratulant frambära till honom en korg körsbär, vilket han gjorde dröjande, omtalande flera gånger: det är körsbär i den. Nästa morgon berättar han att han drömt: He(r)mann alle Kirschen aufgessen (Herman uppätit alla körsbären). Man behöver ej om dessa drömmar utfråga barnen: deras betydelse ligger klar. Man ser på den anförda och liknande barnadrömmar, att de icke uppstått ur någon kroppslig retning utifrån eller inifrån. De äro en reaktion på en upplevelse från dagen förut, som kvarlämnat en längtan, en otillfredsställd önskan. De äro psykiska akter. De bringa den ohöljda uppfyllelsen av ifrågavarande önskan. Freud gör det stora och opposition väckande påståendet, att varje dröm bringar en önskeuppfyllelse.

När barns drömmar äro sammanhängande och klara, hur kommer det sig då, att vuxnas drömmar så ofta äro förvirrade, absurda, otydliga? Skulle man därför frånkänna de vuxnas mening och betydelse? Det vore alltför egendomligt om barnet i sin sömn, som dessutom bör vara den djupare och bättre, kunde åstadkomma fullgiltiga psykiska yttringar, medan de vuxnas drömmar skulle vara ofullgångna, förvirrade reaktioner, som knappast förtjäna namnet av psykiska.

Inför denna groteska, av djupa rämnor genomdragna, sällsamma och obegripna föreställningsvärld, som de vuxnas drömmar öppna, begynna svårigheterna. Förutsatt att dessa drömmar ha en mening, så är den i varje fall omedveten eller glömd. Om den är omedveten, så bör den kunna utforskas med psykoanalysens metod på samma sätt som man närmar sig det bortträngda i en neuros eller för att ta ett enklare och vardagligt fall, liksom man söker dra sig till minnes ett bortglömt namn. Freud hade t. ex. en gång glömt bort namnet på det lilla land, i vilket Monte Carlo ligger. Han tänkte först på vad

han visste om landet, furst Albert, hans djuphavsforskningar m. m. men förgäves. Han uppgav då det avsiktliga eftertänkandet och lämnade fritt lopp åt infall av ersättande namn. Namnen Piemont, Albanien, Montevideo, Colico infunno sig; namnet Albanien ersattes strax av Montenegro, antagligen i sammanhang med kontrastassociationen av svart och vitt. Han märker då, att fyra av dessa ersättande namn ha samma stavelse mon och utropar Monaco. De ersättande namnen ha alltså utgått från det bortglömda, fyra från dess första stavelse; det sista Colico har gemensamt med det bortglömda stavelseantalet, den första vokalen och slutstavelsen.

Freud analyserade sina egna och patienters drömmar, såsom man här nedan i arbetet kan följa. Liksom det ersättande namnet eller felsägningens produkt äro drömdelen och drömmen ersättning för något som finns i drömmarens själ men är honom otillgängligt. Tekniken består i att genom fri association finna andra ersättningsbildningar, genom vilka man slutligen kan träffa det dolda.

Det visar sig, att drömmens uppenbara innehåll som oftast är skilt från de bakom drömmen dolda tankarna. Freud skiljer *den manifesta drömmen* eller dröminnehållet och *de latenta drömtankarna*. Den process genom vilken de latenta drömtankarna skapa en dröm kallar han *drömarbetet*. Han frågar: vari består denna process och vidare: vad föranleder den?

Strängt taget bör hos alla drömmar skiljas på drömtanke och den gestaltade drömmen. Ty även de genomskinligaste drömmar, som icke behöva någon tydning, skilja sig dock därmed från drömtanken att i dem förvandlats drömtankens önskan, dess optativ till ett presens. Barnets drömtanke är t. ex. hade jag fått behålla alla körsbären och inte ge dem åt farbrodern; drömmen förvandlar önskan till en närvarande situa-

tion: jag äter upp alla bären. Medan drömtanken — liksom dagdrömmen — är en tanke, så är drömmen hallucinatorisk; den består därvid övervägande — om ock icke uteslutande — av visuella bilder och situationer. En annan och synnerligen viktig process drömarbetet företar är vad Freud kallar *förtätningen.* Drömmen, ja varje drömdel är sammansmält eller sammansatt av ett flertal intryck, bilder, upplevelser. Drömarbetet förfar som Galton vid framställningen av sina familjefotografier. Det liksom lagrar över varandra de olika komponenterna, så att det gemensamma framträder och de motsägande detaljerna därvid nästan utplånas. Delvis beror det otydliga eller obestämda i drömmen på denna sammansmältning; vad man vid försök att erinra sig eller tyda drömmen vill utsäga som ett antingen—eller, är att fatta som ett både—och. Freud skildrar lärorikt i onkeldrömmen i Drömtydning hur han i bilden av onkelns ansikte tänkte sig både farbrodern och två kolleger; i drömmen om Irma tänkte han på både denna patient och ett flertal andra. En sådan blandningsperson kan sammansättas på en mångfald skilda sätt: den kan ha drag både från den ena och den andra, den kan ha den enas gestalt men i drömmen tänkas med den andras namn eller förekomma i en situation, som passar för den andra o. s. v. Ofta är på liknande sätt den bakom drömbilden dolda personen blott företrädd med en anspelan. På samma sätt äro situationerna i drömmen blandningsbilder. Freud berättar t. ex. i en mindre studie Über den Traum (1921) hur han en gång drömde, att han satt på tåget och höll på knäna en cylinderhatt, men den var av genomskinligt glas. Drömbilden skildrade uppfylld dels hans önskan att resa, dels hans önskan att vara rik och oberoende; glascylindern stod nämligen i samband med en fantasi om det Auerska ljuset; han skulle också vilja

göra en uppfinning, som hade samma framgång som hans landsman d:r Auer von Welsbachs. Detta förtätningsarbete gör att drömmen är *överdeterminerad. Under en drömmens mening kan man upptäcka en annan djupare liggande.* Så kan man under drömtankar, som tillhöra den vuxna människan, upptäcka andra mer primitiva som tillhöra barnet. Bakom den mindre starka önskan att bli professor i onkeldrömmen upptäckte Freud slutligen barnets storhetsönskan att bli minister.

Denna Freuds upptäckt och analys av drömmens förtätningsarbete har en betydelse, som sträcker sig vitt utom drömmens psykologi. Ty på samma sätt som drömmen sammanpressar och liksom lagrar bakom varandra ett flertal bilder, så arbetar också den konstnärligt skapande fantasien med livsintryckens rika material; och den skakning ett diktverk eller ett konstverk ger den uppfattande, beror å sin sida på en indiktning av likartade bilder mottagaren ur sitt livsmaterial inskjuter i konstverket. En psykoanalys av intrycket av ett konstverk eller överhuvud av varje estetiskt intryck skulle bekräfta detta påstående. Freuds begrepp om förtätning ger en anvisning om den konstnärliga symbolens logiska egenart och dess makt över människosinnet.[1] Men det har en annan vidare räckvidd. Irrationella känslor av sympati och antipati, av trevnad och vantrevnad, åtskilliga yttringar av vidskepelse, det förstämmande intrycket av enstaka situationer i livet som symboler av moralisk art — sådana Strindberg med så stark poetisk verkan skildrat —, de förföljelsesjukas anfall av skrämsel slutligen, utgå från på likartat sätt som i drömmen förtätade tankebilder. Drömmens tänkande i denna mening följer människan vitt ut i det vakna livet. Det irrationella i vårt handlingssätt utgår

[1] Se härom kapitlet Den konstnärliga symbolen i mitt arbete Människokunskap 1920.

från ett sådant tänkande. Det händer, att sådant symboltänkande dömer rätt; men merendels tillhör det det logiska tänkandet, då vi rikta oss på de verkliga föremålen, att kuva det och i varje fall pröva det; i livet ha vi inte att göra med symboler men med entydiga objekt.

En tredje egendomlighet för drömmen är enligt Freud *förskjutningen*. Den manifesta drömmen visar ofta likgiltiga föremål; och dessa indifferenta ting äro ofta hämtade från föregående dags många intryck; ja, analysen visar regelbundet enligt Freuds mening, att intryck av föregående dag eller åtminstone närmast föregående dagar spela rollen av drömväckare. Men om drömmen visar oss något indifferent, så uppdagar analysen regelbundet, att drömtankarna syssla med viktiga intressen eller för känslan icke indifferenta ämnen. Uppmärksamheten har i drömmen *förskjutits* från det viktiga till det indifferenta; det viktiga, det som utgör huvudsaken för drömtankarna kan förekomma bara i en bisaklig bestämning hos drömmen eller icke alls vara synligt i det manifesta drömminnehållet. Mer än något annat har denna egendomlighet bidragit till drömmens dåliga anseende. Sanningen är emellertid enligt Freud, att drömtankarna aldrig göra sig besvär med likgiltiga ting. Men vid förskjutningen övergår den psykiska intensiteten från viktiga tankar och föreställningar till andra indifferenta, som därmed kunna associeras. Freuds dröm om den botaniska monografien utgår från en likgiltig dagshändelse, åsynen av en sådan monografi i ett bokládsfönster, men monografien står i ett associativt samband med en annan händelse samma dag, ett samtal med en vän, som väckt många känslor och som särskilt föranlett drömmaren att föra ett livligt försvar för sina libhaberier; drömtankarna fortsätta enligt Freud detta självförsvar. En av Freuds patienter står i drömmen vid sin lilla systersons lik i

hans kista men känner därvid ingen sorg; helt naturligt, ty drömmen var en förklädnad för hennes önskan att träffa den man hon älskade och som hon förut råkat i systerns hem just vid ett sådant tillfälle. Medan föreställningar sålunda kunna förskjutas och ersättas, så bli affekterna desamma. Till Freuds märkliga upptäckter om drömlivet hör hans konstaterande av att affekterna kunna lösas från sin tillhörande föreställning och finna plats på något annat ställe i drömmen, där den mer eller mindre passar till drömmens anordning. Detta förklarar varför man kan glädja sig eller förskräckas över obetydliga saker i drömmen, medan i andra fall en hemsk eller motbjudande situation inte inger någon affekt. Ett exempel på ett sådant förhållande har Freud gett i den vackra dröm, där han befinner sig i en fästning vid havet och från fönstret ser skepp glida förbi på det mörka vattnet utanför (Drömtydning II, s. 40 och följ.). Han drömmer, att kommendanten dör, och kommendanten är en förklädnad för honom själv. Det gör dock inte något intryck på honom, men skräckkänslan har i stället fått fäste vid en annan scen i drömmen: åsynen av ett annalkande krigsskepp. I själva verket drömde han om sin egen död.

I ännu högre grad än förtätningen har Freuds lära om förskjutningen betydelse för de psykiska sjukdomarna. Förskjutningen är den operation inom föreställningslivet, som ger draget av abnormitet åt de sjukas affekter. En som lider av fobier, får ångest av att stå vid ett fönster, gå över ett torg o. s. v., eller den som har tvångsföreställningar får samvetsförebråelser av en intighet. Det är fåfängt för både den sjuke och läkaren att bemästra affekten genom att klargöra det oförnuftiga i den omåttliga reaktionen mot en obetydlighet. Psykoanalysen visar, att affekten har sin giltiga orsak, men att den tillhör en annan bortträngd föreställning.

Drömmens redan antydda tvång av åskådlig framställning skapar vidare en rad egendomligheter. Det är som att översätta, säger Freud, en politisk ledare till bildskrift. Drömmen får karaktären av en rebus. Därav uppstår till stor del det konstlade eller den karaktär av dålig vits, som ofta kännetecknar drömmen. Ett äktenskapsbrott kan framställas under bilden av ett benbrott. De logiska band, som sammanhålla drömtankarna, gå till stor del förlorade vid denna tankesammanhangets upplösning i sina åskådliga beståndsdelar. Endast likhetens association firar triumfer i förtätningen. Kausalrelationen framställes i drömmen som ett eftervartannat, varvid bisatsens innehåll (emedan det var så eller så) förekommer som kortare fördröm och huvudsatsens som huvuddröm; ordningen kan dock även vara den omvända. Alternativet antingen—eller kan drömmen ej uttrycka men upptar dess leder som likaberättigade på samma sätt som mannen försvarade sig rörande den trasiga krukan: han hade aldrig lånat någon kruka, den var trasig då han fick den etc. (jfr Irmadrömmen). Till drömmens åskådliga framställningssätt hör också drömmens symbolik. Symbolens mening är den drömmande obekant. Det finns enligt Freud ett antal drömsymboler, som till viss grad äro gemensamma för människosläktet. Kungen och drottningen, kejsaren och kejsarinnan betyda oftast drömmarens föräldrar, drömmen att falla i vattnet är en födelsedröm, drömmen att inte hinna med tåget tolkar Freud som en tröst mot en dödsfantasi; »att resa bort» är nämligen en vanlig dödssymbol, drömmen säger tröstande: du skall inte resa bort, men den i drömmen förnumna ångestkänslan bryter igenom. Särskilt rik är den sexuella symboliken. Utletandet och tydningen av drömsymbolerna har blivit ett älsklingsämne för lärjungar av Freud. Freud visar en viss reservation mot denna sport. Han påpekar, att man inte

får överge den psykoanalytiska tekniken, som stöder sig på drömmarens associationer, för utläggning enligt tydarens mening om symbolerna; en som drömsymbol ansedd föreställning kan hos drömmaren ha en individuell betydelse.

Förtätning, förskjutning och utformning till åskådlig framställning äro drömarbetets huvudsakliga tillvägagångssätt. Härtill kommer ännu en fjärde faktor: den sekundära bearbetningen. Det är en instans, som kritiserar drömmen — under tanken t. ex. det är ju bara en dröm — eller som ger den ett förnuftigt sammanhang, som ofta är främmande för eller döljer drömtankarnas art och sammanhang. Drömmen har ofta som de italienska kyrkorna en fasad, som inte passar till den bakom liggande byggnaden. Denna bearbetning framställer Freud i Drömtydning som en drömmens överarbetning genom det delvis redan vakna normala tänkandet, som en första visserligen falsk tydning som vill ge ett sammanhang åt drömmen, liksom medvetandet oavbrutet arbetar på att ge ett sammanhang, riktigt eller icke, åt de yttre sinnesförnimmelserna; också händer att därvid i drömmen inblandar sig en tämligen oförändrad dagsfantasi från det vakna tänkandet. Senare har dock Freud hävdat, att en sådan bearbetning också kan utgå från en del av drömtankarna, bildas av önskefantasier, som äro upprepningar av infantila scener, och i dessa fall kommer drömfasaden att mitt i det för övrigt av drömarbetets operationer vanställda drömінnehållet teckna drömmens egentliga kärna (Über den Traum, 1921; så ock Vorlesungen 1915—1917).

Drömmen sålunda tänker icke, fäller icke omdömen enligt Freud, den blott förtätar, förskjuter, åskådliggör; det talande som förekommer i drömmen är icke nykomponerat utan blott upprepningar av redan hörda eller talade satser som dröm-

tankarna bevara; slutledningar i drömmen upprepa blott slutledningar i drömtankarna; räknandet i drömmen betyder blott, att en beräkning förefinnes drömtankarna, men gestaltar sig självt ofta fullständigt tokigt genom drömarbetets egendomligheter.

Freud anser sig vid sin analys av drömmarna icke blott ha vunnit klarhet om drömmens process, sådan den här tecknats, utan också fått ett svar på frågan, om det finnes ett motiv till denna drömmens egendomliga gestaltning eller till den förklädnad eller vanställda karaktär, som drömtankarna få i drömmen. Det finnes enligt honom ett sådant motiv. Själslivet har upprättat en *censur* mot drömtankarnas uppstigande till medvetande. Drömmen liknar för så vitt en tidning i ett krigscensurerat land, där förgripliga eller olämpliga uttalanden överstrukits med trycksvärta, eller också det indirekta, anspelande framställningssätt, som oppositionen måste tillgripa i ett autokratiskt styrt rike. Denna censur i själslivet verkar ännu kraftigare i det vakna livet; under sömnen är den nedsatt: de bortträngda böjelserna nå här åtminstone ett förklätt uttryck, en frihet, som ur ändamålsenlighetens synpunkt kan tillåtas, emedan i varje fall under sömnen deras motoriska utlopp till handling är dem förvägrat. Sinnessjukdom, neuros och hysteri visa däremot det betänkliga fall, då de, vare sig direkt eller i förklädnad, tränga fram i och behärska individens vakna medvetande och ta sig uttryck också i hans uppförande och handlingar.

Censurens tillvaro har åter följande anledning. Freud anser sig i sin analys av drömtankarna ha funnit, att de uteslutande äro av egoistisk natur och tillhöra individens undertryckta böjelser. Undantagna härifrån äro endast en del oskyldiga

drömmar, som merendels uttrycka kroppens närvarande behov: de visa sin karaktär av önskan ohöljd och behöva ingen tydning. Alla drömmar, som behöva tydning, återgå till individens övervunna förgångna. De visa hans egoism och hans storhetsmani på andras bekostnad; de uttrycka fientliga rörelser mot vänner och anhöriga, syskon, föräldrar, barn. Ofta kan man följa drömtankarnas ursprung ända in i barndomen. De tolka då barndomens eller den första ungdomens sexuella rörelser eller antipati mot en rivaliserande part enligt Freuds libidoteori i hans neuroslära. Ofta innehålla de anspelningar på kära personers död, tankar, som äro för personen i hans närvarande liv främmande, omedvetna eller åtminstone undertryckta. Freud reserverar sig visserligen flerstädes och uttryckligt mot den meningen, att han skulle härleda alla drömmar från ett sexuellt ursprung. Uppenbart är så inte heller förhållandet. Men lika tydligt är att han tillmäter sexualiteten en viktig, kanske den förnämsta rollen som drömbildande faktor vid de förklädda eller vanställda drömmarna. Det är en mening, som överensstämmer med hans neuroslära, enligt vilken alla neuroser ha ett sexuellt ursprung. De förklädda drömmarna av denna art bilda maktlöst uppblommande rester från något stadium av sexualitetens utvecklingshistoria hos individen och i samband därmed stående reaktioner mot andra personer.

I sitt förhållande till önskeuppfyllelsen visa drömmarna enligt Freud tre arter: de drömmar, som ohöljt visa en önskan uppfylld, de drömmar som i förklädnad framställa en bortträngd önskan och slutligen de som utan eller i bristfällig förklädnad framställa en bortträngd önskan. De sista äro ångestdrömmarna ur vilka man vaknar. Den väckande ångesten inträder här i stället för förklädnaden.

En ingående kritik av Freuds drömlära skulle fordra ett

mödosamt studium av drömmarnas, egna och andras, svårtillgängliga fält, vartill endast ett fåtal människor kan äga vare sig tid eller, med hänsyn till de personliga offer det skulle kräva, böjelse. Vad man med normal kännedom om drömmarna kan våga fastställa, är att Freuds analys av drömarbetet med dess kännetecken av förtätning, förskjutning och åskådlig framställning bilda en varaktig vinst för vår psykologiska kunskap. Omtvistlig är däremot hans teori om drömmen som önskeuppfyllelse. En kritik därav kan i stor utsträckning redan utföras med tillhjälp av det material Freud själv bragt i dagen. I själva verket har han nödgats att i betydlig grad inskränka detta påståendes räckvidd. Önskeuppfyllelsen framstår slutligen hos honom blott som ett element i drömmen, vid vilket alla slags andra själsrörelser — hela vårt själslivs innehåll — tränga fram till drömmen från drömtankarna. Han fasthåller visserligen därvid, att önskan är den drömbildande kraften — kapitalisten i företaget — som aldrig kan saknas. — Det är framför allt ångestdrömmen, som berett Freuds teori allvarliga svårigheter. I Vorlesungen 1915—1917 skiljer Freud mellan tre olika slag av latenta drömtankar, som alla ingå i drömmen: först dagsresterna, som äro »för det första drömmaren omedvetna, för det andra fullkomligt förståndiga och sammanhängande, så att de låta sig förstås som begripliga reaktioner på drömanledningen, och för det tredje kunna ha värdet av vilken psykisk rörelse eller intellektuell operation som helst»; vidare en stark men bortträngd önskerörelse, »som ensamt möjliggjort drömbildningen» och slutligen övriga latenta, djupare liggande drömtankar, som icke äro dagsrester. Han varnar med hänsyn till en berättad dröm här uttryckligen för att vid drömtydningen endast eftersöka önskeuppfyllelsen: »Drömtydningen har att bortse från allt som tjänar till framställning av önske-

uppfyllelsen och att av de givna antydningarna återställa de pinsamma latenta drömtankarna.» Med hänsyn till ångestdrömmarna måste Freud vidare påpeka konflikten, dubbelheten i själslivet. Önskeuppfyllelsen måste bringa lust, säger han, men till vilken? Naturligtvis till den som har önskan. »Men om drömmaren är oss bekant att han underhåller ett alldeles särskilt förhållande till sina önskningar. Han förkastar dem, censurerar dem, korteligen, vill inte veta av dem. En uppfyllelse av dem kan alltså inte bringa honom lust, utan motsatsen därtill. Erfarenheten visar då, att denna motsats uppträder i ångestens form.» Därvid återstår, måste man erinra, inte mycket av önskeuppfyllelsen som lust. Hela själslivet är då, empiriskt sett, genomträngt av olust. Önskeuppfyllelsens lust blir ett metapsykologiskt antagande. Men än vidare. Freud påpekar, att det i drömmens olust eller ångest ingår eller kan ingå ett för sig urskiljbart element: nämligen den censurerande maktens bestraffning. »Sådana strafftendenser finns det många i människan; de äro mycket starka och man får göra dem ansvariga för en del av de pinsamma drömmarna.» Gentemot detta faktum gör Freud gällande, att »också straffet är en önskeuppfyllelse, nämligen den andra censurerande personens». Men detta konstlade argument sammanblandar de Freudska begreppen. Lust i Freuds mening är framför allt libido, en lust som är sexuell eller av sexuell härkomst; och särskilt om ångestdrömmarna lär han, att de utan undantag uppstå ur det omedvetnas av den censurerande makten vägrade strävan att tillfredsställa en sexuell lust. Med införande av den moraliska självbestraffningens lust i ångestdrömmarna har — oavsett det artificiella i att benämna en avgjord olust eller ångest för lust — införts en lust av ny kvalitet och härkomst i Freuds drömlära. Den strider också mot hans så bestämt hävdade lära, att

drömmens önskeuppfyllelse är rent egoistisk. I själva verket kan inte denna lära vidhållas, ty själv har Freud med flera exempel visat, att strafftendenser av moralisk art ingå i drömmen. Men i så fall kan han inte för sin drömlära räkna sig till godo, att straffet är en önskeuppfyllelse, ty den önskeuppfyllelse han där avser är rent egoistisk och i flertalet fall uttryck för en egoism, ett lustbegär, som individen inte kan vidkännas.

Vi måste också uttrycka våra tvivel om att ångestdrömmen utan undantag, såsom Freud hävdar, är av sexuell härkomst. Det förefaller att den kan härstamma ur ytligare lager av själslivet och tillfredsställande förklaras ur dagsanledningar. I förrgår natt på morgonsidan vaknade jag ur en ångestdröm. Den var enkel och banal men kan just därför som utan tvivel vanlig ha något att säga. Jag drömde, att det kommit tjuvar in i villan, där jag bor. Den första dıömdelen var, att hunden kom springande uppför trappan i hallen med blodigt huvud, medan jag visste, att det fanns tjuvar nedanför. Jag befann mig så med revolvern i hand i skjortan i hallen, hörde buller, möjligen röster, visste det var två, såg något svart skymta uppför trappan och skulle skjuta, då jag vaknade. Drömmen har de mest tydliga anledningar i föregående kvälls och kvällars situation. Villan ligger avsides. Hunden hade varit bortsprungen några nätter — jag minns dock ej om denna — vilket givit mig någon olust. Kvällen förut hade jag flyktigt erinrat mig en fantasi, som sedan händelsen ägde rum för flera år sedan står ganska utpräglad för mig, om det ohyggliga mordet just vid denna sommartid på en bekant officer i en tom östermalmsvåning; han hade blivit skjuten i sitt sovrum och jag har för mig att han också haft en revolver i sin hand. Drömmen är så sammanhängande att den mycket liknar en dagsfantasi, men

jag kan ej erinra mig ha haft någon liknande annat än den om officern; ångestkänslan var real och drömmen själv mycket hallucinatoriskt utpräglad.

Det förefaller mig, att drömmen icke behöver någon tydning. I så fall skulle också ångestdrömmar kunna tillhöra den infantila drömtypen, som helt förklaras av föregående dags själsrörelser med undantag av att det icke var en önskan utan en fruktan som väckt drömmen. Enligt Freuds ångestdrömlära skulle en sådan dröm emellertid ha en bakomliggande, sexuell mening, vilken varit drömskaparen ur det otillgängliga omedvetna. Härvid kan anmärkas, att jag inte eljest lider av ångestdrömmar; jag kan inte minnas någon rövardröm från den tid jag bodde i staden.

Utan minsta tvivel drömma många människor i likartade situationer likartade ångestdrömmar. Freud har dock aldrig värdigats erinra om en ångestdröm av så lättillgänglig art; enkel eller icke tillhör den likväl drömlivet. Skulle det då vara otänkbart, att räddhågan för och kampen med människor, som sedan vårt släktes urminnes tider spelat en så utomordentlig och grundläggande roll i människolivet, skulle vara tillräckliga som drömbildare? Det förefaller mera sannolikt än att inbrottstjuvarna i drömmen måste härstamma från den infantila reminiscensen av »de nattliga besökarna, som väckt barnet för att sätta det på kärlet» (Drömtydning I, s. 273).

Överhuvud vågar man säga, att Freuds drömlära undergått en väl stark attraktion av hans teori om neurosernas etiologi. Hans egna drömanalyser äro utomordentligt skarpsinniga och många gånger slående, stundom, tyckes det, väl subtila. De äro vittnesbörd om en sällsynt kunnig och obeveklig människokännare. Att utföra en bärkraftig kritik av dessa analyser är omöjligt enligt sakens natur, då objektet är otillgängligt. Man

kan låta dem gälla och ändock påstå, att Freud inte uttömt drömlivets processer. Materialet är ensidigt valt. Det ligger i det mänskliga valets begränsade natur, att Freud utvalt de drömmar, som synas honom intressanta och som bevisa hans teorier. Men det är att misstänka, att mänskligheten i ett större mått än han medgivit också drömmer ointressanta drömmar, härstammande från dagslivet och utan så djup bakgrund från det förflutna. Därmed är icke bestridd den erfarenhet de flesta känna, att drömmen gärna för oss tillbaka till det förgångnas förlorade värld. Freud har sökt finna och formulera lagarna för de mest kaotiska av alla kända processer. Det har varit ett av de dristigaste och även modigaste försök en vetenskapsman gjort. Det är mycket nog han fastställt. Honom jämbördiga efterföljare och fullföljare i ämnets utforskning lära icke lätt finnas. Hans Drömtydning höjer sig och kommer sannolikt länge att höja sig som ett ensamt verk.

IV.

Freud om primitiv religion, massans psykologi och samvetet.

I sina senare skrifter har Freud velat lämna bidrag, sådana psykoanalysen kan ge, till ett flertal kulturvetenskaper. I Totem und Tabu (1913) har han sökt förklara totemismen, tabubegreppet och magien enligt psykoanalysens grundsatser och därmed tecknat en konstruktion över religionens äldsta historia. Psykoanalysen vill utveckla sig till en allmän världsåskådning. I det tabu, som hos de primitiva häftar vid de döda och härskaren, vill Freud finna en ambivalent känsloinställning; det framgår, vad de förra beträffar, därav att från samma

fruktan för de döda utvecklat sig skräcken för demoner och spöken å ena sidan, dyrkan av förfäderna å den andra; den egna fientliga rörelsen mot de döda har projicierat sig i skräcken för deras onda avsikter. Tabut är kompromissymtomet av denna ambivalenskonflikt. I neurotikernas anfall av tvångsförebråelser mot de döda återupplivas denna de primitivas känsla. Tabut gentemot härskarna har två sidor: man måste akta sig att beröra dem på grund av den farliga trollkraft, som innebor i dem, och man måste beskydda dem. Bägge dessa uppgifter, men i synnerhet den senare, ha givit upphov till ett otal tabuföreskrifter; i den pinsamma etikett, som hindrar kungarnas och prästernas fria rörelser, t. ex. fria vistelse under öppen himmel, och ofta gör livet för dem till en odräglig börda, kan man till och med igenkänna en fientlig rörelse, en hämnd på dem för deras upphöjelse; även här kommer ambivalensförhållandet i dagen. Grund till tabu är överhuvud en förbjuden handling, till vilken en stark böjelse förefinnes i det omedvetna. Därför äro de högstsatta tabu på grund av den avund de kunde inge, den döda och den nyfödda på grund av sin hjälplöshet; de anhöriga äro tabu för sexuella begär. Freud uppvisar en rad överensstämmelser mellan den skräck tabut inger och tvångsneurosernas yttringar. Så är beröringsskräcken hos sådana sjuka av samma art som skräcken hos de primitiva att beröra det med tabu belagda föremålet, ehuru i det förra fallet skräcken har en rent sexuell härkomst, hos de primitiva en mångfaldigare motivering; men skräcken har i båda fallen samma karaktär av förskjutning från det betydelsefulla till det mindre betydelsefulla och samma undvikande syfte: den fruktar att med beröringen ledas fram till den förbjudna handlingen, t. ex. att lägga hand på och döda den högtuppsatte. Tabusamvetet finner Freud vara den sannolikt

äldsta form, vari samvetet uppträder; det har samma egenskaper av förkastande av uppstigande önskningar, av kategoriskt imperativ i detta förkastande och av att efterlämna en stark skuldkänsla, om tabubudet brytes.

Freud utgår vid undersökning av magien från Frazers sats att den fattar föreställningarnas ordning som naturens ordning. Han anmärker att denna definition blott visar, att magien går idéassociationens vägar — vad som sker med avbilden sker också med originalet, vad som sker med någon lösryckt del av originalet sker också med det hela —, men den förklarar inte just detta missförstånd eller magiens egentliga väsen. Det behövs här ett dynamiskt moment. Detta är tydligen människans önskningar. Den primitiva har en storartad tilltro till sina önskningars makt. Liksom drömmaren och antagligen barnet i sin första ålder kan tillfredsställa önskningar genom sinnlig hallucination, så tillfredsställer den vuxna primitiva genom i handling utförda magiska bruk önskningar i viss mån genom motorisk hallucination, och då tänkandet inte känner något avstånd, så ledes den primitiva i sin bristfälliga kunskap om den verkliga världens sammanhang att tro, att icke heller något avstånd existerar för hans önskningars makt. Tron på »tankarnas allmakt» är den princip, som leder magien och dess teknik. Denna tro åter är ett uttryck för den primitivas narcism, självupptagenhet, självkärhet i egentlig mening; i Freuds sexualteori är narcismen det utvecklingsstadium, föregående objektkärleken, vari individens förut strödda sexualdrifter samlat sig till ett första objekt: det egna jaget; individen beter sig som vore han förälskad i sig själv. Det egna jaget överskattas, liksom i förälskelsen ett annat jag överskattas: därav en orubblig tillförsikt till möjligheten att behärska världen och otillgänglighet för de erfarenheter, som böra lära

människan om hennes verkliga ställning i omgivningen. Åter avslöja neuroserna en del av denna primitiva självförfattning. Tvångsneurotikern upptäcker, att om han haft onda önskningar mot en person, så gå de strax i verkställighet, så att denna dör eller blir sjuk; om han tänker på en person, så kommer denna strax emot honom, som om han frambesvurit personen.

Flera av dessa Freuds betraktelser äro givande och hans analogier mellan de primitiva och de själssjuka, vilka han tillmäter en arkaisk konstitution, synas ge nya överraskande upplysningar om dem båda. Hans konstruktion av totemismens uppkomst däremot är äventyrlig. Med utgångspunkt från Darwins hypotes om ett urtillstånd, då fadern behöll alla kvinnorna för egen del och fördrev sönerna, tillfogar Freud en ny, att i någon tid sönerna rotade sig samman, dödade och förtärde fadern, varmed de identifierade sig med honom och tillägnade sig en del av hans styrka. Kronosmyten skulle, som Freud tidigare påpekat, vara en antydan om ett sådant uppror. Totemmåltiden eller festmåltiden på det eljest helgade totemdjuret, »kanske mänsklighetens äldsta fest», skulle vara ett minne av detta brottsliga dåd. Men sedan sönerna tillfredsställt sitt hat, vaknade i ångerns form de mildare känslorna: den döda blev — som än i dag — mäktigare än den levande. De återkallade sin handling, i det de förklarade dödandet av totem, den ersättande bilden för fadern, för otillåten och tillika avstodo från dådets frukter, de friblivna kvinnorna. På så sätt skulle ur samma rot förklaras totemismens två grunddrag: totemdjurets helighet och förbudet att äkta kvinnorna inom totemgruppen eller exogamien. Freud medger, att visserligen blotta önskefantasien att döda och förtära fadern kunde vara tillräcklig att skapa totemismens tabubud, men är själv mest böjd att fatta urtidshandlingen historiskt; »im Anfang war die Tat». Senare i historien skulle

Kristus', människosonens, offerdöd vara mänsklighetens fullkomliga försoning med urtidens ogärning och det skuldmedvetande som därur uppstått: ty under det obestämda skuldmedvetandet ligger Oidipuskomplexen, såsom Freud anser uppdagat i neuroserna. Freud anknyter härtill spekulationer över offrets utveckling genom tiderna. Det är onödigt att härvid upptaga en kritik. Hypotesen om fadersoffret är en overifierbar konstruktion. Den är viktig nog för den psykoanalytiska världsåskådningen. I själva verket bildar den, som Oidipuskomplexens urbild, den grundsten, på vilken den ortodoxa psykoanalysens uppfattning av mänsklighetens utvecklingshistoria vilar. Utgående från den noggrannaste forskning, från en läkares tålmodiga diagnos av sina patienter, har psykoanalysen fortsatt till den luftigaste spekulation och icke vilat förrän den ankommit till en ny förklaring av syndafallet och arvsynden. Freud säger på ett par ställen i sina skrifter, att ett naturhinder avhållit honom från filosoferande. Det visar sig, att även denna oblidkeliga själsrannsakare icke undgått en självillusion. Denna naturalist, som yttrat, att moraliska överväganden måste vara främmande för psykoanalysen, fortsätter med att skapa en ny religionsfilosofi och grunderna till en ny etik. Med Freud har för första gången i historien medicinen alstrat en teologi och en moralfilosofi.

Freuds Massenpsychologie und Ich-Analyse inför en ny princip, tidigare endast antydd, i hans psykologi. Det finns även ett annat känsloband mellan människor än kärleken, direkt sexuell eller sublimerad. Detta band kallar Freud identifieringen. Den är till och med den äldsta form av bundenhet till ett objekt. Den lilla gossen har ett särskilt intresse för sin far, han skulle vilja bliva och vara som han, han tar fadern till

sitt ideal. Detta förhållande har enligt Freud intet att göra med en feminin inställning till fadern, »det är tvärtom utpräglat manligt». Men också partiella identifieringar på grund av en viktig affektiv gemenskap kunna inträffa. Om en flicka på ett pensionat[1] av ett brev från sin älskade får ett hysteriskt anfall, så kan hända, att några andra av hennes kamrater upprepa detta anfall; de skulle som hon vilja ha ett hemligt kärleksförhållande och acceptera det därmed förbundna lidandet. Vi stå här, säger Freud, framför det problem psykologien kallat Einfühlung. En masskänsla bildar sig första gången i livet i en familj med flera barn ur barnens förhållande till föräldrarna. Det äldre barnet skulle visserligen vilja svartsjukt undantränga det eller de yngre, men då dessa lika mycket älskas av föräldrarna och det ena barnet inte utan skada kan fasthålla sin fientliga inställning, så tvingas det att partiellt identifiera sig med de andra barnen; alla ha det gemensamt att de stå i samma förhållande till föräldrarna. Den första fordran denna gemenskapskänsla ställer är fordran på rättvisa, lika behandling för alla. Den är, som man vet, stark i barnkammaren och yttrar sig lika obestickligt i skolan. Denna jämlikhetsfordran är roten till det sociala samvetet. Den omvändelse, som med den sociala känslan sker från en först fientlig känsla till en identifierande gemensamhetskänsla, äger rum under inflytandet av en gemensam bundenhet till en utom massan stående person. Man märker det i kyrkans och arméns stora massbildningar; deras förutsättning är att alla på samma sätt av ledaren (Kristus, fältherren) älskas eller omvårdas. Man finner sålunda enligt Freud i massbildningen två slags identifieringar: ledaren är upphöjd till ideal för jaget, och likarna äro partiellt identi-

[1] Så skriver Freud här; av Drömbildning framgår, att det åsyftade fallet tilldrog sig på ett sinnessjukhus.

fierade med det reala jaget. Förutsättning härför är den tidigt inträdda delningen av jaget i jagidealet, som tillika är samvetets röst och utövar censurens makt, och det reala jaget. Massa definierar Freud som ett antal individer, som satt ett och samma objekt i sitt jagideals ställe och därför identifierat sig med varandra i sitt jag.

Av intresse är Freuds kritik av begreppen suggestion och hjordinstinkt, varmed man på andra håll söker förklara massföreteelsen: suggestion är ett slagord, som intet förklarar, och han nekar, att hjordinstinkten är en primär drift som självuppehållelsedriften eller könsdriften. En hjord behöver en herde. Freuds betonande av ledaren, som kan ersättas av en abstrakt idé, som en oundgänglig och sammanhållande del i gruppens eller massans fenomen, är ett originellt och anmärkningsvärt drag i hans teori om massföreteelserna.

I övrigt gör icke Freuds inlägg i ämnet ett fullt tillfredsställande intryck. Identifieringsbegreppet är, särskilt vad angår förhållandet till ledaren, ett övertygande och fruktbart begrepp, men det är blott antytt i allmänna drag; identifiering är icke, såsom Freud anser, detsamma som inkännande, vilken process lika mycket förekommer i vad Freud kallar objektkärlek eller objektbesättning eller de känslor, som omfatta en annan människa under erkännande och hävdande av hennes särskilda jag. Men i synnerhet är icke förhållandet mellan identifieringsprocessen och de libidinösa processerna utrett. Läran om identifieringens icke sexuella process inför en ny tanke i libidoteorien och tyckes undantränga den till en grad, obestämt vilken. Emellertid försäkrar Freud, att massan också är »en libidinös bindning», sammanhållen av det kärleksstoff, som enligt honom är de levande varelsernas egentliga väsen.

I Jenseits des Lustprinzips har Freud i samband med en del biologiska hypoteser gjort en egendomlig annan tillsats till sin libidolära. Bredvid de erotiska drifterna, varunder han också inordnar självuppehållelsedriften, och vilkas ändamål är att uppehålla livet, finner han även en annan naturens grunddrift: dödsdriften, vars uppgift är att återföra det organiskt levande i livlöst tillstånd. Dödsdriften uppträder som aggressions- och destruktionsdrift gentemot yttervärld och andra varelser; i det sexuella livet självt ger den sig till känna som sadism eller överhuvud som grymhet; i melankolien framträder den liksom renodlad och kan driva människan i döden. I Das Ich und das Es gör Freud den — såsom stundom hos denna författare — hemskt överraskande anmärkningen, att dödsdriften också skaffar sig ett uttryck i »det bjudande börats hårda, grymma drag». På den avsexualiserade sublimeringens eller idealitetens höjd i överjaget har nämligen livets erotiska komponent ej mer kraft att binda destruktionsdriften; den blir fri och yttrar sig som aggressions- och destruktionsbegär. Man ser, hur den geniala författaren här med några ord öppnat en ny utsikt över fanatismen. Ibsens Brand borde kanske höras i detta sammanhang.

I Das Ich und das Es har Freud, delvis yppande hittills ej uttalade tankar, preciserat sin åskådning om jagets tre delar: det omedvetna, drifternas hem, jagets undre värld, som han efter en lärjunge (Groddeck) kallar das Es, »Det», det medvetna jaget, förståndets representant och sinnesförnimmelsernas mottagare, som söker göra gällande hänsynen till realiteten (realitetsprincipen) och som i normala tillstånd behärskar rörelseapparaten, samt slutligen överjaget eller jagidealet, samvetet, som vi i Drömtydning lärde känna som censuren. Överjaget har uppstått ur individens första och betydelsefullaste identi-

fiering: den med fadern eller överhuvud ur föräldrarnas fostrande inflytande. Liksom barnet kände sig maktlöst och bristfälligt gentemot faderns makt och myndighet, så känner sig alltjämt det reala jaget bristfälligt gentemot överjaget. Samvetets kategoriskt bjudande makt beror på detta tidiga ursprung: budens och förbudens härkomst ha sjunkit i det omedvetna. Den dunkla skuldkänsla, som med samvetet ofta är förenad, härleder sig på likartat sätt från en infantil känsla av överträdelse av föräldramyndighetens bud. Auktoriteter och lärare ha sedermera fortsatt faderrollen. Deras bud och förbud ha förblivit mäktiga i överjaget. Den första inställningen igenkännes ännu i det omdöme om den egna otillräckligheten i förhållande till idealet, som utmärker den ödmjuka religiösa känslan.

V.

Dessa äro huvuddragen av Freuds åskådning om människan i hennes psykologiska byggnad och moraliska historia. Den är en syn av stark ensidighet. Denna är given genom utgångspunkten och den alltjämt fortvarande basen för Freuds undersökningar. Det själssjuka livets former ha givit honom materialet och de fundamentala bilderna för hans betraktelser över det psykiska livet överhuvud. Han har varit absorberad av denna de sjukas värld; han har större delen av sitt liv vistats i denna undervärld; dess fenomen togo hans möda och hans skarpsinne; undersökningen av dem gav honom hans vetenskapliga storhet. Det var ett verk nog för ett människoliv. Men Freud har icke kunnat använda samma skarpsinne åt de friskas värld, åt de arbetande och skapande rika krafterna därinom. Hans blick var som läkare riktad åt det förflutna. Men alla friskas blick är riktad mot framtiden. Bristen på hänsyn till denna

framtidssträvande kraft är den fundamentala svagheten i den Freudska psykoanalysen, såvitt den gör anspråk att framträda som allmän världsåskådning.

Dess huvudsakliga brister kunna ur denna ensidighet härledas. Om det gäller hysterikerna och neurotikerna, att de insjukna genom fixering av minnesrester, så är just detta deras abnormitet, som skiljer dem från de sjuka. Freud känner och har uttalat det, men han har icke dragit konsekvensen därav för sin livsåskådning. Hans alltför stora betonande av barndomsminnena beror på hans erfarenheter av de sjuka och otillräckliga. Men det normala livet utmärker sig för sin *fortgående* bildning av karaktären. Upplevelser under det vuxna livet kunna för den normala ha lika stort eller större inflytande på karaktärens bildning. Barndomsminnenas pinsamma upplevelser ha också enligt Freud hos de normala sjunkit i en lyckad bortträngning, men därmed äro de ju även maktlösa. Likafullt uppträda de i hans psykologi även hos de normala som karaktärens oföränderliga kärna: fadersbilden är samvetet. Men senare upplevelser kunna utan något tvivel ha lika stor makt: kunna skänka nya och viktigare resultat, ge ny frihet, skapa de problem, som äro det vuxna livets. Psykoanalysen som terapeutisk metod grundar sig själv på denna möjlighet av förvandling. Dess avsikt är att ge ny frihet, att övervinna det förflutna, ge möjlighet att sätta nya mål. Psykoanalysen som metod vederlägger psykoanalysen som livsåskådning.

Man kan rikta en likartad kritik mot Freuds sexualteori. Även antaget att den ursprungligen sexuella libido vore den kraft, från vilken under hämning och desexualisering utginge all tillgivenhet, vänskap, solidaritet, hängivenhet för ideella mål, så har denna kraft, genomträngd av det objekt som är dess föremål, genomgått under sina utvecklingsstadier en full-

ständig väsensförvandling och är ej mer densamma. Det viktiga för denna hängivenhetskraft är objektet. Den Freudska sexualteoriens påstående är en erfarenheten överstigande sats; varken hans material eller hans meningar räcka till att bedöma livet i dess helhet. Intet hindrar, att hängivenhetskraften är en mer omfattande kraft hos människan, som å sin sida besjälar det sexuella livet i dess högre yttringar. Den Freudska sexualteorien lider själv av ett dunkel. Sexualdrifterna söka den egna organismens lust, och hur enrådig i det primitiva själslivet den egoistiska lusten är, framgår ju enligt Freud av drömlivet, där den drömbildande faktorn alltid skall vara en rent egoistisk önskan till lust. Men hur kommer då till denna den objektkärlek, som söker det främmande objektets välgång, en tanke som ju också är fundamental i den Freudska sexualteorien? Det svaras, att föremålet för den sexuella lusten, t. ex. kvinnan, måste skyddas med hänsyn till vissheten om denna lusts snara återuppvaknande. Likafullt är den tillgivenhet, som växer med omvårdnaden av objektet, en ny kvalitet, som skiljer sig från den egoistiska lusten, och detta blir allt tydligare, ju fler olikartade objekt tillgivenheten omfattar, tills den slutligen löser sig från den enskilda människan som objekt och omfattar kulturella mål, tankar av betydelse för mänskligheten.

Freuds sexualteori erinrar om den platonska bilden av de två hästarna, av vilka den ena drar nedåt till sinnenas lust och den andra för uppåt mot idéernas himmel. Om denna bild ur Phaidros tillämpats på hans sexuallära känner jag icke; men eljest har han själv anfört, att man jämfört hans lära med Platons Eros i Symposion. Härvid är dock att anmärka, att Freud vida mera uppmärksammat den sinnliga lusten och betecknat dess olika yttringar med för mänskligheten illaljudande psykiatriska namn. Denna del var hans fält som psykiatriker, och att han

icke vek undan för det motbjudande är att räkna honom till förtjänst som vetenskapsman; det är härvid dock tydligt att hans egenskap av naturalist, kanske också av oppositionsman, bidrog till att han spärrade begreppen, fasthöll libidons utveckling ur sina lägre företeelser och även i det mänskliga livets högsta yttringar ville igenkänna dess enahanda art. Det är inte mot Freud som psykiatriker man vill göra invändningar men mot Freud som metafysiker. Hans metafysiska begrepp om libido som livskraften bevarar i trotsig utprägling märkena av sitt psykiatriska ursprung. Freud har själv anfört en lärjunges ord att vad som för psykoanalysens mikroskop ter sig som ett vidunder reduceras när det med den vanliga blicken ses i själslivets aktuella sammanhang till ett infusionsdjur. Men det blir då ej förklarat vad detta rika sammanhang betyder, inom vilket den förbjudna lusten ter sig som en sådan obetydlighet.

Man kan därför inte alldeles gilla den stående Freudska invändningen mot den kritik som drabbat hans lära: att den skulle vara ett nytt uttryck för censuren och att ångesten för det ofullkomligt bortträngda skulle vägra att se sanningen. Man behöver inte godkänna varken argumentationen eller uttrycken för det våldsamma motstånd, som tidigare drabbade detta allvarsamma, på fina iakttagelser och nya tankar rika verk. Men man kunde anföra att censuren ju också kunde ha sin del av rätt, att både »överjaget» och det reala förståndiga jaget kunde ha gjort erfarenheter av annat slag. Freuds argument är för övrigt till en del inte nytt; varje troende har anfört, att själarnas vrånghet hos dem, som icke delade hans tro, hindrade dem att se sanningen. Det nya var, att medan eljest ondskan brukat göras ansvarig, så har denna gång den moraliska censuren fått skulden för förblindelsen.

Men det rika livets egen fortskridande erfarenhet och övriga

kulturvetenskaper utöva redan tillräcklig kritik av den Freudska psykoanalysen och hänvisa den till dess plats. Som andra vetenskaper kan den blott vara en del av bildningen. Ingen människa har lämnat så rika bidrag till utforskande av människosjälens omedvetna värld som Freud. Ingen samtida har haft en så fin blick för själslivets förborgade sammanhang som Freud. En allmängiltig sanning har han också eftertryckligt inpräglat: nämligen att erkännande av sanningen avlägsnar sjukdomsämnen från själen men att flykten och lögnen äro skadliga. Den allmänna lärdom hans psykoanalys har att ge är att orientering med öppen blick både i den yttre och den inre verkligheten och därmed följande resignation från anspråk och lust tillhöra villkoren för karaktärens växt och människans trivsel.

*

I denna översättning har den inledande historiken i Freuds Traumdeutung över tidigare arbeten om drömmen utelämnats, då det icke tjänar något ändamål för svensk publik att upptaga tid med inhämtande av uppgifter om denna väsentligen döda litteratur; Freuds egen följande framställning visar, i vad mån föregångarna ha samband med hans verk.

DRÖMTYDNING

AV

SIGMUND FREUD

Företal.

Då jag här söker tyda drömmen, tror jag mig icke ha överskridit omkretsen för neuropatologiska intressen. Ty drömmen visar sig vid psykologisk prövning som det första ledet i raden av abnorma psykiska bildningar, bland vilka den hysteriska fobin, tvångsföreställningen och den förryckta idén måste sysselsätta läkaren av praktiska grunder. På en liknande praktisk betydelse kan drömmen, såsom skall framgå, inte göra anspråk. Men dess större är dess teoretiska värde som exempel, och den som inte kan förklara uppkomsten av drömbilderna, skall också förgäves bemöda sig om insikt i fobierna, tvångsföreställningarna och tankevillorna, och möjligen också om terapeutiskt inflytande på dem.

Men detta sammanhang, som ger vårt ämne dess vikt, är också ansvarigt för vissa brister, som vidlåda denna bok. De brottytor, som man rikligt skall finna i detta arbete, antyda lika många kontaktställen, vid vilka drömbildningens problem griper in i mer omfattande psykopatologiska frågor, som inte här kunde behandlas, och åt vilka senare undersökningar skola ägnas, om tid och krafter räcka till och ytterligare material inställer sig.

Men dessutom ha egendomligheter hos det material, jag haft till förfogande vid min drömtydning, gjort offentliggörandet av detta arbete tungt för mig. Det skall nedan framgå i texten, varför alla i litteraturen berättade drömmar eller drömmar,

som kunna hopsamlas från obekanta, voro obrukbara för mina ändamål. Jag hade blott valet mellan mina egna drömmar och de patienters, som stodo under min psykoanalytiska behandling. Men de senare kunde jag icke begagna, såvitt drömprocesserna här voro underkastade en icke önskvärd komplikation genom inmängandet av neurotiska karaktärsdrag. Med omtalandet av mina egna drömmar åter visade sig oskiljaktigt förbundet, att jag måste yppa för främmandes inblick mer av mitt psykiska livs intimiteter än som kunde vara mig kärt och eljest brukar tillkomma en författare, som inte är poet utan naturvetenskapsman. Det var pinsamt men oundvikligt. Jag har därför fogat mig däri för att inte överhuvud nödgas avstå från att föra bevis för mina psykologiska resultat. Naturligtvis har jag inte kunnat motstå frestelsen att genom uteslutningar och ersättningar bryta udden av åtskilliga indiskretioner. Så ofta detta skedde, har det emellertid länt till mycket avgjord skada för de av mig brukade exemplens värde. Jag kan blott uttala den förväntan, att läsarna av detta arbete skola vilja försätta sig i mitt svåra läge för att de må visa överseende med mig, och vidare, att alla personer, som på något sätt finna sig träffade i de meddelade drömmarna, inte skola vilja förvägra åtminstone drömlivet tankefrihet.

FÖRSTA KAPITLET.

Drömtydningens metod.

I.

Den klassiska drömtydningen. Den nya metoden.

Titeln på min avhandling antyder min mening om drömmen. Jag har föresatt mig att visa, att drömmen kan tydas. Med antagandet, att detta är möjligt, träder jag genast i motsättning till den härskande drömläran, ty att tyda en dröm heter att ange dess »mening», att ersätta den med någonting som infogar sig som fullviktigt, likvärdigt led i våra föreställningars sammanhang. De tidigare vetenskapliga teorierna om drömmen ge ingen plats åt drömtydningens problem, ty drömmen är för dem ingen psykisk akt, utan en kroppslig process, som ger sig till känna genom tecken hos den psykiska apparaten. Men folkmeningen har i alla tider varit en annan. Den tar ut sin goda rätt att förfara inkonsekvent; fast den medger, att drömmen är obegriplig och absurd, kan den dock icke besluta sig att frånkänna den varje betydelse. Ledd av en dunkel aning, tycks den likväl antaga, att drömmen har någon mening, om ock en dold, att den är bestämd till ersättning för en annan tankeprocess och att det blott gäller att på rätt sätt upptäcka denna ersättningsprocedur för att komma till drömmens dolda mening.

Den olärda världen har därför i alla tider bemödat sig att »tyda» drömmen och därvid försökt två väsensskilda metoder. Det första av dessa tillvägagångssätt fattar i ögat drömmen som helhet och vill ersätta den genom ett annat begripligt och

i vissa hänseenden analogt innehåll. Detta är den symboliska drömtydningen. Den sviker naturligtvis från början inför de drömmar, som visa sig icke blott obegripliga utan även förvirrade. Ett exempel på en sådan drömtydning ger den utläggning, som den bibliska Josef gjorde av Faraos dröm. Sju feta nöt, efter vilka komma sju magra, som äta upp de förra, det är en symbolisk ersättning för spådomen om sju hungerår för landet Egypten, som skola förtära allt under de sju fruktbara åren samlat överflöd. Flertalet av de artificiella drömmar, som skapas av diktare, äro avsedda för sådan symbolisk tydning, ty de återge den av diktaren fattade tanken i en förklädnad, som passar till drömmens ur erfarenheten bekanta egendomligheter.[1] Föreställningen att drömmen huvudsakligen sysselsätter sig med framtiden, vars gestaltning den anar — en rest av den drömmen en gång tillskrivna profetiska betydelsen —, blir då en anledning att försätta drömmens genom symbolisk tydning funna mening i framtiden.

Någon allmän lära, hur man skulle finna vägen till en sådan symbolisk tydning, kunde naturligtvis icke finnas. Framgången blev det kvicka infallets, den omedelbara intuitionens sak, och därför kunde den symboliska drömtydningen höja sig till en konstövning, som tycktes bunden till en särskild begåvning. Från ett sådant anspråk håller sig den andra av drömtydningens metoder fullkomligt fjärran. Man kunde beteckna den som »dechiffreringsmetoden», då den behandlar drömmen som ett slags hemlig skrift, i vilken varje tecken enligt en fastslagen betydelse översättes i ett annat tecken av bekant innebörd. Jag har t. ex. drömt om ett brev, men också om en begravning o. s. v.; jag ser nu efter i en drömbok och finner, att brev är att översätta med »en ledsamhet» och »begravning»

[1] I en novell »Gradiva» av författaren W. Jensen upptäckte jag tillfälligtvis flera artificiella drömmar, som voro fullkomligt korrekt bildade och läto tyda sig som om de drömts av verkliga personer. Författaren bekräftade på en förfrågan från mig, att han icke känt till min drömlära. Denna överensstämmelse mellan min forskning och en diktares skapande har jag begagnat som ett bevis för min drömanalys' riktighet. (Der Wahn und die Träume in Jensens »Gradiva, första häftet av de av mig utgivna Schriften zur angewandten Seelenkunde, 1906.)

med »förlovning». Det blir sedan min sak att av de funna slagorden framställa ett sammanhang, som jag förlägger till framtiden. En intressant förändring av denna dechiffreringsmetod, varigenom dess mekaniska karaktär i någon mån rättas, framträder i skriften om drömtydning av Artemidoros från Daldis.[1] Här tas hänsyn icke blott till dröminnehållet, utan också till drömmarens person och levnadsomständigheter, så att samma drömelement har annan betydelse för den rika, den gifta, för talaren än för den fattiga, den ogifta och t. ex. köpmannen. Det väsentliga härvid är nu, att tydningsarbetet icke riktas på drömmens helhet, utan på varje del av dröminnehållet för sig, som om drömmen vore ett konglomerat, däri varje stycke fordrar en särskild bestämning. Det är säkert de osammanhängande och förvirrade drömmarna, som inspirerat dechiffreringsmetoden.[2]

[1] *Artemidoros* från *Daldis*, född sannolikt i andra århundradet av vår tideräkning, har givit oss det fullständigaste och omsorgsfullaste arbetet över drömtydningen i den antika världen. Han lade, som Gomperz framhäver, vikt vid att grunda drömtydningen på iakttagelse och erfarenhet, och särskilde strängt sin konst från andra bedrägliga. Principen för hans tydning är enligt Gomperz densamma som magins, associationsprincipen. Ett drömting betyder det som det väcker minne av. Det vill säga hos drömtydaren. En övermäktig källa till godtycke och osäkerhet ger sig då därav, att drömelementet kan erinra drömtydaren om olika saker och var och en om något annat. Den teknik, som jag i det följande skall framställa, avviker från den antika i den väsentliga punkten, att den överlämnar tydningsarbetet åt drömmaren själv. Den bryr sig inte om vad drömtydaren, utan blott vad drömmaren kommer att tänka på vid ett visst drömelement. — Efter nyare berättelser av missionär *Tfinkdjt* (Anthropos 1913) ta också orientens moderna drömtydare drömmarens egen medverkan betydligt i anspråk. Han berättar om drömtydarna hos de mesopotamiska araberna: »För att exakt tolka en dröm underrätta de skickligaste drömtydarna sig hos dem som anlita dem om alla omständigheter som de anse nödvändiga för en god förklaring... Våra drömtydare låta med ett ord ingenting undslippa sig och ge icke den begärda förklaringen utan att ha mottagit och prövat svaren på alla önskade spörsmål.» Särskilt begär man regelbundet noggranna uppgifter om närmaste familjemedlemmar (föräldrar, fru, barn) och ställer den typiska frågan: »Habistine in hac nocte copulam conjugalem ante vel post somnium?» — »Den härskande grundsatsen vid drömtydningen är den att förklara drömmen med dess motsats.»

[2] D:r *Alf Robitsek* gör mig uppmärksam på, att de orientaliska drömböckerna, av vilka våra äro en bedrövlig kopia, tyda drömelementen mestadels efter ordens identitet eller likhet. Dessa överensstämmelser gå förlorade vid översättning till vårt språk, och därav skulle komma obegripligheten hos våra populära »drömböcker». — Om denna ordlekandets utomordentliga betydelse i de gamla orientaliska kulturerna ge *Hugo Vinklers* skrifter upplysning.

Man kan icke ett ögonblick dra i tvivel bägge dessa metoders obrukbarhet för ämnets vetenskapliga behandling. Det symboliska förfaringssättet är begränsat i sin användning och medger ingen allmän framställning. Vid dechiffreringsmetoden kommer det an på, att »nyckeln», drömboken, vore tillförlitlig, och därpå har man ingen garanti. Man vore frestad att ge filosofer och psykiatriker rätt och förklara drömtydningens problem för en imaginär uppgift.

Men jag har lärt mig bättre. Jag har måst inse, att här åter föreligger ett av de icke sällsynta fall, då en urgammal, hårdnackat fasthållen folktro synes ha kommit tingens sanning närmare än den i dag gällande vetenskapen. Jag måste påstå, att drömmen verkligen har en betydelse och att en vetenskaplig drömtydning är möjlig. Jag har kommit till kännedom om denna möjlighet på följande sätt:

Sedan flera år sysselsätter jag mig i terapeutisk avsikt med upplösning av vissa psykopatologiska bildningar, de hysteriska fobierna, tvångsföreställningar o. s. v., sedan jag nämligen genom ett betydelsefullt meddelande av *Josef Breuer* kommit till insikt om att för dessa sjukdomssymtom upplösning och lösning sammanfalla.[1] Har man kunnat återföra en sådan patologisk föreställning till dess element, ur vilka den framgått i den sjukes själsliv, så har den också sönderfallit: den sjuke är befriad därifrån. I betraktande av våra övriga terapeutiska strävandens vanmakt och dessa tillstånds gåtfullhet tycktes det mig lockande att trots alla svårigheter framtränga på den av

Det vackraste exempel på en drömtydning, som vi känna från antiken, uppvisar en sådan ordlek. *Artemidoros* berättar: »Då *Alexander av Macedonien* belägrade Tyros och var missmodig och bedrövad över den stora tidsförlusten, hade han känslan att han såg en *satyros* dansa på sin sköld. Tillfälligtvis befann sig *Aristandros* i konungens följe. Han sönderlade ordet satyros i *σά* och *Τύρος* och åstadkom därmed, att konungen med mera eftertryck fullföljde belägringen. (*Σά-Τύρος* = Tyros är ditt). För övrigt hänger drömmen så nära samman med det språkliga uttrycket, att *Ferenczi* med rätt kan anmärka, att varje språk har sitt eget drömspråk. En dröm är i regel oöversättlig till andra språk och följaktligen också en bok som denna, förmodade jag. Icke dess mindre har det lyckats Dr. A. A. Brill i New York, att åstadkomma en engelsk översättning av »Drömtydning».

[1] *Breuer* och *Freud*, Studien über Hysterie, Wien 1895, u. 2 1909.

Breuer inslagna vägen, tills full klarhet bleve vunnen. Under loppet av dessa psykoanalytiska studier råkade jag på drömtydningen. Patienterna, som jag anmodat att meddela mig alla deras infall och tankar, som trängde sig på dem vid ett visst ämne, berättade mig sina drömmar och lärde mig därmed, att en dröm kan vara inskjuten i det psykiska sammanhang, som man har att följa från en patologisk idé in i minnets värld. Det låg nu nära, att behandla drömmen själv som ett symtom och att på den använda den för den patologiska idén utarbetade tydningsmetoden.

För detta ändamål kräves nu en viss psykisk förberedelse av den sjuke. Man söker dels stegra hans självsiakttagelse, dels förmå honom att nedlägga den kritik, varmed han eljest brukar sovra sina uppdykande tankar. För att samla hans uppmärksamhet till självsiakttagelse är förmånligt att han intar ett viloläge och sluter ögonen; man måste uttryckligt ålägga honom att avstå från kritik av de iakttagna föreställningarna. Man säger honom därför, att psykoanalysens framgång beror på, att han beaktar och meddelar allt, som faller honom in, och icke låter förleda sig att undertrycka ett infall, emedan det synes honom oviktigt eller icke hörande till ämnet, eller ett annat, därför att det förefaller honom vanvettigt. Han måste ställa sig fullt opartisk mot sina infall; ty just på hans kritik beror det, om han icke finner den sökta upplösningen av drömmen eller tvångsidén.

Jag har vid det psykoanalytiska arbetet märkt, att den psykiska inställningen hos den som eftertänker är en annan än hos den, som blott iakttar sina psykiska processer. Vid eftertänkandet träder en psykisk aktion mer i spelet än vid den uppmärksammaste självsiakttagelse, vad också den eftertänkandes spända min och rynkade panna visar i motsats mot självsiakttagarens mimiska ro. Vid bägge tillfällena måste finnas en samling av uppmärksamheten, men den eftertänkande utövar dessutom en kritik: en del av de uppdykande tankarna förkastar han, sedan han iakttagit dem, andra avbryter han plötsligt, så att han ej följer de tankevägar, som de skulle öppna, och gentemot ännu

andra tankar vet han ställa sig så att de överhuvud inte bli medvetna, alltså undertryckas, innan de hunnit iakttagas. Själviakttagaren har däremot blott mödan att undertrycka kritiken; lyckas honom detta, så strömmar på honom ett otal av infall, som han eljest aldrig skulle blivit medveten om. Med hjälp av detta nyvunna material kan man utföra tydningen av de patologiska idéerna såväl som av drömbilderna. Som man ser, gäller det att framställa ett psykiskt tillstånd, som i fördelandet av den psykiska energien eller den rörliga uppmärksamheten erbjuder en viss analogi med tillståndet före insomnandet och säkert också med det hypnotiska. Vid insomnandet framträda de ofrivilliga föreställningarna genom eftersläppandet av en viss frivillig och säkert också kritisk aktion, som vi låta inverka på våra föreställningars lopp; som orsak till ett sådant eftersläppande pläga vi angiva trötthet; de uppdykande ofrivilliga föreställningarna förvandla sig till visuella och akustiska bilder. Vid det tillstånd, som man använder till analys av drömmar och patologiska idéer, avstår man avsiktligt och frivilligt från denna aktivitet och använder den sparade psykiska energien — eller en del därav — till uppmärksamt iakttagande av de nu uppdykande ofrivilliga tankarna, som bibehålla sin karaktär av föreställningar till skillnad från de vid insomnandet till drömmar övergående bilderna. *Man förvandlar på detta sätt de ofrivilliga föreställningarna till frivilliga.*

Den här fordrade inställningen på till synes fritt stigande föreställningar med avstående från den vanliga kritiken synes för många personer icke falla sig lätt. De ofrivilliga tankarna pläga utlösa det häftigaste motstånd, som vill hindra dem vid uppdykandet. Enligt vår store diktare *Friedrich Schiller* måste emellertid en alldeles liknande inställning också vara villkor för den poetiska produktionen. På ett ställe i breven till *Körner,* vilket *Otto Rank* uppspårat, svarar Schiller på sin väns klagan över bristande produktivitet: »Grunden till din svårighet ligger, tror jag, i det tvång, som ditt förstånd ålägger din inbillning. Må jag framkasta en tanke och belysa den med en bild. Jag tror inte det är bra utan tvärtom skadligt för själens skapande

arbete, om förståndet liksom redan vid dörrarna för skarpt mönstrar de tillströmmande idéerna. En idé kan, för sig betraktad, vara ganska obetydlig och äventyrlig, men kanske blir den viktig genom en som kommer efter den, kanske kan den i förening med andra, som förefalla lika smaklösa, bilda ett mycket ändamålsenligt sammanhang. Allt detta kan förståndet icke bedöma, om det icke fasthåller dem så länge, att det hunnit åskåda dem i förbindelse med dessa andra. Men hos en skapande intelligens har, tyckes mig, förståndet dragit tillbaka sin vakt från dörrarna, idéerna störta fram pêle-mêle, och först då överser och mönstrar förståndet den stora hopen. — Ni herrar kritiker eller hur ni vill kalla er, känna blygsel eller rädsla för det övergående vanvettstillstånd, som finnes hos alla skapande andar och vars längre eller kortare varaktighet skiljer den tänkande konstnären från drömmaren. Därav edra klagomål över ofruktbarhet, emedan ni förkastar för tidigt och mönstrar för strängt» (brev av 1 dec. 1788).

Och dock är ett sådant tillbakadragande av vakten från förståndets dörrar enligt Schillers bild eller en sådan övergång till den kritiklösa självιakttagelsens tillstånd ingalunda svårt.

Mina flesta patienter lyckas därmed efter en första undervisning; jag själv kan det utmärkt väl, om jag hjälper mig därvid genom nedskrivande av mina infall. Den del av psykisk energi, varmed man härvid nedsätter den kritiska verksamheten och med vilken man kan höja självιakttagelsens intensitet, växlar betydligt efter det ämne, som skall fixeras av uppmärksamheten.

Det första steg man tar vid detta förfarande lär nu, att man icke får göra drömmen som helhet utan blott de enskilda delarna av dess innehåll till föremål för sin uppmärksamhet. Frågar jag den ännu icke inövade patienten: »Vad faller er in till denna dröm?», så förstår han i regel icke att fatta något i sitt andliga blickfält. Jag måste förelägga honom drömmen sönderstyckad, och då lämnar han mig till varje del en rad av infall, som man kan beteckna som detta drömpartis »baktankar». I detta första viktiga avseende avviker alltså den av

mig använda drömtydningsmetoden från den populära, i historien och sagorna berömda tydningen genom symboliserande och närmar sig den andra, dechiffreringsmetoden. Liksom denna är min metod en tydning en detail, icke en masse; liksom denna uppfattar den från början drömmen som något sammansatt, som ett konglomerat av psykiska bildningar.

Under förloppet av mina psykoanalyser av neurotiker har jag redan tytt många tusen drömmar, men detta material vill jag icke använda här till införande i drömtydningens teknik och lära. Frånsett att jag skulle utsätta mig för invändningen, att det är neuropaters drömmar, som icke tillåta en slutledning till friska människors, nödgar mig en annan grund att förkasta dem. Det ämne, på vilket dessa drömmar syfta, är naturligtvis alltid sjukdomshistorien, som ligger till grund för neurosen. Härigenom skulle för varje dröm fordras en vidlyftig inledning och ett inträngande i psykoneurosernas väsen och orsaker, ämnen, som i och för sig äro nya och verka högst främmande och som därför skulle leda uppmärksamheten från drömproblemet. Min avsikt är tvärtom att med drömtydningen utföra ett förarbete till lösning av neurospsykologiens svårare problem. Men avstår jag från neurotikernas drömmar, mitt huvudmaterial, så har jag av andra människors drömmar blott tillgång till dem, som tillfälligtvis berättats för mig av friska personer i min bekantskapskrets eller som jag finner upptecknade som exempel i litteraturen om drömlivet. Tyvärr frångår mig vid alla dessa drömmar analysen, utan vilken jag icke kan finna drömmens mening. Mitt förfarande är ju icke så bekvämt som den populära dechiffreringsmetodens, som betraktar drömmen som ett fixerat bildspråk och översätter en given dröm i enlighet därmed. Jag är tvärtom fattad därpå, att samma dröminnehåll kan gömma olika mening hos olika personer och i olika sammanhang. Följaktligen hänvisas jag till mina egna drömmar som till ett rikt och bekvämt material, som härrör från en ungefär normal person och som har sammanhang med mångahanda händelser i mitt dagliga liv.

Man skall säkert gentemot mig sätta i tvivel tillförlitligheten

av sådana självanalyser. Godtycke, vill man säga, är därifrån ingalunda uteslutet. Enligt min mening äro förhållandena vid självIakttagelse snarare gynnsammare än vid iakttagelse av andra; i varje fall är det tillåtet att försöka, hur långt man vid drömtydningen når med självanalys. Andra svårigheter, erinrar man mig, har jag att övervinna i mitt eget inre. Man har en förklarlig skygghet att prisgiva så mycket intimt ur sitt eget själsliv och vet sig därvid icke heller säkrad gentemot främlingars misstydning. Men sådant får man sätta sig över. »Var psykolog», skriver *Delboeuf*, »är tvungen att tillstå även sina svagheter, om han tror sig därmed kunna kasta ljus över någon dunkel fråga.» Och även hos läsaren, vågar jag antaga, skall intresset i början för de indiskretioner, som jag måste begå, snart ge plats för en odelad fördjupning i härmed belysta psykologiska problem.

Jag skall alltså ta fram och analysera en av mina egna drömmar och därmed åskådliggöra min drömtydningsmetod. Var sådan dröm nödvändiggör en inledning. Men nu får jag be läsaren att för en lång stund göra mina angelägenheter till sina egna och försänka sig med mig i några mitt livs minsta enskildheter, ty en sådan inlevelse är nödvändig för att med intresse fatta drömmarnas dolda betydelse.

II.

Drömmen om Irmas injektion.

Inledning. Sommaren 1895 hade jag psykoanalytiskt behandlat en ung dam, som stod i nära vänskaplig förbindelse med mig och de mina. Man förstår att en sådan sammanblandning av intressen kan orsaka flera sinnesrörelser hos läkaren, icke minst hos terapeuten. Läkarens personliga intresse är större, hans auktoritet mindre. Ett misslyckande hotar försvaga den gamla vänskapen med den sjukas anhöriga. Kuren slutade med en partiell framgång: patienten befriades från sin hysteriska ångest men icke från alla sina kroppsliga symtom. Jag var då inte fullt säker på de bevis, som beteckna det fulla tillfrisknandet

från en hysterisk sjukdomshistoria och föreslog patienten en förklaring, som icke tycktes henne antaglig. Under oenighet härom avbröto vi behandlingen för sommaren. — En dag kom upp till mig en yngre kollega, en av mina närmaste vänner, som besökt patienten — *Irma* — och hennes familj på deras sommarnöje. Jag frågade honom, hur han funnit henne, och fick till svar: hon är bättre men inte alldeles bra. Jag vet, att dessa min vän Ottos ord och den ton, vari de uttalades, förargade mig. Jag trodde mig höra därur en förebråelse, ungefär att jag lovat patienten för mycket, och ledde — med rätt eller orätt — Ottos förmenta partitagande mot mig tillbaka på de anhörigas inflytande; de hade, efter vad jag antog, aldrig gärna sett min behandling. För övrigt blev min pinsamma förnimmelse mig icke klar, och jag gav den heller icke något uttryck. Samma afton skrev jag även ned Irmas sjukdomshistoria för att, liksom till mitt rättfärdigande, överlämna den till d:r M., en gemensam vän och den dåförtiden tongivande personligheten i vår krets. Följande natt hade jag nedanstående dröm, som nedskrevs omedelbart efter uppvaknandet.

Dröm av den 23—24 juli 1895[1]

En stor hall — många gäster, som vi motta. Bland dem Irma, som jag genast för åt sidan för att liksom svara på hennes brev, göra henne förebråelser över att hon ännu icke godtar min förklaring. Jag säger till henne: »Om du ännu har ont, så är det verkligen bara ditt eget fel». — Hon svarar: »Om du bara visste, hur ont jag har i halsen, i magen och underlivet, det är som om jag skulle snöras samman». — Jag blir förskräckt och ser närmare på henne. Hon ser blek och uppsvälld ut; jag tänker, att när allt kommer omkring, så har jag ändå förbisett någon organisk sjukdom. Jag för henne till fönstret och ser henne i halsen. Därvid strävar hon litet emot liksom damer, som ha en lösgom. Jag tänker, att det behöver hon

[1] Detta är den första dröm, som jag underkastat en ingående tydning.

då inte göra. Munnen går också slutligen ordentligt upp, och jag upptäcker till höger en stor vit fläck och på andra ställen ser jag märkvärdiga krusiga bildningar, som tydligen avbilda näsmusklerna, utsträckta, vitgrå skorvor. Jag ropar hastigt på d:r M., som upprepar undersökningen och bekräftar... D:r M. ser helt annorlunda ut än eljest, han är mycket blek, haltar, har intet skägg på kinderna... Min vän Otto står nu också bredvid henne och vännen Leopold perkuterar henne över veka livet och säger: hon har en dämpning nere till vänster och visar också ett infiltrerat hudparti uppåt vänstra skuldran vad jag också trots kläderna spårar liksom han... M. säger: Intet tvivel, det är en infektion, men det gör ingenting; det kommer också dysenteri till, och giftet skall avgå... Vi veta också omedelbart varifrån infektionen härrör. Vännen Otto har för inte länge sen, då Irma inte kände sig bra, gett henne en injektion med ett propylpreparat, propyl... propionsyra... *trimetylamin*, vars formel jag ser tryckt i fetstil framför mig... Man gör inte sådana injektioner så lättsinnigt... Sannolikt var sprutan inte heller ren.

Denna dröm har en fördel framför många andra. Det är genast tydligt, till vilka den föregående dagens händelser den anknyter och vilket ämne den behandlar. Inledningen upplyser härom. Den underrättelse, som Otto givit mig om Irmas befinnande, och den sjukdomshistoria, som jag hållit på att nedskriva till långt in på natten, ha också sysselsatt min själsverksamhet under sömnen. Likafullt torde ingen, som tagit kännedom om inledningen och om drömmens innehåll, kunna ana, vad den verkligen betyder. Jag själv vet det inte heller. Jag undrar över de sjukdomssymtom, som Irma i drömmen beklagat sig över för mig, då det inte är desamma, för vilka jag behandlat henne. Jag ler över den vansinniga föreställningen om en injektion med propionsyra och över den tröst, som

d:r M. i drömmen ger mig. Mot slutet förefaller drömmen dunklare och mera sammanträngd än den är i början. För att få klarhet över allt detta måste jag besluta mig för en ingående analys.

Analys.

Hallen — många gäster, som vi motta.

Vi bodde denna sommar på Bellevue, ett ensamt hus på en av kullarna, som ansluta sig till Kahlenberg. Detta hus var fordom en nöjeslokal och har därav sina ovanligt höga, hallliknande rum. Det var här drömmen föreföll; det var några dagar före min frus födelsedag. Dagen förut hade min fru uttalat sin önskan att få se några gäster hos oss på sin födelsedag och däribland också Irma. Min dröm föregriper alltså denna situation: det är min frus födelsedag, och många människor, däribland Irma, mottas av oss som gäster i Bellevues stora hall.

Jag förebrår Irma, att hon icke accepterat min förklaring; jag säger: »Om du ännu har ont, är det ditt eget fel.»

Det skulle jag också kunna säga henne i vaket tillstånd och har gjort det. Jag hade dåförtiden den åsikten, som jag sedan funnit oriktig, att min uppgift inskränkte sig till att meddela de sjuka deras symtoms dolda mening; om de sedan godkände denna förklaring eller icke, varpå kurens framgång beror, det hade jag inte vidare något ansvar för. Jag är detta lyckligt övervunna misstag tacksam för att det lättat min existens vid en tid, då jag i all min oundvikliga okunnighet skulle bringa mina patienter till hälsa. — Jag märker nu på mitt yttrande i drömmen till Irma, att jag framför allt icke vill vara skuld till de smärtor, som hon ännu besväras av. Om det är Irmas eget fel, kan det icke vara mitt. Skulle drömmens mening vara att söka i denna riktning?

Irmas klagomål: smärtor i hals, underliv, mage, det snör ihop henne.

Smärtor i magen hörde till min patients symtomkomplex, men de voro inte mycket framträdande; hon klagade snarast över känslor av illamående och äckel. Obehag i hals och underliv spelade knappt någon roll hos henne. Jag undrar varför

jag i drömmen beslutat mig för detta val av symtom, men kan för ögonblicket icke finna något svar.

Hon ser blek och uppsvälld ut.

Min patient hade alltid skär hy. Jag förmodar, att en annan person här skjutit sig in bakom henne.

Jag förskräckes av tanken, att jag likafullt förbisett en organisk affektion.

Detta är, som man gärna skall tro mig, föremål för en aldrig vilande oro hos specialisten, som nästan uteslutande ser neurotiker och som är van att ge hysteri skulden till så många företeelser, som andra läkare behandla som organiska. Men å andra sidan smyger sig över mig ett stilla tvivel — jag vet inte av vad grund — om min förskräckelse är fullt uppriktig. Om Irmas smärtor ha sin organiska orsak, så är det återigen icke min sak att bota dem. Min kur vill blott avlägsna hysteriska smärtor. Det förekommer mig därför egentligen, som om jag skulle önska ett sådant misstag i diagnosen; då kunde man inte längre förebrå mig misslyckandet.

Jag tar henne till fönstret för att se henne i halsen. Hon strävar emot som damer, som bära löständer. Jag tänker, att det behöver hon då inte göra.

Hos Irma hade jag aldrig haft anledning att undersöka munhålan. Händelsen i drömmen erinrar mig om en för någon tid sen företagen undersökning av en guvernant, som först hade gjort intryck av ungdomlig skönhet men vid öppnandet av munnen gjorde vissa anstalter för att dölja sin tandgård. Fallet väcker andra minnen av läkarundersökningar och av små hemligheter, som därvid avslöjas, ingendera parten till lust. — Men hon behöver det då verkligen inte, är väl närmast en komplimang till Irma, men jag förmodar dock ännu en annan betydelse. Man känner vid uppmärksam analys, om man uttömt eller inte de baktankar, som man alltid har att misstänka. Som Irma står vid fönstret, erinrar hon mig plötsligt om en annan upplevelse. Hon har en intim väninna, som jag har stor aktning för. Då jag en kväll gjorde ett besök hos henne, fann jag henne i den i drömmen återgivna situationen vid fönstret och

hennes läkare, samma d:r M., förklarade, att hon hade en difteritisk beläggning. D:r M:s person och beläggningen uppträda ju i drömmens fortsättning. Nu faller mig in, att jag under de sista månaderna fått all orsak att anta, att också denna andra dam är hysterisk. Ja, Irma har själv sagt det till mig. Men vad vet jag om hennes befinnande? Inte mer än detta ena, att hon lider av hysteriska kvävningstillbud liksom min Irma i drömmen. Jag har alltså i drömmen ersatt min patient med hennes väninna. Nu kommer jag ihåg, att jag ofta lekt med tanken, att denna dam kunde likaledes anlita mig för att befria henne från hennes symtom. Men jag höll det samtidigt själv för osannolikt, ty hon är av mycket reserverad natur. Hon *strävar emot,* såsom det sker i drömmen. En annan förklaring vore, att *hon behöver det inte;* hon har verkligen hittills visat sig stark nog att reda upp sina tillstånd utan främmande hjälp. Nu är det bara några drag kvar, som jag varken finner hos Irma eller hos hennes väninna: blekheten, pussigheten, löständerna. De sistnämnda förde mig till guvernanten, och jag känner mig nu böjd att nöja mig med dåliga tänder. Men så kommer jag att tänka på en annan person, på vilken dessa drag kunna anspela. Hon är icke heller min patient och det är jag nöjd med, då jag märkt, att hon generar sig för mig, och jag för övrigt anser, att hon icke är någon foglig patient. Hon är vanligen blek, och när hon en gång var vid särskilt god kondition, var hon pussig.[1] Jag har alltså jämfört min patient Irma med tvenne andra personer, som också skulle vara motsträviga vid behandling. Vad kan det ha för mening att jag i drömmen utbytt henne med hennes väninna? Antagligen att jag skulle vilja utbyta henne: den andra väcker hos mig antingen starkare sympatier eller har jag en högre mening om hennes intelligens. Jag anser nämligen Irma för oförståndig,

[1] På denna tredje person låter då också återföra sig det hittills ouppklarade klagomålet över smärtor i underlivet. Det är naturligtvis fråga om min egen fru: smärtorna i underlivet erinra mig om ett av de tillfällen, då hon tydligen visade sig skygg för mig. Jag får tillstå, att jag inte särskilt älskvärt behandlar Irma och min fru i drömmen. Men till min ursäkt må anmärkas, att jag mäter dem båda efter den tålmodiga och lydiga patientens ideal.

som inte accepterar min tolkning. Den andra skulle vara klokare, det vill säga: hon skulle förr ge efter. *Munnen går då också slutligen ordentligt upp:* hon skulle berätta mig mer än Irma.[1]

Vad jag ser i halsen: en vit fläck och förskorvade näsmuskler. Den vita fläcken erinrar mig om difteri och därmed om Irmas väninna, men dessutom om min äldsta dotters svåra insjuknande för närmare två år sen och all skräck vi genomgingo under denna onda tid. Skorpan på näsmusklerna för i minnet ett bekymmer för min egen hälsa. Jag använde dåförtiden ofta kokain för att undertrycka besvärliga ansvällningar i näsan och hade för några dar sen hört, att en patient, som använde samma medel, hade ådragit sig en utsträckt nekros av näsans slemhud. Anbefallningen av kokain, som 1885 utgick från mig, har också åsamkat mig mycket allvarsamma förebråelser. En kär, 1895 redan avliden vän hade genom missbruk av detta medel påskyndat sin undergång.

Jag ropar hastigt på d:r M., som upprepar undersökningen. Det skulle helt enkelt motsvara den ställning, som d:r M. intar bland oss. Men detta »hastigt» är tillräckligt påfallande för att fordra en särskild förklaring. Det erinrar mig om en tråkig historia i min praktik. Jag hade en gång genom fortsatt ordination av ett medel, som då ännu ansågs oskyldigt (sulfonal), framkallat en svår förgiftning hos en sjuk och vände mig skyndsamt till en erfaren äldre kollega, för att han skulle hjälpa mig. Att jag verkligen haft detta fall i ögonen, bekräftas av en biomständighet. Den sjuka, som drabbats av förgiftningen, bar samma namn som min äldsta dotter. Jag hade till detta ögonblick aldrig tänkt därpå, men nu förekommer det mig nästan som en ödets vedergällning. Som skulle personernas släktförhållande här fortsättas i en annan mening: denna Matilda för den andra Matilda, öga för öga, tand för tand. Det är som

[1] Jag anar att tydningen av denna del av drömmen icke är förd långt nog för att ha uppspårat dess hela fördolda mening. Ville jag fortsätta jämförelsen mellan de tre damerna, så fördes jag vitt omkring. — Var dröm har åtminstone ett ställe, där den är outgrundlig, liksom en navel, med vilken den sammanhänger med det obekanta.

om jag uppsökte alla tillfällen, som ge mig anledning till självförebråelser för bristande samvetsgrannhet som läkare.

D:r M. är blek, utan skägg på kinderna och haltar.

Därav är så mycket sant, att han ofta ser dålig ut till sina vänners bekymmer. De båda andra kännemärkena måste tillhöra en annan person. Jag kommer att tänka på min i utlandet levande äldre broder, som är slätrakad och som d:r M. i drömmen, om jag minns rätt, tämligen liknade. Om honom kom för några dar sen underrättelsen, att han haltade på grund av ett giktanfall i höften. Det måste ha någon orsak, att de båda personerna i drömmen sammansmälta till en. Jag erinrar mig verkligen, att jag av liknande grunder hyste misstämning mot båda. Båda hade tillbakavisat ett visst förslag, som jag på sista tiden gjort dem.

Vännen Otto står nu hos den sjuka och vännen Leopold undersöker henne och visar en dämpning nedåt på vänstra sidan.

Vännen Leopold är också läkare, en släkting till Otto. Ödet har, då båda driva samma specialitet, gjort dem till konkurrenter, som man ständigt jämför med varandra. Båda ha under åratal assisterat mig, då jag ännu ledde en offentlig anstalt för nervsjuka barn. Scener som denna i drömmen ha där ofta tilldragit sig. Medan jag talade med Otto om diagnosen av ett fall, hade Leopold ånyo undersökt barnet och givit ett oväntat bidrag till avgörandet. Det fanns mellan dem en karaktärsolikhet liknande den mellan inspektor Bräsig och hans vän Karl. Den ene var rask och bestämd, den andre långsam, betänksam men grundlig. Om jag i drömmen ställer Otto och den försiktiga Leopold mot varandra, så sker det uppenbart för att framhäva den senare. Jag jämför dem på liknande sätt som nyss ovan den olydiga patienten Irma och hennes i min mening förståndigare väninna. Jag märker nu också en av de skenor, på vilka tankeförbindelsen i drömmen fortskrider: från det sjuka barnet till barnsjukhuset. — Dämpningen nere till vänster förefaller mig motsvara alla detaljer i ett särskilt fall, varvid Leopold frapperade mig genom sin grundlighet. Det föresvävar mig också någonting som en metastatisk affektion, men det kunde ochså ha

avseende på den patient, som jag ville ha i stället för Irma. Denna dam imiterar nämligen, såvitt jag kan förstå, en tuberkulos.

Ett infiltrerat hudparti på vänstra skuldran.

Jag vet genast, att det är min egen reumatism i skuldran, som jag regelbundet spårar, när jag varit uppe till sent på natten. Uttrycket i drömmen ljuder också så tvetydigt: vad jag liksom han *spårar*. Spårar på den egna kroppen, är meningen. För övrigt iakttar jag, hur ovanligt uttrycket »infiltrerat hudparti» låter. Vid »infiltration på ryggen uppe till vänster» äro vi vana. Det skulle syfta på lungan och sålunda åter på tuberkulos.

Trots kläderna.

Det är visserligen bara ett inpass. Barnen i sjukhemmet undersökte vi naturligtvis avklädda; det är i viss mån en motsats till det sätt, på vilket man måste undersöka vuxna kvinnliga patienter. Om en framstående kliniklärare brukade man berätta, att han undersökt sina patienter blott fysikaliskt genom kläderna. Fortsättningen är mig dunkel, och jag har, öppet sagt, ingen lust att här djupare inlåta mig.

D:r M. säger: Det är en infektion, men det gör ingenting. Det kommer också dysenteri till, och giftet skall avsöndra sig.

Det förefaller mig först löjligt, men måste dock som allt annat noga analyseras. Närmare sett har dock yttrandet ett slags mening. Vad jag funnit hos patienten är en lokal difteritis. Från den tid, då min dotter låg sjuk, erinrar jag mig diskussioner om difteritis och difteri. Difteri är en allmäninfektion, som utgår från den lokala difteritis. En sådan allmäninfektion påvisar också Leopold med sin anmärkning om dämpningen, som kommer att tänka på en metastatisk härd. Jag tror visserligen att det just vid difteri icke förekommer sådana metastaser. De erinra mig snarare om pyemi.

Det gör ingenting, är en tröst. Jag tror den är att insätta på följande sätt i sammanhanget. Drömmens sista del har meddelat, att patientens smärtor härröra av en svår organisk infektion. Jag har en misstanke, att jag också därmed blott vill vältra skulden från mig själv. För det fortsatta beståndet av difteritiska åkommor kan inte den psykiska kuren göras ansvarig. Nu

besvärar det mig dock, att jag pådiktar Irma en så svår sjukdom bara för att göra mig själv fri. Det ser obehagligt grymt ut. Jag behöver alltså en försäkran om den lyckliga utgången, och det förefaller mig icke illa valt, att jag lägger denna tröst i munnen just på d:r M. Men jag höjer mig därmed över drömmen, vilket behöver en förklaring.

Men varför är denna tröst så vansinnig?

Dysenteri: någon avlägsen teoretisk föreställning, att sjukdomsämnen kunna avlägsnas genom tarmarna. Vill jag härmed göra mig lustig över d:r M:s böjelse för förklaringar från avlägsna orsaker, hans förråd på sällsamma patologiska förbindelser? Men till dysenteri faller mig också något annat in. För några månader sedan hade jag övertagit en man, som led av en egendomlig tarmåkomma, vilken andra kolleger behandlat som ett fall av »anemi med undernäring». Jag fann, att hans sjukdom var en hysteri, men ville inte försöka min psykoterapi på honom utan skickade honom på en sjöresa. Nu hade jag för några dagar sedan fått ett förtvivlat brev av mannen från Egypten. Han meddelade, att han där haft ett nytt anfall, som läkaren förklarat för dysenteri. Jag förmodar visserligen, att diagnosen bara var ett misstag av den okunniga kollegan, som låtit lura sig av hysterien. Men jag kunde dock icke spara mig förebråelser, att jag försatt den sjuke i det läge, att han till sin hysteriska tarmaffektion också möjligen kunnat lägga en organisk. Dysenteri rimmar vidare med difteri, vilket namn icke förekommer i drömmen.

Ja, det måste vara så, att jag med den tröstande prognosen: »Det kommer också dysenteri till» etc. vill göra mig lustig över d:r M., ty jag drar mig till minnes, att han en gång för några år sen skrattande berättat något alldeles liknande om en annan kollega. Han hade tillsammans med denne kallats till konsultation hos en svårt sjuk och kände sig föranlåten att framhålla för denne, som var mycket förhoppningsfull, att han hos patienten fann äggvita i urinen. Men kollegan lät inte rubba sig utan svarade med största lugn: »*Det gör ingenting, herr kollega, äggvitan, den skall nog avsöndra sig*». Jag kan alltså

inte längre tvivla på att denna scen i drömmen gömmer ett hån mot mina om hysteri okunniga kolleger. Liksom till bekräftelse far det nu genom mig: vet väl d:r M. att symtomen hos hans patient, Irmas väninna, vilka föra tanken på en tuberkulos, också bero på hysteri? Har han upptäckt denna hysteri eller har han fastnat på den utan att igenkänna den? Men vad kan jag ha för motiv att behandla denna vän så illa? Det är mycket enkelt: d:r M. är lika litet enig med mig som Irma själv i min uppfattning av hennes sjukdom. Jag har alltså i denna dröm redan tagit hämnd på två personer: på Irma med orden: »Om du ännu har ont, så är det ditt eget fel», och på d:r M. med den vanvettiga tröstande replik jag lägger i hans mun.

Vi veta omedelbart, varifrån infektionen härleder sig.

Detta omedelbara vetande i drömmen är mycket märkvärdigt. Nyss förut visste vi det ännu icke, eftersom infektionen först påvisades av Leopold.

Vännen Otto har gett henne en injektion, då hon kände sig dålig.

Otto hade verkligen berättat, att han under sitt korta uppehåll hos Irmas familj kallades till det närgränsande hotellet för att ge någon, som plötsligt kände sig dålig, en insprutning. Injektionerna erinra mig åter om den olyckliga vän, som förgiftat sig med kokain. Jag hade gett honom medlet blott till invärtes bruk, medan han avvänjde sig från morfin, men han hade omedelbart företagit kokaininjektioner.

Med ett propylpreparat... propyl... propionsyra.

Hur kommer jag nu på det? Samma afton, innan jag nedskrev sjukdomshistorien, hade min fru öppnat en flaska likör, på vilken stod att läsa »ananas»[1] och som var en present av vår vän Otto. Han har nämligen för vana att ge presenter vid alla möjliga anledningar; man får hoppas han en gång får en fru, som kurerar honom därifrån.[2] Från denna likör

[1] Ananas har för övrigt en tydlig ljudlikhet med min patient Irmas familjenamn.

[2] Häri har jag inte blivit sannspådd. Drömmen däremot fick rätt, ty min patients genom min behandling »oupplösta» besvär i magen, till vilka jag icke ville ha någon skuld, voro förelöpare till ett allvarligt gallstenslidande.

utströmmade en sådan finkellukt, att jag vägrade smaka på den. Min fru menade: Den här flaskan ge vi åt tjänarna, men jag ännu försiktigare förbjöd det med den människovänliga anmärkningen, att de finge inte heller förgifta sig. Finkellukten (amyl) har nu tydligen hos mig väckt erinringen om hela raden propyl, metyl o. s. v., som till drömmen lämnade propylpreparatet. Jag har därvid visserligen företagit en substitution och drömt propyl, sedan jag luktat amyl, men sådana substitutioner må kanske medgivas i den organiska kemien.

Trimetylamin.

Jag ser i drömmen denna vätskas kemiska formel, vad i varje fall visar en stor ansträngning av mitt minne, och formeln förekommer därtill i fetstil, som om den hade något alldeles särskilt viktigt att säga. Vartill för mig nu trimetylamin, som på detta påfallande sätt presenteras för mig? Till ett samtal med en annan vän, som sedan åratal känner till alla mina begynnande arbeten liksom jag hans. Han hade vid denna tid meddelat mig vissa idéer till en sexualkemi och bland annat omnämnt, att han trodde sig i trimetylamin igenkänna en av produkterna vid den sexuella ämnesomsättningen. Detta ämne för mig alltså till sexualiteten, som jag tillägger största betydelse för uppkomsten av de nervösa affektioner, som jag vill bota. Min patient Irma är en ung änka. Om det för mig gäller att för henne ursäkta misslyckandet av min kur, så kan jag väl allra bäst åberopa mig på detta faktum, vari hennes vänner gärna skulle se en ändring. Hur egendomligt för övrigt en sådan dröm är sammansatt! Den andra, som jag i drömmen har till patient i Irmas ställe, är också en ung änka.

Jag anar, varför formeln trimetylamin har gjort sig så bred i drömmen. Det sammanträffar så mycket av vikt i detta ena ord. Trimetylamin är icke blott en anspelan på sexualitetens mäktiga moment, utan också på en person, vars instämmande jag med tillfredsställelse erinrar mig, när jag känner mig ensam med mina åsikter. Skulle denna vän, som spelar en så stor roll i mitt liv, icke vidare förekomma i drömmens sammanhang? Jo; han är en särskild kännare av de verkningar, som

utgå från näsans och dess bihålors affektioner, och har riktat vetenskapen med påvisande av några högst märkvärdiga förbindelser mellan näsmusklerna och de kvinnliga sexualorganen. (De tre krusiga bildningarna i Irmas hals.) Jag har låtit honom undersöka Irma, för att utröna om möjligen hennes magsmärtor kunde ha nasalt ursprung. Men han lider själv av varbildningar i näsan, som bereda mig bekymmer, och därpå anspelar väl pyemien, som i drömmen föresvävar mig.

Man gör inte sådana injektioner så lättsinnigt.

Här slungas anklagelsen för lättsinne omedelbart mot vännen Otto. Jag tror, att något liknande har jag tänkt på eftermiddagen, då han med ord och blick tycktes visa sitt partitagande mot mig. Jag tänkte ungefär: hur mottaglig han är för inflytelser; hur lätt han blir färdig med sitt omdöme. — Dessutom innehåller ovanstående sats åter en anspelan på min döda vän, som så hastigt beslöt sig för kokaininjektioner. Jag hade som sagt alls icke åsyftat sådana injektioner. Vid förebråelsen, som jag riktat mot Otto att lättsinnigt umgås med sådana kemiska ämnen, märker jag att jag åter vidrör historien med den olyckliga Matilda, ur vilken framgår samma förebråelse mot mig själv. Jag samlar här uppenbart exempel på min samvetsgrannhet men också på motsatsen.

Sannolikt var sprutan inte heller ren.

Ännu en förebråelse mot Otto, som emellertid härstammar från annat håll. I går träffade jag tillfälligtvis sonen till en 82-årig dam, som jag dagligen måste ge två morfininjektioner. Hon vistas för närvarande på landet, och jag hörde om henne, att hon lider av en blodåderinflammation. Jag tänkte genast, att här var fråga om en infiltration genom förorening av sprutan. Det är min stolthet, att jag på två år inte åsamkat henne en enda infiltration; det är visserligen min beständiga oro, om sprutan verkligen är ren. Jag är nämligen samvetsgrann. Från åderinflammationen kommer jag åter till min fru, som under en grossess lidit av blodstockningar, och nu uppdyka i mitt minne tre liknande situationer, med min fru, med Irma och med den

döda Matilda, vilkas identitet uppenbart givit mig rätt att i drömmen sammansmälta de tre personerna.

Jag har nu fullbordat tydningen av denna dröm.[1] Jag har vid detta arbete haft möda att avhålla mig från alla infall, till vilka jämförelsen mellan dröminnehållet och de där bakom dolda drömtankarna måste ge anledning. Under tiden har också drömmens »mening» gått upp för mig. Jag har märkt en avsikt, som förverkligas genom drömmen och som måste ha varit motivet till att jag drömde. Drömmen uppfyller några önskningar, som väckts i mig genom den sistförflutna aftonens händelser (Ottos meddelande, nedskrivandet av sjukdomshistorien). Drömmens resultat är nämligen, att jag icke är skuld till Irmas fortsatta sjuklighet men att Otto är skuld därtill. Nu har Otto förargat mig med sin anmärkning om Irmas ofullkomliga tillfrisknande. Drömmen ger mig hämnd på honom, i det den kastar tillbaka förebråelsen på honom själv. Drömmen frikänner mig från ansvaret för Irmas befinnande, i det den härleder hennes tillstånd från en rad andra orsaker. Drömmen framställer ett visst sakförhållande så, som jag skulle önska det. *Drömmens innehåll är alltså en önskeuppfyllelse, dess motiv en önskan.*

Så mycket faller i ögonen. Men också av drömmens detaljer blir mig åtskilligt begripligt, om de betraktas som önskeuppfyllelser. Jag hämnas på Otto icke blott för hans förhastade partitagande mot mig, i det jag tillskriver honom en förhastad medicinsk handling (injektionen) utan också för hans dåliga likör, som doftar finkel, och jag finner i drömmen ett uttryck, som förenar bägge förebråelserna: injektionen med ett propylpreparat. Jag är ännu icke tillfredsställd utan fortsätter min hämnd, i det jag framdrar till jämförelse hans tillförlitligare konkurrent. Jag tyckes därmed säga: »Jag tycker mera om honom än om dig.» Men Otto är inte den enda, över vilken jag gjuter min vredes skålar. Jag hämnas också på den uppstudsiga patienten, i det jag utbyter henne mot en förståndigare

[1] Om jag också begripligtvis inte meddelat allt, som fallit mig in vid tydningsarbetet.

och fogligare. Inte ens d:r M. lämnar jag i fred med hans motsägelse i fallet Irma, utan låter honom i en tydlig anspelan förstå min mening att han i denna sak är en ignorant (det kommer också dysenteri till etc.). Ja, jag appellerar, förefaller det mig, från honom till en annan, bättre vetande (vännen, som har berättat mig om trimetylamin), liksom jag vänt mig från Irma till hennes väninna, från Otto till Leopold. Befria mig från dessa personer, ge mig tre andra av mitt eget val, så slipper jag dessa förebråelser, som jag inte vill ha förtjänat. Grundlösheten av dessa förebråelser uppvisar drömmen för mig på det vidlyftigaste sätt. Irmas smärtor äro inte min skuld utan falla på henne själv, då hon inte velat anta min sjukdomsförklaring. Irmas smärtor angå mig icke, ty de äro av organisk natur och kunna följaktligen alls icke botas genom en psykisk kur. Irmas sjuklighet förklaras tillfredsställande genom hennes egenskap av änka (trimetylamin), vari ju inte jag kan åstadkomma någon ändring. Irmas sjuklighet har uppkommit genom en oförsiktig injektion av Otto med ett olämpligt ämne, som jag aldrig skulle använt. Irmas sjuklighet härrör av en injektion med en oren spruta liksom den gamla damens åderinflammation, medan jag däremot vid mina injektioner aldrig ställer till dylika tråkigheter. Jag märker visserligen, att dessa förklaringar, som ha gemensamt, att de befria mig från ansvar, icke inbördes stämma överens, ja, de utesluta varandra. Hela försvarstalet — och något annat är icke denna dröm — erinrar livligt om den gamla historien om mannen, som av sin granne anklagades att ha lämnat tillbaka en trasig kruka. För det första hade han lämnat tillbaka krukan i oskadat skick, för det andra var det redan hål i den, då han lånade den, för det tredje hade han aldrig lånat en kruka av grannen. Men dess bättre: om bara ett av dessa argument erkännes som giltigt, måste mannen frikännas.

I drömmen inspela ännu andra ämnen, vilkas sammanhang med mitt frikännande icke är så genomskinligt: min dotters sjukdom och likaså en patients med samma namn, kokainets skadlighet, min i Egypten resande patients sjukdomsanfall,

bekymmer för min frus, min brors, d:r M:s hälsa, mina egna krämpor, bekymmer för min frånvarande vän, som lider av varbildning i näshålan. Om jag emellertid överblickar allt detta, sammanfogar det sig till en enda tankekrets, låt säga med etiketten: bekymmer om hälsan, egen och andras, en läkares ängsliga samvete. Jag erinrar mig min oklara, pinsamma förnimmelse, då Otto bragte mig underrättelsen om Irmas befinnande. Jag tror mig nu berättigad att insätta denna förnimmelse som medspelande i drömmens tankekrets. Det är som om en stämma i drömmen sagt: du tar inte dina läkarplikter på tillräckligt allvar, är inte samvetsgrann nog, håller inte vad du lovar. Därpå har denna tankekrets inställt sig för att jag skulle kunna bevisa i hur hög grad jag är samvetsgrann, hur mycket mina anhörigas, vänners, patienters hälsa ligger mig om hjärtat. Det är emellertid anmärkningsvärt, att bland detta tankematerial befinna sig också pinsamma minnen, som snarare tala för den anklagelse mot mig jag tillskriver min vän Otto än till min ursäkt. Materialet är liksom opartiskt, men sammanhanget mellan detta bredare stoff, på vilket drömmen vilar, med drömmens trängre tema, ur vilket framgått önskan att vara oskyldig till Irmas sjukdom, är dock omisskännligt.

Jag vill inte påstå att jag fullständigt avslöjat denna dröms betydelse, att dess tydning saknar luckor.

Jag kunde ännu länge dröja vid den, skaffa ytterligare upplysningar på vissa punkter och diskutera nya gåtor, som den kan uppenbara. Jag känner själv de ställen, från vilka man kan följa vidare tankesammanhang; men hänsyn, som alltid komma i betraktande vid den egna drömmen, avhålla mig från detta tydningsarbete. Den som strax är färdig att klandra mig för sådan tillbakahållenhet, må själv försöka att vara uppriktigare än jag. Jag nöjer mig för ögonblicket med denna enda nyvunna insikt: om man följer den här anvisade metoden för drömtydning, så finner man, att drömmen verkligen har en mening och ingalunda bara uttrycker en sönderfallen hjärnverksamhet, så som litteraturen i ämnet menar. *Efter fulländat tydningsarbete visar sig drömmen vara en önskeuppfyllelse.*

ANDRA KAPITLET.

Drömmen är en önskeuppfyllelse.

Om man gått genom en trång hålväg och plötsligt kommer upp på en höjning i terrängen, varifrån vägarna dela sig och den rikaste utsikt öppnar sig i skilda riktningar, så händer, att man stannar ett ögonblick och överlägger, vart man först skall vända sig. På samma sätt går det oss, då vi gjort denna första drömtydning. Vi stå i en plötslig kunskaps klarhet. Drömmen liknar icke det oregelbundna ljudet av ett musikaliskt instrument, som träffas av en yttre åverkans stöt i stället för av musikerns hand. Den är icke meningslös, icke absurd, förutsätter icke, att en del av vår föreställningsförmåga sover, medan en annan börjar vakna. Den är ett fullgiltigt psykiskt fenomen, nämligen en önskeuppfyllelse. Den är att inordna i det vakna tillståndets oss begripliga själsliga aktioner. En högst invecklad intellektuell verksamhet har uppbyggt den.

Men en rikedom av frågor bestormar oss i samma ögonblick, som vi vilja glädja oss åt denna insikt. Om drömmen framställer en uppfylld önskan, vadan då den påfallande och sällsamma form, i vilken denna önskeuppfyllelse är uttryckt? Vilken förändring har försiggått med drömtankarna, tills den manifesta drömmen, sådan vi minnas den vid uppvaknandet, gestaltat sig ur dem? På vad sätt har denna förändring skett? Varifrån stammar det material, som bearbetats till drömmen? Varifrån härröra många av de egendomligheter, som vi kunde märka hos drömtankarna, t. ex. att de motsäga varandra? Kan drömmen lära oss något nytt om våra inre psykiska processer, kan dess innehåll rätta meningar, som vi allt hitintills trott på? Jag föreslår, att vi tills vidare lämna å sido alla dessa frågor och fortsätta på en enda väg. Vi ha erfarit, att drömmen

framställer en önskan som uppfylld. Det skall bli vårt närmaste intresse att ta reda på, om detta är en allmän karaktär hos drömmen eller blott ett tillfälligt drag hos den dröm (om Irmas injektion), med vilken vår analys har börjat. Ty om vi också gjort oss beredda på, att varje dröm har en mening och ett psykiskt värde, måste vi ännu lämna öppen möjligheten, att denna mening icke i varje dröm är densamma. Vår första dröm var en önskeuppfyllelse, en annan visar sig kanske vara en uppfylld farhåga, en tredje må ha till innehåll en reflektion, en fjärde helt enkelt återge ett minne. Finns det kanske något annat än önskedrömmar eller finns det bara önskedrömmar?

Det är lätt att visa, att drömmarna ofta ohöljt visa karaktären av önskeuppfyllelse, så att man kan förvåna sig över att inte människorna för länge sedan fattat drömmarnas språk. Det finns t. ex. en dröm, som jag kan framkalla när som helst. Om jag på kvällen äter sardeller, oliver eller eljest starkt saltad mat, så inställer sig på natten en törst, som väcker mig. Men vaknandet föregås av en dröm, som alltid har samma innehåll, nämligen att jag dricker. Jag sörplar vatten i fulla drag, det smakar mig så förträffligt som blott en kylig dryck kan smaka, när man försmäktar av törst; och sedan vaknar jag och måste verkligen dricka. Anledningen till denna enkla dröm är törsten, som jag ju känner vid uppvaknandet. Ur denna förnimmelse framgår önskan att dricka, och drömmen visar mig denna önskan uppfylld. Den tjänar därvid en funktion, som jag snart gissar. Jag har en god sömn och är icke van att väckas av ett behov. Om det lyckas mig lindra min törst genom drömmen, att jag dricker, så behöver jag inte vakna för att tillfredsställa den. Det är sålunda en *bekvämlighetsdröm*. Drömmen inträder i handlingens ställe såsom också eljest i livet. Tyvärr kan behovet av vatten inte tillfredsställas på samma sätt med en dröm liksom min hämndtörst mot vännen Otto och d:r M., men den goda viljan är densamma. Min dröm om vatten uppträdde för någon tid sen i en något förändrad gestalt. Jag blev törstig redan före insomnandet och drack ut vattenglaset, som stod på mitt nattduksbord. Några

timmar senare fick jag under natten ett nytt anfall av törst, som hade sina besvärligheter med sig. För att skaffa mig vatten hade jag måst stå upp och hämta glaset, som stod på min frus bord. Jag drömde alltså ändamålsenligt, att min fru gav mig att dricka ur en skål; denna skål var en etruskisk gravurna, som jag tagit med från en Italiaresa och sedermera skänkt bort. Men vattnet i den smakade så salt (uppenbart av askan), att jag måste vakna. Man märker, hur bekvämt drömmen förstår att inrätta det. Då önskeuppfyllandet är dess enda avsikt, så kan den vara fullkomligt egoistisk. Kärlek till bekvämlighet är verkligen inte förenlig med hänsyn till andra. Inblandandet av gravurnan är sannolikt åter en önskeuppfyllelse: jag saknar den där urnan, som inte längre är i min ägo, liksom för övrigt inte heller glaset vid min frus sida är mig tillgängligt. Gravurnan passar också till den nu starkare blivna sensationen av salt smak, om vilken jag vet, att den skall tvinga mig att vakna.[1]

Sådana bekvämlighetsdrömmar hade jag mycket ofta i unga år. Van sedan gammalt att arbeta långt in på natten, hade jag alltid svårt att vakna tidigt. Jag brukade då drömma, att jag stigit ur sängen och stod vid tvättbordet. Efter en stund kunde jag icke dölja för mig, att jag ännu icke stigit upp, men hade dock dessemellan fått sova en kvart. Samma tröghetsdröm i särskilt lustig form har också inberättats mig av en ung kollega, som tyckes dela min lust att sova. Värdinnan, hos vilken han bodde i sjukhusets närhet, hade fått sträng tillsägelse att väcka honom i rätt tid var morgon, men hade också sitt stora besvär, då hon skulle utföra uppdraget. Frun ropade in i rummet: »Herr Pepi, stig upp, ni måste till sjukhuset!» Därpå drömde sovaren ett rum i sjukhuset, en bädd, i vilken han låg, och en tavla vid huvudet, på vilken stod: Pepi H., med. kand., 22 år. Han sade sig i drömmen: »Om jag alltså redan är på sjukhuset, så behöver jag ju inte gå dit!», vände sig om

[1] Jfr Esaias 29, 8: »Och såsom en hungrig drömmer, att han äter och han vaknar och hans strupe är tom, och såsom en törstig drömmer att han dricker, och han vaknar och är maktlös och hans strupe torr» etc.

och sov vidare. Han hade sålunda i drömmen ohöljt erkänt för sig själv motivet till att han drömde.

En annan dröm, vars incitament likaledes inverkar under själva drömmen, är följande. En av mina patienter, som måst underkasta sig en käkoperation, som avlupit ogynnsamt, skulle efter läkarnas önskan dag och natt bära en kylapparat på den sjuka kinden. Hon brukade emellertid kasta undan den, så snart hon insomnat. En dag bad man mig att läxa upp henne för det; hon hade återigen kastat apparaten på golvet. Den sjuka försvarade sig: »Den här gången kan jag verkligen inte rå för det, det berodde på en dröm, som jag hade i natt. Jag tyckte mig vara i en loge på operan och var högst intresserad av föreställningen. Men i sanatoriet låg herr Karl Meyer och jämrade sig förskräckligt för huvudvärk. Jag sade mig då, att som det inte var jag, som hade värken, behövde jag inte heller apparaten. Därför kastade jag bort den.» Denna den stackars plågade varelsens dröm liksom åskådliggör ett talesätt, som i otrevliga lägen kommer en på läpparna: bättre nöje kunde man ha! Drömmen framställer detta bättre nöje. Herr Karl Meyer, till vilken drömmerskan överförde sina plågor, var henne den likgiltigaste unge man i hennes bekantskapskrets, som hon kunde erinra sig.

Det är icke svårare att upptäcka önskeuppfyllelsen i några andra drömmar, som jag samlat från friska. En vän, som känner min drömteori och omtalat den för sin fru, säger en dag till mig: »Jag skall berätta för dig om min fru, att hon i går natt drömt, att hon fått sin menstruation. Du bör veta, vad det betyder.» Visserligen vet jag det; om den unga frun drömt, att hon fått sin menstruation, så har den uteblivit. Jag kan tänka mig, att hon gärna ännu någon tid njutit sin frihet, innan moderskapets besvär skola begynna. Det var ett fint sätt att underrätta om hennes första graviditet. En annan vän skriver, att hans fru nyligen drömt, att hon märkt mjölkfläckar på sitt bröstlinne. Det är också ett tillkännagivande om graviditet men icke en av första gången; den unga modern önskar sig att ha mer näring för det andra barnet än hon hade för det första.

En ung fru, som under flera veckor varit avskuren från umgänge under vård av sitt infektiöst insjuknade barn, drömmer, sedan sjukdomen lyckligt hävts, att hon är i ett sällskap, där också *A. Daudet, Bourget, M. Prévost* befinna sig och att de samtliga äro högst älskvärda mot henne och underhålla henne på bästa sätt. De ifrågavarande författarna bära också i drömmen samma drag som på sina porträtt; men M. Prévost, som hon inte känner från någon bild, liknar — desinfektionsmannen, som dagen förut renat sjukrummet och som var den förste besökande, som på länge varit där. Man torde utan rest kunna översätta drömmen så: nu vore det då äntligen tid för något roligare än detta eviga sjukvårdande!

Kanske kan detta urval vara nog för att visa, att man mycket ofta och under de mångfaldigaste olika villkor finner drömmar, som blott kunna tolkas som önskeuppfyllelser och som ohöljt blotta sitt innehåll. Det är mestadels kortvariga och enkla drömmar, som välgörande avsticka från de förvirrade och överrika drömkompositioner som huvudsakligen ådragit sig författarnas uppmärksamhet. Men det lönar sig, att ännu något dröja vid dessa enkla drömmar. De enklaste formerna av drömmar äro väl att vänta hos barn, vilkas psykiska prestationer säkerligen äro mindre komplicerade än vuxnas. Barnpsykologin är enligt min mening kallad att göra de vuxnas psykologi liknande tjänster som undersökningen av de lägre djurens byggnad och utveckling gör vetenskapen om de högsta djurslagens struktur. Det har hittills gjorts få målmedvetna försök att utnyttja barnpsykologin för sådant ändamål.

De små barnens drömmar äro ofta enkla önskeuppfyllelser och därmed i motsats till de vuxnas alldeles ointressanta. De ge inga gåtor att lösa men äro naturligtvis oskattbara som bevis för satsen, att drömmen enligt sitt innersta väsen betyder en önskeuppfyllelse. Med mitt material av egna barn har jag varit i tillfälle att samla några exempel på sådana drömmar.

En utflykt till det sköna Hallstatt ifrån Aussee (sommaren 1896) har jag att tacka för två drömmar, den ena av min då åtta och ett halvt-åriga dotter, den andra av en gosse, som var

fem och ett kvarts år. Inledningsvis måste jag berätta, att vi denna sommar bodde på en kulle vid Aussee, varifrån vi vid vackert väder njöto en härlig utsikt över Dachstein. Med kikare kunde man gott se Simonyhyddan. De små bemödade sig flera gånger att se genom kikaren, med vad resultat, vet jag inte. Före vår utflykt hade jag berättat för barnen, att Hallstatt låg vid foten av Dachstein. De gladde sig mycket till dagen. Från Hallstatt gingo vi till Escherntha1, som med sina växlande utsikter mycket förtjuste barnen. Blott ett av dem, den femåriga gossen, blev småningom misstämd. Så ofta ett nytt berg kom i sikte, frågade han: »Är det Dachstein?», varpå jag måste svara: »Nej, bara ett mindre berg framför». Sedan detta upprepats ett par gånger, blev han alldeles tyst; trappstegsvägen till vattenfallet ville han överhuvud inte vara med på. Jag trodde att gossen var trött. Men nästa morgon kom han alldeles lycksalig till mig och berättade: »I natt har jag drömt, att vi var vid Simonyhyddan.» Jag förstod honom nu. Han hade väntat, när jag talade om Dachstein, att han på utflykten till Hallstatt skulle bestiga berget och få syn på hyddan, om vilken det vid kikaren varit så mycket tal. När han så märkte, att man avspisade honom med småtoppar och ett vattenfall, kände han sig bedragen och blev förstämd. Drömmen kompenserade honom därför. Jag sökte erfara detaljer av drömmen. De voro torftiga. »Man går under sex timmar uppåt på trappsteg», alldeles som han hade hört det.

Också hos den åttaåriga flickan hade under denna utflykt önskningar väckts, som drömmen måste tillfredsställa. Vi hade till Hallstatt medtagit våra grannars tolvåriga pojke, en fulländad riddare, som efter vad det föreföll mig, redan kunde glädja sig åt den lilla damens fulla sympati. Hon berättade nu nästa morgon denna dröm: »Tänk, pappa, jag har drömt, att Emil var en av oss, sade pappa och mamma till Er och sov i stora rummet med oss som de andra pojkarna. Då kommer mamma in i rummet och kastar en handfull stora chokladstänger i blått och grönt papper under våra sängar.» Bröderna, som tydligen inte genom någon ärftlig överföring förstodo sig på drömtydning,

förklarade alldeles som våra auktorer: »Den där drömmen är vansinne.» Men flickan tog parti åtminstone för en del av drömmen, och det är värdefullt för vår neurosteori att veta för vilken: »Att Emil var hos oss, det är vansinne, men inte det där med chokladstängerna.» Mig var just det sista dunkelt. Men deras mamma gav mig förklaringen. På vägen hem från stationen hade barnen stannat framför automaten och just önskat sig sådana chokladstänger i metallglänsande papper, som efter deras erfarenhet funnos i automaten. Men mamma hade med rätt menat, att dagen bragt nog med önskeuppfyllelser och lämnat denna önskan kvar åt drömmen. Jag hade inte märkt den lilla scenen. Den av min dotter förvisade delen av drömmen förstod jag utan vidare. Jag hade själv hört, hur den artiga gästen på vägen uppmanat barnen att vänta, tills pappa eller mamma kommo i fatt dem. Av denna samhörighet för stunden gjorde den lillas dröm en stadigvarande adoption. Andra former av samvaro än den i drömmen nämnda, som tagits från livet med bröderna, kände ännu inte hennes lilla sinne. Varför chokladstängerna kastats under sängarna, kunde naturligtvis inte uppklaras utan att man utfrågat barnet.

En dröm, som alldeles liknar min gosses, har meddelats mig av en vän. Det var en åttaårig flicka, som drömde. Fadern hade med flera barn företagit en utflykt till Dornbach i avsikt att besöka Rohrerhyddan, men vände om, emedan det blivit väl sent, och lovade barnen, att de skulle få företaga färden en annan gång. På återvägen kommo de till en vägvisare, som visar vägen till Hameau. Barnen begärde nu, att också få gå till Hameau, men fingo av samma grund trösta sig med att det skulle bli en annan dag. Nästa morgon kom den åttaåriga flickan helt belåten till sin pappa och sade: »Pappa, i dag har jag drömt, att du var med oss på Rohrerhyddan och på Hameau.» Hennes otålighet hade alltså i drömmen föregripit uppfyllandet av faderns löfte.

Lika uppriktig var en annan dröm, till vilken Aussees sköna landskap inspirerade min då tre och ett halvt-åriga dotter. Den lilla hade för första gången farit över sjön, men sjöfarten hade

avlupit för fort för henne. Vid bryggan ville hon inte lämna båten och grät bittra tårar. Nästa morgon berättade hon: »I natt har jag farit på sjön.» Låt oss hoppas, att hon varit mera nöjd med denna färd i drömmen.

Min äldsta, då åttaåriga pojke drömde redan sina fantasiers förverkligande. Han har farit med Akilleus på en vagn, och Diomedes var körsven. Naturligtvis har han dagen förut entusiasmerat sig för Greklands sagor, som hans äldre syster fått i present.

Om man medger, att barns talande i sömnen också hör till drömmens krets, så kan jag meddela en av de senaste drömmarna i min samling. Min yngsta dotter, vid tillfället nitton månader gammal, hade en morgon kräkts och därför fått hålla sig på fastande mage hela dagen. Under natten, som följde på denna hungerdag, hörde man henne upphetsad ropa i sömnen: »Anna F[r]eud, jor[d]gubbar, smultron, äggrätt, papp.» Sitt namn brukade hon dåförtiden för att uttrycka, att hon tog något i besittning; matsedeln omfattade väl allt, som hon kunde tänka sig till en god måltid; att jordgubbar därvid förekommo i två varieteter, var en demonstration mot hemmets hälsovårdsnämnd och hade sin grund i den säkert av henne uppfattade omständigheten, att barnfröken skyllt hennes illamående på alltför rikligt förtärande av jordgubbar. På denna henne obekväma meningsyttring tog hon alltså i drömmen sin hämnd.[1]

Om vi prisa barndomen lycklig, emedan den ännu icke känner det sexuella begäret, så låt oss icke förbise, vilken rik källa till desillusion, försakelse och därmed till drömbildning den andra av de stora livsdrifterna kan bliva.[2] Här ett andra

[1] Samma prestation som hos den yngsta dotterdottern utför drömmen kort därefter hos hennes mormor, som är ungefär sjuttio år äldre. Efter att en dag ha nödgats fasta på grund av att hennes vandrande njurar gjorde sig påminta, drömmer hon på natten, uppenbart försättande sig i sina blomstrande flickårs lyckliga tid, att hon var bortbjuden till bägge huvudmåltiderna och vid båda tillfällena fick de skönaste bitar lagda på sitt fat.

[2] En mera ingående sysselsättning med barns själsliv lär oss visserligen, att sexuella drivkrafter i infantil gestaltning spela i barnets psykiska verksamhet en ganska stor, alltför länge förbisedd roll, och lämnar oss i en smula tvivel om barndomens lycka, sådan de vuxna sedermera konstruera den. (Jfr författarens Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. 1905, 3:e uppl. 1915.)

exempel därpå. Min brorson, tjugutvå månader gammal, har till min födelsedag fått uppgiften att gratulera mig och att som present överlämna en korg med körsbär, som vid denna årstid äro en primör. Det tycks stå hårt åt för honom, ty han upprepar oupphörligt: »Det är körsbär i», och kan inte förmås att släppa korgen. Men han vet att göra sig skadeslös. Han brukade eljest varje morgon berätta för sin mor, att han drömt om »den vita soldaten», en gardesofficer i kappa, som han en gång beundrat på gatan. Dagen efter födelsedagsoffret vaknar han glad med meddelandet, som blott kan stamma från en dröm: »Herman uppätit alla körsbären.»[1]

[1] Det bör icke bli onämnt att också hos små barn snart bruka inställa sig mera komplicerade och mindre genomskinliga drömmar och att å andra sidan drömmar av så enkel infantil karaktär i många fall även förekomma hos vuxna. Hur rika på oanat innehåll drömmar av barn i åldern mellan fyra och fem år redan kunna vara, visa exemplen i min »Analys av en femårig gosses fobi» (Jahrbuch von *Bleuler-Freud* 1, 1909 och i *Jungs* »Om barnasjälens konflikter», samma arbete, band 2, 1910). Analytiskt tydda drömmar av barn finner man vidare hos v. *Hug-Helmuth, Putnam, Raalte, Spielrein, Tausk;* andra hos *Banchieri, Busemann, Doglia* och i synnerhet hos *Wigam,* som betonar deras tendens till önskeuppfyllelse. Å andra sidan synas drömmar hos vuxna av infantil typ särskilt ofta åter inställa sig, då de försättas i ovanliga levnadsvillkor. Så berättar *Otto Nordenskjöld* i sin bok *Antarctic* 1904 om det med honom övervintrande manskapet: »Ytterst betecknande för vår innersta tankeriktning äro våra drömmar, som aldrig varit mera livliga och talrika än nu. Även de, som eljest blott undantagsvis drömde, hade här om morgnarna långa historier att berätta, när vi med varandra jämförde våra senaste erfarenheter från denna fantasivärld. Alla rörde de sig inom områden, som nu sedan länge äro så fjärran från oss men anpassades oftast efter våra nuvarande förhållanden. En synnerligen karakteristisk dröm var det, när en av oss tyckte sig förflyttad till skolbänken för att lära sig att flå några miniatyrsälar, enkom avsedda för undervisning. Mat och dryck äro eljest de medelpunkter, kring vilka våra drömmar oftast röra sig. En av oss, som nu nattetid excellerar i att gå på festmiddagar, var riktigt belåten, när han en morgon kunde berätta att han 'i natt hunnit med att äta tre rätter', en annan drömmer om tobak, hela berg därav, och ännu andra om öppet vatten, styrande för fulla segel mot ett vinkande värdshus på stranden. Vidare må nämnas en annan dröm: brevbäraren kommer med posten och ger en lång förklaring, varför denna så länge låtit vänta på sig, han hade råkat avlämna den på oriktigt ställe och först efter mycket besvär lyckats skaffa den tillbaka. Naturligtvis sysslade man i sovande tillstånd också med mera omöjliga saker, men bristen på fantasi i nästan alla de drömmar jag hade eller hörde omtalas var uppenbar. Det skulle säkerligen erbjudit ett utomordentligt psykologiskt intresse, om alla dessa drömmar blivit upptecknade. Emellertid torde envar lätt förstå, att sömnen var efterlängtad, när den kunde bjuda oss allt vad var och en mest åtrådde.» (Efter svenska originaltexten, i band I, s. 439—440, övers. anm.)

Varom djuren drömma, vet jag icke. Ett ordspråk påstår sig veta det, ty det frågar: varom drömmer gåsen? och svarar: om majs.[1] Hela teorien, att drömmen är en önskeuppfyllelse är dold i dessa två satser.[2]

Vi märka nu, att vi också och på kortaste väg skulle kommit till vår lära om drömmens dolda mening, om vi blott rådfrågat språkbruket. Visserligen talar ordspråkens visdom ej sällan rätt föraktligt om drömmen — man menar den ger vetenskapen rätt, när den säger: drömmar fly som strömmar — men för språkbruket är dock övervägande drömmen den ljuva önskeuppfyllaren. »Det hade jag inte föreställt mig i mina djärvaste drömmar», säger den som finner sina förväntningar överträffade av verkligheten.

[1] Ett ungerskt, av *Ferenczi* framdraget ordspråk säger fullständigare, att »svinet drömmer om ekollon och gåsen om majs». Ett judiskt ordspråk lyder: »Varom drömmer hönan? Om korn.» (Sammlung jüd. Sprichw. u. Redensarten, utg. av Bernstein, u. 2, s. 1160).

[2] Det är mig fjärran att påstå, att hittills aldrig någon författare tänkt på att härleda drömmen från önskan. Den som lägger vikt på sådana antydningar, kunde redan från antiken framdraga den under den förste *Ptolemaios* levande *Herofilos*, som enligt *Büchsenschütz* (Traum und Traumdeutung im Altertum, Berlin 1868) skilde på tre slag av drömmar: från gudarna sända, naturliga, som uppstå i det själen skapar sig en bild av det som tilltalar den och som skall inträffa, och blandade, som uppstå av sig själva under närmande av bilder, som uttrycka vad vi önska.

TREDJE KAPITLET.

Drömmen döljer och vanställer.

I.

Vadan komma de pinsamma drömmarna?

Om jag nu uppställer påståendet, att önskeuppfyllelse är *varje* dröms mening, alltså att det inte finns andra än önskedrömmar, så är jag på förhand viss om det mest avgjorda motstånd. Man kommer att invända mot mig: att det finns drömmar, som äro att betrakta som önskeuppfyllelser, är ingenting nytt, utan det har för länge sedan iakttagits i litteraturen.[1] Men att det inte skulle finnas något annat än önskeuppfyllande drömmar, det är att oberättigat allmängöra; men dess bättre låter sig en sådan slutsats lätt tillbakavisas. Det förekommer ju en mängd drömmar, som ha det pinsammaste innehåll men inte visa ett spår av någon önskeuppfyllelse. Allra fjärmast en sådan önskeuppfyllandets teori står väl Ed. v. Hartmann, den pessimistiska filosofen. Han yttrar i sin Philosophie des Unbewussten (del 2, stereotypupplagan, s. 344): »Vad drömmen beträffar, så träder med den det vakna livets hela helvete över i sömnen, blott icke det enda, som i någon mån kan försona den bildade med livet: den vetenskapliga och den konstnärliga njutningen.»

[1] *Radestock*, Schlaf und Traum, 1878, s. 137—138; *Volkelt*, Die Traumphantasie, Stuttgart 1875, s. 110—111, *Purkinje*, Wachen, Schlaf etc. i Wagners Handwörterbuch der Physiologie 1846, s. 456; *Tissié*, Les rêves, 1898, s. 70 i Bibliothèque de philosophie contemporaine; *Simon*, Le monde des rêves, 1888, s. 42 om den inspärrade baron Trencks hungerdrömmar och *Griesinger*, Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten, u. 3, 1871, s. 111. Redan nyplatonikern *Plotinos* sade: »När begäret rör sig, kommer fantasien och liksom presenterar oss dess föremål.»

Men också mindre otillfredsställda iakttagare ha framhävt, att i drömmen smärta och olust äro vanligare än lust.[1] Ja, damerna *Sarah Weed* och *Florence Hallam* ha med sina drömmar som material upprättat en statistik över olustens övervägande i drömmen. De beteckna 58 proc. av drömmarna som pinsamma och blott 28,6 proc. som positivt angenäma. Utom dessa drömmar, som till sömnen överföra livets mångahanda pinsamma känslor, finns det också ångestdrömmar, i vilka ångesten, den förskräckligaste av alla livets olustkänslor, skakar oss, tills vi vakna, och dessa ångestdrömmar hemsöka icke minst barnen, hos vilka vi funnit den ohöljda önskedrömmen.[2]

Just ångestdrömmarna synas verkligen avvisa ett allmängörande av den sats vi vunnit ur föregående kapitels exempel, att drömmen är en önskeuppfyllelse, ja brännmärka den som en absurditet.

Likväl är det inte särdeles svårt att undandraga sig dessa skenbart tvingande invändningar. Man må blott uppmärksamma, att vår lära inte vilar på värderandet av det manifesta drömminnehållet, utan tar sikte på det tankeinnehåll, som vi genom tydningsarbetet finna bakom drömmen. Det är sant, att det finns drömmar, vilkas uppenbara innehåll är av den pinsammaste art. Men har någon försökt att tyda dessa drömmar, att upptäcka deras gömda tankeinnehåll? Varom icke, så träffa oss icke vidare dessa invändningar. Det finns alltid en möjlighet, att också pinsamma drömmar och ångestdrömmar efter tydningen avslöja sig som önskeuppfyllelser.[3]

[1] Se *Scholz*, Traum und Schlaf, 1887, s. 33 och *Volkelt*, Die Traumphantasie, s. 80.

[2] Jfr *Debacker*, Terrems nocturnes des enfants, Thèses de Paris, 1881.

[3] Det är otroligt, med vilken hårdnackenhet läsare och kritiker sluta sig för denna tankegång och lämna obeaktad den grundläggande särskillnaden mellan manifest och latent dröminnehåll. Intet yttrande i hela drömlitteraturen kommer emellertid så nära denna min distinktion som ett ställe i Sullys uppsats: Dream as a revelation, Fortnightly Rev., mars 1893: »Det vill då till slut tyckas, som om drömmarna inte vore det ytterliga nonsens, som sådana auktoriteter som Chaucer, Shakespeare och Milton förklarat dem vara. Vår nattliga fantasis kaotiska röra har en betydelse och meddelar ny kunskap. *Liksom ett brev i chiffer förlorar drömmens skrift, när den noga undersökes,*

Vid vetenskapligt arbete är det ofta fördelaktigt, att när lösningen av ett problem bereder svårigheter, ta till ett annat, liksom man lättare knäcker två nötter med varandra än var för sig. Så stå vi här inte blott inför frågan: hur kunna pinsamma drömmar och ångestdrömmar vara önskeuppfyllelser? utan vi kunna också i anslutning till vad vi ovan utvecklat framkasta frågan: varför visa drömmar av likgiltigt innehåll, som avslöja sig som önskeuppfyllelser, icke öppet denna sin betydelse? Man erinre sig den utförligt behandlade drömmen om Irmas injektion; den är på intet sätt av pinsam natur och har vid tydningen avslöjat sig som en eklatant önskeuppfyllelse. Men varför behövs det överhuvud en tydning? Varför säger drömmen inte direkt, vad den betyder? I själva verket gör drömmen om Irmas injektion närmast inte intryck av att framställa någon drömmarens önskeuppfyllelse. Läsaren kan inte ha mottagit detta intryck, och även jag själv visste det inte, innan jag utfört analysen. Kalla vi denna drömmens egendomlighet, som behöver förklaring, för dess vanställda karaktär, så reser sig denna andra fråga: Varifrån härleder sig då denna vanställning i drömmen?

Om man härvid lyssnar till sina första infall, så kunde man ge flera möjliga svar, t. ex. att under sömnen råder en oförmåga att ge drömtanken dess motsvarande uttryck. Men analysen av vissa drömmar nödgar oss att tillgripa en annan förklaring. Jag vill visa detta genom att anföra en annan dröm av mig själv. Att berätta den fordrar åter mångahanda indiskretioner, men detta personliga offer får anses ersatt med att problemet ordentligt uppklaras.

sitt första utseende av ett sammelsurium och antar karaktären av ett allvarligt och begripligt budskap. Eller för att lätt variera bilden, må vi säga, att drömmen liksom en palimpsest under sin värdelösa skrift på ytan uppenbarar spår av en gammal och dyrbar uppteckning,» s. 364.

II.

Onkeldrömmen.

Inledning. På nyåret 1897 fick jag veta, att två professorer vid Wiens universitet hade föreslagit mig till extra ordinarie professor. Jag blev mycket överraskad och underrättelsen gladde mig livligt, då förslaget innebar ett erkännande av två framstående män, som inte kunde förklaras genom några personliga förbindelser. Men jag sade mig genast, att jag inte finge knyta några förhoppningar vid denna händelse. Departementet hade under de sista åren lämnat obeaktade förslag av denna art, och flera kolleger, som stodo före mig i ålder och voro minst jämngoda med mig i förtjänster, väntade alltsedan denna tid förgäves på sin utnämning. Jag hade ingen grund att anta, att det skulle gå mig bättre. Jag beslöt mig alltså för att ta saken med ro. Jag är, såvitt jag vet, inte äregirig och jag utövar min praktik som läkare med tämlig framgång även utan någon titel, som rekommenderar mig. För övrigt var det alldeles likgiltigt, om jag förklarade rönnbären för söta eller sura, då de i varje fall hängde för högt för mig.

En afton fick jag besök av en vän och kollega, en av dem, vilkas öde jag låtit tjäna mig till varning. Sedan längre tid en kandidat till professuren, som i vårt samhälle gör läkaren till en halvgud för sina patienter, och mindre resignerad än jag, plägade han tid efter annan visa sig för de höga herrarna i departementet, för att befrämja sin sak. Han kom just till mig från ett sådant besök. Han berättade, att han denna gång tagit saken på skarpen och rätt ut frågat den höga herrn om det verkligen var konfessionella hänsyn, som gjorde uppskovet med hans utnämning. Svaret hade varit, att visserligen — med hänsyn till nuvarande strömning — hans excellens inte för ögonblicket hade tillfälle etc. »Nu vet jag åtminstone, vad jag har att hålla mig till», slöt min vän sin berättelse, som inte sade mig något nytt, men måste stärka mig i min resignation.

Samma konfessionella skäl gälla nämligen också för mitt fall.

På morgonen efter detta besök hade jag följande dröm, som var anmärkningsvärd också genom sin form. Den bestod av två tankar och två bilder, så att en tanke och en bild avlöste varandra. Jag behandlar emellertid blott första hälften av drömmen här, då den andra ingenting har att göra med närvarande ändamål.

1. Vännen R. är min farbror. Jag känner stor tillgivenhet för honom.

2. Jag ser hans ansikte en smula förändrat för mig. Det har liksom dragits ut på längden, särskilt är ett gult skägg, som omramar det, starkt betonat.

Denna dröm tydde jag på följande sätt.

Då jag erinrade mig drömmen under förmiddagens lopp, skrattade jag och sade: nej, den där drömmen är ett vanvett. Men den lät inte avvisa sig och förföljde mig hela dagen, tills jag äntligen på kvällen gjorde mig förebråelser: »Om en av dina patienter inte hade något annat att säga om drömtydning än att det är ett vanvett, så skulle du tillrättavisa honom och förmoda, att det bakom någon hans dröm gömde sig en obehaglig historia, som han vill bespara sig att ta reda på. Handla på samma sätt mot dig själv; din åsikt, att drömmen är ett vanvett, betyder blott ett inre motstånd mot drömtydningen. Låt inte hindra dig.» Därmed tog jag mig till att söka tyda drömmen.

»*R. är min farbror.*» Vad kan det betyda? Jag har ju bara haft en farbror, farbror Josef.[1] Med honom var det visserligen en ledsam historia. Han hade en gång, det är nu mer än trettio år sen, av vinningslystnad låtit förleda sig till en handling, som lagen svårt bestraffar, och han blev också drabbad

[1] Det är egendomligt, hur här mitt minne — i vaket tillstånd — inskränkes för analysens ändamål. Jag har känt fem farbröder och älskat och vördat en av dem. Men i det ögonblick, då jag övervunnit motståndet mot drömtydningen, säger jag mig: jag har ju bara haft en farbror, nämligen den som drömmen syftar på.

av lagens straff. Min far, som då inom få dagar blev grå av sorg, brukade alltid säga, att farbror Josef aldrig varit en dålig människa men väl ett svagt huvud; han uttryckte sig så. Om alltså vännen R. är farbror Josef, så vill jag därmed säga: R. är ett svagt huvud. Knappast troligt och högst obehagligt. Men så är det detta ansikte jag ser i drömmen, långdraget och med gult skägg. Min farbror hade verkligen ett sådant avlångt och av ett vackert blont skägg omramat ansikte. Vännen R. var ramsvart, men när de svarthåriga börja gråna, så få de sota för sina ungdomsårs prakt. Deras skägg genomgår hår efter hår en ledsam förvandling; det blir först rödbrunt, sedan gulbrunt och först därpå definitivt grått. I detta stadium befinner sig för närvarande vännen R:s skägg; för övrigt också mitt eget, såsom jag till föga nöje konstaterat. Det ansikte jag ser i drömmen, är samtidigt min vän R:s och min farbrors. Det är som en blandningsfotografi av Galton, vilken för att utröna familjelikheter lät fotografera flera ansikten på samma plåt. Det är alltså intet tvivel möjligt, att jag verkligen menar att vännen R. är ett svagt huvud — alldeles som farbror Josef.

Jag anar ännu inte, för vilket ändamål jag åstadkommit denna jämförelse, mot vilken jag fortfarande måste protestera. Den är dock inte mycket djupgående, ty min farbror var ju en förbrytare, vännen R. har aldrig haft att göra med rättvisan. Det vill säga, om jag undantar, att han fått böta för att han med sin velociped slagit kull en springpojke. Skulle jag mena denna ogärning? Det vore verkligen att draga jämförelsen ned i det löjliga. Men då faller mig ett annat samtal in, som jag för några dagar sedan haft med en annan kollega N. och det över samma ämne. Jag träffade N. på gatan; han är också föreslagen till professor, visste om den mig vederfarna hedern och gratulerade mig. Jag avböjde på det bestämdaste. »Just doktorn borde inte skämta på detta sätt, då ni själv erfarit förslagets värde.» Han svarade, antagligen icke på allvar: »Det kan man inte veta. Vad mig beträffar, har jag något särskilt emot mig. Vet ni inte, att en person en gång stämt mig för rätta? Jag behöver inte försäkra er, att målet inställdes; det

var ett simpelt utpressningsförsök; jag hade till och med all möda att rädda angiverskan från straff. Men kanske gör man i departementet den där saken gällande mot mig för att hindra min utnämning. Ni däremot är tadellös.»

Där har jag ju förbrytaren och samtidigt också drömmens tendens och förklaring. Farbror Josef företräder för mig båda de till professorer icke utnämnda kollegerna, den ene som ett dåligt huvud, den andre som förbrytare. Jag förstår nu också avsikten med denna representation. Om för uppskovet av mina vänner R:s och N:s utnämnande »konfessionella» hänsyn äro de utslagsgivande, så är också min utnämning ställd i fråga. Men om jag kan hänföra de bådas tillbakavisande till andra grunder, som inte träffa mig, så kan jag ostört hoppas. Så förfar min dröm: den gör den ene till ett svagt huvud, den andre till förbrytare; men jag är varken det ena eller det andra; mitt fall är inte deras, jag kan glädja mig åt min utnämning till professor, och har alltså undgått den pinsamma slutsats, som jag hade måst draga för min egen person av R:s meddelande om vad den höge ämbetsmannen låtit honom förstå.

Men drömmens tydning är härmed icke slutförd. Den är för min känsla ännu icke tillfredsställande förklarad, jag förstår fortfarande inte den lätthet, med vilken jag nedsätter två aktade kolleger, för att hålla min väg fri till professuren. Mitt missnöje med detta mitt tillvägagångssätt har väl redan mildrats, i och med det att jag vet att rätt värdera drömmens omdömen. Jag kan inför vem som helst bestrida, att jag håller R. för ett dumhuvud och att jag skulle betvivla N:s framställning av utpressningsaffären. Jag tror ju inte heller, att Irma blivit farligt sjuk genom att Otto gett henne en insprutning med ett propylpreparat. Det är i samtliga fall blott min *önskan att det skulle förhålla sig så*, som drömmen uttrycker. Påståendet, vari önskan förverkligar sig, låter i den senare drömmen mindre orimligt än i den förra; den är här utförd under skicklig anslutning till faktiska hållpunkter, liksom ett väl anlagt förtal, som låter framskina, att »det ligger något i det»; ty vännen R. hade på sin tid en fackmans röst emot sig och vännen N.

har omisstänksamt själv givit mig material till sitt nedsvärtande. Likafullt, jag upprepar det, synes mig drömmen i behov av vidare förklaring.

Jag drar mig nu till minnes, att drömmen innehöll ännu en del, som tydningsarbetet hittills icke uppmärksammat. Sedan det fallit mig in att R. är min farbror, känner jag i drömmen stor ömhet för honom. Vartill hör denna känsla? För farbror Josef har jag naturligtvis aldrig hyst några ömma känslor. Vännen R. är jag tillgiven och sätter värde på honom; men komme jag till honom och uttryckte min vänskap för honom i ord, som tillnärmelsevis motsvara mina känslor för honom i drömmen, så bleve han utan tvivel förvånad. Min ömhet för honom förefaller mig osann och överdriven, liksom mitt omdöme om hans andliga förmåga, som jag uttrycker genom hans personlighets försmältning med farbroderns; men överdriven i motsatt riktning. Nu gryr emellertid för mig ett nytt sakförhållande. Min dröms ömhet hör icke till det dolda innehållet, till tanken bakom drömmen; den står i motsats till detta innehåll; den är ägnad att dölja för mig den verkliga drömtanken och hindra min tydning. Sannolikt är just detta dess mening. Jag erinrar mig, med vilket motstånd jag gick till tydning av drömmen, hur länge jag ville uppskjuta den och sade mig att drömmen var bara vanvett. Från min psykoanalytiska praktik vet jag, hur en sådan förkastelsedom är att tyda. Den har intet kunskapsvärde utan blott betydelsen av en affektyttring. Om min lilla dotter inte vill ha ett äpple, som man bjuder henne, så säger hon, att äpplet är surt, utan att hon smakat en bit därav. Om mina patienter uppföra sig som barnet, så vet jag att det hos dem är fråga om en föreställning, som de vilja *bortränga*. Detsamma gäller för min dröm. Jag vill inte tyda den, emedan tydningen innehåller något jag ogärna vill erkänna. Efter fullgjord tydning förstår jag vad min motvillighet gällt; det är påståendet, att R. är ett svagt huvud. Den ömhet, som jag känner för R., kan jag inte återföra på de latenta drömtankarna men väl på denna min motsträvighet. Om min dröm i denna punkt *vanställer* i förhållande till sitt hemliga

innehåll och vanställer så, att den uttrycker något detta innehåll motsatt, så tjänar den i drömmen uppenbara ömheten denna vanställnings sak eller med andra ord: vanställningen visar sig här som avsiktlig och är ett medel till *förställning*. Mina drömtankar innehålla en smädelse mot R. För att jag inte skall märka denna, så inkommer i drömmen dess motsats, en känsla av ömhet för samma person.

Detta skulle kunna vara en allmänt giltig sats. Såsom exemplen i andra kapitlet visat, finns det drömmar, som äro ohöljda önskeuppfyllelser. Där önskeuppfyllelsen är oigenkännlig, förklädd, så måste finnas en böjelse att avvärja denna önskan, och i följd av detta inre motstånd skulle önskan blott kunna finna uttryck i vanställt skick. Jag vill till denna företeelse i det psykiska inre livet söka en motsvarighet i det sociala livet. Var finner man i det sociala livet ett liknande vanställande av en psykisk akt? Endast i förhållandet mellan två personer, av vilka den ene äger en viss makt och den andre måste ta hänsyn på grund av denna makt. Den andre vanställer då sina psykiska akter eller, som vi också kunna säga, han *förställer* sig. Den hövlighet, som jag alla dagar övar, är till god del en sådan förställning. Om jag tyder mina drömmar för läsaren, är jag också tvungen till ett fördöljande. Över tvånget till ett sådant vanställande klagar också diktaren:

> Das Beste, was du wissen kannst,
> darfst du den Buben doch nicht sagen.

I liknande läge befinner sig den politiske skriftställaren, som har att säga makthavarna obehagliga sanningar. Om han säger dem öppet, skall makthavaren undertrycka hans meningsyttring, efteråt om det är ett muntligt yttrande, men på förhand, om det skall meddelas på tryck. Författaren har att frukta *censuren*, han dämpar och vanställer därför uttrycket för sin mening. Alltefter denna censurs styrka och ömtålighet ser han sig nödgad att antingen blott avhålla sig från vissa angreppsformer eller att tala i anspelningar i stället för i öppet språk eller han måste dölja sitt anstötliga meddelande bakom en förklädnad

av oskyldigt utseende; han talar t. ex. om två mandariners mellanhavanden i mittens rike, då han syftar på ämbetsmän i sitt eget land. Ju strängare censuren uppträder, dess vidare måste förklädnaden sträcka sig, dess kvickare bli ofta medlen, som dock leda läsaren på spåret till den egentliga betydelsen.

Den in i det enskilda gäende överensstämmelsen mellan de fenomen censuren uppkallar och drömmens vanställda sceneri ger oss rätt att förutsätta liknande villkor för båda. Vi skulle alltså som upphov till drömmens gestaltning anta två psykiska makter (strömningar, system) i den enskilda människan, av vilka den ena formar den önskan, som drömmen uttrycker, medan den andra utövar en censur på denna drömönskan och genom denna censur framtvingar ett vanställande av dess yttring. Frågan inställer sig, vari denna andra instans' maktbefogenhet består, genom vilken den kan utöva sin censur. Om vi erinra oss, att de dolda drömtankarna icke äro medvetna före analysen men det från dem utgående uppenbara drömínnehållet erinras som medvetet, så ligger det antagandet icke fjärran, att den andra instansens verksamhet just är prövningen vid medvetandets gräns, i vad mån de dolda tankarna må släppas fram eller icke. Av det första systemet skulle ingenting kunna nå till medvetande, som icke förut passerat den andra instansen, och den andra instansen skulle icke låta något passera, utan att utöva sina rättigheter och genomföra de förändringar, som passa henne, hos den tanke, som vill komma till medvetande. Vi förråda därvid en särskild uppfattning om medvetandets »väsen». Att komma till medvetande är för oss en egen psykisk akt, skild och oavhängig från tanke- eller föreställningsprocessen själv, och medvetandet framträder för oss som ett organ, som iakttar ett från annat håll givet innehåll. Det kan visas, att psykopatologien helt enkelt icke kan undvara dessa fundamentala antaganden. En mer ingående betraktelse i ämnet må vi spara till det följande.

Om jag fasthåller föreställningen om de båda psykiska instanserna och deras förhållande till medvetandet, så finner jag för den påfallande tillgivenhet, jag i drömmen känner för

vännen R., som till den grad nedsättes i det dolda dröminnehållet, en fullständigt överensstämmande analogi i människornas politiska liv. Jag försätter mig i ett statsliv, där en om sin makt ömtålig härskare och en livlig offentlig mening strida med varandra. Låt säga, att mängden uppröres över en den misshaglig ämbetsman och fordrar hans avskedande; för att inte visa, att han behöver ta hänsyn till folkviljan, skall självhärskaren just då ge ämbetsmannen en hög utmärkelse, till vilken eljest inte förelåge någon anledning. På samma sätt utmärker min andra instans, som behärskar tillträdet till medvetandet, vännen R. med en utgjutelse av överdriven tillgivenhet, emedan det första systemet på grund av ett där rådande särskilt intresse önskar skymfa honom som ett klent huvud.[1]

Kanske gripas vi här av en aning, att drömtydningen är i stånd att ge oss upplysningar om vår själs apparat, som vi hittills förgäves väntat av filosofien. Men vi följa icke detta spår, utan återvända, sedan vi förklarat innehållets förryckning i drömmen, till vår utgångspunkt. Vi frågade, hur drömmar med pinsamt innehåll kunna upplösas som önskeuppfyllelser. Vi se nu, att detta är möjligt, om en förryckning ägt rum i drömbilden, så att dess pinsamma innehåll blott tjänar till förklädnad för ett önskat. Med blick på våra antaganden om de två psykiska instanserna kunna vi nu också säga: de pinsamma drömmarna innehålla i själva verket något, som är pinsamt för den andra instansen men tillika uppfyller en önskan hos den första. De äro för så vitt önskedrömmar, som ju varje

[1] Sådana hycklande drömmar äro varken hos mig eller andra någon sällsynthet. Medan jag är sysselsatt med bearbetningen av ett visst vetenskapligt problem, hemsökes jag under flera nätter kort efter varandra av en lätt förvirrad dröm, som har till innehåll min försoning med en vän, som jag för länge sedan skjutit åt sidan. Fjärde eller femte gången lyckas det mig äntligen att fatta den dolda avsikten med denna dröm. Den bestod i en uppmuntran att äntligen uppge den sista resten av hänsyn för denna person, att göra mig fullkomligt fri från honom, och hade sålunda på ett till den grad hycklande sätt förklätt sig till sin motsats. Ett exempel på en »hycklande Oidipusdröm» har jag meddelat i »Typisches Beispiel eines verkappten Ödipustrumes» (Zentralbl. f. Psykoanalyse, 1910, h. 1); här dolde sig drömtankarnas fientliga rörelser och dödsönskningar bakom uppenbara ömhetskänslor. En annan art hycklande drömmar skall nedan (i femte kapitlet om drömarbetet) omtalas.

dröm utgår från den första instansen och den andra förhåller sig avvärjande, icke skapande, gentemot drömmen. Inskränka vi oss till ett betraktande av vad den andra instansen bidrar till drömmen, så kunna vi aldrig förstå drömlivet. Då bli alla gåtor bestående, som författarna iakttagit hos drömmen.

Att drömmen verkligen har en hemlig mening, som innebär en önskeuppfyllelse, måste återigen för vart särskilt fall bevisas genom analysen. Jag skall ta fram några drömmar av pinsamt innehåll och försöka analysera dem. Det är delvis drömmar av hysteriker, som fordra en lång inledning och ställvis ett inträngande i de psykiska processerna vid hysterin. Men jag kan inte gå ur vägen ett sådant försvårande av framställningen.

III.

Pinsamma drömmar som önskeuppfyllelser.

Om jag tar en psykoneurotiker under psykoanalytisk behandling, bli, som anfört, regelbundet hans drömmar föremål för våra samtal. Jag måste därvid delge honom min egen psykologiska tydning av hans symtom och möter då en obeveklig kritik, lika skarp, som jag någonsin kan ha att vänta av kolleger. Alldeles regelbundet motsäga mina patienter satsen, att alla drömmar äro önskeuppfyllelser. Här några exempel på drömmar, som just förehållits mig som motbevis.

»Ni säger alltid att drömmen är en uppfylld önskan», begynner en spetsig kvinnlig patient. »Nu skall jag berätta er en dröm, som tvärtom går ut på att en önskan, jag har, inte uppfylles. Hur vill ni förena det med er teori? Drömmen är denna: Jag skall ge en supé, men har ingenting hemma utom litet rökt lax. Jag tänker på att gå ut och göra några uppköp men kommer ihåg, att det är söndag eftermiddag, då alla bodar äro stängda. Jag vill nu telefonera till några leverantörer, men telefonen är sönder. Och följaktligen måste jag avstå från min plan att ge en supé.»

Jag svarar naturligtvis, att blott analysen kan avgöra över denna dröms mening, men medger, att den vid första anblicken ter sig förnuftig och sammanhängande och liknar motsatsen till en önskeuppfyllelse. »Men ur vilket material har denna dröm framgått? Ni vet, att inspirationen till en dröm alltid är att söka bland sistförflutna dags upplevelser.»

Analys. Patientens man, en duktig och vederhäftig köttgrosshandlare, hade föregående dag förklarat, att han höll på att bli för tjock och att han därför ämnade begynna en avmagringskur. Han skulle gå upp tidigt om morgnarna, röra sig, hålla sträng diet och framför allt inte motta några inbjudningar till supéer. — Om mannen berättar hon skrattande vidare, att han vid sitt stambord gjort bekantskap med en målare, som absolut ville måla honom, emedan han aldrig sett ett så uttrycksfullt huvud. Men mannen hade på sitt saftiga sätt svarat, att han betackade sig och var fullkomligt övertygad, att målaren mera tyckte om ett stycke av en vacker ung flickas bak än hans hela ansikte. Hon var för närvarande mycket förälskad i sin man och retades med honom. Hon hade också bett honom att inte ge henne någon kaviar. — Vad menar ni med det? Jo, hon hade länge önskat, att var förmiddag få äta en kaviarsmörgås, men hon unnade sig inte denna utgift. Naturligtvis finge hon genast kaviaren av sin man, om hon bad honom. Men hon har tvärtom bett honom att inte ge henne någon kaviar för att hon längre skulle kunna retas med honom härom.

(Denna motivering förefaller mig sökt. Bakom sådana otillfredsställande upplysningar bruka dölja sig otillstådda motiv. Man erinre sig *Bernheims* hypnotiserade, som utföra ett posthypnotiskt uppdrag och tillfrågade om sina motiv, inte t. ex. svara: Jag vet inte, utan ge en uppenbart otillräcklig förklaring. Ungefär liknande förhåller sig väl med min patients kaviar. Jag märker, att hon har behov av att skaffa sig en ouppfylld önskan i livet. Hennes dröm visar också en sådan försakelse uppfylld. Men vad vill hon med en ouppfylld önskan?)

Vad hon hittills erinrat sig, har inte räckt att tyda dröm-

men. Jag ansätter henne för att få fram flera minnen. Efter en kort paus, en sådan som motsvarar övervinnandet av ett inre motstånd, berättar hon vidare, att hon i går gjort ett besök hos en väninna, på vilken hon egentligen är svartsjuk, emedan hennes man alltid berömmer henne. Lyckligtvis är denna väninna mycket torr och mager, och hennes man älskar fylliga former. Varom talade nu denna magra väninna? Naturligtvis om sin önskan att bli litet fetare. Hon frågade också: »När kan man bli bjuden till er nån gång igen? Man får alltid så god mat hos er.»

Nu är drömmens mening klar. Jag kan säga min patient: »Det är alldeles såsom om ni vid denna uppmaning tänkt: dig skall jag naturligtvis bjuda för att du skall äta upp dig hos mig, bli tjock och ännu bättre behaga min man. Hellre inställer jag alla supéer. Drömmen säger er därpå, att ni inte kan ge någon supé och uppfyller alltså er önskan att inte bidraga till avrundning av er väninnas figur. Att man blir fet av de saker man får på bjudningar, har ni ju lärt av er mans beslut att inte gå på supéer, då han vill bli mager.» Det behövs nu blott, att ännu någon detalj i drömmen samstämmer med denna tydning, så är lösningen given. Den rökta laxen i drömmen är ju heller ännu inte förklarad. »Hur kunde ni komma på den där laxen i drömmen?» — »Rökt lax är min väninnas älsklingsrätt», svarar hon. Tillfälligtvis känner jag också den ifrågavarande damen och kan bekräfta, att hon lika litet unnar sig laxen som min patient kaviaren.

Samma dröm tillåter också en annan och finare tydning, som till och med blir nödvändig genom en biomständighet. De bägge tydningarna motsäga inte varandra utan övertäcka varandra och ge därmed ett vackert exempel på drömmarnas liksom alla andra psykopatologiska bildningars dubbelmening. Vi ha hört, att patienten samtidigt hon drömde om försakelse av en önskan, hyste tankar på att i verkligheten tillfredsställa en tillbakavisad önskan (kaviarsmörgåsen). Också väninnan hade yttrat en önskan, nämligen att bli fetare, och det skulle inte förvåna oss, om vår dam drömde, att den önskan icke

uppfylldes för väninnan. Det är nämligen hennes egen önskan, att en väninnas önskan — den att bli fylligare — icke tillfredsställes. I stället drömmer hon, att hon själv får avstå från en önskan. Drömmen får en ny tydning, om hon i drömmen menar icke sig själv utan väninnan, om hon har satt sig i väninnans ställe eller *identifierat* sig med henne.

Jag menar, att detta har hon verkligen gjort, och ett tecken på denna identifikation är att hon själv i verkligheten skaffat sig en försakad önskan (kaviarsmörgåsen). Men vad har den hysteriska identifikationen för mening? Denna fråga måste vi något utförligare sysselsätta oss med. Identifikationen är ett för de hysteriska symtomens mekanism högst viktigt moment. Härmed åstadkomma de sjuka att i sina symtom uttrycka icke blott sina egna utan en hel rad personers upplevelser, liksom lida för ett flertal människor och med blott sina personliga medel framställa ett skådespels alla roller. Man invänder mot mig, att detta är den bekanta hysteriska imitationen, hysteriska personers förmåga att efterhärma alla symtom hos andra, som göra intryck på dem, liksom ett till reproduktion stegrat medlidande. Därmed är emellertid blott den väg betecknad, på vilken processen avlöper vid den hysteriska imitationen. Något annat är den själsliga akt, som går denna väg. Den sista är något mer komplicerad än man älskar föreställa sig hysterikers imitation. Den motsvarar en omedveten slutledningsprocess, såsom ett exempel skall klargöra. En läkare, som på sjukhuset har en kvinnlig patient med en bestämd form av ryckningar bland andra sjuka, blir inte förvånad, om han en morgon får höra, att detta särskilda hysteriska anfall funnit efterhärmning bland hennes olyckskamrater. Han säger sig blott: de andra ha sett och gjort efter henne; det är den psykiska infektionen. Ja, men den psykiska infektionen går till på ungefär detta sätt. De sjuka kvinnorna veta i regel mer om varandra än läkaren om var och en av dem, och de fortfara att intressera sig för varandra, när hans besök är över. En av dem får i dag sitt anfall; genast blir det bekant för de andra, att ett brev hemifrån, ett uppfriskande av hennes kärlekssorg eller liknande är

orsaken därtill. Deras medkänsla väckes, de draga omedvetet denna slutledning: »Om man av sådan orsak kan få sådana anfall, så kan jag också ha sådana anfall, ty jag har samma anledningar.» Om denna slutledning förmådde nå deras medvetande, så skulle den kanske utmynna i *ångest* att få samma anfall, men här fortgår den på en annan psykisk terräng och slutar därför i förverkligande av det fruktade symtomet. Identifikationen är alltså icke en enkel imitation, utan *tillägnande* på grund av anspråk på samma motivering. Den uttrycker ett »liksom» och utgår från ett gemensamt, som stannar i det omedvetna.

Oftast vill identifikationen i hysterien uttrycka en sexuell gemenskap. Hysterikan identifierar sig i sina symtom helst — om också inte uteslutande — med sådana personer, med vilka hon stått i sexuell förbindelse eller med sådana, som stå i sexuell förbindelse med samma person som hon själv. Språkbruket självt ger uttryck åt en liknande uppfattning. Två älskande äro »ett». I den hysteriska fantasien liksom i drömmen är det tillräckligt, att man tänker på sexuella förbindelser utan att de därför måste ha real motsvarighet. Min patient följer alltså blott regeln hos de hysteriska tankegångarna, om hon uttrycker sin svartsjuka på väninnan — vilken hon för övrigt erkänner som oberättigad — därmed att hon i drömmen försätter sig i hennes ställe och genom skapande av ett symtom (den försakade önskan) identifierar sig med henne. Man kunde också uttrycka processen i dessa ord: hon sätter sig i drömmen i väninnans ställe, emedan denna sätter sig i hennes ställe hos mannen, eller emedan hon skulle vilja inta hennes plats i mannens uppskattning.

På enklare sätt och dock efter samma schema, att en önskans försakande betyder en annans uppfyllande, löste sig motsägelsen mot min drömlära hos en annan kvinnlig patient, den kvickaste bland mina drömmerskor. Jag hade en dag utvecklat för henne, att drömmen var en önskeuppfyllelse. Nästa dag meddelade hon mig en dröm, att hon hade farit med sin svärmor

till det gemensamma sommarstället. Nu visste jag, att hon häftigt opponerat mot att tillbringa sommaren tillsammans med svärmodern och visste också, att hon just de sista dagarna lyckligt räddat sig därifrån genom att ha hyrt ett långt från svärmoderns beläget sommarnöje. Nu drog drömmen ett streck över denna önskade lösning. Var det inte den starkaste motsägelse mot min lära om önskeuppfyllelsen i drömmen? Jo alldeles: man behövde blott draga konsekvensen ur denna dröm för att också ha tydningen. Efter denna dröm hade jag orätt: *det var alltså hennes önskan, att jag skulle ha orätt, och denna önskan uppfyllde drömmen.* Men önskan, att jag skulle ha orätt, som uppfylldes rörande ämnet sommarnöje, syftade i verkligheten på ett annat och allvarligare föremål. Jag hade vid samma tid av det material, som analysen av hennes fall givit, slutit, att under en viss period av hennes liv något förefallit, som var av betydelse för hennes insjuknande. Det hade hon satt i fråga, emedan hon inte kunde erinra sig något sådant. Vi kommo snart till det resultat, att jag hade rätt. Hennes önskan att jag skulle ha orätt, förvandlad i drömmen, att hon for på landet med sin svärmor, ställföreträdde den berättigade önskan, att dessa vid det tillfället blott förmodade saker aldrig skulle ha tilldragit sig.

Utan analys, blott genom ett förmodande, tillät jag mig att tyda en liten händelse med en vän, som under åtta skolklasser varit min kamrat. Han hörde en gång i en liten krets ett föredrag av mig över nyheten, att drömmen var en önskeuppfyllelse, och gick därpå hem och drömde, att *han förlorat alla sina processer* — han var advokat — och beklagade sig hos mig däröver. Jag hjälpte mig med undanflykten: man kan inte vinna alla sina processer, men tänkte för mig själv: om jag genom åtta år suttit som primus på första bänken, medan han växlade plats någonstans i mitten av klassen, skulle då från dessa pojkår önskan ha förblivit honom främmande, att jag också en gång måtte grundligt blamera mig?

En annan dröm av mera mörk karaktär föredrogs mig likaså av en patient som invändning mot teorien om önskedrömmen.

Patienten, en ung flicka, begynte: »Ni minns, att min syster numera har bara en pojke, Karl; den äldre, Otto, förlorade hon, medan jag ännu var i hennes hem. Otto var min älskling, jag hade egentligen uppfostrat honom. Den lille tyckte jag också om, men naturligtvis under lång tid inte så mycket som den döde. Nu drömde jag i natt, att jag såg Karl ligga död för mig. Jag ser honom ligga i hans lilla kista, med händerna knäppta, ljus runtomkring, alldeles som en gång den lilla Otto, vars död så skakade mig. Säg mig nu: vad skall detta betyda? Ni känner mig ju. Är jag en så dålig person, att jag skulle önska, att min syster förlorade det enda barn, som hon ännu har kvar? Eller betyder drömmen, att jag hellre skulle önska, att Karl vore död, än Otto, som jag tyckt så mycket mera om?»

Jag försäkrade henne, att denna sista tydning vore utesluten. Efter kort övervägande kunde jag meddela henne drömmens rätta tydning, som hon sedan bekräftade. Det lyckades mig, emedan den drömmandes hela förhistoria var mig bekant.

Tidigt fader- och moderlös, hade flickan uppfostrats i sin mycket äldre systers hem och mötte bland husets vänner och gäster också den man, som gjorde ett varaktigt intryck på hennes hjärta. Det tycktes en tid, som skulle denna knappt i ord uttalade förbindelse sluta med ett giftermål, men denna lyckliga utgång förhindrades av systern, vars motiv aldrig blivit fullt uppklarade. Efter brytningen undvek den av den unga flickan älskade mannen huset. Själv gjorde hon sig självständig efter lilla Ottos bortgång, till vilken hon under mellantiden vänt sin ömhet. Men det lyckades henne icke att göra sig fri från beroendet av den känsla, som band henne till hennes systers vän. Hennes stolthet bjöd henne att undvika honom. Men det var henne omöjligt att överföra sin kärlek på andra friare, som senare inställde sig. Om den älskade mannen, en litterär person, hade annonserat ett föredrag, var hon ofelbart att finna bland hans åhörare, och även eljest grep hon varje tillfälle att från en neutral plats betrakta honom på

avstånd. Jag erinrade mig, att hon dagen förut berättat mig, att professorn skulle gå på en viss konsert, och hon tänkte också gå dit för att än en gång få glädja sig åt att se honom. Det var dagen före drömmen: den dag, då hon berättade mig drömmen, skulle konserten äga rum. Jag kunde därmed lätt uppbygga för mig den riktiga tydningen och frågade henne, om hon kunde erinra sig någon händelse, som inträffat efter lilla Ottos död. Hon svarade genast: »Jo visst, då kom professorn efter långt uteblivande, och jag såg honom då än en gång vid Ottos kista.» Det var alldeles som jag väntat. Jag tydde drömmen för henne på följande sätt: »Om nu den andra gossen dog, skulle detsamma upprepa sig. Ni skulle tillbringa dagen hos er syster, professorn komme säkert dit upp för att beklaga sorgen och under förhållanden, som liknade förra gångens, skulle ni återse honom. Drömmen betyder ingenting annat än denna er önskan om återseende, som ni kämpar mot. Jag vet att ni bär biljetten till dagens konsert i väskan. Er dröm är en otålighetsdröm, den har några timmar påskyndat det återseende, som i dag skall äga rum.»

För att dölja sin önskan har hon uppenbart valt en situation, i vilken sådana önskningar bruka undertryckas, en situation, då man är så fylld av sorg, att man icke tänker på kärlek. Och dock är det ganska möjligt, att hon även i den verkliga situationen, som drömmen noggrant kopierade, vid den första, av henne mer älskade gossens kista, icke kunnat undertrycka sin ömma känsla för den länge saknade gästen.

En annan lösning fann en liknande dröm av en annan kvinnlig patient. Hon hade under tidigare år utmärkt sig för snarfyndighet och glatt lynne och visade åtminstone i sina infall under behandlingen alltjämt prov på dessa egenskaper. Det förekom henne i sammanhanget av en längre dröm, att hon såg sin enda femtonåriga dotter ligga död för sig i ett skrin. Hon saknade inte lust att göra denna drömbild till en invändning mot teorien om önskeuppfyllelsen, men hade själv någon aning, att detaljen om skrinet visade vägen till en annan

uppfattning av drömmen.[1] Vid analysen föll det henne in, att i sällskap aftonen förut talet fallit på det engelska ordet »box» och de många olika översättningarna därav på tyska, såsom skrin, loge, låda, örfil o. s. v. Andra delar av samma dröm gåvo dessutom vid handen, att hon gissat släktskapen mellan det engelska »box» och det tyska »Büchse» (dosa) och sedan hemsökts av erinringen om att »Büchse» också användes som vulgär beteckning på det kvinnliga könsorganet. Med något överseende för hennes kunskaper i den topografiska anatomin kunde man sålunda antaga, att barnet i »skrinet» betydde ett foster i moderlivet. Så vitt upplyst nekade hon inte, att drömbilden verkligen motsvarade en önskan hos henne. Som så många unga fruar hade hon varit långtifrån lycklig, när hon råkade i grossess, och tillstod för sig själv mer än en gång sin önskan, att barnet skulle dö i moderlivet; ja, i ett vredesanfall efter en häftig scen med sin man hade hon slagit med nävarna på sitt underliv för att träffa barnet. Det döda barnet var alltså verkligen en uppfyllelse av en önskan, men av en sedan femton år avlägsnad, och det är icke att förvåna sig över, om man icke mer igenkänner en så försenad önskeuppfyllelse. Under mellantiden har alltför mycket förändrat sig.

Denna grupp av drömmar, som har till innehåll nära anhörigas död, skall ännu en gång uppmärksammas bland de typiska drömmarna. Jag skall där med nya exempel kunna visa, att trots detta innehåll, som är mot vår önskan, alla dessa drömmar dock måste tydas som önskeuppfyllelser. Icke en patient, men en intelligent rättslärd i min bekantskapskrets har jag att tacka för följande dröm, som återigen berättades mig i avsikt att tillbakahålla mig från ett förhastat allmängörande i min lära om önskedrömmen. »Jag drömmer», berättar min sagesman, »att jag kommer till min bostad med en dam vid armen. Där väntar en täckt vagn, en herre träder fram till mig, legitimerar sig som polisman och uppmanar mig att följa

[1] Liksom den rökta laxen i drömmen om den uteblivna supén.

honom. Jag ber blott om tid att få ordna mina angelägenheter. — Tror ni, att jag kanske hyser någon önskan att bli häktad?» —»Ingalunda», måste jag medge. »Hade ni någon föreställning om vad polisen anklagade er för?» — »Ja, jag tror det gällde barnamord.»[1] — »Barnamord? Men ni vet ju, att blott en mor begår ett sådant brott mot sin nyfödda?» — »Det är sant.» — »Och under vilka omständigheter har ni drömt; vad tilldrog sig kvällen förut?» — »Det skulle jag inte gärna vilja berätta för er, det är en vansklig sak.» — »Men jag behöver veta den, eljest måste vi avstå från att tyda drömmen.» — »Nåväl. Jag tillbragte natten inte hemma, utan hos en dam, som betyder mycket för mig. Då vi vaknade på morgonen, föregick något mellan oss. Sedan insomnade jag omigen och drömde vad ni känner till.» — »Det var en gift dam?» — »Ja.» — »Och ni vill inte ha något barn med henne?» — »Nej, naturligtvis, det kunde förråda oss.» — »Ni övar alltså inte normalt sexuellt umgänge?» — »Nej, jag brukar dra mig tillbaka före ejakulationen.» — »Ni var kanske då på morgonen en smula osäker om det lyckats er?» — »Det kunde väl hända.» — »Då är er dröm en önskeuppfyllelse. Ni får genom drömmen förvissning om att ni icke alstrat något barn eller vad är nästan detsamma, att ni bragt om livet ett barn. Mellanleden kan jag lätt visa er. Ni minns kanske att vi för några dagar sedan talade om äktenskapets sexuella svårigheter och om den inkonsekvens, som ligger däri, att det är tillåtet att öva sexuellt umgänge så att ingen befruktning äger rum, medan varje ingrepp, då ägg och sädespartikel träffat varandra och bildat ett foster, bestraffas som en förbrytelse. I anslutning härtill berörde vi också den medeltida stridsfrågan om tidpunkten när själen far in i fostret, eftersom först därefter begreppet mord kan ha giltighet. Ni känner säkert också Lenaus hemska dikt, som jämställer barnamord och förhindrande av befruktning.» — »Ja, på Lenau har jag egendomligt nog liksom tillfälligtvis kommit att tänka i

[1] Det inträffar ofta, att en dröm berättas ofullständigt och att först under analysen minnet av de utelämnade styckena i drömmen uppdyker. Dessa senare infogade stycken ge regelbundet nyckeln till drömmens tydning. Jämför nedan om glömska av drömmar.

dag.» — »Också en efterklang av er dröm. Och nu vill jag uppvisa för er en uppfyllelse av ännu en biönskan i er dröm. Ni kommer med damen vid armen fram till er bostad. Ni *för* alltså *hem* henne, i stället för att ni i verkligheten tillbringar natten hos henne. Att önskeuppfyllelsen, som bildar drömmens kärna, döljer sig i en så obehaglig form har kanske mer än en orsak. Av min uppsats om ångestneurosens ätiologi kunde ni lära känna, att jag anser coitus interruptus som en av orsakerna till ångestneurosens uppkomst. Det skulle stämma därmed, om det efter upprepad coitus av denna art kvardröjde hos er en oangenäm stämning, som nu ingår som element i er dröms sammansättning. Av denna förstämning betjänar ni er också, för att därmed dölja för er önskeuppfyllelsen. Men för övrigt är omnämnandet av barnamord icke tillräckligt förklarat. Hur kommer ni till detta specifikt kvinnliga brott?» — »Jag vill tillstå för er, att jag för flera år sen var inblandad i en sådan historia. Jag var skuld till, att en flicka genom fosterfördrivning sökte skydda sig för följderna av en förbindelse med mig. Jag hade ingenting att göra med utförandet av föresatsen, men var begripligt nog länge orolig för, att saken skulle upptäckas.» — »Jag förstår, detta minne gav er en andra grund till att känna pinsam misstanken om en möjlig befruktning.»

En ung läkare, som i mitt kollegium hörde denna dröm berättas, måste känt sig träffad av den, ty han skyndade sig att drömma efter den, varvid han använde dess tankeform på ett annat tema. Han hade dagen förut inlämnat sin självdeklaration, som var fullkomligt uppriktig, eftersom han hade föga att deklarera. Han drömde nu, att en bekant kom från uppbördsnämndens sammanträde till honom och meddelade honom att alla andra deklarationer lämnats utan anmärkning, men att hans väckt allmänt misstroende och skulle inbringa honom ett kännbart bötesstraff. Drömmen är en illa dold önskedröm att gälla för en läkare med stora inkomster. Den erinrar om den bekanta historien om den unga flickan, som avråddes att ta en friare, emedan han var en argsint person och säkert skulle

traktera henne med hugg och slag i äktenskapet. Flickan svarade: »Ja, om han bara ville slå mig.» Önskan att bli gift var så livlig, att hon tog med på köpet och till och med upphöjde till önskan det i utsikt ställda obehaget, som skulle vara förbundet med det ifrågavarande äktenskapet.

Sammanfattar jag de ofta förekommande drömmarna av detta slag, som tyckas direkt motsäga min lära, i det deras innehåll är försakandet av en önskan eller inträffandet av något uppenbart obehagligt som ett slags »motönskedrömmar», så ser jag, att de i allmänhet låta återföra sig på två principer. Den ena av dem har ännu inte berörts fast den i människornas liv som i deras drömmar spelar en stor roll. Den är önskan, att jag skall få orätt. Sådana drömmar inträffa regelbundet, vid min behandling, i de fall, då patienten befinner sig i opposition mot mig, och jag kan med stor säkerhet räkna på att framkalla en sådan dröm, sedan jag första gången föredragit för den sjuka läran att drömmen är en önskeuppfyllelse. Ja, jag kan vänta, att det skall gå en och annan av mina läsare likaså; han skall beredvilligt i drömmen försaka en önskan för att blott tillfredsställa önskan att jag skall få orätt. Den sista kurdrömmen av denna art, som jag vill meddela, visar återigen detsamma. En ung flicka, som mot anhörigas och rådfrågade auktoriteters vilja mödosamt tillkämpat sig fortsättandet av min behandling av henne, drömmer: Hemma förbjuder man henne att vidare komma till mig. Hon åberopar sig då hos mig på ett henne givet löfte att i nödfall också behandla henne gratis, och jag svarar henne: I penningsaker kan jag inte ta någon hänsyn.

Det är verkligen inte lätt att här uppvisa önskeuppfyllelsen, men i alla sådana fall finnes utom den ena gåtan också en annan, vars lösning hjälper till att lösa den första. Varifrån härstamma de ord, som hon lägger i munnen på mig? Jag har naturligtvis aldrig sagt henne något liknande, men en av hennes bröder och just den, som har det största inflytandet över henne, var så älskvärd att göra detta uttalande om mig. Drömmen vill alltså uppnå, att brodern får rätt, och att för-

skaffa denna broder rätt vill hon icke blott i drömmen: han är innehållet i hennes liv och orsaken till hennes insjuknande.

En dröm, som vid första anblicken bereder teorien om önskeuppfyllelsen särskilda svårigheter, har drömts och tytts av en läkare (*Aug. Stärcke*):

»Jag har och ser en syfilitisk primäraffekt på yttersta leden av mitt vänstra pekfinger.»

Man är kanske böjd att avhålla sig från en analys av denna dröm genom övervägandet, att den frånsett det icke önskvärda i dess innehåll framträder klar och sammanhängande. Vill man emellertid göra sig besvär att följa denna analys, som verkställts, får man veta, att »primäraffekt» här är liktydigt med »prima affectio» (första kärlek) och att det motbjudande såret enligt Stärckes ord visar sig »som representant för av stor affekt åtföljda önskeuppfyllelser».[1]

Det andra motivet till motönskedrömmarna ligger så nära, att man lätt råkar i fara att överse det, vilket hände mig själv under längre tid. Det finns i så många människors sexualkonstitution en masokistisk komponent, som uppstått genom ett omvändande i dess motsats av den aggressiva, den sadistiska. Man kallar sådana människor »ideella masokister», om de söka lust icke i kroppslig smärta, som tillfogas dem, utan i förödmjukelse och själslig pina. Det är utan vidare klart, att dessa personer kunna ha motönske- och olustdrömmar, som dock för dem icke är annat än önskeuppfyllelser, tillfredsställande av deras masokistiska böjelser. Jag vill här anföra en sådan dröm. En ung man, som i tidigare år mycket plågat sin äldre bror, för vilken han hyste en homosexuell böjelse, drömmer nu efter grundlig karaktärsförvandling en av tre stycken bestående dröm. 1. Hans äldre bror retar honom. 2. Hur två vuxna göra sig till för varandra i homosexuell avsikt. 3. Brodern har sålt det företag, vars ledning den drömmande förbehållit sig för sin framtid. Ur den sista drömmen vaknar han med de

[1] Zentralblatt f. Psychoanalyse II, 1911—12.

pinsammaste känslor och dock är det en masokistisk önskedröm, som kunde översättas på detta sätt: det skedde mig inte mer än rätt, om min bror tillfogade mig detta slag med försäljningen till straff för alla de gånger, som jag plågat honom.

Jag hoppas att ovanstående betraktelser och exempel skola räcka till att förberedande göra troligt, att också drömmar med pinsamt innehåll kunna upplösas som önskeuppfyllelser och skall för övrigt senare återkomma till olustdrömmarnas ämne. Ingen skall heller se en tillfällighet däri, att man vid tydningen av dessa drömmar alltid råkar på ämnen, som man inte gärna talar om eller tänker på. Den pinsamma känsla, som sådana drömmar väcka, är väl helt enkelt identisk med den motvilja, som — oftast med framgång — strävar att avhålla oss från att behandla eller tänka på dessa saker, och som var och en av oss måste övervinna, om vi se oss nödgade att dock gripa oss an därmed. Men denna i drömmen sålunda återvändande olustkänsla utesluter inte tillvaron av en önskan. Det finns hos var människa önskningar, som hon inte skulle vilja meddela andra, och önskningar, som hon inte vill tillstå för sig själv. Å andra sidan finna vi oss berättigade att sätta alla dessa drömmars olustkaraktär i samband med drömmens förvrängning och att dra den slutsatsen, att dessa drömmar äro så förvrängda och önskeuppfyllelsen i dem till oigenkännlighet förklädd, just därför att det finns en motvilja, ett begär att borttränga gentemot drömmens ämne eller den önskan, som spirar därur. Drömmens förvrängning visar sig alltså i själva verket som en yttring av censur. Vi ta därmed hänsyn till allt, som analysen av olustdrömmarna bragt i dagen, om vi på följande sätt komplettera den formel, som skall uttrycka drömmens väsen: *drömmen är* (*det fördolda*) *uppfyllandet av en* (*undertryckt, bortträngd*) *önskan.*[1]

[1] En stor samtida diktare, som efter vad det sagts mig, inte vill höra talas om psykoanalys och drömtydning, har likväl på egen hand funnit en nästan identisk formel för drömmens väsen: »Ett obefogat uppdykande av en längtans undertryckta önskningar under falskt anlete och namn.» *C. Spitteler,* Meine frühesten Erlebnisse (Süddeutsche Monatshefte, okt. 1913).

Föregripande den senare framställningen må jag här anföra *Otto Ranks*

Nu återstå ännu ångestdrömmarna som en särskild underart av de pinsamma drömmarna. Jag kan emellertid här helt kort avfärda ångestdrömmarna. Det är inte någon ny sida av drömproblemet, som de skola uppenbara för oss; de följa blott den neurotiska ångestens natur överhuvud. Den ångest vi i drömmen känna förklaras blott skenbart genom drömmens innehåll. Om vi underkasta dröminnehållet tydning, så märka vi, att drömmens ångest inte bättre rättfärdigas genom drömmens innehåll än t. ex. ångesten i en fobi genom den föreställning, vid vilken denna fobi hänger. Det är riktigt att man kan falla ned genom fönstret och sålunda har anledning att vid fönstret iaktta någon försiktighet, men det är inte normalt motiverat, att ångesten vid den motsvarande fobien är så stor och ansätter den sjuka i långt högre grad än någon föreliggande fara kan berättiga. Samma förhållande gäller vid ångestdrömmen. Ångesten är i bägge fallen blott *lödd vid* den ledsagande föreställningen och härstammar från annan källa.

På grund av detta intima sammanhang mellan drömmens ångest och neurosens må det här vara nog att hänvisa till den senare. I en liten uppsats om »Ångestneuros» (Neurolog. Zentralblatt 1895), har jag på sin tid hävdat, att den neurotiska ångesten härstammar från sexuallivet och är en yttring av en från sin bestämmelse bortledd, icke tillfredsställd libido. Erfarenheten har senare alltmer visat sig bekräfta denna formels riktighet. Det gäller på samma sätt, att ångestdrömmarna äro av sexuellt innehåll: de uttrycka en i ångest förvandlad libido. Jag får senare tillfälle att understödja detta påstående genom analys av några ångestdrömmar. För övrigt skall jag också vid fortsatta försök att närma mig en drömmens teori ännu en gång komma att tala om ångestdrömmarnas förutsättning och hur dessa drömmar låta förlika sig med läran om önskeuppfyllelsen.

utvidgning och modifikation av ovanstående grundformel: »Drömmen framställer regelbundet på grundval och med hjälp av bortträngt infantilt-sexuellt material aktuella, vanligen också erotiska önskningar såsom uppfyllda i en förklädd, i symboler dold form.» (Ein Traum, der sich selbst deutet, Jahrbuch f. psykoanalyt. und psykopatholog. Forschungen, band 2, 1910.)

FJÄRDE KAPITLET.

Drömmaterial och drömkällor.

När analysen av drömmen om Irmas injektion visat oss, att denna dröm var en önskeuppfyllelse, fångades vi först av intresset att få veta, om vi härmed upptäckt en allmän karaktär hos drömmen, och vi lämnade å sido varje annan vetenskaplig fråga, som kan ha inställt sig hos oss under tydningsarbetet. Sedan vi nu kommit till den ena vägens mål, må vi återvända och välja en ny utgångspunkt för våra strövtåg genom drömmens problem, om vi också därvid skulle för en stund förlora ur sikte den ännu långtifrån tillräckligt behandlade frågan om önskeuppfyllelsen.

I och med det att vi med vår drömtydning kunna upptäcka ett *dolt* dröminnehåll, som i betydelse långt överskrider det *uppenbara*, blir det oss angeläget att på nytt uppta de enskilda drömproblemen för att försöka, om inte en tillfredsställande lösning kunde finnas på gåtor och motsägelser, som ha tyckts oangripbara, så länge man blott kände till det uppenbara dröminnehållet.

Det finns tre egendomligheter hos drömmen, som ofta iakttagits men aldrig förklarats:

1. Att drömmen tydligen föredrar de sista dagarnas upplevelser.

2. Att den gör ett urval efter andra grundsatser än vårt vakna minne, i det den erinrar inte det väsentliga och viktiga utan det bisakliga och obeaktade.

3. Att den förfogar över våra tidigaste barndomsintryck och till och med framdrar enskildheter från denna period av livet, som återigen förefalla oss triviala och som vi i vårt vakna tillstånd trott för länge sen glömda.

Dessa egendomligheter i urvalet av drömmaterialet ha naturligen iakttagits vid det uppenbara dröminnehållet.

I.

Det nyss erfarna och det indifferenta i drömmen.

Om jag nu rörande härkomsten av drömmens beståndsdelar rådfrågar min egen erfarenhet, så måste jag först uppställa påståendet, att i varje dröm är att finna en anknytning till den *sista* dagens upplevelser. Vilken dröm jag än tar fram, en egen eller en annans, alltid finner jag denna regel bekräftad. Med kännedom om detta faktum kan jag börja drömtydningen därmed, att jag först frågar efter den upplevelse under dagens lopp, som inspirerat drömmen; för många fall är det till och med den närmaste vägen. Hos de båda drömmar, som jag redan underkastat en noggrann analys — den om Irmas injektion och den om farbrodern med det gula skägget — är förbindelsen med föregående dag så iögonfallande, att den inte behöver någon vidare belysning. Men för att ådagalägga, hur regelbundet en sådan förbindelse låter sig uppvisa skall jag med blick på denna fråga undersöka ett stycke av min egen drömdagbok. Jag meddelar drömmarna blott såvitt är nödvändigt för upptäckande av den sökta drömkällan.

1. Jag gör besök i ett hus, där jag blott med svårighet blir framsläppt, och låter under tiden en dam *vänta* på mig.

Källa: samtal med en kvinnlig släkting på kvällen om att hon finge *vänta* med anskaffandet av några saker hon begärt, tills o. s. v.

2. Jag har skrivit en *monografi* över en viss växtart, oklart vilken.

Källa: jag har på förmiddagen i en bokhandels skyltfönster sett en *monografi* över släktet cyklamen.

3. Jag ser två damer på gatan, mor och dotter, av vilka den senare var min patient.

Källa: En kvinnlig patient, som står under min behandling, har kvällen förut meddelat mig, vilka svårigheter hennes mor uppställer mot behandlingens fortsättning.

4. I S. och R:s bokhandel abonnerar jag på en periodisk publikation, som årligen kostar 20 floriner.

Källa: Min fru har under dagen erinrat mig, att jag ännu är skyldig henne 20 floriner av veckopengarna.

5. Jag erhåller en *skrivelse* från socialdemokratiska valkommittén, vari jag behandlas som medlem.

Källa: Har samtidigt erhållit skrivelser från liberala valkommittén och från presidiet för den humanitära förening, där jag verkligen är medlem.

6. En man på en brant klippa mitt i havet i *Böcklins* stil.

Källa: *Dreyfus* på *Djävulsön*, samtidigt underrättelser från min släkting i England.

Man kan uppkasta frågan, om drömmen ofelbart anknyter till den sista dagens händelser eller om inte anknytningen kan utsträckas till en längre period i senast förfluten tid. Frågan kan sannolikt inte göra anspråk på någon principiell betydelse, dock är jag böjd att avgöra mig för den sistförflutna dagens uteslutande företrädesrätt. Så ofta jag trott mig finna, att ett två eller tre dagar gammalt intryck varit drömmens källa, kunde jag vid noggrannare efterforskning övertyga mig, att detta intryck åter erinrats dagen förut, att alltså en bevislig reproduktion denna dag inskjutit sig mellan dagen för händelsens inträffande och drömmens ögonblick, och kunde också uppvisa den anledning dagen förut, från vilken erinringen av det äldre intrycket kunde ha utgått. Däremot har jag icke kunnat övertyga mig om, att mellan det inspirerande dagsintrycket och dess återvändande i drömmen finnes någon regelbunden intervall av biologisk betydelse. *H. Swoboda* antar som ett första sådant 18 timmar.[1]

[1] H. Swoboda har i stor utsträckning överfört de av *W. Fliess* funna biologiska intervallerna på 23 och 28 dagar till det psykiska skeendet och särskilt påstått, att dessa tider äro avgörande för uppdykandet av drömelementen i drömmarna. Drömtydningen skulle ej väsentligt förändras, om sådant

Också *H. Ellis*, som uppmärksammat denna fråga, anger, att han icke »trots aktgivande därpå» kunnat finna någon sådan

läte sig påvisas, men en ny källa för drömmaterialet skulle därmed tillkomma. Jag har nyligen anställt några undersökningar på egna drömmar för att pröva »periodlärans» användbarhet och har därvid utvalt särskilt påfallande delar i ett dröminnehåll, vilkas uppträdande i livet lät sig noggrant datera.

1. Dröm av 1—2 oktober 1910.

(Brottstycke)... Någonstans i Italien. Tre mina döttrar visa mig små dyrbarheter, liksom i en antikvitetshandel, och sätta sig därvid på mitt knä. Vid ett av föremålen säger jag: »Det där har ni ju fått av mig.» Jag ser därvid tydligt en liten profilmask med Savonarolas skarpskurna drag.

När har jag senast sett en bild av Savonarola? Jag var enligt min resedagbok den 4 och 5 september i Florens. Där tänkte jag visa min reskamrat medaljongen med den fanatiske munkens drag i Piazza Signorias stenläggning på den plats, där han brändes, och jag tror, att jag gjorde honom uppmärksam på bilden den femte på förmiddagen. Från detta intryck till dess återvändande i drömmen ha visserligen förflutit 27+1 dagar, »en kvinnlig period» enligt Fliess. Olyckligt för detta exempels beviskraft är emellertid, att *dagen före drömmen* var just hos mig — för första gången efter min återkomst — den duktiga men mörkt blickande kollega, som jag för åratal sedan gett skämtnamnet »Rabbi Savonarola». Han föreställde för mig en person, som blivit skadad vid en olyckshändelse med Pontebbatåget, som jag själv medföljt för åtta dar sen, och ledde därmed mina tankar tillbaka till den sista Italiaresan. Uppträdandet av det påfallande elementet »Savonarola» i drömmen förklaras genom detta min kollegas besök dagen före drömmen, och intervallen på 28 dagar förlorar därmed sin betydelse för drömmens uppkomst.

2. Dröm av 10—11 oktober.

Jag håller som förr i världen på med kemiska experiment på universitetslaboratoriet. Hovrådet L. ber mig komma till en annan plats och går före mig mot korridoren liksom skarpsinnigt (?, med skarpt blickande ögon?) bärande i den höjda handen framför sig en lampa eller eljest något instrument; han har en egendomlig hållning med huvudet framåtsträckt. Vi komma sedan över en öppen plats... (resten glömd).

Det mest påfallande i denna dröm är det sätt, varpå hovrådet L. bär lampan eller luppen framför sig med ögonen spejande riktade mot fjärran. L. har jag inte sett på många år, men jag vet redan att hans person ersätter en annan större: *Archimedes* vid Arethusakällan i *Syrakuse,* som står alldeles som han i drömmen och håller brännspegeln på samma sätt, spejande efter romarnas belägringshär. När har jag sista (och första) gången sett detta minnesmärke? Efter mina anteckningar var det på aftonen den 17 september och från detta datum till drömmen ha verkligen 23 dagar förflutit, »en manlig period» enligt Fliess.

Tyvärr upphäver tydningen också här en del av detta sammanhangs nödvändighet. Drömmens anledning var den dagen före erhållna underrättelsen, att den klinik, i vars hörsal jag håller mina föreläsningar, skulle med det snaraste förflyttas till annan plats. Jag antog, att den nya lokalen var obekväm belägen för mig och sade mig, att det skulle bli, som om jag överhuvud inte längre hade någon hörsal till förfogande, och därifrån måste mina tankar ha gått tillbaka till början av min docenttid, då jag verkligen inte hade någon hörsal och vid mina ansträngningar att skaffa mig en rönte föga tillmötesgående från höga herrar hovråd och professorer. Jag gick då till L., som just inne-

periodicitet vid erinringarnas uppdykande i hans drömmar. Han omtalar en dröm, varvid han befann sig i Spanien och ville fara till en plats: *Daraus, Varaus eller Zaraus.* Vid uppvaknandet kunde han inte finna ett sådant ortnamn och lade drömmen åt sidan. Några månader senare fann han emellertid Zaraus som namnet på en station mellan San Sebastian och Bilboa, som han passerat 250 dagar före drömmen.

Jag menar alltså, att det finns för varje dröm en drömväckare bland de upplevelser, som »man ännu ingen natt har sovit på». Intrycken från den närmaste tiden bortom dagen före drömnatten visa alltså ingen annan förbindelse till drömInnehållet än andra intryck från vilka som helst längre bort liggande tider. Drömmen kan välja sitt material från varje tid av livet, såvitt blott från drömdagens upplevelser en tanketråd når fram till dessa tidigare erfarenheter.

Men av vad orsak föredras den sista dagens intryck? Vi komma till antaganden om denna punkt, om vi underkasta en

hade värdigheten av dekan, och som jag trodde vara en gynnare, för att klaga min nöd. Han lovade hjälpa mig men lät sedan inte vidare höra av sig. I drömmen är han Archimedes, som ger mig något ποῦ στῶ (var jag skall stå) och själv leder mig över till den andra lokalen. Att varken hämndlust eller storhetsmedvetande äro främmande för drömtankarna, skall den tydningskunniga lätt förstå. Men jag måste döma att utan denna färska anledning Archimedes näppeligen skulle ha kommit med i nattens dröm; och jag är osäker, om icke det starka och ännu ej avlägsna intrycket av statyn i Syrakuse lika väl kunde gjort sig gällande i en dröm vid ett annat tidsintervall.

3. Dröm av 2—3 oktober 1910.

(Brottstycke)... Någonting om professor *Oser,* som själv gjort matsedeln för mig, vilket verkar mycket lugnande. (Det andra glömt.)

Drömmen är reaktion på en matsmältningsstörning dagen förut, som kommit mig att överväga, om jag inte borde vända mig till en kollega rörande min diet. Att jag i drömmen bestämmer mig för den under sommaren döde Oser, anknyter till en annan av mig högt skattad universitetslärares alldeles nyss (1 oktober) timade död. Men när har Oser dött och när fick jag kännedom om hans död? Han dog, efter vad tidningen utvisar 22 augusti; då jag för tillfället var i Holland, dit min wienertidning enligt order regelbundet eftersändes, måste jag ha läst underrättelsen om hans död den 24 eller 25 augusti. Men denna intervall motsvarar inte längre någon period; den omfattar 39 eller kanske 40 dagar. Jag kan inte erinra mig att jag under mellantiden talat om eller tänkt på Oser.

Sådana för periodläran ej utan särskild bearbetning brukbara intervall uppvisa mina drömmar ojämförligt oftare än de regelbundna. Konstant finner jag blott den i texten påstådda förbindelsen med ett intryck från dagen före drömmen.

av de nyss omnämnda drömmarna en noggrannare analys. Jag väljer drömmen om monografien.

Dröminnehåll: Jag har skrivit en monografi över en viss växt. Boken ligger framför mig, och jag vänder just på en insatt färgad plansch. Ett torkat prov på växten, uppsatt som i ett herbarium, är inbundet med varje exemplar av boken.

Analys. Jag har på förmiddagen i en bokhandels skyltfönster sett en ny bok med titel: Släktet Cyklamen, uppenbart en monografi över denna växt.

Cyklamen är min frus älsklingsblomma. Jag gör mig förebråelser att jag så sällan tänker på att *medta blommor till henne,* såsom hon ju önskar. — Vid ämnet: *ta med blommor* kommer jag ihåg en historia, som jag för inte länge sen berättat i vänkretsen och använt som bevis för mitt påstående, att glömska mycket ofta är utförandet av en omedveten avsikt och i varje fall tillåter en slutsats om den drömmandes hemliga sinnelag. En ung fru, som var van att på sin födelsedag finna en blombukett från sin man, saknar på en sådan festdag detta tecken på ömhet och sätter sig att gråta. Mannen kommer in, kan inte förstå anledningen till dessa tårar, men så säger hon då: »Det är min födelsedag.» Han slår sig för pannan, utropar: »Förlåt, kan man tänka sig, att jag skulle glömma det!» och vill ut för att köpa blommor. Men hon låter inte trösta sig, ty hon ser i mannens glömska ett bevis för att hon inte betyder detsamma för honom som förr. — Denna fru L. har träffat min fru för två dagar sen, meddelat henne, att hon mår bra och frågat efter mig. Under tidigare år har hon varit min patient.

Ett nytt uppslag: Jag har verkligen en gång skrivit något liknande en monografi över en växt, nämligen en uppsats över *kokabusken,* som ledde *K. Kollers* uppmärksamhet på kokainets bedövande verkan. Jag hade själv i artikeln antytt möjligheten av en sådan alkaloidens användning men var inte nog grundlig att vidare fullfölja saken. Till detta faller mig in, att jag på förmiddagen dagen efter drömmen (till vars tydning jag först

fick tid på kvällen) har tänkt på kokain i ett slags dagfantasi. Om jag någonsin skulle få ögonsjukdomen glaukom, skulle jag resa till Berlin och där hos min vän i Berlin låta inkognito operera mig av en läkare, som han anbefaller. Den opererande, som inte vet vem jag är, skulle än en gång utgjuta sig över det förträffliga kokainet, som till den grad underlättat detta slags operationer, och jag skulle inte med en min förråda, att jag själv har del i denna upptäckt. Till denna fantasi slöto sig tankar, hur obekvämt det i alla fall är för läkaren att för sin person ta i anspråk läkarhjälp av kolleger. Berlinläkaren, som inte känner mig, skulle jag honorera liksom en vanlig patient. Först när denna dagdröm på nytt runnit mig i sinnet, märker jag, att bakom den döljer sig minnet av en särskild upplevelse. Kort efter Kollers upptäckt hade nämligen min far insjuknat i glaukom; han opererades av min vän, ögonläkaren d:r *Königstein*. D:r Koller ombesörjde kokainbedövningen och gjorde därvid den anmärkningen, att vid detta fall befunno sig samlade alla de tre personer, som haft del i kokainets införande.

Mina tankar gå nu vidare till det sista tillfälle, då jag erinrats om denna kokainets historia. Det var för några dar sen, då jag fick i min hand den festskrift, med vilken tacksamma lärjungar firade sin lärares och laboratorieföreståndares jubileum. Bland laboratoriets äretitlar finner jag också, att Koller därstädes upptäckt kokainets bedövande verkan. Jag märker nu plötsligt, att min dröm sammanhänger med en upplevelse kvällen förut. Jag hade följt hem just d:r Königstein, som jag kommit i samtal med om en sak, som alltid, när den beröres, livligt upphetsar mig. Jag uppehöll mig ännu med honom i farstun, då professor *Gärtner* med sin unga fru anlände. Jag kunde inte avhålla mig från att lyckönska båda två till hur *blomstrande* de sågo ut. Nu är professor Gärtner en av författarna i den nyssnämnda festskriften och kunde väl erinra mig om denna. Också fru L., vars desillusion på födelsedagen jag berättat, hade, i annat sammanhang visserligen, blivit omnämnd under samtalet med d:r Königstein.

Jag vill försöka tyda också andra bestämningar hos dröm-

bilden. *Ett torkat exemplar* av växten är vidfogad monografien, som om den vore ett *herbarium*. Till herbariet knyter sig ett minne från gymnasiet. Vår rektor sammankallade en gång lärjungarna i de högre klasserna för att lämna dem anstaltens herbarium till genomseende och rengöring. Det hade kommit små *maskar* — *bokmaskar* — i herbariet. Till min förmåga måtte han inte haft stort förtroende, ty han överlät till mig blott några få blad. Jag vet än i dag, att det var Cruciferae på dem. Jag hade aldrig något särskilt intimt förhållande till botaniken. Vid den förberedande examen i botanik fick jag åter en cruciferae och — igenkände den inte. Det hade gått mig illa, om inte mina teoretiska kunskaper hjälpt mig. — Från Cruciferae kommer jag över till Compositae. Egentligen är också kronärtskockan en Compositae, och den som jag skulle kunna kalla min *älsklingsblomma*. Ädlare än jag, brukar min fru ofta ta hem till mig denna älsklingsblomma från torget.

Jag *ser* monografien, som jag skrivit, *ligga framför mig*. Det saknar inte heller sin syftning. Min klärvoajanta vän skrev i går till mig från Berlin: »Med din drömbok sysselsätter jag mig mycket. *Jag ser den ligga färdig framför mig och bläddrar i den.*» Vad jag avundats honom denna klarsynthetens gåva! Tänk om jag kunde säga detsamma!

Den hopvikna färgade planschen. När jag var medicine studerande, hade jag mycket besvär av min lust att bara vilja lära ur *monografier*. Jag höll mig dåförtiden, trots mina inskränkta medel, flera medicinska arkiv, vilkas *färgade planscher* voro min förtjusning. Jag var stolt över denna böjelse för grundlighet. När jag sedan själv började publicera, måste jag också teckna planscherna till mina avhandlingar och jag vet, att en av dem utföll så bedrövligt, att en välvillig kollega gjorde spektakel av mig. — Därjämte inställer sig, jag vet inte rätt hur, ett mycket tidigt ungdomsminne. Min far roade sig en gång med att ge mig och min äldsta syster en bok med färgade planscher (en skildring av en resa i Persien) att förstöra. Det var pedagogiskt näppeligen att rättfärdiga. Jag var då fem år, min syster ännu inte tre år gammal. Bilden av hur vi barn överlyckliga sönder-

plockade denna bok — som en kronärtskocka blad för blad måste jag säga — är nästan det enda åskådliga minne jag har kvar från denna tid. När jag sedan blev student, utvecklade sig hos mig en utpräglad böjelse att samla och äga böcker, analog med förkärleken att studera ur monografier, ett *libhaberi*, sådant det också förekommer i drömtankarna rörande cyklamen och kronärtskockan. Jag blev en *bokvurm* (jfr herbariet).[1] Jag har alltid, sedan jag börjat tänka över mig själv, återfört denna mitt livs första passion på detta barndomsintryck, eller rättare: jag har förstått, att denna barndomsscen är ett »täckminne» för min senare bibliofili.[2] Naturligtvis har jag också tidigt erfarit, att man lätt får lida för sina passioner. När jag var 17 år, hade jag en ansenlig räkning hos bokhandlaren och inga medel att betala den, och min far lät det knappast gälla som ursäkt, att mina böjelser inte gällde något värre föremål. Omnämnandet av denna senare ungdomsupplevelse för mig emellertid genast tillbaka till samtalet med min vän d:r Königstein. Ty i samtalet på kvällen före drömmen var det återigen fråga om samma förebråelser, att jag var för eftergiven mot mina *libhaberier*.

Av orsaker, som icke höra hit, vill jag icke fullfölja tydningen av denna dröm, utan blott visa den väg, som för dit. Under tydningsarbetet har jag blivit erinrad om d:r Königstein och det från mer än ett håll. Om jag tänker på, vilka saker, som berördes i detta samtal, så blir drömmens mening mig begriplig. Alla påbörjade tankegångar, om min frus libhaberier och mina egna, om kokainet, om svårigheterna av läkarbehandling kolleger emellan, om min förkärlek för monografiska arbeten och mitt försummande av vissa fack som botaniken, allt får sin fortsättning och mynnar ut i den ena och den andra av vårt mångförgrenade samtals trådar. Drömmen får också denna gång karaktären av rättfärdigande, ett försvarstal för mig

[1] Ordlek i tyska originalet: Büchervurm betyder *bokmask* och därefter i bildlig bemärkelse vad vi på svenska efter tyskan kalla *bokvurm*.
Övers. anm.

[2] Jfr min uppsats »über Deckerinnerrungen» i Monatschrift f. Psychiatrie und Neurologie, 1899.

själv, liksom den först analyserade drömmen om Irmas injektion; ja, den fortsätter det här påbörjade ämnet och avhandlar det med begagnande av nytt material, som tillkommit under tiden mellan de båda drömmarna. Även drömmens skenbart indifferenta uttrycksform får en accent. Det heter nu: jag är i alla fall den man, som skrivit den värdefulla och resultatrika avhandlingen om kokainet, liksom jag i ungdomen till mitt rättfärdigande förebragte: jag är ändå en duktig och flitig student; i båda fallen alltså: jag kan tillåta mig det. Men jag kan här avstå från utförandet av tydningen, emedan jag med omtalande av denna dröm blott haft avsikten att på ett exempel undersöka drömmens förbindelse med en upplevelse dagen före. Så länge jag blott känner det uppenbara innehållet av denna dröm, finner jag endast en förbindelse mellan drömmen och ett intryck på dagen; då jag utfört analysen framträder en andra källa till drömmen i en annan upplevelse samma dag. Det förstnämnda av dessa intryck är en likgiltig sak, en biomständighet. Jag ser i skyltfönstret en bok, vars titel flyktigt berör mig och vars innehåll knappt skulle intressera mig. Den andra upplevelsen åter har ett högt psykiskt värde; jag har ivrigt talat med min vän ögonläkaren väl en timmes tid, givit honom antydningar om ting, som måste livligt beröra oss båda, och väckt upp minnen, vid vilka jag märkte mångfaldiga rörelser i mitt inre. Dessutom blev genom några bekantas mellankomst detta samtal avbrutet, utan att vi fått tala till punkt. I vad förhållande stå nu dagens båda intryck till varandra och till den följande nattens dröm?

I dröminnehållet finner jag blott en anspelan på det likgiltiga intrycket och kan därmed bekräfta, att drömmen med förkärlek upptar något bisakligt ur livet i sitt innehåll. Men vad man finner, då man tyder drömmen, pekar endast på den viktiga, med rätt upphetsande upplevelsen. Om jag, vilket är det enda riktiga, bedömer drömmens mening efter det dolda, genom analysen i dagen bragta innehållet, så har jag oförmodat kommit till en ny och viktig kunskap. Jag ser hela den gåtan falla sönder, att drömmen blott sysslar med dagslivets värde-

lösa delar. Jag måste också motsäga det påståendet, att det vakna tillståndets själsliv inte fortsättes i drömmen och att drömmen i stället förslösar psykisk verksamhet på pjollrigt material. Det motsatta är sant; vad som under dagen tagit oss i anspråk, behärskar också drömtankarna, och vi göra oss besväret att drömma blott över sådana ämnen, som på dagen skulle gett oss anledning till eftertanke.

Den närmaste förklaringen till att jag likväl drömmer om det likgiltiga dagsintrycket, fastän det som med rätta intresserat mig föranlett drömmen, är väl det, att här åter föreligger en yttring av drömmens förvrängning, som vi ovan fört tillbaka till en censurerande psykisk makt. Erinringen om monografien över släktet cyklamen får en användning, som om den innehölle en *anspelan* på samtalet med vännen, alldeles som i drömmen om den inställda supén baktanken på väninnan företräddes genom anspelan »rökt lax». Man frågar sig nu, genom vilka mellanled minnet av monografin kan uppträda som anspelan på samtalet med ögonläkaren, då någon sådan förbindelse närmast inte är synlig. I exemplet om den uteblivna supén är förbindelsen från början given: »rökt lax» som väninnans älsklingsrätt hör utan vidare till den föreställningskrets, som väninnans person kan väcka hos den drömmande. I vårt nya exempel var det fråga om två särskilda intryck, som först icke hade något annat gemensamt än att de erfarits samma dag. Monografien får jag se på förmiddagen, samtalet för jag sedan på aftonen. Men analysen ger vid handen detta svar: sådana först icke existerande förbindelser mellan de båda intrycken spinnas senare från det enas föreställningsinnehåll till det andras. Jag har vid nedskrivande av analysen redan framhävt de ifrågavarande mellanleden. Till föreställningen om cyklamenmonografien skulle jag utan inflytande från annat håll blott anknyta idén, att detta är min frus älsklingsblomma, låt säga också erinringen om fru L:s uteblivna blombukett. Jag tror ej, att dessa baktankar räckt till att framkalla en dröm.

Det tarvas ej att andar gå ur graven
att oss berätta sådant,

säger Horatio i Hamlet. Men hör vidare. Under analysen erinras jag därom, att den man, som störde vårt samtal, hette *Gärtner,* att jag fann hans fru *blomstrande;* ja nu efteråt kommer jag ihåg, att en av mina patienter, som bär det vackra namnet Flora, en stund stod i medelpunkten för vårt samtal. Det måste ha tillgått så att jag över dessa mellanled ur den botaniska föreställningskretsen drog fram förbindelsen mellan de båda dagsupplevelserna, den likgiltiga och den intressanta. Därpå inställde sig vidare förbindelser, först den som bildas av kokainet, som med all rätt kan förmedla mellan d:r Königsteins person och en av mig skriven botanisk monografi. De befäste denna försmältning av de båda föreställningskretsarna till en, så att nu ett stycke ur den första upplevelsen kunde användas som anspelning på den senare.

Jag är fattad på, att man skall bestrida denna förklaring som godtycklig eller konstlad. Vad hade skett, om professor Gärtner med sin blomstrande fru inte hade kommit, om den omtalade patienten inte hade hetat Flora utan Anna? Och likväl är svaret lätt. Om ej dessa tankeförbindelser hade erbjudit sig, så hade sannolikt andra blivit utvalda. Det är så lätt att framställa sådana tankeförbindelser, som man ju kan se av de skämtfrågor och gissgåtor, med vilka vi uppliva vår dag. Vitsens maktområde är oinskränkt. För att gå ett steg vidare: Om inga givande mellanleder mellan de båda dagsintrycken hade låtit framställa sig, så hade drömmen följaktligen blivit en annan; ett annat av dessa likgiltiga dagsintryck, som i skaror strömma på oss och åter glömmas, hade i drömmen övertagit monografiens roll, hade nått förbindelse med samtalets innehåll och hade efterträtt det i dröminnehållet. Då just monografien hade detta öde, så har väl den befunnits som den mest lämpliga för ändamålet. Man behöver aldrig, som Hänschen Schlau hos Lessing, förvåna sig över, »att just de rika här i världen ha de mesta pengarna».

Den psykologiska process, genom vilken enligt vår framställning den likgiltiga upplevelsen kommer att företräda den psykiskt värdefulla, måste ännu synas oss besynnerlig och främ-

mande. I ett senare kapitel skall det bli vår uppgift att närmare söka förklara denna skenbart inkorrekta operations egendomligheter. Här ha vi blott att göra med processens faktum, som vi under drömanalysen nödgas antaga på grund av otaliga och regelbundet återkommande erfarenheter. Processen försiggår såsom om en *förskjutning* — sägom av den psykiska accenten — frambragtes genom dessa mellanleder, tills från början blott med svag intensitet laddade föreställningar genom övertagande av laddning från intensivare komme till en styrka, som sätter dem i stånd att erövra sig tillträde till medvetandet. Sådana förskjutningar förvåna oss ingalunda, där det är fråga om överförande av affekter eller överhuvud om motoriska aktioner. Att den ensamma fröken kastar sin ömhet på djur, att ungkarlen blir en lidelsefull samlare, att soldaten försvarar ett stycke färgat tyg, fanan, med sitt hjärteblod, att den förälskade blir salig av en några sekunder förlängd handtryckning och Othello rasande vid fyndet av en tappad näsduk, allt detta är exempel på psykiska förskjutningar, som synas oss oanfäktbara. Men att på samma väg och efter samma grundsatser det träffas avgörande om vad som skall nå vårt medvetande och vad som förehålles det, alltså vad vi tänka, det gör på oss intryck av något sjukligt och vi kalla det för tankefel, då sådant förekommer i det vakna livet. Må vi förråda som resultat av betraktelser, som senare skola anställas, att den psykiska process, som vi träffat i drömförskjutningen, skall visa sig icke som en på sjukligt sätt störd, men väl som en från det normala skild, som en företeelse av mer *primitiv* natur.

Vi tyda sålunda det faktum, att dröminnehållet upptar rester av mer bisakligt innehåll, som en yttring av *vanställningen* i drömmen — genom förskjutning — och erinra om att vi i vanställningen igenkänt en följd av den vid övergången mellan två psykiska instanser bestående censuren. Vi vänta därvid, att drömanalysen regelbundet skall ge oss den verkliga, psykiskt betydelsefulla drömkällan i dagslivet, vars minne har förskjutit sin accent på det likgiltiga minnet.

Vi ha ännu lämnat det faktum oförklarat, att det just är

något av den sista dagens indifferenta intryck, som regelbundet bidrar till dröminnehållet. Några förbindelser mellan detta intryck och den egentliga drömkällan bestå inte alltid från början; som vi sett, upprättas de gärna först efteråt under drömarbetet, liksom till den åsyftade förskjutningens tjänst. Det måste alltid förefinnas ett tvång att bana väg för förbindelser just i riktning mot det färska, ehuru likgiltiga intrycket. Detta måste genom någon egenskap erbjuda någon särskild lämplighet för en sådan förbindelse. Eljest skulle det ju gå lika lätt att drömtankarna försköto sin accent på en oväsentlig beståndsdel inom deras egen föreställningskrets.

Följande erfarenheter kunna här leda oss på väg till denna förklaring. Om en dag bragt oss två eller tre upplevelser, som äro värdiga att inspirera drömmar, så förenar drömmen omnämnandet av båda till ett enda helt; den lyder ett *tvång att utgestalta en enhet av dem*. Ett exempel. Jag steg en eftermiddag in i en järnvägskupé, där jag träffade två bekanta, som inbördes inte kände varandra. Den ene var en inflytelserik kollega, den andre tillhörde en förnäm familj, där jag verkade som läkare. Jag föreställde de båda herrarna för varandra, men deras umgänge gick under den långa färden via mig, så att jag hade att behandla ett samtalsämne än med den ene, än med den andre. Jag bad min kollega att tänka på att rekommendera en gemensam bekant, som just börjat sin praktik som läkare. Kollegan svarade, att han var övertygad om den unge mannens duglighet, men hans oansenliga väsen skulle inte göra det lätt för honom att vinna inträde i förnäma hus. Jag svarade: Just därför behöver han en rekommendation. Den andre medresande frågade jag strax därpå om hans tants befinnande; hon var mor till en av mina patienter och låg dåförtiden svårt sjuk. Natten efter denna resa drömde jag, att min unga vän, för vilken jag utbett mig protektion, befann sig i en elegant salong och bland ett utvalt sällskap, vari jag försatt allt mig bekant förnämt och rikt folk, under världsmannamässiga gester höll ett minnestal över den (i drömmen redan döda) gamla damen, den andra reskamratens tant. (Jag tillstår

öppet, att jag inte stått i gott förhållande till denna dam.) Min dröm hade alltså återigen funnit förbindelser mellan två intryck under dagen och därmedelst komponerat en enhetlig situation.

På grund av många liknande erfarenheter måste jag uppställa satsen att för drömarbetet finnes ett slags tvång att i drömmen sammansätta till en enhet alla förhandenvarande drömkällor. Vi skola senare i kapitlet om drömarbetet lära känna detta tvång till sammansättning som ett stycke av *förtätningen*, en annan psykisk primärprocess.

Jag vill nu ge mig in på frågan, om drömkällan alltid måste vara en färsk och viktig händelse, eller om en inre upplevelse, alltså minnet av en psykiskt värdefull händelse eller en tankegång, kan överta rollen av drömväckare. Talrika analyser ge på det bestämdaste vid handen, att det sista är fallet. Drömväckaren kan vara en inre process, som liksom blivit färsk genom dagens tankearbete. Det må nu vara det rätta ögonblicket att sammanställa de skilda villkor, som drömkällorna äro underkastade.

Drömkällan kan vara:

a) En färsk och psykiskt betydelsefull upplevelse, som direkt företrädes i drömmen. (Drömmen om Irmas injektion; drömmen om vännen, som är min farbror.)

b) Flera färska, betydelsefulla upplevelser, som genom *drömmen* förenas till en enhet. (Drömmen om den unge läkarens minnestal.)

c) En eller flera färska, betydelsefulla upplevelser, som i dröminnehållet företrädas av en samtidig men likgiltig upplevelse. (Drömmen om den botaniska monografien.)

d) En inre betydelsefull upplevelse (ett minne, en tankegång), som därvid i drömmen *regelbundet* företrädes av ett färskt, men likgiltigt intryck. Av denna art äro mina patienters flesta drömmar under analysen.

Som man ser, fasthålles för drömtydningen överallt det villkor, att en del av dröminnehållet måste upprepa ett färskt intryck eller ett från sistlidna dag. Denna till uppträdande i

drömmen bestämda del kan antingen själv tillhöra det egentliga drömväckande intryckets föreställningskomplex — och det vare sig som väsentlig eller som oviktig beståndsdel därav — eller den tillhör det likgiltiga intryckets område, som bragts i mer eller mindre omfattande förknippning med det förras krets. Detta alternativ, som här förefaller inveckla villkoren för drömmen, uppkommer endast därmed, att *en förskjutning uteblivit eller ägt rum.*

Man må vidare märka vid denna indelning, att det psykiskt värdefulla men icke färska intrycket (en tankegång, ett minne) kan ersättas för drömbildningens ändamål av ett färskt men psykiskt indifferent element, om därvid blott följande båda villkor uppfyllas: 1. Att drömínnehållet får en anknytning till det nyss upplevda. 2. Att den drömväckande upplevelsen är psykiskt värdefull. I ett enda fall (a) bli bägge villkoren uppfyllda av samma intryck. Överväger man vidare, att samma likgiltiga intryck, som äro brukbara för drömmen så länge de äro färska, förlora denna förmåga, då de blivit en (i varje fall ett par dagar) gamla, så måste man besluta sig för antagandet, att ett intrycks friskhet i och för sig ger det ett visst psykiskt värde för drömbildningen, som på något sätt är likvärdigt affektbetonade minnens och tankegångars betydelse. Vi skola först vid senare psykologiska överväganden — i kapitel sex om »överföringen» — kunna komma till klarhet i vari detta färska intrycks värde för drömbildningen kan vara grundat.

Detta sammanhang riktar för övrigt vår uppmärksamhet på förhållandet, att nattetid och omärkt av vårt medvetande viktiga förändringar kunna försiggå med vårt minnes- och föreställningsmaterial. Fordran att »sova på saken», innan man slutgiltigt bestämmer sig, har uppenbart sin goda grund. Men på denna punkt har vi kommit över från drömmens psykologi till sömnens, ett steg vi mer än en gång skola få anledning att taga.[1]

[1] Ett viktigt bidrag rörande det färska intryckets roll för drömbildningen har lämnats av *O. Pötzl* i ett arbete, som inbjuder till en mångfald anknytningar (Experimentell erregte Traumbilder in ihren Beziehungen zum indirekten Sehen, Zeitschr. f. die ges. Neurologie und Psychiatrie, 37, 1917). Pötzl lät olika försökspersoner i teckning fixera, vad de uppfattat av en takisto-

Det finns en enda invändning, som hotar kullstörta de sista slutledningarna. Om likgiltiga intryck blott så länge de äro färska kunna nå fram till drömінnehållet, hur kommer det sig att vi i dröminnehållet även förefinna lämningar från tidigare levnadsperioder, som vid den tid, då de voro färska, icke hade något psykiskt värde, alltså för länge sedan borde vara glömda, och som alltså varken äro friska som intryck eller psykiskt viktiga? Denna invändning kan man emellertid fullständigt avlägsna, om man stöder sig på psykoanalysens resultat hos neurotiker. Saken är nämligen den, att den förskjutning, som ersätter psykiskt viktigt material med likgiltigt — såväl för drömmen som för den vakna tanken — här redan ägt rum i dessa tidiga levnadsperioder och sedan i minnet fixerats. Dessa ursprungligen likgiltiga element äro sålunda icke mer likgiltiga, sedan de genom förskjutning övertagit betoningen av psykiskt viktigt material. Vad som verkligen förblivit likgiltigt, kan inte heller i drömmen vidare återgivas.

Av dessa betraktelser skall man riktigt sluta, att jag uppställer påståendet, att det icke finnes några indifferenta drömkällor, sålunda icke heller några oskyldiga drömmar. Det är också min bestämda mening, att så utan undantag förhåller sig, om man vill frånse barns drömmar och korta drömreaktioner på nattliga sensationer. Vad man eljest drömmer, kan man redan i dess uppenbara och omedelbara gestalt igenkänna som psykiskt viktigt eller är det vanställt och kan först bedömas efter fullgjord drömtydning, varvid det åter visar sig som betydelsefullt. Drömmen sysselsätter sig aldrig med små-

skopiskt exponerad bild. Han utforskade sedan försökspersonens dröm under följande natt och lät personen likaledes framställa lämpliga delar av denna dröm i en teckning. Det visade sig då på omisskännligt sätt, att de av försökspersonen icke uppfattade detaljerna av den exponerade bilden hade lämnat material för drömbildningen, medan de medvetet iakttagna och efter expositionen i teckning fixerade icke vidare framträtt i det uppenbara dröminnehållet. Det material drömarbetet upptog bearbetade det på sitt bekanta »godtyckliga», rättare självhärliga sätt i de drömbildande tendensernas tjänst. Den Pötzl'ska undersökningens avsikter gå långt utanför målet för denna boks drömtydning. Vi tillägga blott i korthet, att denna nya metod att experimentellt studera drömbildningen, är långt skild från de tidigare grova försöken i samma syfte, som bestodo i att införa sovstörande retningar i dröminnehållet.

saker; fördenskull låta vi i sömnen inte störa oss.[1] De skenbart oskyldiga drömmarna visa sig vara otrevliga, när man gör sig möda med deras tydning; de ha, om jag får säga, en räv bakom öronen. Då detta återigen är en punkt, där jag kan vänta motsägelse, och då jag gärna griper tillfället att visa förvrängningen, som drömmen undergår, i dess arbete, så skall jag här analysera ett antal »oskyldiga» drömmar i min samling.

II.

Oskyldiga drömmar.

1. En klok och fin ung dam, som också i livet hör till de reserverade, till de lugna vattnen, berättar: »Jag har drömt att jag kom för sent till torget och ingenting fick varken hos slaktarn eller hos grönsaksfrun». Utan tvivel en oskyldig dröm, men så ser en dröm inte ut. Jag ber henne berätta mer i detalj. Då lyder skildringen på följande sätt: Hon går på torget med sin jungfru, som bär korgen. Slaktarn säger till henne, då hon frågat efter något: »Det finns inte mer att få», och vill ge henne något annat med anmärkningen: »Det här är också bra.» Hon avböjer och går till grönsaksfrun. Denna vill ge henne några egendomliga grönsaker, som äro sammanbundna i knippor, men svarta till färgen. Hon säger: »Det där känner jag inte till, det tar jag inte.»

Drömmens anknytning till föregående dag är enkel nog. Hon hade verkligen kommit för sent till torget och hade inte fått något. *Slaktarbutiken var redan stängd*, skulle man vilja säga som beskrivning på upplevelsen. Men stopp, är detta inte ett högst simpelt talesätt, som syftar — eller snarare vars negation syftar — på en försumlighet i mannens klädsel? Den dröm-

[1] *H. Ellis*, den älskvärdaste av mina kritiker, skriver: »Från denna punkt kunna många av oss inte längre följa honom.» Men Ellis har inte utfört några drömanalyser och vet inte, hur oberättigat omdömet efter det uppenbara dröminnehållet är.

mande har för övrigt inte brukat dessa ord, kanske avsiktligt undvikit dem. Må vi övergå till drömmens detaljer.

Där någonting i en dröm säges eller höres, alltså har karaktären av ett tal och icke blott tänkes — vad den drömmande i allmänhet med säkerhet kan skilja på —, då härstammar det från repliker i det vakna livet, som visserligen behandlats blott som råmaterial, styckats, undergått en lätt förändring, men framför allt ryckts ur sitt sammanhang.[1] Man kan vid tydningsarbetet utgå från sådant tal i drömmen. Varifrån härstammar alltså slaktarens replik: »*Det finns inte mer att få?*» Från mig själv. Jag hade för några dagar sedan förklarat för henne, »att de äldsta barndomsminnena finns inte mer att få som sådana utan ersättas vid analysen av drömmar och eljest av föreställningar, till vilka de 'överförts'». Jag är alltså slaktaren, och hon avböjer dessa överföringar av gamla tankar och förnimmelser på nutida. — Varifrån kommer drömrepliken: »*Det där känner jag inte till, det tar jag inte?*» Den måste för analysen sönderdelas. »*Det där känner jag inte till*», har hon själv dagen förut sagt till sin jungfru, med vilken hon hade en konflikt, men då med tillägget: »Uppför er anständigt!» Här märker man en förskjutning; av de båda satserna hon riktat till jungfrun har hon brukat den betydelselösa i drömmen, endast den undertryckta: »Uppför er anständigt» stämmer med det övriga dröminnehållet. Så kunde man säga till någon, som gör oanständiga förslag och glömmer att »stänga slaktarbutiken». Att vi verkligen kommit tydningen på spåren, framgår därpå av överensstämmelsen med de anspelningar, som äro nedlagda i episoden med grönsaksfrun. Grönsaker, som säljas sammanbundna i knippor och äro långa till formen, som hon senare tillfogade, och därjämte svarta, vad kan det vara annat än en drömförening av sparris och svart rättika? Sparris behöver jag inte tyda för någon, men också den andra grönsaken — som tillrop: svarte rädda dig[2] — förefaller mig hänvisa på samma

[1] Se vidare om talande i drömmen i följande kapitel om drömarbetet. En enda författare synes ha igenkänt drömreplikernas härkomst, *Delboeuf*, i det han jämför dem med »klichéer» (Le sommeil et les rêves, Paris 1885).

[2] Tysk ordlek: Schwarzer Rettig-schwarzer, rett' dich. *Övers. anm.*

sexuella tema, som vi strax i början kommo på. Det är inte av vikt att fullständigt lära känna denna dröms mening; så mycket är säkert, att den är meningsfull och ingalunda oskyldig.[1]

2. Här en annan oskyldig dröm av samma patient, i visst avseende ett motstycke till den förra. Hennes man frågar: Skall jag inte låta stämma klaveret? Hon: Det lönar sig inte, det måste under alla förhållanden insättas nytt läder. Återigen ett upprepande av en verklig händelse dagen förut. Mannen hade framställt denna fråga och hon hade svarat på liknande sätt. Men vad betyder det att hon drömmer detsamma? Hon berättar visserligen om klaveret, att det är en avskyvärd gammal korg, som ger en *dålig* ton, ett föremål, som mannen ägt redan före äktenskapet[2] o. s. v. Men nyckeln till gåtan ger oss först hennes ord: »*Det lönar sig inte.*» Detta stammar från ett besök i går hos hennes väninna. Där uppmanades hon att ta av jackan, men avböjde med orden: »Det lönar sig inte, jag skall strax gå.» Vid denna berättelse måste det falla mig in, att hon i går vid analysarbetet plötsligt grep åt jackan, i vilken en knapp gått upp. Det är alltså som ville hon säga: »Var så god, titta inte hit, *det lönar sig inte.*» *Korgen* har utvecklat sig till *bröstkorgen*, och drömmens tydning för direkt in i perioden för hennes kroppsliga utveckling, då hon började bli otillfredsställd med sin figur. Den leder nog ända fram till ännu tidigare perioder, vad orden avskyvärd och »dålig ton» torde ge anvisning på; vi erinra oss, hur ofta kvinnokroppens små hemisfärer inträda — som motsats och som ersättning — för de stora i anspelningar och i drömmar.

[1] För vetgiriga må jag anmärka, att bakom drömmen döljer sig en fantasi om oanständigt, sexuellt utmanande uppförande från min sida och om motstånd från damens sida. Den som skulle finna denna tydning oerhörd, erinrar jag om de talrika fall, då läkare blivit utsatta för sådana anklagelser av hysteriska kvinnor, men varvid samma fantasi inte uppträtt förklädd och som dröm men som en ohöljt medveten tankevilla. — Med denna dröm började patienten den psykoanalytiska behandlingen. Under dess förlopp fick jag insikt om, att hon härmed upprepade det ursprungliga traumat, varifrån hennes neuros utgick. Senare har jag stött på samma beteende hos andra personer, som i sin barndom varit utsatta för sexuella attentat och nu liksom framönskade deras upprepande i drömmen.

[2] En ersättning med motsatsen, såsom vi förstå efter tydningen.

3. Jag inskjuter en oskyldig dröm av en ung man. Han har drömt, att han åter tar på sig sin vinterrock, vilket är förskräckligt. Anledningen till denna dröm är, enligt vad han uppger, den plötsligt åter inträdande kylan. Ett finare omdöme skall likväl iakttaga, att de två delarna av drömmen icke passa rätt ihop, ty att bära den tunga eller tjocka rocken, när det är kallt, vad kan ligga för förskräckligt däri? Till skada för drömmens oskyldighet är också det första infall, som inställer sig vid analysen, minnet av att en dam i förtroende i går berättat för honom, att hennes sista barn har ett sprucket skyddsmedel att tacka för sin existens. Ett missöde som det av damen berättade vore visserligen »förskräckligt».

4. För att man icke må föreställa sig slutledningarna från drömmarna till den drömmandes verkliga levnadsförhållanden alltför näraliggande, tillägger jag här ännu en dröm, som likaledes förefaller oskyldig och som härrör från ovannämnda drömmande dam. »Jag har drömt något», berättar hon, »som jag på dagen verkligen gjort, nämligen fyllt en liten koffert så full med böcker, att jag hade svårt att få igen den, och jag har drömt det så som det verkligen gick till.» Här lägger den berättande själv huvudvikten på överensstämmelsen mellan dröm och verklighet. Alla sådana omdömen om drömmen, anmärkningar om drömmen, höra nu, ehuru de skaffat sig en plats i det vakna tänkandet, regelbundet till det latenta dröminnehållet, vad också senare exempel skola bekräfta. Det säges oss alltså, att vad drömmen berättar, verkligen ägt rum på dagen. Det skulle nu vara för vidlyftigt att meddela, på vilken väg man kommer till det infallet att vid tydningen ta engelskan till hjälp. Nogav, det är också denna gång frågan om en liten box (jfr s. 59 drömmen om det döda barnet i skrinet), som blivit så full, att ingenting vidare gick i. Åtminstone ingenting otillständigt denna gång. I alla dessa oskyldiga drömmar framträder det sexuella momentet mycket påtagligt som motiv till censuren. Detta är ett ämne av principiell betydelse, som vi dock på detta ställe måste lämna åt sidan.

III.

Barndomsminnet som drömkälla.

Som den tredje bland drömmens egendomligheter ha vi i likhet med snart sagt alla författare på området anfört att i drömmen kunna framträda intryck från de tidigaste levnadsår, över vilka minnet i vaket tillstånd icke tyckes förfoga. Hur sällan eller hur ofta detta inträffar, är givetvis svårt att döma om, emedan ifrågavarande delar av drömmen efter uppvaknandet icke igenkännas som barndomsintryck. Beviset, att det verkligen är fråga om sådana, måste därför bringas på objektiv väg, och betingelserna därför kunna blott sällan sammanträffa. Som särskilt beviskraftig anför *A. Maury* historien om en man, som en dag beslöt sig att efter tjuguårig frånvaro besöka sin hemtrakt. Natten före avresan drömde han, att han befann sig på en obekant ort och där på gatan mötte en obekant herre, med vilken han underhöll sig. Återvänd till sin hemtrakt, kunde han nu övertyga sig, att denna obekanta ort verkligen existerade i närmaste grannskap till hans hemstad, och även den obekante mannen i drömmen visade sig vara en där levande vän till hans avlidne fader. Väl ett tvingande bevis för att han sett båda, mannen som platsen, i sin barndom. Drömmen är för övrigt att tyda som en otålighetsdröm liksom den ovan omtalade unga damens, som bar biljetten till konsertaftonen i väskan, och barnets, som fadern lovat utflykten till Hameau o. s. v. De motiv, som bringa Maurys drömmare att återgiva just dessa intryck från hans barndom, kunna naturligtvis inte upptäckas utan analys.

En åhörare av mitt kollegium, som berömde sig av, att hans drömmar blott sällan underkastades förvrängning, meddelade mig, att han för någon tid sedan i drömmen sett, att hans forna guvernör befann sig i bonnens säng, vilken ända till hans elfte år varit i huset. Han var också i drömmen medveten om platsen för denna scen. Livligt intresserad berättade han drömmen för sin äldre bror, som skrattande bekräftade

det drömdas motsvarighet i verkligheten. Han mindes det mycket bra, ty han hade då varit sex år gammal. Det älskande paret brukade traktera honom, den äldre gossen, med öl, då omständigheterna voro gynnsamma för en nattlig samvaro. Den då treåriga brodern, vår drömmare, som sov i bonnens rum, betraktades inte som störande element.

Ännu i ett annat fall kan man med säkerhet utan hjälp av drömtydning fastställa, att drömmen innehåller episoder från barndomen. Det är, när drömmen är en så kallad *perennerande*, d. v. s. en som först drömts i barndomen och sedan tid efter annan uppträder i den vuxnas sömn. Till de bekanta exemplen av detta slag kan jag tillfoga några nya, om jag också själv icke haft någon sådan perennerande dröm. En läkare i trettioåren berättade mig, att i hans drömliv från tidigaste barndom till den dag i dag ofta uppträder ett gult lejon, över vilket han kan ge de noggrannaste uppgifter. Detta honom ur drömmarna bekanta lejon återfanns en dag in natura som ett för länge sen i skräpvrån kastat föremål av porslin, och modern kunde då bekräfta att det under hans tidiga barnaår varit hans mest omtyckta leksak, vad han själv inte mer mindes.

Vänder man sig nu från det uppenbara dröminnehållet till de drömtankar, som blott analysen finner, så kan man med förvåning konstatera barndomsminnenas medverkan också vid sådana drömmar, som inte skulle inge en sådan förmodan. Min ärade kollega av »det gula lejonet» har jag att tacka för ett särskilt älskvärt och lärorikt exempel på en sådan dröm. Efter läsning av *Nansens* skildring av hans polarexpedition drömde han, att han i en isöken galvaniserade den djärve forskaren för en ischias, över vilken denne klagade. Vid analys föll honom in en historia från hans barndom, utan vilken visserligen drömmen förblir obegriplig. När han var tre eller fyra år gammal, hörde han en dag nyfiket på hur de vuxna talade om upptäcktsresor, och frågade sedan sin pappa, om det var en svår sjukdom. Han hade uppenbart förväxlat Reisen (resor) med Reissen (slitningar, värk), och hans syskons hån sörjde för att denna förödmjukande upplevelse inte glömdes.

Ett alldeles liknande fall är det, när jag under analys av drömmen om cyklamenmonografien stöter på det bevarade barndomsminnet, att min far överlämnar en med färgade planscher utstyrd bok åt femåringen att sönderrivas. Man skall kanske yttra tvivel om att detta minne verkligen tagit del i drömmens gestaltning och inte snarare analysen först senare framställer en förbindelse. Men associationernas mångfald och inbördes sammantvinning borgar för den första uppfattningen: cyklamen — älsklingsblomma — älsklingsrätt — kronärtskocka; sönderplocka som en kronärtskocka, blad för blad (en vändning, som dåförtiden i anledning av kinesiska rikets delning dagligen ljöd i ens öron); herbarium — bokmask, vars älsklingsrätt är böcker. Dessutom kan jag försäkra, att drömmens sista innebörd, som jag här inte omtalat, står i närmaste förbindelse med barndomsscenen.

Vid en annan rad av drömmar visar analysen, att önskan själv, som väckt drömmen och vars uppfyllelse drömmen är, härstammar från barndomslivet, så att man till sin överraskning *finner barnet med sina impulser fortlevande i drömmen.*

Jag fortsätter här tydningen av den dröm, av vilken vi redan en gång hämtat ny lärdom, jag menar drömmen, att vännen R. är min farbror. Vi ha bragt dess tydning så långt, att dess drivande motiv, att jag skulle bli utnämnd till professor, trädde oss tydligt till mötes, och vi förklarade för oss drömmens ömhet för vännen R. som en oppositions- och trotsskapelse gentemot drömtankarnas smädande av de båda kollegerna. Drömmen var min egen. Jag kan därför fortsätta analysen av den med meddelandet, att min känsla inte var tillfredsställd med den uppnådda lösningen. Jag visste, att mitt omdöme om de misshandlade kollegerna i vaket tillstånd hade utfallit helt annorlunda; styrkan av min önskan att icke dela deras öde i utnämningsfrågan tycktes mig för ringa för att fullt förklara motsatsen mellan drömmens och det vakna tillståndets uppskattning. Om mitt behov att tilltalas med en annan titel vore så starkt, så skulle det bevisa en sjuklig ärelystnad, som jag icke vet om hos mig själv och som jag tror fjärran från mig.

Jag vet inte, hur andra, som tro sig känna mig, i denna punkt skulle döma över mig; kanske har jag också verkligen ägt ärelystnad, men i så fall har den för länge sen inriktat sig på andra föremål än på titel och rang av extra ordinarie professor.

Varifrån alltså den ärelystnad, som inspirerat min dröm? Vid frågan faller det mig in, vad jag så ofta i min barndom hört berättas, att vid min födelse en gammal bondkvinna profeterat för den över sin förstfödda lyckliga modern, att hon skänkt världen en stor man. Sådana profetior måste vara mycket vanliga. Det finns så många förväntansfulla mödrar och så många gamla bondkvinnor och andra gamla kvinnor, vilkas makt på jorden är förgången och som därför vänt sig mot framtiden. Och spådomen om mig lär nog inte heller varit till spåkvinnans förfång. Skulle mitt storhetsbegär stamma från denna källa? Men då drar jag mig till minnes ett annat intryck från senare ungdomsår, vilket ännu bättre skulle lämpa sig till förklaring. Det hände en afton i ett av värdshusen i Pratern, dit mina föräldrar brukade ta med den elva- eller tolvåriga pojken, att vi fingo syn på en man, som gick från bord till bord och för ett litet honorar improviserade verser över ett honom uppgivet ämne. Jag skickades att beställa diktaren till vårt bord, och han visade sig tacksam mot budbäraren. Innan han frågade efter sin uppgift, gjorde han några rim över mig och förklarade i sin inspiration för sannolikt, att jag en gång skulle bli »minister». Intrycket av denna andra profetia kommer jag mycket väl ihåg. Det var borgarregeringens tid och min far hade kort förut tagit hem med sig porträtt av de borgerliga doktorerna *Herbst*, *Giskra*, *Unger*, *Berger* och flera, och vi hade illuminerat dessa herrar till ära. Det fanns till och med judar bland dem; varje flitig judegosse bar alltså statsrådsportföljen i sin skolväska. Det måste rentav sammanhänga med denna tids intryck, att jag ända till kort före inskrivningen vid universitetet funderade på att studera juridik och först i sista ögonblicket sadlade om. För medicinaren var ju ministerkarriären över huvud stängd. Och nu min dröm? Jag

märker först nu, att den försatt mig från det kulna nuet tillbaka till borgarregeringens förhoppningsfyllda tid och efter sina krafter uppfyller min önskan från denna period. Då jag behandlar de båda lärda och aktningsvärda kollegerna så illa, emedan de äro judar, och ser föraktfullt på den ena, som om han vore ett dåligt huvud, och på den andra som om han vore en förbrytare, så uppför jag mig som om jag vore ministern, och har satt mig på ministerns plats. Vilken grundlig hämnd på hans excellens! Han vägrar utnämna mig till extra ordinarie professor och jag gör mig i drömmen till minister i hans ställe.

I ett annat fall kunde jag märka, att önskan, som väcker drömmen, ehuru en nuvarande, dock får en mäktig förstärkning av djupt liggande barndomsintryck. Det är fråga om en rad av drömmar, för vilka önskan att komma till Rom ligger till grund. Jag blir väl tvungen att ännu lång tid tillfredsställa denna önskan genom drömmar, ty under den årstid, som jag kan resa på, är Rom av hälsoskäl icke lämpligt.[1] Så drömde jag en gång, att jag från kupéfönstret såg Tibern och San Angelobron; sedan sätter sig tåget i rörelse, och det faller mig in, att jag alls inte fått stiga av och se på staden. Den utsikt, som jag i drömmen såg, var en kopia efter ett bekant stick, som jag dagen förut flyktigt sett i en patients salong. En annan gång för mig någon på en kulle och visar mig Rom, halvt dolt av dimma och ännu så avlägset, att jag förvånar mig över utsiktens tydlighet. Denna dröms innehåll är rikare än jag här finner anledning utföra. Motivet att »i fjärran se det förlovade landet» är lätt att igenkänna däri. Den stad, som jag på detta sätt först sett i dimma, är Lübeck; kullen har sin förebild i — *Gleichenberg.*[2] I en tredje dröm är jag äntligen i Rom, enligt vad drömmen säger mig. Till min desillusion ser jag ett ingalunda stadsliknande sceneri, en liten flod med mörkt

[1] Jag har senare för länge sen erfarit, att det bara fordras en smula mod också för att uppnå sådana önskemål, som man länge trott ouppnåeliga.

[2] Gleichenberg är en av höjder omsluten badort med mineralkällor i Steiermark. *Övers. anm.*

vatten, på dess ena sida svarta klippor, på dess andra ängar med stora vita blommor. Jag får syn på en herr Zucker — som jag flyktigt känner — och beslutar mig för att fråga honom om vägen in till staden. Det är uppenbart, att jag förgäves anstränger mig att i drömmen se en stad, som jag inte sett i vaket tillstånd. Om jag sönderdelar drömmens landskapsbild i dess element, så hänvisa de vita blommorna på det mig bekanta Ravenna, som åtminstone för en tid hade fråntagit Rom rangen av Italiens huvudstad. I sumplandskapet kring Ravenna hade vi fått se de vackraste näckrosor i svart vatten; drömmen låter dem växa på ängar såsom narcisserna i vårt Aussee, emedan det vid dåvarande tillfälle var så besvärligt att hämta dem ur vattnet. Den mörka klippan vid vattnet erinrar livligt om *Tepls* dal vid *Karlsbad.* Karlsbad sätter mig nu i stånd att förklara det underbara draget, att jag frågar herr Zucker om vägen. Man kan nämligen här i materialet, av vilket drömmen är spunnen, igenkänna två av dessa lustiga judiska anekdoter, som gömma så mycket djupsinnig, ofta bitter levnadsvisdom och som vi i samtal och brev så gärna citera. Den ena är historien om konstitutionen och berättar, hur en fattig jude utan biljett lyckas smyga sig in i snälltåget till Karlsbad men sedan ertappas och vid varje biljettuppvisning visas från tåget och behandlas allt hårdare; då en bekant, som han träffar på en av sina lidandesstationer frågar honom vart han reser, svarar han: »Om min konstitution tål det, till Karlsbad.» Nära intill denna historia bevarar jag i mitt minne en annan om en i franska okunnig jude, som man inskärper att i Paris fråga efter Rue Richelieu. Också Paris hade under många år varit föremål för min längtan, och den lycksalighet, med vilken jag först satte foten på Paris' gatstenar, tog jag som borgen för att jag också skulle nå uppfyllelsen av andra önskningar. Frågandet efter vägen är vidare en direkt anspelning på Rom, ty till Rom leda som bekant alla vägar. För övrigt hänvisar namnet Zucker (Socker) återigen på Karlsbad, dit vi ju skicka alla, som lida av den *konstitutionella* sjukdomen

sockersjuka. Anledningen till denna dröm var min Berlinerväns förslag att vi under påsk skulle träffas i Prag. I de ämnen som jag skulle tala med honom om, skulle det finnas ytterligare associationsanledningar till socker och sockersjuka.

En fjärde dröm kort efter den sistnämnda för mig åter till Rom. Jag ser ett gathörn framför mig och förvånar mig över, att där äro anslagna så många tyska plakat. Dagen förut hade jag i profetiskt förutseende skrivit till min vän, att Prag vore nog ingen lämplig ort för tyska turister. Drömmen uttryckte alltså samtidigt önskan att träffa honom i Rom i stället för i en bömisk stad och det sannolikt från studietiden härstammande intresset för att man i Prag skulle visa mer tolerans mot det tyska språket. Det tjeckiska språket måste jag för övrigt under mina tre första barnaår ha förstått, emedan jag är född i en liten ort i Mähren med slavisk befolkning. En tjeckisk barnvers, som jag hört vid sexton.års ålder, har så helt inpräglat sig i mitt minne, att jag än i dag kan framsäga den, ehuru jag icke har en aning om vad den betyder. Också dessa drömmar visa sig alltså ha mångfaldiga förbindelser med mina första levnadsårs intryck.

På min sista studieresa, som bland annat förde mig förbi Trasimenersjön, fann jag slutligen, sedan jag sett Tibern och med smärtsam saknad vänt om 80 kilometer från Rom, det särskilda minne, som stärker förbindelsen mellan min längtan till Rom och mina barndomsintryck. Jag övervägde just planen att nästa år resa förbi Rom till Neapel, då en mening föll mig in, som jag måste ha läst hos någon av våra klassiska författare: »Man kan fråga, vem ivrigast gick fram och tillbaka i sitt rum, sedan han fattat beslutet att gå mot Rom, konrektor *Winckelmann* eller *Hannibal.*» Jag hade ju vandrat i Hannibals fotspår: det var mig lika litet som honom beskärt att få se Rom, och även han hade dragit till *Kampanien*, då hela världen väntat honom i Rom. *Hannibal*, med vilken jag uppnått denna likhet, hade just varit mina gymnasieårs hjälte; som så många i denna ålder hade jag under studiet av de puniska krigen vänt mina sympatier icke till romarna, utan till kar-

tagernas hjälte. När sedan i gymnasiets övre ring jag först började få insikt om konsekvenserna av härstamning från en främmande ras och yttringar av antisemitism hos skolkamraterna manade att ta ställning, då reste sig den semitiske fältherrens gestalt ännu högre i mina ögon. *Hannibal* och *Rom* symboliserade för ynglingen motsättningen mellan judendomens seghet och den katolska kyrkans organisation. Den betydelse, som senare den antisemitiska rörelsen fått för vårt känsloliv, bidrog därpå till fixerande av denna tidiga periods tankar och intryck. Så har önskan att komma till Rom blivit förklädnaden och symbolen för många andra heta önskningar, på vilkas förverkligande man skulle vilja arbeta med puniernas uthållighet och målmedvetenhet, och vilkas uppfyllande tills vidare synes lika så litet gynnat av ödet som Hannibals levnadsmål att draga in i Rom.

Och nu först stötte jag på den ungdomsupplevelse, som än i dag yttrar sin makt i alla dessa känslor och drömmar. Jag kunde ha varit tio eller tolv år, då min far började ta mig med på sina promenader och i samtal uppenbara för mig sina åsikter om denna världens ting. Så berättade han en gång för mig för att visa i hur mycket bättre tider det förunnats mig att leva än honom. »När jag var ung, gick jag en gång och promenerade en lördag i din födelseort fint klädd och med en ny pälsmössa på huvudet. Då kommer en kristen gående, slår mössan av mig i smutsen och ropar därvid: 'Jude, ned från trottoaren!'» — »Och vad gjorde du då?» — »Jag gick ut på vägen och tog upp mössan», var det lugna svaret. Det föreföll mig inte hjältemodigt av den stora kraftiga mannen, som förde mig pojkbyting vid handen. Jag ställde denna situation, som icke tillfredsställde mig, emot en annan, som bättre motsvarade min känsla, den scen, då Hannibals fader, Hamilkar[1] Barkas, låter sin gosse svära inför husaltaret, att hämnas på romarna. Sedan dess hade Hannibal en plats i mina fantasier.

[1] I första upplagan stod här namnet Hasdrubal, ett egendomligt misstag, som jag förklarat i min »Vardagslivets psykopatologi» (utkommen på svenska 1924).

Jag tror, att jag kan följa svärmeriet för den kartagiske hjälten ännu ett stycke längre tillbaka till min barndom, så att det också här torde vara frågan om ett överförande av ett redan bildat känsloförhållande till en ny bärare. En av de första böcker, som föll mig i handen, då jag lärt att läsa, var Thiers' Konsulat och kejsardöme; jag erinrar mig, att jag på den flata ryggen på mina träsoldater satte fast små papperslappar med namnen på de kejserliga marskalkarna och att redan då *Massena* (som jude Menasse) var min förklarade älsklingshjälte. Till denna förkärlek har väl också bidragit tillfälligheten av samma födelsedatum (på dagen hundra år senare). Napoleon själv ansluter sig genom övergången av Alperna till Hannibal. Och kanske läte sig utvecklingen av detta krigarideal härledas ännu längre tillbaka i barndomen fram till önskningar, som det än vänskapliga, än krigiska umgänget under de tre första åren med en ett år äldre pojke måste framkalla hos den svagare av de två lekkamraterna.

Ju djupare man inlåter sig i analysen av drömmarna, dess oftare föres man till spåren av barndomsupplevelser, som spela en roll som drömkällor i det dolda dröminnehållet.

Drömmen återger sällan minnen, så att de oförkortat och oförändrat bilda det enda uppenbara dröminnehållet. I varje fall finnas några säkerställda exempel på denna företeelse; jag kan tillfoga några nya, som återigen härröra sig från scener under barndomen. Hos en manlig patient återgav en gång en dröm i det närmaste troget en scen av sexuellt innehåll, som omedelbart igenkändes som ett minne. Erinringen därom hade i vaket tillstånd aldrig fullkomligt förlorats men dock starkt fördunklats, och dess upplivande var en följd av det föregående analytiska arbetet. Drömmaren hade vid tolv års ålder besökt en kamrat, som låg till sängs. Vid en rörelse hade denne sannolikt alldeles tillfälligt blottat sig i sängen. Gripen av ett slags tvång vid denna anblick, hade den besökande blottat sig själv och fattat den andres lem, men denne såg blott på honom med motvilja och förvåning, varpå han blev förlägen och drog sig undan. Denna scen upprepade en dröm 23 år senare

med alla enskildheter av däri förekommande förnimmelser, men förändrade den därhän att drömmaren övertog den passiva rollen i stället för den aktiva, medan skolkamratens person ersattes av någon, som tillhörde den närvarande tiden.

I regel är visserligen scenen från barndomen blott företrädd genom en anspelan i det uppenbara dröminnehållet och måste genom tydning vecklas ut ur drömmen. Sådana exempel kunna ju inte vara mycket beviskraftiga, emedan det merendels fattas varje annan bekräftelse för dessa barndomsupplevelser, och de igenkännas icke längre av minnet, om de tillhöra en tidig ålder. Rätten att överhuvud från drömmar sluta sig till sådana barndomsupplevelser, bestyrkes emellertid under det psykoanalytiska arbetet av en hel rad av moment, som i sin samverkan förefalla tillförlitliga nog. Lösryckta ur sitt sammanhang för drömtydningens ändamål, skola kanhända sådana härledningar från drömmar till barndomsminnen göra föga intryck, i synnerhet som jag icke en gång framdrar allt material, på vilket tydningen stöder sig. Jag vill dock icke därför avhålla mig från att meddela några exempel.

I. Hos en av mina kvinnliga patienter ha alla drömmar karaktären av »hets». Hon hetsar upp sig för att komma till rätta, för att hinna med tåget o. s. v. I en dröm skall hon besöka sin väninna; hennes mor har sagt till henne, att hon skall åka och inte gå, men hon springer och ramlar därvid ständigt omkull. Det vid analysen uppdykande materialet tillåter att återföra drömmen till minnet av hetslekar under barndomen (man vet vad vienaren kallar »en hets») och tillåter särskilt att tillbakaleda den sistnämnda drömmen till det hos barn omtyckta skämtet att uttala satsen »kon sprang tills hon föll», så hastigt, att den blir ett enda ord, vad återigen är ett hetsande. Alla dessa oskyldiga hetslekar bland små väninnor erinras, emedan de ersätta andra mindre oskyldiga.

II. En annan har följande dröm.

Hon är i ett stort rum, där det står allehanda maskiner, ungefär på sätt som hon föreställer sig en ortopedisk anstalt. Hon hör, att

jag inte har tid och att hon måste behandlas samtidigt med fem andra. Men detta är hon inte med på och vill inte lägga sig i den för henne bestämda sängen (eller vad det är). Hon står i ett hörn och väntar, att jag skall säga att det inte är sant. De andra skratta därvid ut henne för att hon sjåpar sig. Därjämte är det som om hon skulle göra många små kvadrater.

Första delen av denna dröm innehåller en anknytning till kuren och en överföring på mig. Den andra ger en anspelan på barndomsscenen; med sängen äro drömmens båda delar lödda vid varandra. Den ortopediska anstalten går tillbaka till ett mitt yttrande, där jag jämfört den föreliggande behandlingen med hänsyn både till dess väsen och dess längd med en ortopedisk. Jag hade också vid kurens början måst meddela henne, *att jag för närvarande hade föga tid för henne,* men att jag senare skulle ägna henne en hel timme dagligen. Vid detta besked rörde sig i henne hennes gamla ömtålighet, en ömtålighet, som är ett väsentligt karaktärsdrag hos barn, bestämda för hysteri. De ha ett omåttligt behov av kärlek. Min patient hade varit den yngsta bland sex syskon (därav de *fem andra*) och som sådan faderns älskling, men tyckes ha funnit, att den älskade fadern likväl ägnade henne för liten tid och uppmärksamhet. — Att hon väntar, tills jag skall säga att det inte är sant, har följande anledning. En liten skräddarpojke hade lämnat henne en klänning och hon hade lämnat honom pengarna därför. Men sedan frågade hon sin man, om hon måste betala pengarna en gång till, om pojken tappade dem. Mannen försäkrade: »Ja, naturligtvis», för att retas med henne (därav draget i drömmen, att man *retas med* henne), och hon frågade alltjämt på nytt och *väntade att han äntligen skulle säga att det var inte sant.* Nu låter sig för det dolda dröminnehållet den tanken konstrueras, om hon väl måste betala mig dubbelt, om jag ägnar henne dubbelt så mycken tid, en tanke, som är snål eller smutsig. (Orenligheten under barnaåren ersättes ofta i drömmen av penningsnålhet; ordet »smutsig» bildar därvid övergången.) Såvitt allt detta om väntan tills jag skall säga

o. s. v. i drömmen skall omskriva ordet »smutsig», så stämmer härmed det att *stå i vrån* och *inte lägga sig i sängen*, som del av en barndomsscen, då hon smutsat ned sängen och till straff *ställts i skamvrån* med hotelsen att pappa inte mer skulle bry sig om henne och syskonen skratta ut henne o. s. v. De små kvadraterna hänsyfta på en scen med hennes lilla brorsdotter, som hon visat räknekonsten, hur man inskriver tal i, om jag minns rätt, nio kvadrater, så att de adderade i alla riktningar ge till summa 15.

III. En man drömmer följande.

Han ser två pojkar, som slåss; det är tunnbindarpojkar, efter vad han sluter sig till av de omkringliggande redskapen. En av dem har kastat den andra på marken; den liggande gossen har örringar med blåa stenar. Han skyndar efter missdådaren med lyftad käpp för att tukta honom. Denne flyr, som om det vore modern, till en kvinna, som står vid ett plank. Det är en arbetarhustru, som står med ryggen till drömmaren. Slutligen vänder hon sig om och ser på honom med en hemsk blick, så att han förskräckt springer därifrån. Vid det nedre ögonlocket på hennes ögon ser man det röda köttet lysa fram.

Drömmen har i rikt mått begagnat triviala händelser från föregående dag. Mannen har verkligen i går på gatan sett två pojkar, av vilka den ene slog den andre till marken. När han skyndade till för att bilägga striden, togo båda till flykten. — *Tunnbindarpojkar:* förklaras först genom en följande dröm, vari han använder talesättet: slå botten ur tunnan. — Örringar med blåa stenar bära, enligt hans iakttagelse, mest de prostituerade. Till scenen ansluter sig därmed en bekant slagdängevers om två pojkar: Den andra pojken, han hette Mari (d. v. s. var en flicka). *Den stående frun:* efter scenen med de två pojkarna hade han gått och promenerat vid Donaustranden och begagnat ensamheten där för att urinera mot *ett plank.* Vid promenadens fortsättning log en anständigt klädd äldre dam mycket vänligt mot honom och ville lämna honom sitt visitkort.

Då kvinnan i drömmen står på samma sätt som han vid planket, så är det fråga om en urinerande kvinna och därtill hör då den hemska anblicken av det röda köttet, som blott kan avse de kvinnliga könsorganen i en situation, vilka han sett i den tidiga barndomen och nu i minnet uppträda som bart kött eller som sår. Drömmen förenar två tillfällen, vid vilka den lilla gossen kunde se små kvinnliga lekkamrater blottade: då de *kastade sig på marken* och då de *urinerade*, och som av det övriga sammanhanget framgår, bevarar han minnet av en faderns tuktan eller hotelse med anledning av den hos gossen vid dessa tillfällen visade nyfikenheten.

IV. En hel rad av barndomsminnen, nödtorftigt förenade till en fantasi, finnes bakom följande dröm av en yngre dam.

Hon går i stor brådska ut för att göra uppköp. På Graben[1] liksom störtar hon ihop och sjunker på knä. Många människor samlas kring henne, i synnerhet droskkuskarna, men ingen hjälper henne upp. Hon gör många fåfänga försök; slutligen måtte hon ha lyckats, ty man sätter henne upp i en droska, som skall köra henne hem. Genom fönstret kastar man in efter henne en stor, överfull korg (lik en torgkorg).

Det är samma dam, som i sina drömmar alltid hetsas, liksom hon själv hetsat som barn. Drömmens första situation är uppenbart hämtad från anblicken av en störtad häst, liksom också sammanstörtandet tyder på kapplöppning. Hon var i unga år *ryttarinna*, i ännu yngre sannolikt också häst. Till sammanstörtandet hör också det första barndomsminnet av portvaktens sjuttonåriga son, som på gatan hade ansatts av epileptisk kramp och fördes hem i vagn. Hon har naturligtvis bara hört talas därom, men föreställningen om epileptisk kramp, om att »falla ned» har vunnit stor makt över hennes fantasi och senare övat inflytande på gestaltningen av hennes egna hysteriska anfall. — Om en kvinnlig person drömmer om att falla, så har det väl regelbundet en sexuell mening, hon blir en »fallen»

[1] Centralt beläget torg med butiker i Wien. *Utg:s anm.*

kvinna. För vår dröm blir denna tydning allra minst tvivelaktig, ty hon faller på Graben, som är prostitutionens korso i Wien. Torgkorgen ger anledning till mer än en tydning. Som korg erinrar den om de många korgar, som hon först utdelat till sina friare och senare, efter vad hon menar, också själv har fått. Därtill hör då också, att ingen *vill hjälpa upp* henne, vad hon själv utlägger som antydan att hon försmås. Vidare erinrar *torgkorgen* om fantasier, som redan blivit bekanta för analysen och i vilka hon gift sig djupt under sitt stånd och nu själv måste gå på torget och göra uppköp. Men slutligen kunde torgkorgen också tydas som tecken på *en tjänande person*. Därtill komma nu vidare barndomsminnen: av en *köksa*, som fick ge sig i väg, emedan hon stal; hon hade också *fallit på knä* och bett. Den drömmande var då tolv år gammal. Vidare av en husa, som kördes på porten, emedan hon gett sig i lag med husets *kusk*, som för övrigt senare gifte sig med henne. Detta minne bildar tydligen en källa för *kuskarna* i drömmen, som i motsats till i verkligheten icke bry sig om den fallna. Men ännu återstår att förklara kastandet av korgen in i vagnen och det genom fönstret. Det erinrar om expedierandet av bagage vid tåget, om klivandet genom fönster på landet, om små intryck från sommarnöjet, hur en herre kastar *blåa plommon* genom fönstret in till en dam, hur hennes lilla syster blev rädd för en förbigående luffare, som tittat in genom fönstret. Och nu uppdyker där bakom ett dunkelt minne från hennes tionde levnadsår av en guvernant, som på landet hade kärleksscener med en av husets tjänare, varav barnet kunde ha märkt något, och som blev »expedierad», »utkastad» (i drömmen motsatsen: kastad in), en historia, som vi också närmat oss på flera andra vägar.

Mina patienter ha givetvis lämnat mig ett stort förråd på sådana drömmar, vilkas analys för till dunkelt eller icke alls mer erinrade barndomsintryck, ofta från de tre första levnadsåren. Men det är vanskligt att från dem dra slutledningar, som skulle gälla drömmen i allmänhet, ty mina drömmare äro

regelbundet neurotiska, särskilt hysteriska personer, och den roll, som tillfaller barndomsscenerna i dessa drömmar kunde vara betingad av neurosen och icke av drömmens väsen. Emellertid händer det mig lika ofta vid tydningen av mina egna drömmar, som jag dock icke företar på grund av några grova sjukdomssymtom, att jag i det dolda dröminnehållet oförmodat stöter på en infantil scen och att en hel serie av drömmar med en gång löper in i banor, som utgå från en barndomsupplevelse. Exempel härpå har jag redan givit och skall jag också vidare lämna vid skilda anledningar. Kanske kan jag icke sluta hela denna avdelning bättre än genom att meddela några egna drömmar, vari färska anledningar och längesen förgätna barndomsintryck tillsammans uppträda som drömkällor.

Efter det jag företagit en resa och trött och hungrig uppsökt sängen, anmäla sig i sömnen livets stora behov, och jag drömmer: Jag går in i ett kök för att skaffa mig en mjölrätt. Där stå tre kvinnor, av vilka den ena är värdinnan; hon vänder något i handen, som om hon skulle göra mjölbullar.[1] Hon svarar, att jag skall vänta, tills hon är färdig (icke tydligt som tal). Jag blir otålig och går förargad min väg. Jag tar på mig en överrock, men den första jag försöker är för lång för mig. Jag drar den åter av mig, något överraskad, att den har pälsbräm. En andra rock, som jag tar på mig, har isatt en lång kant med turkisk teckning. En obekant person med långt ansikte och spetsskägg kommer fram till mig och hindrar mig att ta på mig den, i det han förklarar att det är hans rock. Jag visar honom nu, att den vid kanterna är stickad på turkiskt sätt. Han frågar: »Vad angå er de turkiska (teckningarna, kanterna . . .)?» Men sedan underhålla vi oss helt vänligt med varandra.

Vid analysen av denna dröm kommer jag helt oväntat att tänka på den första roman, som jag vid kanske tretton års

[1] Knödel, österrikisk mjölrätt. *Övers. anm.*

ålder läst, d. v. s. börjat vid slutet av första bandet. Namnen på romanen och dess författare har jag aldrig känt till, men slutet har jag nu ett livligt minne av. Hjälten försjunker i vansinne och ropar beständigt de tre kvinnonamn, som för honom betyda hans livs största lycka och olycka. *Pélagie* är ett av dessa namn. Ännu vet jag inte, vad jag vid analysen skall göra av detta infall. Då uppdyka till de tre kvinnorna de tre parcerna, som spinna människornas öde, och jag vet att en av drömmens tre kvinnor, värdinnan, är modern, som ger livet och stundom också, såsom varit mitt fall, den levande den första näringen. Kvinnobröstet sökes av både kärlek och hunger. En ung man, som var en stor dyrkare av den kvinnliga skönheten, yttrade enligt en gammal historia en gång, när talet föll på den vackra amma, som gett honom näring som dibarn: »Synd, att jag inte bättre utnyttjade det goda tillfället.» Jag brukar begagna mig av denna anekdot för att belysa *anakronismens* eller den efterföljande överföringens moment i psykoneurosernas mekanism. — En av parcerna river handflatorna mot varandra, som om hon skulle göra mjölbullar. En för en ödesgudinna egendomlig sysselsättning, som är i trängande behov av en förklaring! Den ger sig nu med ett annat och tidigare barndomsminne. När jag var sex år gammal och fick den första undervisningen av min mor, ville hon lära mig, att vi människor voro komna av jord och därför åter skulle bli till jord. Men det behagade mig inte, och jag tvivlade på att det var riktigt. Då rev min mor handflatorna mot varandra — som när man gör mjölbullar utom att hon ingen deg hade mellan händerna — och visade mig de mörka epidermisfjällen, som därvid avrivas, som ett prov på den jord, av vilken vi äro skapade. Min förvåning över denna demonstration ad oculos var utomordentlig, och jag fogade mig i det förhållande, som jag senare skulle höra uttryckas med orden: du är skyldig naturen en död.[1] Så är det alltså verkligen ödes-

[1] Båda känslorna, som hörde till denna barndomsscen: förvåningen och undergivenheten under det oundvikliga, funnos i en dröm kort förut, som först väckte mitt minne av denna upplevelse.

gudinnor, till vilka jag går i köket, liksom så ofta i barnaåren, då jag var hungrig och min mor vid spisen manade mig att vänta, tills middagen var färdig. Och nu mjölbullarna (die Knödel). Åtminstone en av mina lärare vid universitetet, och det just den, som jag har att tacka för mina histologiska kunskaper, hade vid ordet *Knödel* anledning att erinra sig en person, som han nödgats stämma, emedan ifrågavarande gjort sig skyldig till ett *plagiat* ur hans skrifter. Att begå ett plagiat, tillägna sig vad man kan få tag i, även om det inte tillhör en, leder uppenbart till drömmens andra del, där jag behandlas som en viss *rocktjuv*, som under en tid huserade på universitetet. Jag har nedskrivit ordet plagiat avsiktslöst, emedan det kom för mig, och nu märker jag, att det måste tillhöra det dolda dröminnehållet, emedan det kan tjäna som brygga mellan det uppenbara dröminnehållets skilda delar. Associationskedjan: *Pélagie* — *plagiat* — *plagiostomer*[1] (*hajar*) — *fiskblåsa* förbinda den gamla romanen med affären Knödl och med överrockarna, som ju uppenbart betyda ett redskap för den sexuella tekniken. En högst tvungen och vansinnig förbindelse visserligen, men dock en, som jag icke skulle kunnat framkalla i vaket tillstånd, om den icke redan blivit framkallad av drömarbetet. Ja, liksom om ingenting vore heligt för begäret att finna förbindelser, tjänar nu det vördade namnet Brücke[2] (Brücke, på svenska brygga, se nyss ovan) till att erinra mig om det institut, vari jag tillbragt mina lyckligaste timmar som lärjunge, utan andra behov (»So wird's Euch an der Weisheit *Brüsten* mit jedem Tage mehr *gelüsten*), alldeles i motsats till de begär som *plåga* mig (på tyska *plagen*, med anklang till plagiat etc.), medan jag drömmer. Och slutligen dyker upp minnet av en annan kär lärare, vars namn åter erinrar om något ätbart (*Fleischl*, liksom *Knödl*) och om en sorglig scen, vari epidermisfjäll (modern — värdinnan) och sinnessjukdom (romanen) och

[1] Plagiostomer insätter jag inte godtyckligt; de erinra mig om en förarglig blamage inför samma lärare.

[2] Ernst Wilhelm Brücke, f. 1819, d. 1892, professor i fysiologi i Wien. *Övers. anm.*

ett medel från apoteket,[1] som botar för hunger, kokain, spela roll.

Så kunde jag fortsätta vidare på de om varandra slingade tankevägarna och till fullo förklara det i analysen ej upptagna partiet av drömmen, men måste avbryta, emedan de personliga offer, som detta skulle fordra, äro för stora. Jag tar blott fatt en av trådarna, som kan föra direkt till en av de drömtankar, som ligga bakom drömmens virrvarr. Den obekante med långt ansikte och spetsskägg, som vill hindra mig att ta på mig rocken, bär dragen av en köpman i Spalato, hos vilken min fru gjort stora uppköp av *turkiska* tyger. Han hette *Popovic*, ett suspekt namn,[2] som också föranlett humoristen Stettenheim till en antydande anmärkning. (»Sitt namn han för mig nämnde och rodnande tryckte min hand.») För övrigt samma missbruk av namn, som ovan med *Pélagie, Knödl, Brücke, Fleischl*. Att sådan lek med namn är en barnoart, kan man utan gensägelse påstå. Men om jag roar mig därmed, så är det en akt av hämnd, ty mitt eget namn har otaliga gånger fallit offer för dylikt svagsint vitsande. *Goethe* anmärkte en gång, hur ömtålig man är för sitt namn, som man känner sig sammanväxt med som med sin hud, då *Herder* diktade över hans namn:

Der du von *Göttern* abstammst, von *Goten* oder vom *Kote* —
So seid Ihr *Götter*bilder auch zu Staub.[3]

Jag märker, att utflykten om missbruket av namn blott skulle begrunda min egen klagan häröver. Men avbrytom här. — Inköpet i Spalato erinrar mig om ett annat inköp i Cattaro, varvid jag var alltför tillbakadragen och försummade tillfället till sköna förvärv. (Det hos amman försummade tillfället, se ovan.) En av drömtankarna, som hungern inger drömmaren, lyder nämligen: Man skall icke låta något gå förbi sig. Ta vad man kan få, också om därvid skulle insmyga sig någon liten orätt;

[1] Tyska texten har här die lateinische Küche, det latinska köket, tyskt uttryck för apotek och här anspelande på drömmen om köket.
Övers. anm.

[2] Popo, tyskt barnspråk, stjärt.

[3] Du som stammar från *gudar*, från *goter* eller från *smutsen* (Kote). — Så blin I *gudabilder* ock till stoft.

man skall icke försumma något tillfälle, livet är så kort, döden oundviklig. Emedan tanken också har en sexuell syftning och begäret icke vill göra halt framför orätten, så har detta »carpe diem»[1] att frukta censuren och måste gömma sig bakom en dröm. Därtill komma nu alla mottankar till orda: minnet av den tid, då *den andliga näringen* var nog för drömmaren, vidare alla försakelser och till och med hotelser med de vedervärdiga straff, varmed det sexuella livet är belagt.

En andra dröm fordrar en längre inledning:

Jag hade åkt till västra station[2] för att anträda min semesterresa till Aussee, men går upp på perrongen redan till det tidigare avgående tåget till Ischl. Där ser jag nu Greve *Thun,* som skall fara till kejsaren i Ischl. Han hade trots regnet anlänt i öppen vagn, kom ut på perrongen direkt genom ingångsdörren för lokaltåg och visade med en kort handrörelse utan förklaring ifrån sig dörrvaktaren, som vill hindra honom och se hans biljett. Sedan han farit sin väg med Ischlertåget, måste jag åter lämna perrongen och gå in i den heta väntsalen, men driver med möda igenom, att jag får stanna där ute. Jag fördriver tiden med att hålla öga på om någon skall komma för att på protektionsvägen skaffa sig en kupé, och föresätter mig att då slå allarm, d. v. s. skaffa mig samma rätt. Under tiden gnolar jag någonting för mig själv, vad jag därpå igenkänner som arian ur Figaros bröllop (en annan hade kanske inte igenkänt melodien):

Om ni vill dansa,
bästa herr greve,
vill jag på cittran
spela för Er.

Jag hade hela kvällen varit i övermodig, stridslysten sinnesstämning, hade åthutat kypare och kuskar, vad jag hoppas inte djupare sårat dem. Nu gå allehanda dristiga och revolutionära

[1] Njut dagen. Horatius. *Övers. anm.*
[2] Westbahnhof i Wien. *Övers. anm.*

tankar mig genom huvudet, passande till Figaros ord och minnet av Beumarchais' pjäs, som jag sett på Comédie française. Uttrycket om de höga herrarna, som gjort sig mödan att födas till världen, egendomsherrens rätt, som greve Almaviva vill göra gällande gentemot Susanne, de skämt, som våra elaka oppositionella tidningsskrivare driva med greve *Thuns* namn, i det de kalla honom greve *Nichtsthun.*[1] Jag avundas honom verkligen inte; det är en tung resa han nu har att göra till kejsaren, jag däremot är den verkliga greve Nichtsthun: jag reser på semester. Därtill komma allehanda upplivande semesterföresatser. Nu kommer en herre, som är mig bekant som regeringsrepresentant vid de medicinska examina och som genom sina insatser i denna egenskap ådragit sig det smickrande tillnamnet »regeringssovaren». Han fordrar under åberopande av sin ämbetsrang en halvkupé i första klass, och jag hör järnvägstjänstemannen säga till en annan: »Var ska vi sätta in honom med förstaklasskupén?» Ett skönt privilegium; jag för min del får utan avdrag betala min enkla förstaklassbiljett. Jag får sedan också en kupé för mig själv, men icke i en vagn med genomgång utan i en av gammal modell, så att jag under hela natten icke har tillgång till någon toalett. Mina klagomål hos konduktören ha ingen framgång, jag hämnas med att föreslå honom att åtminstone låta anbringa ett hål i golvet i denna kupé för resandes förefallande behov. Jag vaknar också verkligen tre kvart på tre på morgonen med behov att urinera ur följande dröm.

En studentförsamling och en massa med folk. — En greve (Thun eller Taaffe) talar. Uppmanad att säga något om tyskarna, förklarar han med en hånfull åtbörd hästhovsörten för deras älsklingsblomma och sätter därpå något liknande ett sönderrivet blad, egentligen en hopknycklad bladstomme i knapphålet. Jag far upp, far alltså upp,[2] men förvånar mig likväl över

[1] Tysk vits: thun = göra, nichtsthun = göra ingenting. *Övers. anm.*
[2] Denna upprepning har, skenbart av distraktion, insmugit sig i texten men får stå, då analysen visar, att den har sin betydelse.

min upphetsade sinnesstämning. Därpå otydligare: som om det vore aulan, dörrarna äro stängda, man måste fly. Jag banar mig väg genom en rad skönt möblerade rum, tydligen regeringsrum med möbler i en färg mellan brunt och violett, och kommer slutligen in i en gång, där en städerska, ett äldre, korpulent fruntimmer, sitter. Jag undviker att tala med henne; hon anser mig tydligen berättigad att passera här, ty hon frågar, om hon skall lysa mig med lampan. Jag tecknar eller säger till henne, att hon kan stanna på trappan, och förekommer mig mycket slug, att jag på så sätt till slut undviker kontrollen. Så är jag nere och finner en smal, brant uppstigande väg, som jag tar in på.

Därpå otydligt... Som om nu komme den andra uppgiften att klara sig ut ur staden liksom nyss ur huset. Jag åker i en enspännare och säger åt kusken att köra till en järnvägsstation. »På själva banan kan jag inte fara med Er», säger jag, sedan han gjort en invändning, som om jag hade tröttat ut honom. Därvid är det, som om jag redan åkt med honom en bit av banan, som man eljest far med tåget. Stationerna äro fulla med folk; jag överlägger, om jag skall fara till Krems eller Znaim, men tänker att där är hovet och besluter mig för Graz eller något liknande. Nu sitter jag i vagongen, som liknar en stadsbanevagn och har i knapphålet en egendomligt flätad lång tingest, varpå violettbruna violer av stelt ämne, som väcker stor uppmärksamhet bland folk. Här avbryter scenen.

Jag är åter framför stationen, men tillsammans med en äldre herre, uppfinner en plan för att förbli okänd men ser denna plan samtidigt redan lyckligt utförd. Tänka och uppleva är här liksom ett. Mannen ställer sig blind, åtminstone på ett öga, och jag håller framför honom ett uringlas för män (som vi måste köpa eller redan ha köpt i staden). Jag är alltså hans sjuk-

vårdare och måste ge honom glaset, emedan han är blind. Om konduktören ser oss så, måste han låta oss undslippa såsom icke väckande någon uppmärksamhet. Därvid ses åskådligt den ifrågavarandes ställning och hans urinerande lem. Därpå uppvaknande med behov att kasta vatten.

Hela drömmen gör ungefär intrycket av en fantasi, som försätter drömmaren i revolutionsåret 1848. Dess minne hade upplivats för mig genom jubileet 1898, liksom också genom en liten utflykt till Wachau, varvid jag fått se Emmersdorf, som jag oriktigt trodde vara den plats, dit studentledaren Fischhof dragit sig tillbaka; på honom hänvisa också några drag i den manifesta delen av drömmen. Associationen för mig därpå till England, till min brors hus; han brukade på skämt efter en dikt av Lord Tennyson förehålla sin fru »för femtio år sen» (fifty years ago), som barnen brukade rätta till »för femton år sen» (fifteen years ago). Men denna fantasi, som ansluter sig till tankar, som åsynen av greve Thun väckt, är liksom fasaden på italienska kyrkor tillsatt utan organiskt sammanhang med byggnaden bakom; i olikhet med dessa fasader är den för övrigt fragmentarisk och förvirrad, och delar av det inre tränga sig flerstädes igenom. Drömmens första situation är sammanbrygd av flera scener, som jag kan frigöra. Grevens högmodiga uppträdande i drömmen är kopierad efter en gymnasiescen från mitt femtonde år. Vi hade ingått en sammansvärjning mot en misshaglig och okunnig lärare. Anförare var en kamrat, som sedermera tycks ha tagit Henrik VIII av England till sin förebild. Ledningen av huvuddrabbningen hade anförtrotts åt mig, och en diskussion om Donaus betydelse för Österrike (Wachau!) var anledningen, vid vilken det kom till öppet uppror. En av de sammansvurna var vår enda adliga kamrat, kallad »giraffen» på grund av sin ovanliga längd, och ställd till ansvar av skoltyrannen, läraren i tyska språket, intog han samma ställning som greven i drömmen. Förklaringen om älsklingsblomman och stickandet i knapphålet av något, som också måste vara en blomma (vilket erinrar om de orkidéer jag samma dag givit

en kvinnlig vän och dessutom om rosen från *Jeriko*) minner påtagligt om den scen i Shakespeares konungsdramer, som öppnar borgarkriget mellan den *röda* och den *vita* rosen; omnämnandet av Henrik VIII har banat väg för denna reminiscens. Därmed är det inte långt från rosorna till de röda och vita nejlikorna. Däremellan inskjuta sig vid analysen två små verser, den ena *tysk,* den andra *spansk;* Rosen, Tulpen, Nelken, alle Blumen welken. — Isabelita, no llores que se marchitan las flores.[1] (Inslaget av det spanska kommer från Figaro). De vita nejlikorna ha hos oss i Wien blivit antisemiternas tecken, de röda socialdemokraternas. Där bakom en erinran om en antisemitisk förolämpning på en järnvägsresa i det sköna Sachsen (angelsaxer). Den tredje scen, som bidragit till bildande av den första drömsituationen, härstammar från min första studenttid. I en *tysk* studentförening förekom en diskussion om filosofiens förhållande till naturvetenskaperna. Jag gröngöling, full av materialistisk visdom, trängde mig fram för att företräda en högst ensidig ståndpunkt. Då reste sig en överlägsen äldre kamrat, som senare visat sin förmåga att styra människor och organisera massor och för övrigt bär ett namn ur djurriket; han gjorde grundligt ner oss; också han hade, sade han, i sin ungdom vaktat svinen och senare med ånger återvänt till fadershuset. Jag *for upp* — som i drömmen —, blev grov som en borstbindare och svarade, att sedan jag fått veta, att han i sin ungdom vaktat svin, *förvånade jag mig icke* mer över den ton han anlade (i drömmen *förvånar jag mig* över mitt tysknationella sinnelag). Nu blev stort uppror; jag uppmanades från många håll att ta tillbaka mina ord men förblev ståndaktig. Den förolämpade var alltför förståndig att anta förslaget om *utmaning*, som man riktade till honom, och lät saken bero.

Drömscenens övriga delar komma från djupare skikt. Vad skall det betyda, att greven proklamerar Tussilago? Här måste jag rådfråga min idéassociations förlopp: *Tussilago* — *laga* — *sallad* — *salarierad* — *smutsig hund.* Här ser man igenom till

[1] Allt som blommar hösten skall föröda — nejlika, tulpan och rosor röda. — Isabelita, — stilla din tår — att jordiska blommans — glans förgår.

ett förråd av skymford: *giraff*, *svin*, *hund;* jag skulle också på omvägen över ett namn kunna komma till en *åsna*, vad återigen skulle uttrycka ett hån över en akademisk lärare. För övrigt översätter jag för mig själv — jag vet inte om med rätt — Tussilago med »piss-en-lit». Kännedomen härom stammar från Zolas Germinal, där barnen uppmanas att ta med sig sådan sallad. Hunden — *chien* — har i sitt namn en anklang till den större funktionen (*chier*, liksom *pisser* för den mindre). Nu ha vi snart det oanständiga samlat i alla tre aggregattillstånden, ty i samma Germinal, som har icke litet att göra med den kommande revolutionen, beskrives en egendomlig tävlan, som har avseende på produktion av exkrementer i gasform, *flatus.*[1] Och nu måste jag anmärka hur vägen till detta flatus redan sedan länge är anlagd: utifrån blommorna över den *spanska* versen med *Isabelita* till *Isabella och Ferdinand*, över *Henrik VIII* och engelska historien fram till armadans kamp mot England, efter vars segerrika slut engelsmännen präglade en medalj med inskriften: Afflavit et dissipati sunt, eftersom stormen hade skingrat spanska flottan. Men detta språk hade jag tänkt taga som ett halvt skämtsamt menat motto till kapitlet »Terapi», om jag någonsin skulle komma därhän att ge en ingående framställning av min uppfattning och behandling av hysterien.

Av den andra scenen i drömmen kan jag inte ge en så utförlig analys och detta på grund av den censur, som nu verkat. Jag identifierar mig nämligen här med en hög herre från den nämnda revolutionstiden, som också skall ha haft ett äventyr med en *Adler* (örn) och lidit av incontinentia alvi, och jag tror att *jag icke vore berättigad att här passera* censuren, ehuruväl ett *hovråd* (*aula*, consiliarius *aulicus*) berättat mig större delen av dessa historier. Raden av rum (Zimmer) i drömmen är inspirerad av hans excellens' salongsvagn, i vilken jag ett ögonblick kunde se in; men den betyder, såsom så ofta i drömmen, fruntimmer (Frauenzimmer). Med hushållerskans person ger jag en äldre, spirituell dam ett dåligt tack

[1] Icke i Germinal, utan i *La terre*, ett misstag, som jag märker först efter analysen.

för den gästfrihet jag åtnjutit och de många goda historier jag fått höra i hennes hus. — Draget med lampan återgår till Grillparzer, som antecknat en förtjusande upplevelse av liknande innehåll och sedan använt den i Hero och Leander. (Jfr armadan och stormen med Grillparzers »kärlekens och havets böljor»)[1].

Också den detaljerade analysen av de båda övriga drömstyckena får jag avstå från. Jag skall blott framtaga de element, som föra till de båda barnscener, för vilkas skull jag överhuvud upptagit drömmen till skärskådande. Man skall med rätta förmoda att det är sexuellt material, som nödgar mig till detta avstående, men man misstar sig, om man vill låta saken bero härvid. I detta fall är det nämligen icke fråga om orsaker, som driva mig att dölja en för mig medveten lösning, utan om den inre censurens motiv, som för mig själv undanhålla drömmens egentliga innehåll. Så mycket inser jag likväl, att analysen visar i dessa tre drömstycken yttringar av impertinent skryt, av en i mitt vakna liv för länge sen undertryckt storhetsmani, som med enstaka utlöpare vågar sig in i det manifesta dröminnehållet (*jag förekommer mig själv slug*) och visserligen högst träffande tolkar den föregående aftonens övermodiga stämning. Skryt på alla områden; så anspelar omnämnandet av Graz på talesättet: »*Vad kostar Graz?*», som man i Wien roar sig med, när man tror sig ha överfullt med *pengar*. Den som erinrar sig mästaren *Rabelais'* oöverträffade skildring av *Gargantuas* och hans son *Pantagruels* liv och bedrifter, skall också i det första drömstyckets antydda innehåll kunna se en yttring av skryt.

Men till de två utlovade barnscenerna hör följande. Jag hade för denna resa köpt en *ny* koffert, vars färg *brunviolett* flera

[1] Denna del av drömmen har gett *H. Silberer* i ett innehållsrikt arbete (Phantasie und Mythos, 1910) ett exempel på att drömarbetet förmår återge ej blott de latenta drömtankarna utan också de psykiska processerna vid drömbildningen (»det funktionella fenomenet»). Men jag menar, att han därvid förbiser, att »de psykiska processerna vid drömbildning» äro för mig ett tanke*material* som allt annat. I denna övermodiga dröm är jag uppenbart stolt över att ha upptäckt dessa processer.

gånger uppträder i drömmen (violettbruna violer av ett styvt ämne jämte ett föremål, som man kallar »flickfångare» — möblemanget i regeringsrummen). Att man med något *nytt väcker uppmärksamhet hos folk*, är en bekant barnatro. Nu har man från min barndom berättat mig följande scen, vars minne ersatts av minnet av berättelsen. Jag skall vid två år ännu då och då *vätt ned sängen*, och när jag därför fick höra förebråelser ha *tröstat* min far med löftet, att jag i N. — närmaste större stad — skulle köpa honom en *ny* vacker *röd* säng. (Därav i drömmen inpasset att vi *köpt eller måste köpa glaset i staden*; vad man lovat måste man hålla. Man må för övrigt beakta sammanställningen av glaset för män och den kvinnliga kofferten, box). Barnets hela storhetsmani ligger i nämnda löfte. Betydelsen för drömmen av barnets svårigheter med det nämnda fysiska behovet har redan framträtt för oss vid en tidigare drömtydning (s. 99). Psykoanalyser av neurotiker ha för övrigt uppenbarat för mig ett intimt sammanhang mellan ovanan att väta i sängen och ärelystnadens karaktärsdrag.

Men sedan hade jag också vid sju eller åtta års ålder en annan tråkighet i hemmet, som jag mycket väl erinrar mig. Jag satte mig en kväll, då jag skulle gå till sängs, över diskretionens bud att icke uträtta behov i föräldrarnas sovrum under deras närvaro, och min far fällde i sitt straffal däröver den anmärkningen: »Det blir ingenting av den pojken.» Detta måtte varit en fruktansvärd kränkning för min ärelystnad, ty anspelningar på denna scen återvända alltjämt i mina drömmar och äro regelbundet förknippade med uppräknandet av mina bedrifter och framgångar, liksom om jag ville säga: Ser du, det har dock blivit någonting av mig. Denna barndomsscen ger nu materialet till drömmens sista bild, vari naturligtvis till hämnd rollerna äro ombytta. Den äldre mannen, uppenbart min far, eftersom blindheten på ena ögat betyder hans glaukom på samma öga,[1] urinerar nu framför mig liksom fordom jag inför

[1] Annan tydning: han är enögd som Odin, gudafadern. — *Odins tröst:* trösten ur barnascenen, att jag skall köpa min far en ny säng.

honom. Med glaukomet erinrar jag honom om kokainet, som kom honom till pass vid operationen, liksom om jag därmed hade uppfyllt mitt löfte. Dessutom gör jag mig lustig över honom; emedan han är blind, måste jag hålla glaset framför honom och frossar i anspelningar på mina kunskaper i hysterin, över vilka jag är stolt.[1]

Om de båda urineringsscenerna från barndomen under alla omständigheter äro hos mig nära förbundna med storhetsbegärets tema, så gynnades deras uppväckande på färden till Aussee dessutom av den tillfälligheten, att min kupé inte hade något avträde, och jag måste vara förberedd att under resan komma i förlägenhet, vad också inträffade på morgonen. Jag vaknade

[1] Därtill en del tydningsmaterial. Framhållandet av glaset erinrar om historien om bonden, som hos optikern prövar glas efter glas men inte kan läsa. (Bondfångare — »flickfångare» första drömstycket.) — Behandlingen av den svagsinte fadern hos bönderna i Zolas La terre. — Den sorgliga revanschen, att fadern under sina sista levnadsdagar smutsat ned sin säng; därför är jag i drömmen hans sjukvårdare. — »Tänka och uppleva äro här liksom ett», erinrar om ett starkt revolutionärt läsdrama av *Oscar Panizza*, vari gudafadern högst smädligt behandlas som paralytisk gubbe; där heter det: »vilja och handling äro hos honom ett», och han måste av sin ärkeängel, ett slags ganymed, avhållas att skymfa och förbanna, emedan dessa förbannelser strax uppfyllas. — *Planerandet* är en från en senare period av livet stammande förebråelse mot min far, liksom överhuvud drömmens hela rebelliska, majestätsförbrytande och höga överheten förhånande innehåll går tillbaka till uppror mot fadersmakten. Fursten heter landsfadern, och fadern är den äldsta, första, för barnet enda auktoriteten, ur vars maktfullkomlighet under den mänskliga kulturhistoriens lopp alla andra sociala överheter framgått (såvitt ej modersrätten nödgar till inskränkning av denna sats). Fattandet i drömmen av »tanke och upplevelse äro ett» syftar på förklaringen av de hysteriska symtomerna, med vilken också det manliga uringlaset har en förbindelse. För en wienare behöver jag inte utveckla innebörden av den lek vi kalla »gschnas»; den består i att sammansätta ting av trivialt, helst komiskt och värdelöst material till föremål av sällsynt och värdefullt utseende, t. ex. komponera rustningar av kokkärl, kvastar m. m., såsom våra konstnärer älska göra på sina glada aftnar. Jag hade nu märkt, att hysterikerna göra på samma sätt; bredvid det, som verkligen drabbat dem, gestalta de omedvetet otäcka eller utsvävande fantasitilldragelser, som de uppbygga ur det mest oskyldiga och banala material från sina dagliga upplevelser. Symtomerna häfta sig först fast vid dessa fantasier, icke vid minnena av verkliga händelser, de må vara allvarliga eller likaledes oskyldiga. Den vunna insikten härom hade hjälpt mig över många svårigheter och gjorde mig mycken glädje. Jag kunde antyda kunskapen härom med det manliga uringlasets drömstycke, emedan man berättat mig om den sista »gschnasaftonen», att man där utställt en Lucretias Borgias giftbägare, vars huvudbeståndsdel bildats av ett *uringlas för män*, sådant det brukas på sjukhus.

då med känslan av det fysiska behovet. Man kunde vara böjd att tillskriva dessa förnimmelser rollen av den egentliga drömväckaren, men jag skulle dock själv föredra en annan uppfattning, nämligen att drömtankarna först framkallat behovet. Det brukar eljest inte hända mig, att jag störes av något behov i sömnen, synnerligen inte vid tiden för det ifrågavarande uppvaknandet, en kvart i tre på morgonen. En ytterligare invändning mötte jag med anmärkningen, att jag på andra resor under bekvämare förhållanden nästan aldrig försport det nämnda behovet efter tidigt uppvaknande. För övrigt kan jag utan skada lämna denna punkt oavgjord.

Sedan erfarenheten vid drömanalysen riktat min uppmärksamhet på att också från drömmar, vilkas tydning först tyckes fullständig, emedan drömkällor och den önskeväckande företeelsen lätt kunna påvisas — att också från sådana drömmar utgå tanketrådar, som räcka in i den tidigaste barndomen, då har jag måst fråga mig, om icke också detta drag bildar ett väsentligt villkor för drömmandet. Det skulle då vara en allmän regel, att var dröm hade i sitt uppenbara innehåll en anknytning till det nyss upplevda men i sitt latenta innehåll åter en anknytning till våra äldsta upplevelser; och åtminstone kan jag visa, att de i hysterien förmå fortleva oberörda in i den vuxnas nu. Men ett sådant antagande synes ännu svårligen kunna bevisas; jag skall i annat sammanhang (i fjärde kapitlet) få anledning att återkomma till de första barndomsminnenas sannolika betydelse för drömbildningen.

Av de tre i början betraktade egendomligheterna hos drömminnet har en av dem — förkärleken för det bisakliga — tillfredsställande förklarats genom återförande på drömmens karaktär att vanställa. De båda andra: valet av det nyss upplevda liksom av det infantila ha vi kunnat konstatera men icke härleda från drömmandets motiv. Vi vilja behålla dessa bägge kännetecken, vilkas förklaring och värdering återstå oss, i minne; de skola annorstädes finna sin plats, antingen i sovtillståndets psykologi eller vid de betraktelser över den psykiska apparatens byggnad, som vi senare skola anställa, när vi

märkt, att man genom drömtydningen som genom en fönsterlucka kan kasta en blick in i dess inre.

Men ett annat resultat av de sista drömanalyserna vill jag här strax framhäva. Drömmen synes oss ofta *flertydig;* det kan inte blott, som exempel visa, finnas flera önskeuppfyllelser förenade i den bredvid varandra, det händer också att en mening, en önskeuppfyllelse täcker den andra, så att man nederst stöter på en uppfyllelse av en önskan från den första barndomen. Här reser sig åter frågan, om inte detta »ofta» rättare borde ersättas med »regelbundet».[1]

IV.

De kroppsliga drömkällorna.

Om man gör försöket att intressera en bildad lekman för drömmens problem och i denna avsikt frågar honom, hur drömmarna enligt hans mening uppstå, så erfar man merendels, att den frågade tror sig vara i säker besittning av en del av lösningen. Han tänker genast på det inflytande, som en störd eller besvärad matsmältning (»drömmarna komma från magen»), det tillfälliga kroppsläget och små upplevelser under sömnen utöva på drömbildningen, och tyckes icke ana, att något därefter återstår att förklara.

Man brukar urskilja tre kroppsliga retningskällor: de från de yttre föremålen utgående objektiva sinnesretningarna, sinnesorganens blott subjektivt begrundade inre retningstillstånd och de från kroppens inre delar stammande retningarna; och man märker hos de tidigare författarna i ämnet böjelse att tränga i bakgrunden eller helt avlägsna möjliga psykiska källor

[1] Betydelsernas lagring på varandra i drömmen är ett av drömtydningens vanskligaste men också innehållsrikaste problem. Den som glömmer denna möjlighet, skall lätt gå vilse och ledas till uppställande av ohållbara påståenden om drömmens natur. Likväl ha alltför få undersökningar hittills gjorts i detta ämne. Endast den tämligen regelbundna symbolskiktningen i urinträngningsdrömmen har blivit föremål för en grundlig utredning av *Otto Rank.*

till drömmandet. Betydelsen av de objektiva sinnesretningarna — dels tillfälliga retningar under sömnen, dels sådana intryck av yttervärlden, som den sovande överhuvud alltjämt fortsätter att förnimma — ha säkerställts genom talrika iakttagelser; de subjektiva sinnesretningarnas roll synes klarlagd genom de hypnagogiska bildernas uppträdande under sömnen, och om också inte härledningen av våra drömbilder ur inre kroppsretningar låter sig uppvisas i hela den vidd man varit böjd att anta, så är likväl allbekant det inflytande, som matsmältnings-, urin- och sexualorganens retning utövar på våra drömmars innehåll.

Nervretning och de inre organens retning skulle sålunda vara drömmens kroppsliga och enligt flera författare dess enda källor.

Men vi ha å andra sidan redan flera gånger haft anledning att yppa tvivel inte så mycket på riktigheten som fastmer på tillräckligheten av den somatiska retningsteorien.

Så säkra alla representanter för denna lära också måste känna sig om dess faktiska grundval — särskilt rörande de tillfälliga och yttre nervretningarna, som det inte röner någon svårighet att återfinna i drömmen — så har dock ingen varit främmande för insikten att drömmarnas rika föreställningsinnehåll näppeligen helt och hållet läte sig förklara ur yttre nervretningar. Miss *Mary Whiton Calkins* har under sex veckor prövat sina egna och en annan persons drömmar ur denna synpunkt och blott funnit 13,2 %, respektive 6,7 %, vari en yttre sinnesförnimmelses medverkan lät sig konstatera; blott två fall i samlingen kunde återföras till organkänslor. (Statistics of dreams, American Journ. of Psychology, 5, 1893.) Statistiken bekräftar här för oss, vad redan en flyktig överblick av våra egna erfarenheter låtit oss förmoda.

Man nöjde sig flerstädes med att särskilja »nervretningsdrömmen» som en väl utforskad underart från drömmens övriga former. *Spitta* delade drömmarna i *nervretnings-* och *associationsdrömmar.* Men det var klart, att förklaringen blev

otillfredsställande, så länge man inte lyckades att klarlägga förbindelsen mellan de kroppsliga drömkällorna och drömmens föreställningsinnehåll.

Bredvid den första invändningen, att de yttre retningskällorna inte ha låtit sig konstatera tillräckligt ofta, inställer sig så den andra, att inte heller den förklaring av drömmen, som lät sig uppnå med införandet av dessa drömkällor, var på något sätt tillräcklig. Denna läras anhängare äro skyldiga oss svar på två frågor: för det första, varför den yttre retningen i drömmen inte igenkännes i sin rätta natur utan regelbundet feltolkas — jämför väckningsdrömmarna — och för det andra varför resultatet av den förnimmande själens reaktion på denna feltolkade retning utfaller så obestämbart växlande. *Strümpell* anför visserligen till förklaring, att själen till följd av att den är bortvänd från sinnevärlden inte under sömnen är i stånd att riktigt tyda de objektiva sinnesintrycken utan nödgas bilda sig illusioner på grundval av den i flera avseenden obestämda retningen. (Die Natur und Entstehung der Träume, Leipzig, 1877, s. 108).

Liknande yttrar också *Wundt*, att drömmens föreställningar utgå i varje fall till största delen från sinnesretningar, särskilt också från organförnimmelserna, och därför mestadels äro fantastiska illusioner, sannolikt blott till en mindre del rena, till hallucinationer stegrade minnesföreställningar. Drömmen skulle därmed framträda inte som ett själiskt fenomen, uppsprunget ur själsliga motiv, utan som resultatet av en fysiologisk retning, som yttrar sig i psykiska symtom, emedan den av retningen träffade apparaten icke är i stånd till någon annan yttring.

Så omtyckt denna lära om de kroppsliga drömretningarna än blivit och hur bestickande den må synas, så är det likvisst lätt att påvisa den svaga punkten däri. Varje kroppslig drömretning, som i sömnen driver den psykiska apparaten till tydning genom illusionsbildning, kan inspirera oräknat många sådana tydningsförsök, alltså finna sin representation i drömmen

i ofantligt skilda föreställningar.[1] Men Strümpells och Wundts lära är oförmögen att ange ett motiv, som bestämmer förbindelsen mellan den yttre retningen och den till dess tydning valda drömföreställningen, alltså förklara »det sällsamma urval», som retningarna »ofta nog träffa vid sin reproducerande verksamhet». (*Lipps*, Grundtatsachen des Seelenlebens, s. 170.) Andra invändningar rikta sig mot grundförutsättningen för hela illusionsläran, att själen i sömnen icke är i stånd att igenkänna de objektiva sinnesretningarnas verkliga natur. Den gamle fysiologen *Burdach* bevisar för oss, att själen också i sömnen mycket väl förmår riktigt tyda de sinnesintryck, som nå fram till den, och normalt reagera enligt denna tydning, i det han utvecklar, hur man kan undantaga vissa, för individen viktiga sinnesintryck från distraktionen under sömnen (amma och barn) och att man mycket säkrare väckes, om man tillropas med sitt eget namn, än av något likgiltigt hörselintryck, vad ju förutsätter, att själen också i sömnen skiljer mellan sensationerna. (Die Physiologie als Erfahrungswissenschaft, 1830, Abschn. 1, s. 37.) Burdach sluter av dessa iakttagelser, att under sömnen skulle råda icke en oförmåga att tyda sinnesintrycken utan en *brist på intresse för dem.* Samma argument, som Burdach 1839 använde, återvända oförändrat hos *Lipps* 1883 vid hans bekämpande av teorien om den kroppsliga retningen. Själen uppträder enligt denna åskådning sålunda som sovaren i anekdoten, vilken på frågan: »Sover du?» svarar »nej» men efter det andra tilltalet: »Låna mig då tio gulden» förskansar sig bakom förklaringen: »Jag sover».

Men otillräckligheten i läran om de kroppsliga drömretningarna låter också på annat sätt uppvisa sig. Iakttagelsen lär, att jag genom yttre retningar inte tvingas till drömmande, om också dessa retningar uppträda i dröminnehållet, så snart nämligen och i det fall att jag drömmer. Mot en temperatur-

[1] Jag skulle råda envar att genomläsa de i två band samlade, utförliga och noggranna protokollen över experimentellt alstrade drömmar, som *Mourly Vold* utgivit, för att han må övertyga sig om hur litet upplysning man under angivna försöksvillkor vinner om den enskilda drömmen och hur ringa överhuvud nyttan av sådana experiment är för förståendet av drömproblemen.

eller tryckretning, som träffar mig i drömmen, stå mig olika reaktioner till buds. Jag kan negligera den och sedan vid uppvaknandet finna, att ett ben var obetäckt eller en arm utsatt för tryck. Patologien visar mig ju de talrikaste exempel på att olikartade och starka förnimmelse- och rörelseintryck förbli verkningslösa under sömnen. Jag kan spåra sensationen under sömnen, liksom mittigenom sömnen, såsom det i regel sker med smärtsamma retningar, men utan att väva in smärtan i en dröm. Och jag kan för det tredje vakna upp på grund av retningen för att avlägsna den.[1] Det är först en fjärde möjlig reaktion, att jag genom nervretningen föranledes till en dröm, men de andra möjligheterna förverkligas minst likaså ofta som drömbildningens. Detta kunde icke ske, om icke *motivet till drömmandet låge utanför den kroppsliga retningskällan.*

I riktig uppfattning av denna ovan anmärkta lucka i föreliggande drömteori ha nu andra författare — *Scherner* och anslutande sig till honom filosofen *Volkelt* — närmare sökt bestämma den psykiska verksamhet, som låter de brokiga drömbilderna uppstå ur de kroppsliga retningarna, och därmed åter förlagt drömmandets väsen till själen och i en psykisk aktivitet. Scherner gav icke blott en poetiskt levande skildring av de psykiska egendomligheter, som utveckla sig vid drömbildning, han trodde sig också ha upptäckt den princip, enligt vilken själen förfar med de henne erbjudna intrycken. Den från dagens fjättrar befriade fantasien strävar, enligt Scherner, under drömmen i fri utveckling av sina krafter att *symboliskt* framställa naturen av det organ, från vilket retningen utgår och denna retnings art. Man skulle därmed få ett slags drömbok som ledning till drömtydningen, genom vilken man från drömbilder kunde sluta sig till kroppsliga allmänkänslor, retningstillstånd och organtillstånd. »Så uttrycker bilden av en katt känslor av misstämning och förargelse, bilden av vitt och jämnt bakverk kroppens nakenhet. Människokroppen som hel-

[1] Jfr *Landauer*, Handlungen des Schlafenden, Zeitschr. f. d. ges. Neurologie u. Psychiatrie, 39, 1918. Varje iakttagare av en sovande skall finna tydliga meningsfulla handlingar hos honom. Sovaren är inte fullkomligt nedsänkt till svagsinne, tvärtom: han förmår handla logiskt och viljestarkt.

het föreställes av drömfantasien som ett hus, det enskilda organet som en del av detta hus. I 'tandretningsdrömmarna' betecknas munhålan av en högvälvd förstuga och svalget av en trappa, i 'huvudvärksdrömmen' symboliseras huvudet med hänsyn till sin upphöjda ställning av taket på ett rum, som är betäckt med otäcka paddliknande spindlar» (s. 39). »Sådana symboler användas av drömmen i flerfaldigt urval för samma organ; lungan som andas finner sin symbol i den flamuppfyllda brusande ugnen, hjärtat i ihåliga kistor och korgar, urinblåsan i runda, pungformiga eller överhuvud blott ihåliga föremål. Särskilt betecknande är att mycket ofta vid drömmens slut det retande organet eller dess funktion ohöljt uppträder i drömmen. Så slutar drömmen om tänder vanligen med att drömmaren föreställer sig, att han drar ut en tand ur sin mun» (s. 35). Man kan inte säga, att denna drömtydningsteori rönte något särskilt gynnsamt mottagande. Den föreföll framför allt extravagant; man har tvekat att ge den även det mått av berättigande, på vilket den dock enligt min mening kan göra anspråk. Den för, som man finner, till upplivande av den antika drömtydning, som i drömmarna såg symboler, blott att området för tydningen inskränkes inom den mänskliga kroppens gränser. Bristen på en vetenskapligt säker teknik vid tydningen ger den Schernerska läran ett svårt avbräck. Godtycke i drömtydningen synes ingalunda uteslutet, i synnerhet som också här en retning kan yttra sig med mångahanda symboler i dröminnehållet; så har redan Scherners anhängare Volkelt icke kunnat bekräfta framställningen av kroppen som ett hus. Det måste också väcka anstöt, att här återigen drömarbetet ålägges själen som en onyttig och ändamålslös sysselsättning, då ju enligt denna lära själen nöjer sig med att fantisera över den fysiska retning, som upptar den, utan att dock någonting som en befrielse från denna retningen ställde sig i utsikt.

Men en invändning träffar särskilt hårt den Schernerska läran om symboliseringen i drömmen av kroppsliga intryck. Dessa äro dock alltid för handen, och själen är för dem enligt allmänt antagande tillgängligare under sömnen än i vaket till-

stånd. Man förstår då icke, varför icke själen drömmer kontinuerligt natten igenom, och det varje natt om alla organ. Vill man undandra sig denna invändning genom att uppställa villkoret, att från ögon, öron, tänder, tarmar o. s. v. måste utgå särskilda retningar för att väcka drömmen, så står man framför svårigheten att verkligen objektivt kunna påvisa dessa retningsstegringar, vilket är möjligt blott i ett ringa antal fall. Om drömmen om flygning symboliserar lungornas höjande och sänkande vid andning, så måste antingen denna dröm, såsom redan Strümpell anmärker, drömmas mycket oftare än nu är fallet, eller också måste en stegrad andningsverksamhet under sömnen kunna påvisas. Det är ännu ett tredje fall möjligt, det sannolikaste av alla: nämligen att stundom särskilda motiv äro verksamma för att rikta uppmärksamheten på de samtidigt förhandenvarande inre sensationerna, men detta fall för redan ut över den Schernerska teorien.

Värdet av Scherners och Volkelts framställningar ligger däri att de framdragit en rad nya egenskaper hos dröminnehållet, som behöva förklaring och locka med löften om nya upptäckter. Det är alldeles riktigt, att i drömmarna förekomma symboliseringar av kroppens organ och funktioner, att vatten i drömmen ofta tyder på retning av urinblåsan, att det manliga könsorganet kan representeras av en upprätt stående stav eller en pelare o. s. v. Drömmar, som visa ett oroligt synfält och lysande färger, kan man knappast undgå att sätta i samband med synnervens retning och lika litet kan man bestrida det bidrag, som larm och surr av stämmor ge till illusionsbildning i drömmen. En dröm som Scherners, att två rader ljusa vackra gossar stå mittemot varandra på en bro, ömsesidigt angripa varandra och sedan åter intaga sin gamla ställning, tills slutligen drömmaren sätter sig på en bro och drar ut en lång tand ur sin käkhåla, eller en liknande av Volkelt, vari två rader av skjutlådor spela en roll och som också slutar med utdragandet av en tand: sådana av de båda författarna i stor rikedom meddelade drömbildningar tillåta icke, att man kastar åt sidan den Schernerska teorien som ett likgiltigt påfund utan

att fråga efter dess goda kärna. Då framställer sig uppgiften att uppbringa en annan förklaring till den påstådda tandaffektionens förmenta symbolisering.

Jag har hittills underlåtit att göra gällande det argument, som våra drömanalyser ge vid handen. Om vi genom ett förfarande, som andra författare inte använt på sitt drömmaterial, kunde visa, att drömmen äger ett eget värde som psykisk aktion, att en önskan är motivet till dess bildning och att föregående dags upplevelser ge det närmaste materialet för dess innehåll, så är varje annan drömlära, som går förbi så viktiga synpunkter och i överensstämmelse härmed ser drömmen som en onyttig och gåtfull psykisk reaktion på kroppsliga intryck, dömd även utan föregående kritik. Eller också måste det, vilket är högst osannolikt, finnas två alldeles olika arter av drömmar, av vilka blott den ena kommit till vår kännedom och den andra till tidigare drömpsykologers. Det återstår oss blott att skaffa de fakta, på vilka den vanliga läran om de dröminspirerande kroppsliga retningarna stöder sig, en plats i vår drömlära.

Det första steget härtill ha vi redan tagit, då vi uppställde satsen, att drömarbetet står under tvånget att samarbeta till en enhet alla förhandenvarande drömmotiv (s. 81). Vi sågo, att om föregående dag efterlämnat två eller flera upplevelser av intresse nog att bilda en dröm, de från dem utgående önskningarna förenas till en enda dröm, vidare att till drömmaterial förena sig psykiskt värdefulla och likgiltiga intryck från föregående dag, förutsatt att föreställningar, som förbinda dem med varandra, kunna framskaffas. Drömmen framträder därmed som reaktion på allt, som samtidigt är aktuellt för den sovandes psyke. Såvitt vi sålunda hittills analyserat drömmaterialet, så ha vi däri igenkänt en samling psykiska rester och minnesspår, som vi med anledning av drömmens förkärlek för färskt och för infantilt material måste tillerkänna en tills vidare psykiskt obestämbar karaktär av aktualitet. Det gör oss nu inte mycken förlägenhet att förutsäga, vad som kommer att hända, om under sömnen nytt material av sensationer träder till de

aktuella minnena. Dessa nya intryck få återigen en betydelse för drömmen därmed att de äro aktuella; de förenas med de övriga psykiska aktualiteterna för att avge materialet till drömbildningen. Intrycken under sömnen bli med andra ord inarbetade i en önskeuppfyllelse, vars andra beståndsdelar äro de oss bekanta psykiska dagsresterna. Denna förening fullbordas *icke nödvändigt:* vi ha ju hört, att mer än ett slags reaktion är möjlig mot intrycken under sömnen. Men i de fall föreningen sker, då har det just lyckats finna ett föreställningsmaterial för drömmen, vilket ger en representation för båda slagen av drömkällor, de kroppsliga och de psykiska.

Drömmens väsen förändras icke, om till de psykiska drömkällorna kommer kroppsligt material; den förblir en önskeuppfyllelse, likgiltigt hur dess uttryck bestämmes av det närvarande materialet.

Jag vill i detta sammanhang gärna påpeka en rad egendomligheter, som kunna på skilda sätt förändra yttre intrycks betydelse för drömmen. Jag föreställer mig, att en samverkan av individuella, fysiologiska och tillfälliga, i de skiftande omständigheterna givna moment avgör på vad sätt man uppför sig under sömnen i fall av starkare objektiv retning. Sömnens olika — vanliga och tillfälliga — grader av djup skola i samband med retningens skiftande intensitet ena gången göra möjligt att så undertrycka retningen, att den ej stör sömnen, den andra gången nödga en att uppvakna eller slutligen understödja försöket att övervinna retningen genom att väva in den i en dröm. Motsvarande mångfalden av dessa konstellationer skola yttre objektiva retningar oftare nå uttryck i drömmen hos den ene än hos den andre. Hos mig, som har en utmärkt sömn och hårdnackat fasthåller vid att inte av någonting låta störa mig i sömnen, är inmängandet av yttre retningsorsaker i drömmarna mycket sällsynt, medan däremot psykiska motiv uppenbart särdeles lätt bringa mig att drömma. Jag har egentligen blott upptecknat en enda dröm, vari man igenkänner en objektiv smärtsam retningskälla, och det blir mycket lärorikt

att just i denna dröm se efter, vad framgång här den yttre retningen haft.

Jag rider på en grå häst, först tveksamt och oskickligt, liksom om jag blott löst stödde mig på den. Då möter jag en kollega P., som i sportkostym sitter högt till häst och anmärker på någonting hos mig (antagligen att jag sitter illa). Nu finner jag mig allt bättre till rätta på den högst intelligenta hästen, sitter bekvämt och märker att jag känner mig alldeles hemma på hästryggen. Till sadel har jag ett slags bolster, som fullständigt utfyller rummet mellan hals och länd. På detta sätt rider jag med knappt mellanrum fram mellan två lastvagnar. Då jag ridit ett stycke framåt gatan, vänder jag om och vill stiga av, först framför ett litet öppet kapell, som ligger framme vid gatan. Därpå stiger jag verkligen av framför ett, som ligger bredvid. Hotellet är vid samma gata; jag kunde låta hästen gå dit ensam men föredrar att leda den dit. Det är som om jag skulle skämmas att här uppenbara mig som ryttare. Framför hotellet står en hotellpojke, som visar mig ett skrivet papper, som man hittat och som handlar om mig, och hånar mig för det. På papperet står, två gånger understruket: icke äta och framför — otydligt — något som: icke arbeta; därtill en dunkel idé att jag är i en främmande stad, där jag icke arbetar.

Man skall först inte märka på denna dröm, att den uppstått under inflytande eller rättare tvånget av ett smärtsamt intryck. Men jag hade dagen förut haft obehag av några bölder, som gjorde mig varje rörelse till en plåga, och slutligen hade en böld vid roten av scrotum växt till inemot ett äpples storlek och vid varje steg berett mig de olidligaste smärtor; feberaktig trötthet, bristande aptit, dagens likafullt fasthållna tunga arbete hade förenat sig med smärtorna för att störa min stämning. Jag var inte rätt i stånd att fullgöra mina plikter som läkare,

men det ondas art och belägenhet kunde ge anledning att tänka på en annan förrättning, för vilken jag säkerligen varit mer oduglig än för någon annan, nämligen *ridning*. Just i denna verksamhet försätter mig nu drömmen: den är det mest energiska förnekande av lidandet, som är tillgängligt för tanken. Jag kan överhuvud inte rida, drömmer eljest inte heller därom, har blott en gång setat på en häst och då utan sadel, och det behagade mig inte. Men i denna dröm rider jag, som om jag inte hade någon böld i sätet, *ja, just därför att jag inte vill ha någon*. Min sadel är i enlighet med beskrivningen grötomslaget, som möjliggjort för mig insomnandet. Sannolikt har jag under sömnens första timmar — så skyddad — ingenting försport av mitt lidande. Sedan infunno sig smärtförnimmelserna och ville väcka mig. Då kom drömmen och sade lugnande: »Sov du vidare, du kommer ändå inte att vakna. Du har ju alls ingen böld, ty du rider på en häst och med en böld på det stället kan man naturligtvis inte rida.» Och drömmen lyckades därmed, smärtan överdövades, och jag sov vidare.

Drömmen har icke nöjt sig med att hårdnackat fasthålla en med det onda oförenlig föreställning och därmed »avsuggerera» bölden, varvid den betett sig som det hallucinatoriska vansinnet hos modern, som tror sig ha kvar sitt döda barn, eller hos köpmannen, som tror sig behålla sin förlorade förmögenhet.[1] Men enskildheter hos den förnekade förnimmelsen och hos den till dess bortträngande brukade bilden använder drömmen också till material för att anknyta till den drömda situationen och bringa till framställning, vad för övrigt är aktuellt i mitt själsliv. Jag rider en *grå* häst; färgen motsvarar precis den *peppar- och saltfärgade* dräkt, i vilken jag sist såg min kollega P. på landet. *Starkt kryddad* näring har man förehållit mig som orsak till böldbildningen: alltid att föredraga framför *socker*, varpå man ju eljest härvid kan tänka. Vännen P. älskar att gentemot mig sätta sig på *sina*

[1] Jfr hos *Griesinger*, Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten, 1871, och anmärkningar i min andra uppsats om Abwehr-neurosen (Samml. kleiner Schriften, I Folge).

höga hästar, sedan han avlöst mig hos en patient, med vilken jag utfört stora *konststycken* (jag sitter i drömmen på hästen först på sidan som en konstryttare) men som verkligen lett mig vart hon ville alldeles som hästen säges föra söndagsryttaren. Så kommer hästen också att symbolisera en patient (den är i drömmen *högst intelligent*). »*Jag känner mig alldeles hemma uppe på den*» antyder den ställning jag innehade i huset, innan jag ersattes av P. »*Jag hade trott ni där uppe satt fast i sadeln*» har en av mina få gynnare bland denna stads stora läkare nyligen sagt till mig med avseende på mitt förhållande till detta hus. Det var också ett *konststycke* att med sådana smärtor som jag hade dagligen driva åtta till tio timmars psykoterapi, men jag vet, att jag utan fullt kroppsligt välbefinnande icke länge kan fortsätta mitt särdeles svåra arbete, och drömmen är full av dystra anspelningar på den situation, som då måste inträda (papperet erinrar om det som neurastenikerna bruka ha och visa läkaren): *icke arbeta och icke äta.* Vid fortsatt tydning ser jag, att det lyckats drömarbetet att från ridningens önskesituation finna en väg till tidiga barndomsscener, som måste ha utspelats mellan mig och en nu i England levande, ett år äldre kusin. Dessutom har drömmen medtagit stycken av mina resor i Italien; gatan i drömmen är sammansatt av intryck från Verona och Siena. Ännu djupare tydning för till sexuella drömtankar, och jag erinrar mig vad hos en patient, som aldrig varit i Italien, drömanspelningarna på det sköna landet måste ha betytt (gen [gegen, mot] Italien-genitalier), ej utan anknytning samtidigt till det hus, där jag var läkare före vännen P.

I en annan dröm lyckades det mig på liknande sätt att hindra att en förnimmelse från yttervärlden störde min sömn. Men det var blott en tillfällighet, som satte mig i stånd att upptäcka drömmens sammanhang med det tillfälliga intrycket och sålunda tyda drömmen. En morgon, det var under högsommaren, vaknar jag på en plats i tyrolerbergen med medvetandet att ha drömt: *påven är död.* Jag förmådde inte tyda denna korta, icke visuella dröm. Jag erinrade mig blott som enda förbindelse med drömmen, att tidningen nyligen omtalat en

lätt opasslighet hos hans helighet. Men under förmiddagens lopp frågade min fru: »Hörde du den förskräckliga klockringningen i morse?» Jag hade ingen aning om att jag hört det, men nu förstod jag drömmen. Det var mitt sömnbehovs reaktion mot bullret, varmed de fromma tyrolarna ville väcka mig. Jag hämnades på dem med den slutsats, som bildar drömmens innehåll, och sov nu vidare utan minsta intresse för ljudet.

Bland de i tidigare kapitel nämnda drömmarna ha redan funnits flera, som kunde tjäna som exempel på bearbetning av nervretningar. Drömmen om att dricka i fulla drag är en sådan; här är den kroppsliga retningen skenbart den enda drömkällan, den ur sensationen springande önskan — att dricka — det enda drömmotivet. Liknande är det i andra enkla drömmar, där den kroppsliga retningen ensam för sig förmår bilda en dröm. Den ovan omtalade drömmen av den sjuka, som på natten avkastar kylapparaten från kinden, visar ett ovanligt sätt att reagera för smärtsamma retningar med en önskeuppfyllelse. Det förefaller som om det övergående lyckats den sjuka att göra sig okänslig på det sätt att hon tilldelade sin värk en främmande person.

Min dröm om de tre parcerna är en uppenbar hungerdröm, men den förstår att tillbakaföra näringsbehovet till barnets längtan efter modersbröstet och att nyttja det oskyldiga begäret till ett täcke för ett allvarsammare, som inte vågar visa sig så ohöljt. I drömmen om greve Thun kunde vi se, på vilka vägar ett tillfälligt kroppsligt behov bringas i förbindelse med de starkaste men också starkast undertryckta rörelserna i själslivet. Och om, som i det av *Garnier* berättade fallet, förste konsuln vävde in bullret av den exploderande helvetesmaskinen i en dröm om ett fältslag, innan han vaknade av explosionen, så uppenbarar sig däri med alldeles särskild klarhet den strävan, som under sovandet behärskar själens verksamhet och överhuvud föranleder den att därunder bekymra sig om sensationerna. En ung advokat, som på eftermiddagen insomnade med sinnet uppfyllt av sin första stora konkurs, uppförde sig

alldeles som den store Napoleon. Han drömde om en viss G. Reich i *Hussiatyn*, som han känner från konkursen. Men namnet *Hussiatyn* tränger sig allt starkare på honom. Han måste vakna och hör sin fru, som lider av en bronkitis häftigt — hosta.

Må vi sammanhålla de båda drömmarna av Napoleon den förste, som för övrigt var en utmärkt sovare, och av den för länge sovande studenten som uppväckt av sin städerska med beskedet, att han måste gå på sjukhuset, drömmer sig i en sjukhussäng och sedan sover vidare med motiveringen: Om jag redan är på sjukhuset, behöver jag ju inte stiga upp för att gå dit. Den senare är tydligen en dröm i bekvämlighetssyfte. Sovaren tillstår för sig ohöljt motivet till att han drömmer, men avslöjar därmed en av drömmens hemligheter överhuvud. I viss mening äro alla drömmar drömmar i *bekvämlighetssyfte*. De tjäna avsikten att fortsätta sömnen i stället för att lyda maningen att vakna. *Drömmen är sömnens väktare, icke dess störare.* Vi skola på annat ställe rättfärdiga denna uppfattning rörande de psykiska väckningsimpulserna. Men i fråga om de objektiva yttre retningsmomenten kunna vi redan här påvisa denna drömmens roll. På tre sätt förhåller sig själen därvid till dessa yttre retningar. Antingen frågar den alls inte efter anledningarna till dessa sensationer under sömnen, i de fall den nämligen kan upprätthålla sömnen gentemot dessa retningars intensitet och deras av själen väl förstådda betydelse. Eller den använder drömmen till att sätta i fråga dessa retningar eller bagatellisera dem, eller för det tredje, om själen måste erkänna dem, så uppsöker den en sådan tydning av dem, som framställer den närvarande situationen som del av en önskad eller med drömmen förenlig situation. Den närvarande sensationen inflätas i en dröm *för att den må förlora sin realitet.* Napoleon kan sova vidare. Det är ju bara ett drömminne av kanondundret vid Arcole, som vill störa honom.[1]

Önskan att sova, varpå det medvetna jaget inställt sig och som

[1] Innehållet i den ifrågavarande drömmen berättas ej överensstämmande i de två källor, från vilka jag känner den.

jämte drömcensuren bildar dess bidrag till drömmandet, måste på detta sätt alltid medräknas som motiv till drömbildningen, och varje lyckad dröm är ett uppfyllande av denna önskan. Hur denna allmänna, alltid närvarande och sig lika önskan att sova förhåller sig till de andra önskningarna, av vilka än den ena, än den andra uppfylles genom drömminnehållet, skall bli föremål för en annan utredning. I önskan att sova ha vi emellertid upptäckt det moment, som kan fylla luckan i den *Strümpell-Wundtska* teorin och förklara skevheten och godtyckligheten i tydningen av den yttre retningen. Den riktiga tydningen, som den sovande själen mycket väl är i stånd till, skulle ta i anspråk ett aktivt intresse och ställa fordran att göra slut på drömmen. Därför framsläppas av de överhuvud möjliga tydningarna blott sådana, som äro förenliga med sovönskans autokratiskt utövade censur. Drömmen skulle till exempel säga: det är näktergalen och inte lärkan. Ty om det är lärkan, så är det slut på kärleksnatten. Bland de tillåtliga tydningarna av retningen utväljes nu den, som kan vinna den bästa anknytningen till de i själen lurande önskningarna. Så är allt entydigt bestämt och intet överlämnat till godtycket. Misstydningen är inte ofrivillig utan — om man så vill — avtalad. Men visserligen får man också här som i fråga om ersättning genom förskjutning i drömcensurens tjänst, medge möjligheten av en avvikelse i den normala processen.

Om de yttre och inre retningarna äro nog intensiva för att tilltvinga sig den psykiska uppmärksamheten, så bilda de — såvida överhuvud de leda till en dröm och icke till uppvaknande — en fast punkt för drömbildningen, en kärna i drömmaterialet, till vilken en motsvarande önskeuppfyllelse sökes på liknande sätt som (se ovan) de förmedlande föreställningarna mellan två psykiska drömkällor. För så vitt gäller för ett visst antal drömmar, att det kroppsliga elementet i dem kommenderar drömminnehållet. I detta extrema fall väckes till och med i drömbildningens tjänst en icke aktuell önskan. Men drömmen kan inte annat än framställa en önskan i en situation som uppfylld. Den är liksom ställd inför uppgiften

att utfinna, vilken önskan kan framställas som uppfylld genom den nu aktuella sensationen. Är detta aktuella material av smärtsam eller pinsam karaktär, så är det därför inte för drömbildningen obrukbart. Själslivet förfogar också över önskningar, vilkas uppfyllelse framkallar olust. Det kan synas vara en motsägelse, men den upplöses genom hänvisningen till två psykiska instanser och den mellan dem bestående censuren. Det finns, som vi hört, i själslivet *bortträngda* önskningar, som tillhöra det första systemet men mot vilkas uppfyllande det andra systemet reser sig. Vi mena inte detta historiskt i den betydelsen, att sådana önskningar en gång funnits och sedan förintats. Utan läran om bortträngningen, som man behöver i psykoneurotiken, påstår, att sådana bortträngda önskningar ännu existera men samtidigt också en hämning, som tynger på dem. Språket träffar det riktiga, då det talar om *undertryckandet* av sådana impulser. Den psykiska anordning, genom vilken sådana undertryckta önskningar framtränga till ett förverkligande, förblir oskadd och kan begagnas. Men händer det nu, att en sådan undertryckt önskan uppfylles, så yttrar sig den övervunna hämningen från det andra, medvetande förmögna systemet som olust. Korteligen: om det i sömnen förekommer förnimmelser med olustkaraktär ur kroppsliga källor, så begagnas denna konstellation av drömarbetet för att — under inflytandet av en mer eller mindre bibehållen censur — framställa uppfyllandet av en eljest undertryckt önskan.

Detta sakförhållande förklarar en rad av ångestdrömmar, medan däremot en annan del av dessa för önsketeorin ogynnsamma drömbildningar visa en annan mekanism. Ångesten i drömmen kan nämligen vara en psykoneurotisk, härstamma från psykosexuella retningar, varvid ångesten motsvarar bortträngd libido. Då har ångesten liksom hela ångestdrömmen betydelsen av ett psykoneurotiskt symtom, och vi stå vid den gräns, där drömmens önskeuppfyllande tendens strandar. I andra ångestdrömmar är ångestförnimmelsen kroppslig såsom hos lung- och hjärtsjuka vid tillfälliga andhämtningsbesvär, och

då användes den till att hjälpa till uppfyllelse i dröm sådana energiskt undertryckta önskningar, vilkas drömmande av psykiska motiv hade medfört samma ångestutveckling. Det är inte svårt att förena de båda skenbart skilda fallen. En affekt och ett föreställningsinnehåll, som innerligt höra samman, dra ömsevis varandra till sig, så att än den från fysiska förnimmelser stammande ångesten aktualiserar den undertryckta föreställningen, än den från bortträngning befriade, med sexuell retning förbundna föreställningen utvecklar ångesten. Om det ena fallet kan sägas, att den kroppsligt givna ångesten tydes psykiskt. I det andra fallet är allt givet från den psykiska sidan men det undertryckta innehållet ersättes lätt genom en för ångesten passande omtolkning till fysiska orsaker. Svårigheterna, som här resa sig, att förstå detta förhållande ha blott föga att göra med drömmen i och för sig. De bero på, att vi härmed vidröra ångestutvecklingens och bortträngningens problem.

Till de viktiga drömretande faktorerna från kroppens inre liv hör utan tvivel den kroppsliga allmänkänslan. Inte som om den kunde ge själva dröminnehållet, men den nödgar drömtänkandet till ett urval av det material, som skall framställas i drömmen, i det den framskjuter en del av detta material som passande till dess väsen och håller en annan på avstånd. För övrigt är väl denna allmänstämning från dagen förknippad med dess för drömmen betydelsefulla psykiska rester. Därvid kan denna stämning även i drömmen bibehållas eller övervinnas, så att den, om olustig, slår över i sin motsats.

Om de kroppsliga retningskällorna under sömnen icke äro av ovanlig intensitet, så spela de enligt min uppfattning samma roll som dagens kvarblivna men indifferenta intryck. Jag menar nämligen, att de få göra tjänst vid drömbildningen, om de lämpa sig till förening med den psykiska drömkällans föreställningsinnehåll, men i annat fall icke. De behandlas som ett billigt, alltid till hands liggande material, som brukas så ofta man behöver det, medan däremot ett dyrbart material självt i viss mån föreskriver sättet för sin användning. Det förhåller

sig i detta senare fall ungefär som när konstälskaren ger konstnären en sällsynt sten, en onyx, för att han skall göra ett konstverk därav. Stenens storlek, dess färg och dess fläckar ha betydelse vid avgörandet av vilket huvud eller vilken scen som skall framställas i stenen, då däremot vid likartat och rikligt material av marmor eller sandsten konstnären blott fullföljer den idé, som bildar sig i hans egen själ. Endast på detta sätt förefaller mig det faktum begripligt, att det dröminnehåll, som lämnas av de normala retningarna från kroppens inre liv, likväl inte uppträder i alla drömmar och inte under varje natt i drömmen.

Kanske skall ett exempel, som för oss tillbaka till drömtydningen, bäst förklara min mening. En dag grubblade jag på, vad väl känslan att vara hämmad, inte komma från stället, inte bli färdig o. s. v., som man ofta drömmer och som är så nära besläktad med ångesten, väl kan betyda. Nästa natt hade jag följande dröm:

Jag går i mycket ofullständig toalett från en bostad på nedre botten uppför trappan till en högre våning. Därvid hoppar jag för var gång över tre trappsteg och gläder mig, att jag kan gå så förträffligt i trappor. Plötsligt ser jag, att en jungfru kommer nedför trapporna och sålunda går mig till mötes. Jag skäms och vill skynda på, och nu uppträder denna känsla av att vara hämmad, mina fötter äro som fastvuxna på trappan och jag kommer inte från stället.

Analys. Drömmens situation är tagen från vardagens verklighet. Jag har i ett hus i Wien två våningar, som blott äro förbundna genom yttertrappan. I entresolvåningen har jag mina mottagningsrum och ett arbetsrum, en trappa högre är min privatbostad. När jag sent på kvällen har blivit färdig med mitt arbete, så går jag uppför trappan till mitt sovrum. Aftonen före drömmen hade jag verkligen gjort denna lilla promenad i något derangerad toalett, d. v. s. jag hade lagt av krage, halsduk och manschetter. I drömmen hade min toalett blivit

ännu mer ofullständig, fast som vanligt på ett obestämt sätt. Att hoppa över trappsteg är mitt vanliga sätt att gå i trappor, och när jag i drömmen gjorde det, var det dessutom en redan där igenkänd önskeuppfyllelse, ty lättheten att utföra denna prestation hade angenämt övertygat mig om min goda hjärtverksamhet. Vidare var lättheten att gå i trappan en verksam motsats till hämningen i drömmens senare hälft. Den visar mig — vad visserligen icke behövde något bevis —, att drömmen inte har någon svårighet att utföra motoriska aktioner på det mest storartade sätt; man erinre sig blott flygandet i drömmen.

Men trappan, som jag går över, är inte den i mitt hus; jag känner närmast inte igen den, först den mötande personen erinrar mig om vilken trappa drömmen avser. Denna person är husjungfru hos den gamla damen, som jag besöker två gånger om dagen för att ge henne injektioner; trappan är också alldeles lik den, som jag två gånger om dagen där går uppför.

Hur komma nu denna trappa och denna kvinnsperson in i min dröm? Blygseln över att man inte är fullt klädd har otvivelaktigt sexuell karaktär; tjänsteanden, om vilken jag drömmer, är äldre än jag, vresig och ingalunda tilldragande. Till dessa frågor faller mig nu ingenting annat in än följande. När jag gör mitt morgonbesök i detta hus, anfalles jag verkligen på trappan av harklingar; produkten därav faller på trappan. I dessa båda våningar befinner sig nämligen ingen spottlåda, och jag företräder den ståndpunkten att trappans renhållande icke bör ske på min bekostnad utan möjliggöras genom anbringande av en spottlåda. Portvaktsfrun, som likaledes är ett gammalt rivjärn, men av renliga instinkter, det får jag lov att erkänna, intar i denna angelägenhet en annan ståndpunkt. Hon lurar på mig, om jag nu igen skall tillåta mig den nämnda friheten, och när hon konstaterat det, så brummar hon hörbart. Också nekar hon mig då flera dagar framåt den vanliga hälsningen, när vi mötas. Dagen före drömmen hade nu portvaktsfruns parti fått en förstärkning i den sjukas husjungfru. Jag hade skyndsamt som alltid gjort mitt besök hos

den gamla damen, då tjänsteanden ställde sig i min väg i tamburen och avgav följande anmärkning: »Herr doktorn hade kunnat torka av kängorna i dag, innan doktorn gick in i rummet. Den röda mattan är återigen alldeles smutsig av edra fötter.» Detta är hela det anspråk, som ifrågavarande trappa och husjungfru kunna göra gällande för att komma in i min dröm.

Mellan mitt flygande över trappan och spottandet på trappan består ett nära sammanhang. Halskatarren liksom känningarna i hjärtat skola båda föreställa straff för rökandets last, på grund varav jag inte åtnjuter det bästa rykte för snygghet hos husjungfrun vare sig i mitt eget hus eller i något annat, vilka drömmen sammansmälter till en bild.

Drömmens vidare tydning måste jag uppskjuta, tills jag kan omtala, varifrån den typiska drömmen om min ofullständiga påklädnad härleder sig. Jag anmärker blott som ett preliminärt resultat, att drömsensationen av hämmad rörelse uppträder överallt, där ett visst sammanhang behöver den. Något särskilt tillstånd hos min rörelseapparat under sömnen kan inte vara orsak till drömmen, ty ett ögonblick tidigare såg jag mig ju liksom för att försäkra mig om kunskapen härom, med lätta fötter springa över trapporna.

V.

Typiska drömmar.

Vi äro i allmänhet inte i stånd att tyda en annans dröm, om denne icke vill utlämna till oss de bakom drömmen liggande omedvetna tankarna, och därav lider vår drömtydnings praktiska brukbarhet ett svårt intrång. Men nu finns det rakt i motsats till individens övriga frihet att på sitt särskilda sätt utstyra sin drömvärld och därmed göra den otillgänglig för andra ett visst antal drömmar, som nästan var och en har drömt på samma sätt och om vilka vi också bruka

anta, att de hos var och en betyda detsamma. Dessa typiska drömmar tilldra sig ett särskilt intresse också därför, att de förmodligen hos alla människor härstamma från samma källor, alltså synas väl ägnade att ge oss upplysning om drömmarnas ursprung.

Det är därför med särskilda förväntningar vi gå till prövningen av vår tydningsteknik på dessa typiska drömmar, och vi skulle visserligen mycket ogärna tillstå för oss, att vår konst inte visar sig vuxen denna uppgift. Vid tydningen av dessa drömmar utebli emellertid i regel drömmarens infall, som eljest lett oss till drömmens förklaring, eller de bli oklara och otillräckliga, så att vi överhuvud inte komma någon vart med dem.

Vad detta beror på och hur vi avhjälpa denna brist i vår teknik, skall senare visa sig. Det skall då också framgå, varför jag på detta ställe blott behandlar ett par fall av typiska drömmar och uppskjuter diskussionen av de övriga till detta senare sammanhang.

1.

Blygseldrömmen att vara naken.

Drömmen, att man uppträder naken eller bristfälligt klädd i andras närvaro, förekommer också med det tillägget, att man inte alls blygts eller dylikt däröver. Men vi ha intresse för denna dröm blott för så vitt däri uppträda känslor av blygsel och förlägenhet och drömmaren vill fly eller gömma sig och därvid råkar ut för den egendomliga hämningen, att han inte kan röra sig från stället och känner sig oförmögen att förändra den pinsamma situationen. Blott i denna förbindelse är drömmen typisk, med vilka individuella tillsatser den så eljest må vara försedd. Det är huvudsakligen fråga om den pinsamma känsla av blygsel som uppstår därvid, att man, mestadels genom förflyttning, skulle vilja dölja sin nakenhet och inte kan det. Jag tror, att mina flesta läsare redan befunnit sig i en sådan drömmens situation.

Det är sällan fullt klart på vad sätt påklädnaden brister. Man hör berättas: Jag var i skjortan eller i linnet, men detta är i allmänhet ingen tydlig bild. Mestadels är den bristande klädseln så obestämd, att den omtalas med ett alternativ: Jag var i linnet eller i underkjolen. I regel är toalettens defekt inte så svår, att den därtill hörande blygseln synes fullt rättfärdigad. Hos den som burit uniform, ersättes ofta nakenheten genom en reglementsvidrig påklädnad. Jag går utan sabel på gatan och ser officerare närma sig, jag är utan halsduk, jag bär rutiga civilbyxor o. s. v.

De människor man skäms för äro nästan alltid främlingar med obestämda ansikten. Det händer aldrig i den typiska drömmen, att man blir antastad eller ens observerad på grund av den påklädsel, som bereder en själv sådan förlägenhet. Människorna visa tvärtom en likgiltig eller, som jag kunde iaktta i en särskilt klar dröm, en högtidligt stel uppsyn. Det ger anledning till eftertanke.

Drömmarens blygsel och människornas likgiltighet bilda tillsammans en motsägelse av art som ofta förekommer i drömmen. Till drömmarens känsla skulle det ju endast passa, att de främmande tittade förvånade på honom eller skrattade ut honom eller bleve uppbragta på honom. Men jag menar, att detta anstötliga drag avlägsnats genom önskeuppfyllelsen, medan däremot det andra kvarhållits av någon makt, och därmed komma de båda styckena att illa stämma med varandra. Vi äga ett intressant bevis för, att nakenhetsdrömmen i en genom önskeuppfyllelse delvis vanställd form icke blivit riktigt förstådd. Den har nämligen avgett motivet till en saga, som är oss alla bekant: Andersens saga om »Kejsarens nya kläder» och som senast poetiskt behandlats av L. Fulda i Talismanen. I den Andersenska sagan berättas om två bedragare, som väva en dyrbar dräkt åt kejsaren, vilken emellertid bara skall vara synlig för den goda och trogna: kejsaren går ut i denna osynliga dräkt, och förskräckta av dräktens kriterium, låtsas alla människor som om de inte märkte kejsarens nakenhet.

Men det sista är vår dröms situation. Det är väl inte särskilt

djärvt att antaga, att det oförställda dröminnehållet givit en impuls till en omdiktning, vari den för minnet stående situationen blir meningsfull. Denna har därvid berövats sin ursprungliga betydelse och gått i tjänst hos främmande ändamål. Men vi skola höra, att en sådan missuppfattning av drömmen genom ett andra psykiska systems medvetna tankeverksamhet ofta förekommer och är att erkänna som en faktor för den färdiga drömgestalten, vidare att vid bildning av tvångsföreställningar och fobier liknande missförstånd spela en huvudroll. Man kan också för vår dröm angiva, varifrån materialet för omtydningen hämtas. Bedragaren är drömmen, kejsaren drömmaren själv, och den moraliserande tendensen förråder en dunkel kunskap därom, att i det latenta dröminnehållet det är fråga om otillåtna, åt bortträngning offrade önskningar. Det sammanhang, vari sådana drömmar uppträda vid mina analyser hos neurotiker, lämna nämligen intet tvivel därom, att ett minne från den tidigaste barndomen ligger till grund för drömmen. Vår barndom är den enda tid, då vi sågos i bristande påklädnad av våra anhöriga liksom av jungfrur och av besökande, och vi blygdes på den tiden inte för vår nakenhet. Barnet uppträder ju för övrigt också i sagan, ty där ropar plötsligen ett litet barn: »Men han har ju ingenting på sig.» Hos många barn kan man ännu i något senare år iaktta, hur deras avklädnad verkar som berusande på dem i stället för att inge dem blygsel. De skratta, springa omkring, slå sig på magen, modern eller vem som är närvarande tillrättavisar dem och säger: Nej fy, det är då en skam, det får man inte. Barn visa ofta exhibitionsbegär; man kan knappt gå genom en by i våra trakter utan att man möter två- till treåriga ungar, som lyfta sin skjorta för vandraren, kanske för att hedra honom. En av mina patienter har bevarat i medvetet minne en scen från sitt åttonde år; han vill efter att vid sängdags ha klätt av sig hoppa in till sin lilla syster i rummet bredvid men förbjudes av jungfrun. I neurotikers ungdomshistoria spelar blottandet för barn av motsatt kön en stor roll. I paranoian är inbillningen att vid av- och påklädsel vara observerad

att återföra på dessa upplevelser. Bland de som förblivit perversa är en särskild klass, exhibitionisterna, hos vilka den infantila impulsen upphöjts till tvång.

Barndomen, som saknar blygsel, förefaller oss vid tillbakablicken som ett paradis, och paradiset självt är blott den kollektiva fantasien om den enskildes barndom. Därför äro också i paradiset människorna nakna och blygas inte för varandra, tills ett ögonblick kommer, då blygseln och ångesten vakna, utdrivningen följer, könslivet och kulturarbetet begynna. Till detta paradis kan blott drömmen var natt återföra oss. Vi ha redan uttryckt den förmodan, att intrycken från den första barndomen — den prehistoriska perioden till ungefär fyra år fyllda — i och för sig, även utan hänsyn till sitt innehåll, söka efter en återuppståndelse och att denna sålunda är en önskeuppfyllelse. Nakenhetsdrömmarna äro alltså *exhibitionsdrömmar*.[1]

Exhibitionsdrömmens kärna utgöres av den egna kroppen, som ses icke som barnets utan som i nutiden, och dess bristande påklädnad, som utfaller otydlig genom lagringen av så många senare negligéminnen eller på grund av censuren. Därtill komma så de personer, för vilka man blyges. Jag känner intet exempel, att de verkliga åskådarna vid de infantila exhibitionerna åter uppträda i drömmen. Drömmen är sålunda nästan aldrig en hel erinran. Egendomligt nog utelämnas de personer, vilka vårt sexuella intresse i barndomen gällde, i alla drömmens, hysteriens och tvångsneurosens återupplivningar av barndomsintrycken. Först paranoian insätter åter åskådarna och sluter sig med fanatisk övertygelse till deras närvaro, ehuru de förbli osynliga. Vad drömmen insätter i stället för dem, »en massa främmande människor», som inte bry sig om det erbjudna skådespelet, är just den önskade motsatsen (önskemotsatsen) till föremålet, denna enda, välbekanta person, som man bjöd sitt blottande. »En massa främmande människor» uppträda för övrigt

[1] *Ferenczi* har meddelat ett antal intressanta nakenhetsdrömmar hos kvinnor, som utan svårigheter läto föra sig tillbaka till den infantila exhibitionslusten men i många drag avveko från den ovan behandlade »typiska» nakenhetsdrömmen.

i drömmarna i allehanda andra sammanhang. De betyda alltid som önskemotsats »hemlighet». Man märker, hur också det gamla sakförhållandets återställande i paranoian tar hänsyn till denna önskade motsats. Man är inte längre ensam, man är alldeles säkert iakttagen, men iakttagarna äro »många, främmande, egendomligt obestämda människor».

Vidare yttrar sig bortträngningen i exhibitionsdrömmen. Den pinsamma känslan i drömmen är ju det andra psykiska systemets reaktion mot att den av detta system förkastade exhibitionsscenen likafullt nått fram till att bli föreställd. För att bespara sig blygseln hade man inte vidare bort uppliva scenen.

Känslan att vara hämmad tjänar i drömmen förträffligt till att framställa *viljekonflikten, nejet.* Efter den omedvetna avsikten skall exhibitionen fortsättas, enligt censurens fordran skall den avbrytas.

Våra typiska drömmars förbindelser med sagorna och andra diktmotiv äro helt säkert varken enstaka eller tillfälliga. Ett skarpt diktaröga har också en gång på analytisk väg igenkänt den omvandlingsprocess, vars medium eljest diktaren är, och följt den i omvänd riktning, alltså återfört dikten till drömmen. En vän gör mig uppmärksam på följande ställe i Gottfried Kellers Gröne Henrik:

Jag önskar Er inte, kära Lee, att Ni i egen levande erfarenhet lär känna den utsökt pikanta sanningen i Odysseus' läge, då han uppträder för Nausikaa och hennes lekkamrater naken och betäckt med sjögräs. Vill Ni veta hur det går till? Se här ett exempel. Om Ni en gång skild från Er hembygd och allt som är Er kärt, svävar omkring i främmande land och Ni har sett mycket och erfarit mycket, har sorg och bekymmer, kanske till och med är fattig och övergiven, så kommer Ni om natten ofelbart att drömma om att Ni åter närmar Er hembygden. Ni ser den glänsa och lysa i de vackraste färger. Hulda, fina och kära gestalter träda Er till mötes. Då upptäcker Ni plötsligt, att Ni går omkring trasig, naken och höljd av damm. En namnlös blygsel och ångest fattar Er. Ni söker hölja Er, gömma Er och vaknar badande i svett. Detta är, så länge det finns människor, den bekymmerfulla och kringdrivna mannens dröm, och så har Homer hämtat denna situation ur mänsklighetens djupaste och eviga väsen.

Människornas djupaste och eviga väsen, på vars väckande hos sina åhörare diktaren i regel bygger sin effekt, det är de själslivets

rörelser, som ha sin rot i den senare prehistorisk blivna barndomen. Bakom den hemlösas invändningsfria och till medvetande stigande önskningar frambryta i drömmen de undertryckta barndomsönskningarna, som blivit otillåtna. Därför slår den dröm, som sagan om Nausikaa ger gestalt, regelbundet om i en ångestdröm.

Min egen, nyss ovan omnämnda dröm om springandet upp i trappan, som snart därefter övergår till att fötterna fastna vid trappstegen, är likaledes en exhibitionsdröm, då den visar de väsentliga kännetecknen på en sådan. Den måste alltså låta återföra sig till barndomsupplevelser, och kunskapen därom måste ge en upplysning om i vad mån tjänsteandens uppträdande mot mig, hennes förebråelse, att jag smutsat ned trappan, har en bakomliggande grund, som ger henne hennes ställning i drömmen. Jag kan nu verkligen ge de önskade upplysningarna. Vid en psykoanalys lär man att omtyda grannskap i tid till ett sakligt sammanhang. Två tankar som skenbart sammanhangslösa, omedelbart följa på varandra, höra till en enhet, som man har att tolka, liksom ett a och ett b, som jag skriver bredvid varandra, böra uttalas som en stavelse ab. På liknande sätt är det med drömmarnas inbördes förbindelse. Den omnämnda drömmen om trappan är gripen ur en drömräcka, vars andra delar äro mig genom tydning bekanta. Den inom dessa inneslutna drömmen måste höra till samma sammanhang. Nu ligger till grund för de andra omgivande drömmarna minnet av en barnsköterska, som vårdat mig från någon av de första månaderna till åldern av två och ett halvt år och som jag också bevarar ett dunkelt minne av. Efter upplysningar, som jag nyligen fått av min mor, var hon gammal och ful, men mycket klok och duktig. Enligt de slutledningar, som jag vågar dra ur mina drömmar, har hon inte alltid bestått mig den kärleksfullaste behandling och låtit mig höra hårda ord, om jag inte visade mig tillräckligt förstående mot hennes uppfostran till renlighet. Då alltså nu husjungfrun söker fortsätta detta uppfostringsarbete, förvärvar hon anspråket att i drömmen behandlas av mig som inkarnation av den prehistoriska gamla.

Det är väl att anta att barnet, trots den dåliga behandlingen, skänkt denna uppfostrarinna sin kärlek.[1]

2.

Drömmarna om kära personers död. Syskonrivalitet. Oidipussagan. Hamlet.

En annan rad typiska drömmar äro de som röra sig om att en kär anhörig, föräldrar eller syskon, barn o. s. v. dött. Man måste genast skilja på två klasser av dessa drömmar. Antingen händer det nämligen, att man i drömmen är oberörd av all sorg, så att man efter uppvaknandet förvånas över sin känslolöshet. Eller också känner man djup smärta över dödsfallet och fäller även under sömnen heta tårar.

Drömmarna av den första gruppen kunna vi lämna åsido. De ha intet anspråk att gälla som typiska. Analyserar man dem, finner man, att de betyda något annat än de innehålla, att de alltså äro bestämda att dölja en annan önskan. Så den ovan (s. 58) analyserade drömmen av den unga damen, som ser framför sig sin systers enda son i likkistan. Det betyder inte, att hon önskar sin lilla systersons död utan döljer blott, såsom vi erfarit, en önskan att återse en länge saknad kär person, densamma, som hon en gång förr, efter att likaledes ej på länge ha råkat honom, återsett vid en annan systersons likbädd. Denna önskan, som är drömmens egentliga innehåll, ger ingen anledning till sorg, och därför kännes också i drömmen ingen sorg. Man märker här, att känslan i drömmen icke hör till det manifesta dröminnehållet utan till det latenta, och att drömmens affektinnehåll gått fri från vanställning, som däremot drabbat föreställningsinnehållet.

På annat sätt förhålla sig de drömmar, vari en kär anhörigs

[1] En övertydning av denna dröm: spotta på trappan skulle, då spottandet tillhör de förnuftiga väsendena, vid fri översättning föra till »esprit d'escalier». Snille i trappan betyder så mycket som brist på slagfärdighet. En sådan brist har jag verkligen att förebrå mig. Men har månne barnsköterskan låtit det brista i »slagfärdighet»?

död föreställes och man därvid erfar en smärtsam affekt. Dessa drömmar betyda, vad deras innehåll utsäger: att man önskar, att den ifrågavarande personen skall dö. Då jag kan vänta, att känslorna hos alla läsare och alla, som drömt något liknande, skola resa sig mot en dylik utläggning, måste jag lägga bevisföringen på bredaste bas.

Vi ha redan analyserat en dröm, av vilken vi kunde se, att de önskningar, som framställa sig som uppfyllda i drömmarna, inte alltid äro aktuella önskningar. Det kan också vara förflutna, bortfallna, överlagrade och bortträngda önskningar, som vi endast på grund av deras återuppdykande i drömmen måste tillerkänna något slags fortvarande existens. De äro ej döda som de avlidna enligt vårt begrepp utan som odysséens skuggor, som vakna till ett visst liv, när de druckit blod. I drömmen om det döda barnet i skrinet (s. 59) var det frågan om en önskan, som var aktuell för femton år sen och otvunget erkänd i sin dåtida tillvaro. Det är kanske för drömmens teori inte likgiltigt, om jag tillfogar, att det ligger ett minne från den tidigaste barndomen till grund även för denna önskan. Den drömmande har som litet barn — när, kan ej säkert fastställas — hört, att hennes mor under den tid, då hon bar på denna dotter, fallit i en djup förstämning och häftigt önskat det ofödda barnets död. Själv vuxen och kommen i grossess, följde hon blott moderns exempel.

Om någon under känslor av smärta drömmer, att hans far eller hans mor, bror eller syster ha dött, så skulle jag aldrig i denna dröm se ett bevis för att han *nu* önskar deras död. Men jag fruktar, att denna inskränkning skall föga bidraga till att lugna de protesterande. De lära lika energiskt bestrida att de någonsin haft sådana tankar som de äro säkra om, att nuförtiden inte hysa dem. Jag måste därför återställa ett stycke av barndomens förgångna själsliv efter de vittnesbörd, som ännu den vuxna åldern uppvisar.[1]

[1] Jfr härtill: Analys av en femårig gosses fobi i Jahr. für psychoanalyt. und psychopathol. Forschungen, bd. I, 1909 och Om infantila sexualteorier i Freuds Samml. kleiner Schriften zur Neurosenlehre, del II.

Må vi först fatta i ögonen barnets förhållande till sina syskon. Jag vet inte, varför vi förutsätta, att det nödvändigt skall vara ett kärleksfullt, då envars erfarenhet vimlar av exempel på fiendskap mellan syskon i vuxen ålder och vi så ofta kunna fastställa, att denna fiendskap härrör från barndomen eller alltid bestått. Men också många vuxna, som i dag äro ömt tillgivna sina syskon och stå på deras bästa, ha under sin barndom levat i nästan oavbruten fiendskap med dem. Det äldre barnet har misshandlat det yngre, berövat det sina leksaker, nedsvärtat det. Det yngre har gått och burit på ett vanmäktigt raseri mot det äldre, avundats och fruktat det, eller dess första rörelser av frihetsbegär och rättsmedvetande ha vänt sig mot förtryckaren. Föräldrarna säga, att barnen komma inte överens, och de kunna inte säga varför. Det är inte svårt att se, att också det välartade barnets karaktär är en annan än den vi önska finna hos en vuxen. Barnet är absolut egoistiskt, det känner sina behov intensivt och strävar hänsynslöst att tillfredsställa dem, särskilt gentemot sina medtävlare, andra barn, och först och främst mot sina syskon. Vi kalla därför inte barnet »dåligt», vi säga, det varit »styggt» eller »fult». Det är oansvarigt för vårt omdöme liksom inför strafflagen. Och det med rätta, ty vi kunna vänta, att ännu inom den period av livet, som vi räkna till barndomen, skola altruistiska rörelser och moral vakna hos den lilla egoisten, att, för att tala med *Meynert,* ett sekundärt jag skall överlagra och hämma det primära.

Väl uppstår moraliteten inte samtidigt över hela linjen, ävenså är den morallösa barndomsperioden olika lång hos olika individer. Psykoanalytiska undersökningar ha visat mig, att ett mycket tidigt insättande av den moraliska reaktionsbildningen — före det tredje året — så att barnet alltför hastigt blir »snällt», måste räknas till de moment, som disponera för en senare neuros. Där återigen utvecklingen av denna moralitet uteblir, tala vi gärna om »degeneration»; det är uppenbart fråga om en utvecklingshämning. Där den primära karaktären redan är överlagrad av den senare utvecklingen, kan den åtminstone partiellt åter blottas vid insjuknande i hysteri.

Den så kallade hysteriska karaktärens överensstämmelse med ett styggt barns är rentav påfallande. Tvångsneurosen däremot motsvarar uppenbarelsen av ett extra lager av moralitet, pålagt till yttermera säkerhet den primära karaktären, som alltjämt rör sig därunder.

Många personer sålunda, som i dag älska sina syskon och skulle känna det som en svår förlust, om de doge, bära från en tidigare period i sitt omedvetna känsloliv onda önskningar mot dem, som kunna förverkliga sig i drömmar. Det är härvid av särskilt intresse att iaktta små barn på tre år eller något däröver i deras förhållande till yngre syskon. Barnet var hittills det enda, men får nu veta, att storken kommit med ett nytt barn. Barnet mönstrar nykomlingen och yttrar sedan i avgjord ton: »Storken skall åter ta det med sig.»[1] Jag menar på fullt allvar, att barnet vet att uppskatta, vilket intrång det har att vänta av nykomlingen. En mig närstående dam, som nuförtiden kommer mycket väl överens med sin fyra år yngre syster, besvarade underrättelsen om hennes ankomst med förbehållet: »Men min röda kappa skall jag ändå inte ge henne.» Skulle barnet först senare komma till denna insikt, så skall dess fientliga stämning vakna vid denna tidpunkt. Jag känner ett fall, då en icke treårig flicka sökte strypa dibarnet i vaggan, av vars vidare närvaro hon inte väntade sig något gott. Barn i denna ålder förmå känna svartsjuka i all styrka och tydlighet. Men det lilla syskonet kan verkligen snart därpå vara försvunnet och barnet har återigen samlat all ömhet i huset på sig; så kommer ett nytt, medfört av storken: är det då inte naturligt, att den lilla skall komma till den önskan, att den nya medtävlaren måtte få samma öde som den förra, för att han åter skall få det så bra som allra först och under mellantiden. Naturligtvis är detta barnets uppträdande

[1] Den tre- och ett halvtårige Hans, vars fobi är föremål för analys i den ovan (s. 143) nämnda publikationen, ropar under feber kort efter en systers födelse: »Men jag vill inte ha någon syster.» I sin neuros, ett och ett halvt år senare, tillstår han otvunget önskan, att modern vid badet skulle låta den lilla falla i karet. Likväl är Hans ett ömt och godartat barn, som snart tycker om också denna syster och med stort nöje protegerar henne.

mot de senare födda i normala fall en enkel funktion av åldersskillnaden. Har denna nått en viss storlek, så komma hos den äldre flickan redan de moderliga instinkterna mot den hjälplösa nyfödda att röra sig.[1] Känslor av fiendskap mot syskonen måste i barndomen förekomma i ännu mycket större utsträckning än de iakttagas av de vuxnas förslöade blick.[2]

På mina egna barn, som kommo i rask följd, försummade jag tillfället till sådana iakttagelser. Jag tar nu igen dem med studier på min lilla systerson, vars envälde efter femton månader stördes genom uppträdandet av en medtävlerska. Jag hör visserligen, att den unge mannen uppför sig mycket ridderligt mot systern, kysser hennes hand och smeker henne, men jag övertygar mig om att han redan före fyllda två år använder sina språkliga talanger till att öva kritik på nykomlingen, som dock förefaller honom vara överflödig. Så ofta talet faller på henne, blandar han sig i samtalet och ropar misslynt: »Fö liten, fö liten.» Under de sista månaderna, sedan barnet genom en storartad utveckling undandragit sig ringaktning av denna anledning, har han vetat att på annat sätt begrunda sin mening, att hon inte förtjänar så mycket uppmärksamhet. Han erinrar vid alla lämpliga tillfällen om att: »Hon har inga tänder.»[3] Om en annan systers äldsta flicka

[1] Sådan i barndomen upplevda dödsfall må snart vara glömda i familjen, den psykoanalytiska forskningen visar dock, att de kunna vara mycket viktiga för en senare neuros.

[2] Observationer av barns ursprungligt fientliga förhållande mot syskon och endera av föräldrarna, ha senare gjorts i stort antal och upptecknats i den psykoanalytiska litteraturen. Synnerligen äkta och naivt har diktaren *Carl Spitteler* skildrat denna typiska barnsliga inställning från sin egen tidigaste barndom: »För övrigt fanns där ännu en Adolf. En liten varelse, om vilken man påstod, att han var min bror, fast jag inte kunde begripa, vad han skulle tjäna till. Ännu mindre förstod jag, varför man gjorde lika mycket väsen av honom som av mig själv. Jag själv var nog för mitt behov, vad behövde jag en bror för? Och han var inte bara onyttig, utan ibland också till hinder. Om jag besvärade mormor, ville han också tränga sig fram. Om jag fick fara i barnvagnen, så satt han mittemot mig och tog bort halva platsen, så att vi måste stöta med fötterna mot varandra.»

[3] I samma ord ikläder den tre- och ett halvtåriga Hans sin förintande kritik av sin syster (a. a.). Han antar, att hon inte kan tala på grund av sin brist på tänder.

ha vi alla bevarat minnet av att det då sexåriga barnet under en halvtimmes tid avtvingade alla tanter bekräftelse på frågan: »Inte sant, det kan Lucie ännu inte begripa?» Lucie var den två och ett halvt år yngre medtävlerskan.

Den om ökad fientlighet vittnande drömmen om syskons död har jag inte saknat hos någon av mina kvinnliga patienter. Jag har blott funnit ett undantag, som lätt lät sig omtyda till en bekräftelse av regeln. Då jag en gång under en mottagning förklarade för en dam detta sakförhållande, som föreföll mig näraliggande för hennes symtom, svarade hon mig till min förvåning, att hon aldrig haft sådana drömmar. Men hon kom att tänka på en annan dröm, som skenbart ingenting hade att skaffa med den ifrågavarande, en dröm, som hon haft fyra år gammal, då hon ännu var den yngsta, och sedan upprepade gånger. »En mängd barn, alla hennes bröder, systrar, manliga och kvinnliga kusiner, tumlade omkring på en äng. Plötsligt fingo de vingar, flögo upp och voro försvunna.» Om drömmens betydelse hade hon icke en aning. Men det faller oss inte svårt att däri igenkänna en dröm om alla syskonens död i dess ursprungliga, av censuren föga påverkade form. Jag tilltror mig att förklara den genom följande analys. Då en av barnskaran dött — barn till två farbröder uppfostrades i detta fall tillsammans med de övriga syskonen — torde vår ännu icke fyraåriga drömmerska ha frågat en vis vuxen person: »Vad blir av barnen, när de äro döda?» Svaret bör ha lytt: »Då få de vingar och bli små änglar.» I drömmen efter denna upplysning ha nu alla syskonen fått vingar liksom änglarna, och — vad som är huvudsaken — de flyga bort. Vår lilla änglamakerska blir ensam, det vill säga, den enda efter en sådan skara! Att barnen tumla på en äng, från vilken de flyga bort, hänvisar tämligen genomskinligt på fjärilen, liksom om samma tankeförbindelse, som föranledde de gamla att utrusta psyke med fjärilsvingar, hade lett barnets fantasi.

Kanske inkastar nu någon, att barns fientliga impulser mot syskon må man väl medge, men hur kunde barnasinnet komma

till den höjd av dålighet att det genast önskade medtävlaren eller den starkare lekkamraten döden, som om alla övergrepp bara kunde sonas med dödsstraff? Den som så talar, betänker inte, att barnets föreställning om att »vara död» har ordet och eljest endast *föga* gemensamt med vår. Barnet vet ingenting om förmultnadens vidrigheter, om den kalla gravens köld, om det ändlösa intets fasa, som den vuxna har så svårt att fördraga i sin föreställningsvärld, såsom alla myter om det hinsides visa. Fruktan för döden är barnet främmande. Därför leker det med det hemska ordet och hotar ett annat barn: »Om du gör så en gång till, skall du dö, liksom Frans har dött», varvid det går en rysning genom den arma modern, som kanske inte kan glömma, att den större hälften av de jordfödda människorna icke bringa sitt liv över barndomens år. Ännu vid åtta års ålder kan barnet efter en promenad genom det naturhistoriska museet säga till sin mor: »Mamma, dig tycker jag så mycket om; när du dör en gång, så låter jag stoppa upp dig och ställer upp dig här i rummet, så att jag kan se dig alltid, alltid.» Så föga liknar den barnsliga föreställningen om döden vår egen.[1]

Att vara död betyder för barnet, som ju för övrigt skonas från att se lidandets scener före döden, så mycket som att »vara borta» och inte mer störa de överlevande. Det urskiljer inte, på vilket sätt denna frånvaro kommer till stånd, om genom bortresa, umgängets upphörande eller genom döden.[2]

[1] Av en mycket begåvad tioårig pojke hörde jag till min förvåning följande yttrande efter hans fars plötsliga död: »Att pappa är död, förstår jag, men att han inte kommer hem till kvällsmaten, kan jag inte begripa.» — Vidare material till detta ämne finner man under den av fru d:r *v. Hug-Hellmuth* redigerade rubriken »Kinderseele» i Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften, bd. 1—5, 1912—1918.

[2] En psykoanalytiskt skolad far har iakttagit det ögonblick, då hans andligt mycket utvecklade fyraåriga dotter första gången gjorde skillnad mellan att »vara död» och »vara borta». Barnet gjorde svårigheter vid måltiden och och kände sig ovänligt iakttaget av en av uppasserskorna i pensionen. »Josefin borde dö», yttrar hon därför till fadern. »Varför just dö?» frågar fadern mildrande. »Är det inte nog, om hon går sin väg?» »Nej», svarar barnet, »då kommer hon igen.» — För barnets oinskränkta egenkärlek (narcismus) är varje störande ingrepp ett majestätsbrott, och liksom Drakons lagstiftning sätter det för varje sådan förbrytelse det enda absoluta straffet, som inte kan uppdelas eller mildras.

Om i ett barns prehistoriska år barnsköterskan bortskickats och en tid därefter dess mor har dött, så ligga båda händelserna i dess minne, som man upptäcker i analysen, lagrade över varandra, som om de haft samma betydelse. Att barnet inte särskilt starkt saknar de frånvarande, har mången mor till sin smärta fått erfara, då hon kommer hem efter några veckors sommarresa och på sitt första spörsmål måste höra: »Barnen ha inte en enda gång frågat efter mamma.» Men om hon verkligen rest bort till det oupptäckta land, »från vilket vandrarn icke återvänder», så synes barnen först ha glömt henne och först *senare* begynna de erinra sig den döda.

Om barnet alltså har anledningar önska ett annat barns frånvaro, saknar det varje hämning, som skulle avhålla det att förvandla denna önskan till önskan om dess död. Den psykiska reaktionen på önskedrömmen om närståendes död bevisar emellertid, att trots all skillnad i innehåll denna önskan hos barnet dock på något sätt är densamma som den likalydande önskan hos den vuxna.

Om nu barnets önskan om syskonens död förklaras genom barnets egoism, hur vill man då förklara, att det också kan önska döden på föräldrarna, som stilla dess behov och äro kärlekens frikostiga givare och vilkas uppehållande det just av egoistiska motiv borde önska?

Till lösningen av denna svårighet leder oss erfarenheten, att drömmarna om föräldrars död övervägande röra den av föräldrarna, som är av den drömmandes kön, att alltså mannen för det mesta drömmer om faderns, kvinnan om moderns död. Jag kan inte påstå, att detta förhållande råder regelbundet. Men det angivna förhållandets övervägande är dock så tydligt, att det fordrar en förklaring genom ett motiv av allmän betydelse. Det förhåller sig — grovt uttryckt — så, som om en sexuell förkärlek tidigt skulle göra sig gällande eller som om gossen i fadern, flickan i modern skulle se den medtävlare, av vars avlägsnande den ena och den andra blott kunde skörda fördel.

Innan man förkastar denna föreställning som ohygglig, må man också här fatta i ögat de verkliga förbindelserna mellan föräldrar och barn. Man har att särskilja, vad pietetens kulturfordran begär av detta förhållande och vad den dagliga erfarenheten visar som faktiskt. I förbindelsen mellan föräldrar och barn ligger mer än en anledning till fiendskap gömd. Förutsättningarna för uppkomsten av önskningar, som inte bestå för censuren, äro i rikaste mått för handen. Dröjom närmast vid förhållandet mellan far och son. Jag menar, att den helighet vi tillerkänt dekalogens föreskrifter, har förslöat vår blick för verkligheten. Vi drista oss kanhända knappt att märka, att större delen av mänskligheten sätter sig över lydnaden för det fjärde budet. I samhällets djupaste som i dess högsta lager brukar pieteten mot föräldrarna träda tillbaka för andra intressen. De dunkla underrättelser, som i myt och saga nått oss från det mänskliga samhällets urtid, ge oss en nedslående föreställning om faderns maktfullkomlighet och den hänsynslöshet, med vilken den brukades. Kronos uppslukar sina barn ungefär som galten suggans avföda, och Zeus å sin sida avmannar fadern[1] och sätter sig på hans härskartron. Ju oinskränktare fadern härskade i den gamla familjen, dess mer måste sonen som den kallade efterföljaren ha ryckt in i fiendens ställning, dess större måste hans otålighet ha blivit att genom faderns död själv komma till makten. Ännu i vår borgerliga familj brukar fadern genom att vägra sonen självbestämmande och de därtill nödiga medlen bidra till utveckling av den naturliga grodd av fiendskap, som ligger i förhållandet. Läkaren kommer ofta i tillfälle att märka, att smärtan över faderns förlust icke kan undertrycka tillfredsställelsen över den äntligt vunna friheten. Resten av den i vårt nutida samhälle starkt antikverade potestas patris familiæ brukar varje far krampaktigt fasthålla, och var författare, som rycker

[1] Åtminstone i några myter. Enligt andra är det endast Kronos, som förgriper sig på sin far Uranos. — Om detta motivs mytologiska betydelse jfr *Otto Rank:* Der Mythus von der Geburt des Helden i femte häftet av Schriften zur angew. Seelenkunde, 1909 och Das Incestmotiv in Mythus und Sage, 1912, kap. IX.

den urgamla kampen mellan far och son i sin diktnings förgrund, är säker om verkan.

Anledningen till konflikter mellan dotter och mor uppkomma, när dottern växer upp och finner i modern sin vakterska, medan hon begär sexuell frihet, och modern å sin sida av dotterns uppblommande erinras om att hennes tid är kommen att avstå från sexuella anspråk.

Alla dessa förhållanden ligga öppna för vars och ens ögon. Men de hjälpa oss inte vid avsikten att förklara de drömmar om föräldrarnas död, som förekomma hos personer, för vilka pieteten mot föräldrarna för länge sedan blivit en oantastlig känsla. Vi äro emellertid genom det föregående förberedda på att önskan om föräldrarnas död skall härleda sig från den tidigaste barndomen.

Med en säkerhet, som utesluter varje tvivel, bekräftas denna förmodan av de analyser man företagit på psykoneurotiker. Man lär härvid, att barnets sexuella önskningar — såvitt de i detta groende tillstånd förtjäna detta namn — vakna mycket tidigt och att flickans första böjelse gäller fadern och gossens första infantila begär äro riktade mot modern. Fadern blir härmed för gossen, modern för flickan, den störande medtävlaren, och hur litet det behövs för barnet att föra en sådan känsla fram till dödsönskan, ha vi redan visat i fråga om syskons inbördes förhållanden. Det sexuella urvalet gör sig i regel gällande redan hos föräldrarna: en naturlig böjelse sörjer för att fadern skämmer bort de små döttrarna, modern sönerna, medan däremot båda, där könets trollmakt icke grumlar deras omdöme, med stränghet arbeta för de smås uppfostran. Barnet märker mycket väl denna förkärlek och sätter sig upp mot den part av föräldrarna, som bjuder det motstånd. De vuxnas kärlek betyder för det icke blott tillfredsställelsen av ett naturligt behov, utan det vill också ha den bekräftad därmed att man också i alla övriga stycken tillmötesgår dess önskningar. Det följer sin egen sexuella drift och besvarar samtidigt den från föräldrarna utgående impulsen, när det träffar sitt val mellan föräldrarna i samma riktning som dessa.

Man brukar förbise de flesta av dessa tecken på infantila böjelser hos barnen; några kan man iaktta även efter de första barnaåren. En åttaårig flicka i min bekantskapskrets begagnar tillfället, när modern kallas från bordet, att utropa sig som hennes efterträderska. »Nu vill jag vara mamma; Karl, vill du ha mera grönsaker. Var så god, förse dig bara» o. s. v. En särskilt begåvad och livlig flicka, ännu inte fyra år gammal, hos vilken detta drag i barnets själsliv framträder särskilt genomskinligt, yttrar direkt: »Nu kan då mamma en gång gå sin väg, då måste pappa gifta sig med mig, och jag ska vara hans fru.» Som barnalivet är, utesluter denna önskan ingalunda, att detta barn också ömt älskar sin mor. Om den lilla gossen, när fadern är bortrest, får sova bredvid sin mor och efter hans återkomst åter skickas in i barnkammaren till en person, som mycket mindre behagar honom, så lär lätt den önskan uppkomma hos honom, att fadern alltid måtte vara frånvarande, för att han skall få behålla sin plats hos sin kära, vackra mamma, och ett medel till uppfyllande av denna önskan vore tydligen faderns död, ty det har hans erfarenhet lärt honom, att »döda» människor som t. ex. farfar alltid äro frånvarande, aldrig återkomma.

Om sådana iakttagelser på små barn tvångslöst foga sig efter den föreslagna tydningen, så ge de visserligen inte den fulla övertygelse, som psykoanalyserna av vuxna neurotiker påtvinga läkaren. Några här följande drömmar av sådana patienter förser jag med inledningar, som göra deras tydning som önskedrömmar oundviklig. Jag finner en dag en dam bedrövad och förgråten. Hon säger: »Jag vill inte mer se mina anhöriga, de måste rysa för mig.» Därpå berättar hon nästan utan övergång, att hon tänker på en dröm, vars betydelse hon naturligtvis inte förstår. Hon har drömt den från det hon var fyra år gammal. Den lyder på följande sätt: Ett lodjur eller en räv går och spatserar på taket, sedan faller någon ner eller hon faller ner, sedan bär man modern död ur huset. Därvid gråter hon bittert. Jag har knappt meddelat henne, att denna dröm

måste betyda en önskan från hennes barndom att se modern död och att hon för denna dröms skull föreställer sig, att familjen måste rysa för henne, förrän hon redan ger en del material till drömmens förklaring. »Loöga» är ett skällsord, som en gång en gatunge kastade mot henne som helt litet barn. Då hon var tre år gammal, hade en tegelsten fallit ner från taket på moderns huvud, så att hon häftigt blött.

Jag hade en gång tillfälle att ingående studera en ung flicka, som genomgick allehanda psykiska tillstånd. Under en period av förvirring med raserianfall, vilken inledde hennes sjukdom, visade hon en särskild motvilja mot sin mor, slog och skymfade henne, så snart hon närmade sig sängen, medan hon samtidigt förblev öm och foglig mot en åtskilliga år äldre syster. Sedan följde ett klart men något apatiskt tillstånd med mycket störd sömn. Under denna fas började jag behandlingen och analyserade hennes drömmar. Ett otal av dem handlade mer eller mindre förklätt om moderns död. Än var hon närvarande vid en gammal frus begravning, än såg hon sig själv och sin syster sitta till bords i sorgdräkt; det fanns intet tvivel om dessa drömmars mening. Vid fortskridande förbättring inträdde hysteriska fobier; den mest plågsamma bland dem hade till föreställning, att det hänt modern något. Var hon än befann sig, måste hon då skynda hem för att övertyga sig om, att modern ännu levde. Fallet var mycket lärorikt; det visade liksom i översättning till flera språk den psykiska apparatens olika reaktionssätt gentemot samma upprörande föreställning. I det förvirrade tillståndet, som jag uppfattade som det eljest undertryckta första psykiska systemets *överrumpling* av det andra, blev den omedvetna fientliga stämningen mot modern motoriskt mäktig. När sedan ett första lugnare tillstånd inträtt, upproret var undertryckt och censurens herravälde återställt, så blev för denna fiendskap endast drömmens värld fri att önska moderns död. När det normala jaget ytterligare befäst sin makt, så skapade det som hysterisk motreaktion och försvarsanstalt mot det primitiva systemets önskan den överdrivna omsorgen om modern. Det är härmed inte längre obegripligt,

varför hysteriska flickor så ofta med överdriven ömhet omfatta sina mödrar.

En annan gång hade jag tillfälle att göra djupa inblickar i en ung mans omedvetna själsliv. Han hade genom tvångsneuros blivit nästan livsoduglig och kunde inte gå på gatan, emedan han kvaldes av fruktan att bringa alla människor han mötte om livet. Han tillbragte sina dagar med att hålla i ordning bevisen för sitt alibi, ifall anklagelse skulle resas mot honom för ett i staden begånget mord. Överflödigt att anmärka, att han var en lika moralisk som fint bildad människa. Den — för övrigt till läkning förande — analysen upptäckte som grund till denna pinsamma tvångsföreställning mordimpulser mot hans något för stränge fader, impulser, som, då han var sju år gammal, till hans förvåning hade yttrat sig medvetet men naturligtvis härstammade från mycket tidigare barnaår. Efter faderns smärtsamma sjukdom och död uppträdde hos honom i hans trettioförsta år en tvångsförebråelse, som yttrade sig i formen av nämnda fobi gentemot främmande personer. Den som var i stånd att vilja stöta sin egen far ned i avgrunden från en bergsbrant, honom kunde man visserligen tilltro att inte heller skona avlägset ståendes liv: han gjorde tydligen rätt i att stänga sig inne på sina rum.

Enligt mina redan talrika erfarenheter spela föräldrarna huvudrollen i alla senare psykoneurotikers barndomsliv, och förälskelse i den ena, hat gentemot den andra av föräldrarna höra till det fasta beståndet av det vid denna tid bildade och för den senare neurosens symtomatik betydelsefulla själsmaterialet. Men jag tror inte, att psykoneurotikerna härvid skarpt skilja sig från andra normala människobarn, som om de skulle förmå skapa något absolut nytt och för dem egendomligt. Det är långt sannolikare och bekräftas av tillfälliga iakttagelser på normala barn, att de nervösa med dessa förälskade och fientliga själsrörelser mot sina föräldrar endast genom förstoring göra bekant för oss, vad som försiggår mindre tydligt och mindre intensivt i de flesta barns själsliv. De gamla ha som

bidrag till denna kunskap överlämnat oss ett sagomaterial, vars genomträngande och allmängiltiga verkan på oss blott blir begriplig genom en liknande allmängiltighet hos nämnda drag i barnasjälen.

Jag syftar på sagan om kung *Oidipus* och *Sofokles'* likanämnda drama. Oidipus, son av Laios, konung i Tebe, och Jokaste, utsättes som dibarn i ödemarken, emedan ett orakel förkunnat för hans far, att den ännu ofödde skulle bli hans mördare. Han räddas och uppväxer som konungason vid ett främmande hov, till dess han, osäker om sin härkomst, själv rådfrågar oraklet och av detta får rådet att undvika sin hembygd, emedan han måste bli sin fars mördare och sin mors gemål. På väg bort från sin förmenta hemort råkar han kung Laios och dödar honom i en hastigt uppflammad strid. Sedan kommer han framför Tebe, där han löser den vägen spärrande sfinxens gåtor och till tack därför väljes till konung av tebanerna och begåvas med Jokastes hand. Han regerar lång tid i frid och värdighet och föder två söner och två döttrar med sin obekanta mor. Slutligen utbryter en pest, som föranleder tebanerna att ånyo vända sig till oraklet. Här begynner Sofokles' tragedi. Budbärarna bringa det beskedet, att pesten skulle upphöra, om Laios' mördare fördrevs från landet. Men var dväljes han?

Var skall man finna
den gamla skuldens dunkla, svårtydbara spår?

Styckets handling består nu i intet annat än i det del för del fortskridande och konstfullt fördröjda avslöjandet — jämförligt med psykoanalysens arbete — av att Oidipus själv är Laios' mördare men också den mördades och Jokastes son. Skakad av sina utan aning förövade gräsliga dåd, bländar sig Oidipus och lämnar hembygden. Orakelspråket har blivit uppfyllt.

Kung Oidipus är en så kallad ödestragedi. Dess verkan skall bero på motsatsen mellan gudarnas övermäktiga vilja och de av ofärd hotade människornas föregivna motstånd däremot.

Undergivenhet under gudarnas vilja, insikt om egen vanmakt skall den djupt gripna åskådaren lära av sorgespelet. Moderna diktare ha följdriktigt försökt att uppnå en liknande tragisk verkan, i det de inlade en likartad motsats i en självuppfunnen fabel. Men åskådarna ha orörda sett på, hur en förbannelse eller ett orakelspråk gick i fullbordan på skuldlösa människor trots allt deras motstånd. Senare ödestragedier ha förblivit utan verkan.

Om kung Oidipus förmår skaka den moderna människan icke mindre än Sofokles' grekiska samtid, så kan väl detta endast därav förklaras, att den grekiska tragediens verkan inte beror på motsatsen mellan öde och människovilja utan på ämnets egenart. Det måste finnas en stämma i vårt inre, som är beredd att erkänna ödets tvingande makt i Oidipus, medan vi förmå tillbakavisa skickelser sådana som den i Die Ahnfrau[1] eller i andra ödestragedier. Och ett sådant särskilt motiv finnes verkligen i kung Oidipus' historia. Hans öde griper oss, emedan det kunnat bli vårt, emedan oraklet före vår födelse har hängt över oss samma förbannelse som över honom. Det var kanhända oss alla beskärt, att rikta den första sexuella rörelsen mot modern, det första hatet och den första önskan om ett våldsverk mot fadern; våra drömmar övertyga oss därom. Kung Oidipus, som dräpt sin far och äktat sin mor, är blott vår barndomsönskans uppfyllelse. Men lyckligare än han, ha vi sedan, såvitt vi icke blivit psykoneurotiker, lyckats lösa våra sexuella rörelser från våra mödrar och glömma vår svartsjuka mot våra fäder. För den person, som fallit offer för denna urtida barndomsönskan, rysa vi tillbaka med hela makten hos den bortträngande kraft, som förvisat dessa önskningar. Medan diktaren i sin analys bringar i dagen Oidipus' skuld, nödgar han oss till insikt om vårt eget inre, vari dessa impulser, om också undertryckta, alltjämt finnas. Den motsättning, som körens sista ord inprägla i oss:

[1] Ett ungdomsdrama från 1816 av Franz Grillparzer; det uppfördes med framgång vid sin framkomst och senare i Wien och annorstädes i Tyskland. *Övers. anm.*

... skåden, det är Oidipus,
som har löst de höga gåtor och den första var i makt,
han, vars lycka alla mänskor funno hög och avundsvärd,
skåden i vad ofärds hemska vågor han sjönk ner,

den träffar som en maning oss själva och vår stolthet, vi som efter barndomsåren blivit så visa och mäktiga i vår egen uppskattning. Som Oidipus leva vi i ovetenhet om de moralen förolämpande önskningar, som naturen påtvungit oss, och efter deras avslöjande skulle vi väl alla vilja vända bort blicken från vår barndoms scener.[1]

Att sagan om Oidipus härstammar från ett urgammalt drömmaterial, som har till innehåll denna pinsamma störning av förhållandet till föräldrarna genom sexualitetens första rörelser, därom finnes i Sofokles' egen text en hänvisning, som icke kan missförstås. Jokaste tröstar den ännu icke upplyste, men genom minnet av orakelorden oroade Oidipus genom omnämnandet av en dröm, som ju många människor drömma utan att den efter hennes mening betyder något.

Ty många mänskor sågo sig i drömmen ren
som moderns älskade. Dock den som sådant allt
för intigt aktar, han bär livets börda lätt.

Drömmen om sexuellt umgänge med modern beskäres i dag liksom då många människor, som upprörda och förvånade berätta den. Den är, som man kan förstå, tragediens nyckel och utfyllnaden till drömmen om faderns död. Oidipussagan är fantasiens reaktion på dessa båda typiska drömmar, och liksom dessa drömmar upplevas av den vuxne med känslor av motstånd, så måste sagan också uppta skräck och självbestraffning

[1] Intet av de psykoanalytiska resultaten har hos kritiken väckt en så förbittrad motsägelse och framkallat ett så inbitet motstånd och så löjliga förvrängningar som denna hänvisning till barndomens i det omedvetna bevarade incestuösa böjelser. Senast har ett försök sett dagen att i trots mot all erfarenhet tyda incesten som blott »symbolisk». En fin övertydning av Oidipusmyten ger, med stöd av ett brevuttalande av *Schopenhauer*, *Ferenczi* i Imago, bd I, 1912. — Den här i detta arbete först berörda Oidipuskomplexen har genom vidare studier vunnit en oanat stor betydelse för insikten om religionens och sedlighetens utveckling i mänskligheten. Se mitt arbete Totem och tabu, 1913.

i sitt innehåll. Dess vidare gestaltning härrör däremot från en missförstående sekundär bearbetning, som söker ställa den i en teologiserande avsikts tjänst (jfr nakenhetsdrömmen, s. 136 ff.). Försöket att förena gudomlig allmakt med mänsklig ansvarighet måste naturligtvis misslyckas vid detta motiv som vid varje annat.

I samma märk som kung Oidipus har också en annan av de stora diktskapelserna, *Shakespeares Hamlet,* sin rot. Men den olika behandlingen av samma ämne uppenbarar hela skillnaden i de båda vitt från varandra liggande kulturperiodernas själsliv och bortträngningens framskridande under seklerna i mänsklighetens känsloliv. I Oidipus blir barnets på botten liggande önskefantasi liksom i drömmen dragen upp i ljuset och förverkligad. I Hamlet förblir den bortträngd och vi erfara — som vid en neuros — dess existens endast genom de från den utgående hämningarna. Det har egendomligt nog visat sig förenligt med det nyare dramats överväldigande verkan, att man kunde förbli i full oklarhet om hjältens karaktär. Stycket är byggt på Hamlets tvekan att fylla hämndens honom pålagda uppgift. Texten meddelar inte, vilka motiven till denna tvekan äro, och de mångfaldigaste tydningsförsök ha inte kunnat ange det. Enligt den alltjämt härskande, av *Goethe* grundade uppfattningen framställer Hamlet den typ av människa, vars friska handlingskraft förlamas av reflexionens överhandtagande utveckling (så går beslutsamhetens friska hy — i eftertankens kranka blekhet över). Andra mena, att diktaren försökt skildra en sjuklig, obeslutsam, neurasteniens område tillhörig karaktär. Men styckets fabel lär oss, att Hamlet ingalunda skall framstå för oss som en person, som överhuvud är oförmögen att handla. Vi se honom två gånger uppträda som handlande, den ena gången i hastigt uppfarande lidelse, då han nedstöter lyssnaren bakom tapeten, den andra gången målmedvetet, ja till och med bakslugt, då han med renässansmannens frihet från betänkligheter skickar de båda hovmännen i den honom själv tilltänkta döden.

Vad hämmar honom sålunda vid uppfyllandet av den uppgift, som faderns ande ställt för honom? Här ger sig åter svaret, att det är denna uppgifts säregna natur i dramat. Hamlet kan allt, blott icke taga hämnd på den man, som undanröjt hans far och intagit dennes plats hos hans mor, den man, som visar honom förverkligandet av hans egna bortträngda barndomsönskningar. Den avsky, som skulle driva honom till hämnd, ersättes därför hos honom av självförebråelser, av samvetsskrupler, som förehålla honom, att han i ordets egentliga mening själv inte är bättre än den syndare han skall bestraffa. Jag har därvid översatt till medvetandets språk, vad i Hamlets själ måste förbliva omedvetet. Om någon vill kalla Hamlet en hysteriker, kan jag blott erkänna denna uppfattning i sammanhang med min tydning. Med denna stämmer mycket väl den motvilja mot det sexuella, som Hamlet sedan visar vid samtal med Ofelia, samma motvilja, som under de närmaste åren allt starkare skulle bemäktiga sig diktarens själ, tills den nådde sin höjdpunkt i Timon från Aten. Det kan naturligtvis bara vara diktarens eget själsliv, som möter oss i Hamlet: jag hämtar från *Georg Brandes*' verk om Shakespeare notisen, att dramat diktades omedelbart efter Shakespeares fars död (1601), alltså i den första sorgen efter honom, under upplivande, våga vi anta, av barndomens känslor gentemot fadern. Bekant är även, att Shakespeares tidigt döde son bar namnet Hamnet, identiskt med Hamlet.

Liksom Hamlet behandlar sonens förhållande till föräldrarna, så grundar sig det i tiden närstående dramat *Macbeth* på barnlöshetens motiv. Liksom för övrigt varje neurotiskt symtom och liksom även drömmen medger en övertydning, ja, fordrar en sådan till sitt fulla begripande, så bör också varje äkta poetisk skapelse vara framgånget ur mer än ett motiv och en inspiration i diktarens själ och tillåta mer än en tydning. Jag har här blott försökt tydningen av det djupaste skiktet av själsrörelser i den skapande diktarens själ.[1]

[1] Ovanstående antydningar till analytiskt förstående av Hamlet har sedan *E. Jones* utfört och försvarat gentemot andra uppfattningar i Das Problem

Jag kan inte lämna de typiska drömmarna om kära anhörigas död utan att ännu med några ord belysa deras betydelse för drömmens teori överhuvud. Dessa drömmar visa oss det rätt ovanliga fallet, att den av den bortträngda önskan bildade drömtanken slipper undan varje censur och oförändrad går över i drömmen. Det måste vara särskilda förhållanden, som möjliggöra ett sådant öde. Jag finner två anledningar till dessa drömmars gynnade ställning. För det första finns det ingen önskan, som vi tro oss mer avlägsna från, vi mena, att önska det »kunde inte ens i drömmen falla oss in», och därför är drömcensuren icke rustad emot denna ohyggliga föreställning, ungefär som Solons lagstiftning inte förmådde uppställa något straff för fadermord. Men för det andra kommer här särskilt ofta en dagsrest i form av *bekymmer* om den kära personens liv den bortträngda och icke anade önskan till mötes. Detta bekymmer kan icke på annat sätt presentera sig i drömmen än genom att begagna sig av önskan om samma sak, önskan kan åter maskera sig med det på dagen uppväckta bekymrets drag. Om man menar, att allt detta går till mycket enklare, att man nämligen nattetid och i drömmen bara fortsätter dagens tankeväv, så lämnar man drömmarna om avhållna personers död utan allt samband med drömmens förklaring och fasthåller överflödigt en gåta, som mycket väl kan lösas.

Lärorikt är också att undersöka dessa drömmars samband med ångestdrömmarna. I drömmarna om kära personers död har den bortträngda önskan funnit en väg, på vilken han kan undandra sig censuren och drömmens av denna betingade vanställning. Den aldrig felande följdföreteelsen är då, att smärtsamma förnimmelser inmänga sig i drömmen. Likaså kommer ångestdrömmen till stånd endast när censuren helt eller delvis blivit övervunnen, och å andra sidan underlättar det detta censurens besegrande, om en ångest som aktuell sensation ur

des Hamlet und der Oidipuskomplex 1911 (i Schr. z. ang. Seelenkunde X). — Vidare bemödanden om Macbethanalysen i min uppsats Einige Charaktertypen aus der psychoanalytischen Arbeit, Imago IV, 1916, och hos *L. Jekels*, Shakespeares Imago V, 1918.

kroppslig källa redan är förhanden. Det blir på detta sätt påtagligt, i vilken avsikt censuren förvaltar sitt ämbete och utövar drömmens förvridning: det sker *för att hindra utvecklingen av ångest och andra slags pinsamma affekter.*

Jag har i det föregående talat om barnasjälens egoism: det ligger ett sammanhang mellan drömmen och den också däri, att drömmen bevarat denna karaktär. Drömmarna äro nämligen samtliga absolut egoistiska. I alla uppträder det kära jaget, om ock förklätt. De önskningar, som i dem uppfyllas, äro regelbundet detta jags önskningar: det är blott ett bedrägligt sken, om någonsin intresset för en annan synes ha framkallat en dröm. Jag vill ge en analys av några exempel som motsäga detta påstående.

I. En ännu icke fyraårig gosse berättar: Han har sett ett stort garnerat fat, varpå låg en stor stek, och den hade på en gång — utan att skäras — blivit uppäten. Den person, som åt den, har han inte sett.[1]

Vem kan den främmande person vara, om vars rikliga köttmåltid gossen drömmer? Upplevelserna dagen före drömmen måste upplysa oss därom. Gossen får sedan några dagar på läkarens föreskrift mjölkdiet. Kvällen samma dag hade han emellertid varit stygg och till straff hade kvällsmaten indragits. Han hade redan tidigare genomgått en sådan hungerkur och därvid uppfört sig mycket tappert. Han visste, att han inte skulle få någonting och dristade sig inte heller med ett ord antyda, att han var hungrig. Uppfostran börjar verka på honom, den yttrar sig redan i drömmen, som visar en början till van-

[1] Också det stora, överrika, omåttliga och överdrivna hos drömmarna kunde vara ett kvardröjande barnsligt drag. Barnet känner ingen hetare önskan än att bli stor, att få av allting lika mycket som de stora, det är svårt att tillfredsställa, känner intet nog, begär omåttligt att få mer av vad som behagat eller smakat det: Att *hålla måttan*, nöja sig, resignera äro kulturegenskaper, som det först genom uppfostran bibringas. Som bekant ha också neurotikerna böjelse för måttlöshet och omåttlighet.

ställning. Det råder intet tvivel, att han själv är den person, vars önskningar rikta sig mot en rik måltid och det en köttmåltid. Men då han vet, att en sådan är honom förbjuden, så vågar han inte, såsom eljest hungriga barn i drömmen (jfr min lilla Annas jordgubbsdröm, s. 38), sätta sig själv till måltiden. Personen förblir anonym.

II. Jag drömmer en gång att jag i en bokhandels skyltfönster ser en ny skrift i en viss samling i libhaberband (konstnärsmonografier, monografier till världshistorien, berömda konstplatser o. s. v.). Den nya serien kallar sig: Berömda talare (eller tal) och dess volym I bär namnet d:r Lecher.

Vid analysen blir det mig osannolikt, att d:r Lecher, uthållighetstalaren i riksdagens tyska obstruktionsparti, skulle under mina drömmar sysselsätta mig. Saken är den, att jag för några dagar sedan upptagit nya patienter till psykisk kur och att jag nu nödgats tala tio till elva timmar dagligen. Jag själv är alltså en sådan uthållighetstalare.

III. Jag drömmer en annan gång, att en mig bekant lärare vid universitetet säger: Min son, den närsynte. Sedan följer en dialog, bestående av korta tal och svar. Men det tillkommer ett tredje drömstycke, vari jag och mina söner förekomma, och för det latenta dröminnehållet äro professor M. och hans son blott stråmän, som täcka mig och min äldsta son. På grund av en annan egendomlighet skall jag senare vidare behandla denna dröm.

IV. Ett exempel på verkligt låga egoistiska känslor, som gömma sig bakom omsorg, ger följande dröm:

Min vän Otto ser dålig ut, är brun i ansiktet och har utskjutande ögon.

Otto är min husläkare, till vilken jag förblir i en hopplös tacksamhetsskuld, eftersom han sedan åratal övervakar mina barns hälsa, behandlar dem framgångsrikt, när de bli sjuka och

dessutom vid alla tillfällen, som kunna ge en förevändning, begåvar dem med presenter. Dagen före drömmen hade han varit på besök, och då anmärkte min fru, att han såg trött och klen ut. På natten kommer min dröm, och ger honom några av tecknen på den *Basedowska* sjukan. Den, som vid drömtydning gör sig fri från mina regler, skall förstå denna dröm så, att jag är ängslig för min väns hälsa och att denna ängslan uttrycker sig i drömmen. Det vore en motsägelse icke blott mot påståendet, att drömmen är en önskeuppfyllelse utan också mot det andra, att den blott är tillgänglig för egoistiska motiv. Men den som ger denna tydning må förklara för mig, varför jag hos Otto fruktar den Basedowska sjukan, till vars diagnos hans utseende inte ger den minsta anledning.

Min analys lämnar däremot följande material av en händelse, som tilldrog sig för sex år sedan. Vi foro, ett litet sällskap, vari också professor R. befann sig, i djupt mörker genom skogen i N., några timmars färd avlägset från platsen för vår sommarvistelse. Den inte helt nyktra kusken kastade oss med vagnen nedför en sluttning, och det var en stor lycka, att vi alla blevo oskadade. Men vi måste övernatta i närmaste värdshus, där underrättelsen om vårt missöde väckte stor sympati för oss. En herre, som bar omisskännliga tecken på *Morbus Basedowii* — för övrigt alldeles som i drömmen blott den bruna ansiktsfärgen och framspringande ögon, men ingen struma — ställde sig helt till vårt förfogande och frågade, vad han kunde göra för oss. Professor R. svarade på sitt bestämda sätt: »Ingenting annat än att Ni lånar mig en nattskjorta.» Därpå den ädle hjälparen: »Det gör mig ont, det kan jag inte», och försvann sin väg.

Vid fortsatt analys faller mig in, att Basedow inte blott är namnet på en läkare utan också på en berömd pedagog. (Nu i vaket tillstånd känner jag mig inte fullt säker på min kunskap härom.) Men vännen Otto är den person, som jag bett att, om något skulle hända mig, övervaka mina barns fysiska uppfostran, särskilt under pubertetsåren (därav nattskjortan). Då jag nu ser vännen Otto i drömmen med den ädle välgörarens sjukdoms-

symtom, vill jag uppenbart säga: »Om någonting skulle hända mig, så ha mina barn lika litet att vänta av honom som sällskapet den där gången av baron L., trots hans älskvärda erbjudanden.» Drömmens egoistiska inslag torde väl härmed vara konstaterat.[1]

Men var gömmer sig här önskeuppfyllelsen? Icke i elakheten mot vännen Otto, vars öde det nu en gång är att bli illa behandlad i mina drömmar, utan i följande sammanhang. Då jag i drömmen framställer Otto som baron L., har jag samtidigt identifierat min egen person med en annan, nämligen med professor R., ty jag begär ju något av Otto liksom vid det där tillfället professor R. begärt något av baron L. Och här ha vi drömmens kärna. Professor R. har liksom jag gått sin självständiga väg utanför den akademiska skolopinionen och har först i sena år erhållit sin länge förtjänta titel. Jag vill alltså återigen bli professor! Ja, till och med det nyss sagda »i sena år» är en önskeuppfyllelse, ty det uttalar, att jag skall leva länge nog att själv ledsaga mina gossar genom pubertetsperioden.

3.

Examensdrömmen.

Var och en, som tagit sin studentexamen, klagar över den envishet, med vilken ångestdrömmen, att han skall falla igenom, bli kvarsittare o. s. v. förföljer honom. För innehavaren av en akademisk grad ersättes denna typiska dröm av en annan, som föreställer honom de stundande stränga tentamina och mot vilken han även i sömnen förgäves invänder, att han ju sedan åratal praktiserar som läkare, är privatdocent eller kanslichef. Det är de outsläckliga erinringarna om de straff, vi i barndomen hade att utstå för övad odygd, vilka på detta sätt rört

[1] Då *Ernest Jones* i ett vetenskapligt föredrag för en amerikansk förening talade om drömmens egoism, så reste en lärd dam mot detta ovetenskapliga förallmänligande den invändningen, att författaren dock endast kunde döma om österrikares drömmar och ingen rätt hade att uttala sig om amerikanares. Hon var för sin del säker, att alla hennes drömmar voro strängt altruistiska.

sig i vårt inre i samband med de båda huvudpunkterna för våra studier, vid de stränga examinas »dies irae, dies illa». Också neurotikernas »examensångest» finner sin förstärkning i dessa barndomsminnen. Sedan vi upphört att vara lärjungar, är det inte längre som förr föräldrar och uppfostrare eller senare lärarna, som ombesörja vår bestraffning. Livets egen omutliga kausalkedja har övertagit vår vidare uppfostran, och nu drömma vi om mogenhetsexamen eller kandidatexamen — och vem har inte då, om även en bland de rättfärdiga, känt sig osäker? —, så ofta vi vänta, att utgången skall bestraffa oss, om vi inte gjort något ordentligt eller riktigt, eller så ofta vi känna ansvarets tryck.

En ytterligare upplysning om examensdrömmen har jag fått av en insiktsfull kollega, som en gång vid ett vetenskapligt samtal framhävde, att, såvitt han visste, drömmen om studentexamen endast förekommer hos personer, som bestått denna examen, aldrig hos sådana, som fallit igenom i den. Den ängsliga examensdrömmen, som efter vad alltmer bekräftar sig, uppträder, då man nästa dag har att utföra en ansvarsfull gärning och väntar möjligheten av en blamage, skulle alltså ha uppsökt ett tillfälle i det förgångna, då den stora ängslan visade sig oberättigad och vederlades av utgången. Drömmen skulle då ge ett mycket påfallande exempel på det vakna medvetandets missförstånd av det verkliga dröminnehållet. Den som uppror mot drömmen fattade invändningen: »Men jag är ju redan doktor» o. s. v. skulle i själva verket vara den tröst, som drömmen lämnar, och som har denna innebörd: »Men var då inte rädd för i morgon, tänk på, hur rädd du var för studentexamen, och allt gick ju bra. Nu är du ju redan doktor» o. s. v. Men ängslan, som vi tillräkna drömmen, skulle höra till den föregående dagens lämningar.

De prov jag hos mig och andra kunnat anställa på denna förklarings riktighet ha fallit väl ut, om de också icke varit talrika nog. Jag har t. ex. fallit igenom vid tentamen i rättsmedicin; aldrig har denna sak oroat mig i drömmen, medan jag däremot ofta nog prövats i botanik, zoologi, kemi, i vilka ämnen jag gick till examen med väl begrundad ängslan men

lyckades undgå straffet genom ödets eller tentators välvilja. I studentexamensdrömmen blir jag regelbundet tenterad i historia, vari jag i min verkliga examen redde mig glänsande, visserligen endast därför att min älskvärde lärare inte förbisåg, att på frågosedeln, som jag lämnade honom tillbaka, den mellersta av de tre frågorna genomskurits av min nagel till ett tecken, att han inte skulle vara envis med denna fråga. En av mina patienter, som först frånträtt men därpå tagit studentexamen, men vid prövningen till officer senare föll igenom och aldrig blev officer, berättar mig, att han ofta nog drömmer om den förra, men aldrig om den senare examen.

Examensdrömmarna bereda tydningsarbetet samma svårigheter, som jag tidigare omtalat som betecknande för flertalet typiska drömmar. Associationsmaterialet, som drömmen ställer oss till förfogande, är sällan tillräckligt för tydningen. Man måste skaffa sig en bättre insikt om dessa drömmar genom studium av en större samling exempel. Så fick jag nyligen ett säkert intryck, att invändningen: »Du är ju redan doktor» o. s. v. icke blott gömmer trösten utan också antyder en förebråelse. Denna skulle lyda: »Du är redan så gammal, så långt framme i livet, och gör dig ännu alltjämt skyldig till sådana dumheter, sådana barnsligheter.» Denna blandning av självkritik och tröst skulle motsvara examensdrömmarnas latenta innehåll. Det är då inte vidare egendomligt, om förebråelserna för »dumheter» och »barnsligheter» skulle avse upprepandet av utdömda sexuella handlingar.

FEMTE KAPITLET.

Drömarbetet.

Alla andra tidigare försök att lösa drömproblemen ha direkt anknutit till det i minnet givna manifesta dröminnehållet och bemödat sig att därur tyda drömmen eller åtminstone, om de avstått från en tydning, att grunda sitt omdöme om drömmen på detta innehåll. Vi ensamma stå inför ett annat sakförhållande, För oss inskjuter sig ett nytt psykiskt material mellan dröminnehållet och vår betraktelses resultat: det genom vårt tillvägagångssätt vunna *latenta* dröminnehållet eller drömtankarna. Från undersökning av de sista, icke av det manifesta dröminnehållet, ha vi utvecklat drömmens lösning. Men därmed träder oss också till mötes en helt ny uppgift, som icke funnits för tidigare tydningsförsök: uppgiften att undersöka det manifesta dröminnehållets förbindelser med de latenta drömtankarna och efterspåra genom vilka processer den manifesta drömmen uppstår ur de latenta tankarna.

Drömtankar och dröminnehåll ligga för oss som två framställningar av samma innehåll i två olika språk eller bättre sagt, dröminnehållet förefaller oss som ett överförande av drömtankarna i ett annat uttryckssätt, vars tecken och bildningslagar vi ha att lära känna genom jämförelse mellan original och översättning. Drömtankarna äro utan vidare begripliga för oss, så snart vi erfarit dem. Dröminnehållet är liksom givet i en bildskrift, vars tecken ett för ett äro att överföra i drömtankarnas språk. Man skulle uppenbart ta miste, om man ville läsa dessa tecken efter deras bildvärde i stället för efter deras associativa förbindelse. Jag har, låt säga, en bildgåta eller rebus för mig: ett hus, på vars tak står en båt, sedan en enstaka bokstav, sedan en figur, som springer, men

vars huvud är borta och dylikt. Jag kunde nu förfalla till den kritiken att förklara denna sammanställning och dess beståndsdelar för meningslös. En båt passar inte till taket på ett hus och en person utan huvud kan inte springa; också är personen större än huset, och om det hela skall föreställa ett landskap, så höra inte de enstaka bokstäverna in däri, då de ju inte förekomma i den fria naturen. Det riktiga omdömet om rebusen kan jag tydligen först vinna, om jag inte gör sådana invändningar mot helheten och enskildheterna däri utan bemödar mig att ersätta varje bild med en stavelse eller ett ord, som ger sig genom någon förbindelse med bilden. De ord, som på detta sätt komma tillsammans, äro inte längre meningslösa utan kunna i sin helhet bilda den vackraste och meningsfullaste sats av någon diktare. En sådan bildgåta är nu drömmen, och våra föregångare på drömtydningens område ha begått felet att döma rebusen som en illustrerande komposition. Som sådan måste den förefalla dem meningslös och värdelös.

I.
Förtätningsarbetet.

Det första som blir klart vid jämförelse mellan dröminnehåll och drömtanke är, att här utföres ett storartat *förtätningsarbete*. Drömmen är knapp, fattig, lakonisk i förhållande till drömtankarnas omfång och rikedom. Drömmen fyller nedskriven en halv sida. Analysen, som utvecklar drömtankarna, behöver ett sex-, åtta-, tolvdubbelt utrymme. I regel underskattar man måttet av den kompression, som ägt rum, i det man håller de i ljuset bragta drömtankarna för det fullständiga materialet, ehuru vidare tydningsarbete kan avslöja nya bakom drömmen gömda tankar. Vi ha redan måst anföra, att man egentligen aldrig är säker att ha fullständigt tytt en dröm; även om dess förklaring synes tillfredsställande och utan luckor, förblir det dock alltid möjligt, att ännu en annan mening yttrar

sig i samma dröm. Förtätningskvoten är — strängt taget — obestämbar.

Man kunde mot slutsatsen om förtätningsarbetets rikedom på grund av missförhållandet mellan dröminnehåll och drömtanke göra en invändning, som vid första intrycket synes ganska bestickande. Vi ha ju så ofta den känslan, att vi drömt en mängd hela natten igenom och sedan glömt det mesta. Drömmen, som vi erinra oss vid uppvaknandet, vore då blott en rest av drömarbetet i dess helhet, vilket väl skulle visa sig lika omfångsrikt som drömtankarna, om vi blott kunde fullständigt erinra oss, vad vi drömt. Något riktigt ligger säkert häri; man bedrar sig inte med iakttagelsen, att en dröm reproduceras trognast, när man söker minnas den strax efter uppvaknandet och att dess minne sedermera under dagen blir mer och mer fragmentariskt. Men till en annan del låter sig fastställas, att känslan, att man drömt mycket, mer än man kan dra sig till minnes, mycket ofta beror på en illusion, vars uppkomst vi sedermera skola förklara. Antagandet om en förtätning i drömarbetet beröres för övrigt icke av möjligheten, att man glömmer drömmar: den bevisas av de föreställningsmassor, som höra till drömmens enstaka bibehållna stycken. Har verkligen en stor del av drömmen gått förlorad för erinringen, så förlora vi härvid antagligen tillträdet till en ny rad av drömtankar. Det finns ingenting som talar för att de förlorade drömdelarna likaledes blott skulle hänsyftat på de tankar, som vi redan känna genom analysen av de bevarade.

Med hänsyn till den utomordentliga mängd av infall, som analysen framskaffar till varje enskild del av dröminnehållet, så skall hos varje läsare röra sig det principiella tvivlet, om man då får räkna allt som senare faller en in vid analysen, till drömtankarna, d. v. s. får anta, att alla dessa tankar redan varit verksamma under sömnen och medverkat vid drömbildningen. Uppstå inte snarare under analysen nya tankeförbindelser, som inte hade någon del i drömbildningen? Jag kan blott till en viss grad biträda detta tvivel. Att enstaka tankeförbindelser först uppstå under analysen, är visserligen riktigt,

men man kan varje gång övertyga sig, att sådana nya förbindelser blott uppstå mellan tankar, som redan på annat sätt äro förbundna i drömtankarna. De nya förbindelserna äro biassociationer, som möjliggöras genom andra och djupare liggande förbindelser. För det övervägande antalet av de vid analysen upptäckta tankemassorna måste man tillstå, att de redan varit verksamma vid drömbildningen, ty om man arbetat sig igenom en kedja av sådana tankar, som tyckas stå utom sammanhang med drömmen, så stöter man plötsligt på en tanke, som, företrädd i dröminnehållet, är oumbärlig för drömmens tydning och dock endast var tillgänglig genom denna tankekedja. Man erinre sig härvid drömmen om den botaniska monografien, som framträdde som resultatet av ett förvånande förtätningsarbete, ehuru jag dock icke fullständigt meddelat analysen därav.

Men hur skall man då föreställa sig det psykiska tillståndet under sömnen, som föregår drömmandet? Bestå alla drömtankarna bredvid varandra eller löpa de förbi efter varandra eller bildas flera samtidiga tankegångar från skilda centra och sammanträffa sedan? Jag menar, det föreligger ännu ingen nödvändighet att skaffa sig en åskådlig föreställning om det psykiska tillståndet vid drömbildningen. Må vi icke glömma, att det är fråga om omedvetet tänkande, och att processen lätt kan vara en annan än den, som vi iaktta i oss vid avsiktligt, av medvetandet ledsagat eftertänkande.

Men faktum, att drömbildningen beror på en förtätning, står orubbligt fast. Hur kommer denna förtätning till stånd?

När man överväger, att av de funna drömtankarna blott det minsta antalet äro representerade i drömmen genom någon av sina föreställningsdelar, blir man böjd att sluta, att förtätningen sker på *utelämnandets* väg, i det drömmen icke är en trogen översättning eller en projektion punkt för punkt av drömtankarna utan ett högst ofullständigt och fragmentariskt återgivande av dem. Denna förklaring är, som vi snart skola finna, mycket bristfällig. Dock utgå vi närmast från den och fråga

oss vidare: Om blott få delar av drömtankarna komma in i dröminnehållet, vilka villkor bestämma deras urval?

För att få upplysning härom vända vi nu vår uppmärksamhet till dröminnehållets delar, vilka ju måste ha uppfyllt de villkor vi söka. En dröm, som utmärker sig för särskilt stark förtätning, skall för denna undersökning ge det gynnsammaste materialet. Jag väljer den s. 72 meddelade drömmen om

1.

Den botaniska monografien.

Dröminnehåll. Jag har skrivit en monografi över någon växtart (obestämt vilken). Boken ligger framför mig, och jag vänder just på en insatt färgad plansch. Ett torkat prov på växten är bundet tillsammans med bokexemplaret.

Den mest påfallande delen av denna dröm är den *botaniska monografien.* Den härstammar från intryck dagen före drömmen. I en bokhandels skyltfönster hade jag verkligen sett en monografi över släktet cyklamen. Dröminnehållet nämner inte detta släkte: där ha blott kvarstannat monografien och dess förbindelse med botaniken. Den »botaniska monografien» visar strax sitt sammanhang med den *studie över kokain,* som jag en gång skrivit. Från kokain gå tankeförbindelser å ena sidan till festskriften och till vissa händelser i ett universitetslaboratorium, å andra sidan till min vän ögonläkaren d:r *Königstein,* som haft sin del i upptäckandet av kokainets värde för medicinen. Till d:r Königsteins person knyta sig vidare erinringen om det avbrutna samtal jag kvällen förut haft med honom och mångahanda tankar över gratisbehandling kolleger emellan. Detta samtal är den egentliga, aktuella drömväckaren. Monografien över cyklamen är likaledes en aktualitet, men av indifferent natur; som jag finner, visar sig drömmens »botanisk monografi» som ett *gemensamt mellanled* mellan dagens båda upplevelser, oförändrat övertaget från det indifferenta

intrycket, förknippat med den psykiskt betydelsefulla upplevelsen genom de rikaste associativa förbindelser.

Men ej blott den sammansatta föreställningen »botanisk monografi» utan också var av dess delar »botanik» och »monografi» särskilda gå genom flerfaldiga förbindelser djupare och djupare in i drömtankarnas virrvarr. Till botanisk höra erinringarna om professor *Gärtners* person, om hans *blomstrande* fru, om min patient, som heter *Flora* och om den dam, om vilken jag hört historien med de glömda blommorna. Gärtner leder ånyo till laboratoriet och till samtalet med Königstein; i samma samtal omnämndes de båda kvinnliga patienterna. Från frun med blommorna grenar sig en tankeväg till min frus *älsklingsblommor*, och denna väg mynnar på andra sidan ut i den flyktigt sedda monografiens titel. Dessutom erinrar »botanisk» om en episod på gymnasiet och en examen under universitetstiden, och ett nytt i detta samtal anslaget tema, det om mina libhaberier, anknyter sig genom förmedling av min så kallade *älsklingsblomma*, kronärtskockan, till den från de glömda blommorna utgående tankekedjan. Bakom kronärtskockan ligger minnet av Italien å ena sidan och å andra sidan minnet av en barndomsscen, varmed jag inlett mina sedan så intima förbindelser med böcker. »Botanisk» är alltså i drömmen en verklig knutpunkt, vari talrika tankegångar sammanträffa, som, efter vad jag kan försäkra, i den föregående dagens samtal med allt fog hade bragts i sammanhang. Man befinner sig också här mitt i en tankarnas fabrik, som är

> ett mästerstycke i vävkonst lik,
> där fram och åter sköttlarne sväva;
> ett tramp . . . och tusen trådar väva
> ett enda slag, och obesett
> de flyta i tusen punkter till ett.[1]

»Monografi» i drömmen anknyter åter till två ämnen, mina studiers ensidighet och mina libhaberiers dyrbarhet.

[1] Svenska citatet ur Viktor Rydbergs översättning av Goethes Faust, första delen. *Övers. anm.*

Av denna första undersökning får man intrycket att delarna »botanisk» och »monografi» blivit upptagna i drömmen, därför att de kunna uppvisa flersidiga beröringar med de flesta drömtankarna, alltså utgöra knutpunkten vari många av drömtankarna sammanträffa, eller därför att de med hänsyn till drömtydningen äro *mångtydiga.* Man kan också på annat sätt uttrycka detta faktum och säga: Var och en av dröminnehållets delar visar sig som *överdeterminerad* eller flerfaldigt representerad i drömtankarna.

Vi göra vidare erfarenheter, om vi pröva drömmens övriga beståndsdelar med hänsyn till deras förekomst i drömtankarna. *Färgplanschen*, som jag slår upp, hänsyftar (jfr analysen, s. 74) på ett nytt ämne, mina kollegers kritik av mina arbeten, och på ett redan i drömmen företrätt, mina libhaberier, dessutom på ett barndomsminne, en scen, vari jag river sönder en bok med färgade planscher. Det torkade växtexemplaret rör vid gymnasistupplevelsen med herbariet och framhäver särskilt detta minne. Jag ser alltså, av vilken art förhållandet mellan dröminnehåll och drömtankar är. Drömmens delar äro icke blott *flerfaldigt* determinerade av drömtankarna utan de enskilda drömtankarna äro också flerfaldigt företrädda i den manifesta drömmen. Från en del av drömmen föra associationsvägar till flera drömtankar men också föra vägar från en drömtanke till flera av drömmens beståndsdelar. Drömbildningen sker alltså inte så, att den enskilda drömtanken eller en grupp av sådana lämnar en förkortning av sig själv till dröminnehållet, och sedan nästa drömtanke en nästa förkortning som representation ungefär som folkrepresentanter väljas ur en befolkning. Utan drömtankarnas hela massa undergår en viss bearbetning, genom vilken dess mest och bäst understödda delar träda fram ur massan för inträde i dröminnehållet. Vilken dröm jag än underkastar en sådan prövning, alltid finner jag samma grundsatser bekräftade, att drömdelarna bildas av drömtankarnas hela massa och att varje av dem är flerfaldigt determinerad av drömtankarna.

Det är säkert icke överflödigt att visa denna relation mellan

dröminnehåll och drömtankar med ett nytt exempel, som utmärker sig genom särskilt konstfull sammanslingring av de ömsesidiga förbindelserna. Drömmen härrör från en patient, som jag behandlade för klaustrofobi (ångest i slutna rum). Det skall snart visa sig, varför jag finner mig föranledd att kalla denna ovanligt sinnrika drömbildning

2.

En skön dröm.

Han åker i stort sällskap in på X-gatan, där det finns ett anspråklöst härbärge (vad icke är fallet). I dess rum spelas teater; han själv är än publik, än skådespelare. Till slut säges, att man måste kläda om sig för att återvända in i staden. En del av personalen hänvisas till parterr-rummen, en annan till rummen i första våningen. Därpå uppstår en strid. De som äro ovanför förarga sig, att de på nedra botten ännu inte äro färdiga, så att de inte kunna komma ned. Hans bror är ovanför, han själv nedanför, och han förargar sig över brodern, att man blir så påskyndad. (Detta parti oklart.) Det var för övrigt redan vid ankomsten bestämt, vem som skulle vara ovanför och vem nedanför. Därpå går han ensam över den backe, som X-gatan bildar åt staden till, och han går så tungt, så mödosamt, att han inte kommer från stället. En äldre herre sällar sig till honom och far ut i invektiv mot konungen av Italien. Vid slutet av backen går han därpå mycket lättare.

Besvären vid stigningen voro så tydliga, att han efter uppvaknandet en stund tvekade om det var dröm eller verklighet.

Det manifesta innehållet av denna dröm kan man näppeligen berömma. Tydningen vill jag mot regeln begynna med den del, som av drömmaren betecknades som den tydligaste.

Det drömda och sannolikt i drömmen verkligt förnumna tryc-

ket, andtäppan vid det mödosamma stigandet är ett symtom, som patienten för ett antal år sedan verkligen haft och då sattes jämte andra i samband med en (sannolikt blott i hysterisk sinnesförfattning inbillad) tuberkulos. Vi känna redan den för drömmen egendomliga sensationen att hämmas i gången från exhibitionsdrömmarna och finna här åter, att den användes som ett alltid till hands liggande material för någon annan framställnings ändamål. Den del av drömmen, som beskriver hur stigningen i början var besvärlig och hur det blev lättare i slutet av backen, erinrade mig vid drömmens berättande om den bekanta mästerliga inledningen till *A. Daudets* Sappho. Där bär en ung man den älskade uppför trapporna, i början liksom fjäderlätt, men ju högre han stiger, dess mera trycker hon på hans armar, och denna scen blir symbolisk för förhållandets fortsättning: Daudet vill med skildringen härav mana ungdomen att icke slösa en allvarlig böjelse på flickor av låg härkomst och ett tvivelaktigt förflutet.[1] Ehuru jag visste, att min patient nyligen underhållit och upplöst en förbindelse med en dam från teatern, väntade jag likväl inte att finna mitt tydningsinfall riktigt. För övrigt var det ju i Sappho omvänt mot i drömmen. I den senare var stigningen i början svår och senare lätt, i romanen tjänade den som symbol för tanken att det man först bär lätt, slutligen kan visa sig som en tung börda. Till min förvåning anmärkte patienten, att min tydning stämde mycket väl med den pjäs, som han kvällen före drömmen sett på teatern. Stycket hette: »Runt om Wien», och skildrade en flickas levnadslopp, som först är anständig, sedan övergår till demimonden, anknyter förhållanden med högtstående personer, därmed »kommer upp i höjden», men slutligen »sjunker allt djupare». Stycket hade också erinrat honom om ett annat, för några år sen spelat, som haft titeln »Steg för steg», och på vars annonsplakat man såg en stege.

Nu den vidare tydningen. Vid X-gatan hade skådespelerskan

[1] Jag hänvisar också för rätt uppfattning av diktarens framställning till den följande i avdelningen om drömmens symbolik meddelade betydelsen av stigningsdrömmarna.

bott, med vilken han underhållit det sista, förbindelserika förhållandet. Något värdshus finns det inte på denna gata. Men när han för damens skull tillbragte en del av sommaren i Wien, hade han *stigit av* vid ett litet hotell i närheten. Då han lämnade hotellet, sade han till kusken: »Jag är glad, att jag åtminstone inte fått någon ohyra» (för övrigt en av hans fobier). Varpå kusken: »Hur kan man också ta in här. Det är ju inget hotell, egentligen bara ett *härbärge.*»

Till gästgiveriet erinrar han sig strax ett citat:

Jag minns en värd så undermild
hos vilken gäst jag varit.

Men värden i Uhlands dikt är ett *äppleträd.*

Nu fortsätter ett andra citat tankekedjan:

Faust (dansar med den unga).
Jag drömde skönt en morgonstund,
en apel stod uti en lund,
där lyste sköna äpplen två,
de tjuste mig, jag steg uppå.

Den sköna.
Små äpplena ha tjust envar
bland män och det från Edens dar.
Ack, hjärtans glad jag lilla är,
att ock min täppa äpplen bär.[1]

Det är inte ringaste tvivel möjligt om vad som menas med äppleträdet och äpplet. En vacker barm hörde också till de främsta attraktioner, varmed skådespelerskan hade fängslat min drömmare.

Jag hade enligt analysens sammanhang all grund att anta, att drömmen gick tillbaka till ett intryck från barndomen. Om detta var riktigt, så måste den föra tillbaka till den nu trettioårige mannens amma. För barnet är ammans bröst härbärget. Amman liksom Daudets Sappho framträda som anspelan på den nyligen lämnade älskarinnan.

I drömmen visar sig också patientens bror, och denne är

[1] Ur Viktor Rydbergs Faustöversättning. *Övers anm.*

därvid *ovanför*, han själv *nedanför*. Detta är återigen en *omvändning* av det verkliga förhållandet, ty brodern har, efter vad jag vet, förlorat sin sociala position, men min patient behållit sin. Drömmaren undvek att vid återgivande av drömmen säga, att brodern varit ovanför och han själv »parterr». Det hade varit ett alltför tydligt yttrande, ty man säger hos oss, att en människa är »parterr», när hon förlorat förmögenhet och ställning. Det måste nu ha en mening, att drömmaren här framställer något omvänt rätta förhållandet. Omvändningen måste också gälla för en annan förbindelse mellan drömtankar och dröminnehåll. Det finns även en hänvisning i drömmen, hur denna omvändning bör förstås, nämligen tydligen vid dess slut, där det med stigningen förhåller sig *omvänt* mot i Sappho. Man ser här lätt, vilken omvändning är menad: i Sappho bär mannen kvinnan, som står i sexuell förbindelse med honom; i drömtankarna är det alltså omvänt fråga om en kvinna, som bär mannen, och då detta blott kan inträffa i barndomen, har drömmen här åter avseende på amman, som tungt bär på dibarnet. Drömmens slut lyckas alltså att framställa Sappho och amman i samma antydning.

Liksom namnet Sappho valts av diktaren icke utan hänsyftning på lesbisk kärlek, så häntyda de delar av drömmen, i vilka personer äro sysselsatta *ovanför* och *nedanför*, på fantasier av sexuellt innehåll, vilka uppta drömmaren och som undertryckta begär icke sakna sammanhang med hans neuros. Att det är fantasier och icke minnen av verkliga händelser som på detta sätt framställas i drömmen, anger icke själva drömtydningen. Den ger oss ett tankeinnehåll och överlåter åt oss att fastställa dess realitetsvärde. Verkliga och fantiserade händelser framträda här — och icke blott här utan även vid skapande av viktigare psykiska bildningar än drömmar — närmast som likvärdiga. Stort sällskap betyder, som vi redan veta, hemlighet. Brodern är ingenting annat än den till barndomsscenen tillbakafantiserade representanten för alla senare rivaler hos kvinnan. Episoden om herrn, som är förargad på kungen av Italien, syftar genom förmedling av en färsk och i sig likgiltig händelse

återigen på inträngandet av personer av lägre klass i högre sällskap. Det är som om vid sidan av den varning Daudet ger ynglingen skulle ställas en liknande, som gäller det diande barnet.[1]

Som tredje exempel meddelar jag den partiella analysen av en dröm, för vilken jag har att tacka en äldre, under psykoanalytisk behandling stående dam. Motsvarande de svåra ångesttillstånd, varav den sjuka led, innehöllo hennes drömmar ett mycket rikt sexuellt material, vilket, då hon först upplystes härom, lika mycket överraskade som förskräckte henne. Då jag icke kan slutföra drömtydningen, synes drömmaterialet sönderfalla i flera grupper utan synbart sammanhang.

3.

Drömmen om skalbaggen.

Dröminnehåll: Hon kommer att tänka på att hon har två skalbaggar i en ask, som hon måste ge friheten, emedan de eljest kvävas. Hon öppnar asken, skalbaggarna äro helt matta, en flyger ut genom det öppna fönstret, den andra krossas av fönsterramen, då hon stänger fönstret, såsom någon ber henne om. Känslor av äckel.

Analys: Hennes man är bortrest, den fjortonåriga dottern sover i sängen bredvid henne. Barnet gör henne uppmärksam på, att en mal fallit i vattenglaset, men hon försummar att ta upp den och beklagar på morgonen det stackars djuret. I hennes aftonlektyr berättas, att pojkar kasta en katt i kokande vatten, och djurets ryckningar skildras. Det är de båda i och för sig likgiltiga drömanledningarna. Ämnet *grymhet mot djur*

[1] Den fantastiska naturen hos den på drömmarens amma syftande situationen belyses ytterligare därav, att amman i detta fall var modern. Jag erinrar för övrigt om den unge mannen, som i anekdoten (s. 103) beklagar, att inte bättre ha utnyttjat situationen hos sin amma. Samma känsla är väl källan till denna dröm.

sysselsätter henne vidare. Hennes dotter var för några år sen, då de bodde på sommarnöje någonstädes, mycket grym mot djur. Hon skaffade sig en fjärilssamling och begärde arsenik till fjärilarnas dödande. En gång hände, att en nattfjäril flög en lång stund omkring i rummet med nålen genom kroppen, en annan gång funno de några larver, som bevarats till förpuppning, ihjälhungrade. Samma barn brukade vid ännu spädare ålder riva av vingarna på skalbaggar och fjärilar. Nuförtiden skulle hon rysa tillbaka för alla dessa grymma handlingar, hon har blivit mycket snäll.

Denna motsägelse sysselsätter henne. Den erinrar henne om en annan motsägelse, den mellan utseende och sinnelag, såsom den skildras i Adam Bede av *George Eliot*. En vacker, men fåfäng och rätt dum flicka och vid hennes sida en ful men ädel. Aristokraten, som förför den lilla gåsen, å ena sidan och arbetaren å den andra, som känner och uppför sig som en gentleman. Sådant kan man inte utanpå se på folk. Vem kunde se på henne, att hon plågas av sinnliga önskningar?

Samma år, som hennes barn anlade sin fjärilssamling, led trakten svårt av en skalbaggsepidemi. Barnen rasade mot baggarna, *krossade* dem grymt. Hon såg den gången en människa, som rev av vingarna på en skalbagge (originalet: Maikäfer) och sedan åt upp kroppen. Hon är själv född i *maj*, gifte sig också i maj. Tre dagar efter bröllopet skrev hon ett brev hem till föräldrarna om hur lycklig hon var. Hon var det ingalunda.

Aftonen före drömmen hade hon bläddrat i gamla brev och föreläst för de sina åtskilliga allvarliga och komiska brev, bland annat ett högst löjligt brev från en pianolärare, som gjort henne sin kur, då hon var flicka, vidare ett brev från en *aristokratisk* beundrare.[1]

Hon gör sig förebråelser för att en av hennes döttrar fått i sin hand en dålig bok av *Maupassant*.[2] Arseniken, som hennes

[1] Detta är drömmens egentliga inspirationskälla.

[2] Att utfylla: Sådan lektyr är *gift* för en ung flicka. Själv hade hon i sin ungdom hämtat mycket ur förbjudna böcker.

barn begärt, erinrar henne om de arsenikpiller, som återge Duc de Mora i Daudets Naboben ungdomskraften.

Till »ge friheten» i drömmen faller henne in stället i Trollflöjten:

Till kärlek kan jag ej dig tvinga,
men *frihet* får du därför ej.

Till skalbagge vidare en replik av Käthchen:

Som ollonborren svärmar du kring mig.[1]

Däremellan Tannhäuser: »Av ont begär din själ är full.»

Hon lever i oro och bekymmer för sin frånvarande man. Fruktan att någonting skall *stöta till* på hans resa, yttrar sig i talrika fantasier på dagen. Kort förut hade hon i sina omedvetna tankar under analysen funnit en klagan över hans »gubbaktighet». Den önsketanke, som drömmen i fråga gömmer, låter kanske lättast gissa sig, om jag berättar, att hon flera dagar före drömmen plötsligt mittunder sina sysslor uppskrämdes av det mot hennes man riktade imperativet: »Gå och häng dig.» Det visade sig, att hon några timmar förut någonstädes hade läst, att vid hängning inträffar en kraftig erektion. Det var önskan om denna erektion, som i denna skräckinjagande förklädnad återvände ur sin förvisning. »Gå och häng dig» ville säga så mycket som: »Skaffa dig en erektion till varje pris.» D:r Jenkins' arsenikpiller i Naboben höra hit, men det var också bekant för patienten, att man bereder det starkaste afrodisiakum, kantaridin, genom sönderkrossande av skalbaggar (spanska flugor). Det är denna mening, på vilken drömmens huvudbeståndsdel syftar.

Fönstrens öppnande och stängande tillhör de ständiga tvisteämnena med mannen. Hon själv vill ha frisk luft i sängkammaren, hennes man är rädd för luft. Känsla av *matthet* är det huvudsymtom, som hon haft att klaga över i dessa dagar.

[1] En vidare tankegång för till samma diktares Penthesileia: grymhet mot den älskade. — Käthchen: Käthchen von Heilbronn av Heinrich v. Kleist.

4.

Förtätning av personer i drömmen.

Vid de tre senast anförda drömmarnas utredning har jag genom ordens kursivering tillkännagivit, då någon av drömdelarna återvänder i drömtankarna för att visa de förras flerfaldiga förbindelse. Men då analysen för ingen av dessa drömmar slutförts, kan det väl löna sig att visa innehållets överdeterminering också på en utförligt analyserad dröm. Jag väljer den från ovan kända infektionsdrömmen. Vi skola här utan möda inse, att förtätningsarbetet vid drömbildningen betjänar sig av mer än ett medel.

Dröminnehållets huvudperson är min patient Irma, som ses med henne i verkligheten tillkommande drag och som sålunda närmast föreställer sig själv. Men den ställning hon intar, då jag i drömmen undersöker henne vid fönstret, är hämtad från minnet av en annan person, den dam, mot vilken jag skulle vilja utbyta min patient, såsom drömtankarna visa. Såvitt Irma visar en difteritisk beläggning, varvid bekymret för min äldsta dotter erinras, övergår hon till att framställa detta mitt barn, bakom vilket återigen genom förknippning med namnlikheten döljer sig en genom förgiftning förlorad kvinnlig patient. Under drömmens vidare förlopp ändras vidare betydelsen av Irmas person utan att dock hennes i drömmen sedda bild ändrar sig: hon blir till ett av de barn, som vi undersöka på barnkliniken, varvid mina vänner visa sina olika temperament. Övergången förmedlas uppenbart av tanken på min dotter, som är ett barn. Genom sin motsträvighet mot munöppnandet blir Irma en anspelan på en annan, en gång av mig undersökt dam och vidare i samma sammanhang på min egen fru. I de sjukliga förändringar jag upptäckte i hennes hals hade jag dessutom sammanfört anspelningar på en hel rad andra personer.

Alla dessa personer, som jag stöter på vid undersökningen

av Irmas drömgestalt, uppträda inte i kroppslig skepnad i drömmen. De gömma sig bakom Irma, som på detta sätt utgestaltas till en samlingsbild med allehanda motsägelsefulla drag. Irma blir en representant för dessa andra, vid förtätningsarbetet offrade personer, i det jag hos henne låter försiggå allt vad drag för drag erinrar om dessa personer.

Jag kan också på annat sätt för drömförtätningen skaffa mig en *blandperson*, i det jag till en drömbild förenar aktuella drag av två eller flera personer. På det sättet har d:r M. i min dröm uppstått, han bär d:r M:s namn, talar och handlar som han, men hans fysiska karaktär och hans lidande tillhöra en annan person, min äldsta brors; ett enda drag, det bleka utseendet är dubbelt determinerat, då det i verkligheten är gemensamt för båda personerna.

En liknande blandperson är d:r R. i min onkeldröm. Men här är drömbilden ännu på annat sätt bildad. Jag har inte förenat drag, som tillhöra den ena, med den andras drag, och därmed förkortat vars och ens erinringsbild med vissa drag, utan jag har gjort på samma sätt som Galton framskaffar sina familjeporträtt, nämligen projicierat den ena bilden på den andra, varvid de gemensamma dragen framträda förstärkta och de icke samstämmande utplåna varandra och bli otydliga i bilden. I onkeldrömmen framspringer som förstärkt drag i den båda personerna tillhöriga och därför suddiga bilden *det blonda skägget*, som dessutom innehåller en anspelan på min far och på mig själv, förmedlad genom den gemensamma förbindelsen till skäggets grånande.

Framställandet av samlings- och blandpersoner är ett av drömförtätningens förnämsta arbetssätt. Det skall snart bli anledning att behandla det i annat sammanhang.

Infallet »dysenteri» i injektionsdrömmen är likaledes på flera sätt determinerat, endels genom ljudlikheten med difteri, endels genom sambandet med den av mig till Orienten skickade patienten, vars hysteri feltolkats.

Som ett intressant fall av förtätning framträder också ordet »propylen» i drömmen. I drömtanken fanns inte propylen

utan »amylen». Man kunde mena, att här vid drömbildningen försiggått en enkel förskjutning. Så är det också, men denna förskjutning tjänar förtätningens ändamål, såsom följande tilllägg till drömanalysen visar. Om min uppmärksamhet ännu ett ögonblick stannar vid ordet propylen, så märker jag dess ljudlikhet med »propyléer». Men propyléer finnas inte bara i Aten utan också i München. I denna stad har jag ett år före drömmen uppsökt min då svårt sjuka vän, vars erinrande blir omisskännligt genom det strax efter propyléer följande ordet trimetylamin i drömmen.

Jag förbigår den påfallande omständigheten att här och eljest vid drömanalyser associationer av det mest olika värde begagnas som likvärdiga vid tankeförknippningar och ger efter för frestelsen att i en åskådlig bild föreställa mig processen vid ersättandet av drömtankens amylen med propylen i dröminnehållet.

Här befinner sig å ena sidan föreställningsgruppen av min vän Otto, som inte förstår mig, ger mig orätt och skänker mig amyldoftande likör; där å andra sidan, förbunden av motsatsen, den av min vän Vilhelm, som förstår mig, skulle ge mig rätt och som jag har att tacka för så många värdefulla meddelanden, bland annat över sexualprocessernas kemi.

Vad i gruppen Otto särskilt bör väcka min uppmärksamhet, är bestämt av de färska, drömväckande anledningarna; amylen hör till de utvalda, för dröminnehållet predestinerade elementen. Den rika föreställningsgruppen Vilhelm får liv just genom motsatsen till Otto och här framhävas de element, som klinga samman med de redan i gruppen Otto uppväckta. I hela denna dröm studsar jag ju från en person, som väcker mitt misshag, till en annan, som jag efter önskan kan ställa upp emot denna; jag framkallar drag för drag den senare vännen gentemot min vedersakare. Så väcker amylen hos Otto också i den andra gruppen minnen ur kemiens krets; trimetylamin, understött från flera håll, når upp i dröminnehållet. Också amylen skulle kunna oförvanskat komma in i dröminnehållet, men det undergår inverkan från gruppen Vilhelm, i det ur

hela den minneskrets, som detta namn överskyggar, ett element framsökes, som kan ge en dubbel determinering av amylen. I närheten av amylen ligger för associationen propylen; ur Vilhelms krets åter kommer München med propyléerna detta ord till mötes. I propylen — propyléer sammanträffa bägge föreställningskretsarna. Liksom genom en kompromiss kommer då detta mellanelement in i dröminnehållet. Det har här skapats ett *gemensamt mellanled*, som tillåter flerfaldig determinering. Vi se här påtagligt, hur en flerfaldig determinering måste underlätta framträngandet in i dröminnehållet. Till denna mellanbildnings tjänst har utan betänkande företagits en uppmärksamhetens förskjutning från det egentligen menade till något för associationen näraliggande.

Studiet av infektionsdrömmen tillåter oss redan att ge en viss översikt av förtätningsprocesserna vid drömbildningen. Vi ha lärt känna urvalet av de flerfaldigt i drömtankarna förekommande elementen, bildningen av nya enheter (blandpersoner), och framställningen av gemensamma mellanled som enskildheter i förtätningsarbetet. Vartill förtätningen tjänar och varigenom den befordras, skola vi först fråga oss, när vi i sammanhang vilja fatta de psykiska processerna vid drömbildningen. Vi må nu nöja oss med fastställande av drömförtätningen som en viktig relation mellan drömtankar och dröminnehåll.

5.

Ordförtätningen i drömmen.

Gripbarast blir drömmens förtätningsarbete, då det valt ord och namn till sina föremål. Ord behandlas överhuvud ofta i drömmen som ting och erfara då samma sammansättningar, förskjutningar, ersättningar och sålunda också förtätningar som tingföreställningar. Komiska och sällsamma ordskapelser äro resultatet av sådana drömmar. Då en gång en kollega översände mig en av honom författad uppsats, vari en nutida fysiologisk upptäckt syntes mig överskattad och framför allt omtalades i

överdrivna uttryck, så drömde jag följande natt en sats, som uppenbart hade avseende på denna avhandling: »*Det är en verkligen norekdalisk stil.*» Ordbildens upplösning beredde mig först svårigheter. Det var inte tvivelaktigt att den ville ge ett parodiskt uttryck för de superlativiska »kolossal, pyramidal», men varifrån den härstammade, var inte lätt att säga. Slutligen sönderföll för mig ordbesten i de båda namnen *Nora* och *Ekdal* ur två bekanta skådespel av *Ibsen*. Av den författare, vars sista opus jag på detta sätt i drömmen kritiserade, hade jag nyligen läst en uppsats över Ibsen.

I en längre förvirrad dröm av mig, som har till skenbar medelpunkt en sjöresa, förekommer, att den närmaste stationen har till namn *Hearsing* och den därpå följande *Fliess*. Det sista är namnet på min vän i B., som ofta varit min resas mål. Hearsing är kombinerat av namnen på vår wienska lokalbana, som ofta slutar på -ing: *Hietzing, Liesing, Mödling* (Medelitz, meae deliciae, är det gamla namnet, alltså »min fröjd») och det engelska *Hearsay* = hörsägen, vilket tyder på förtal och har förbindelse med den likgiltiga drömväckaren från dagen förut, en dikt i Fliegende Blätter av en förtalande dvärg, kallande sig »Säger-han-har-han-sagt». Förbindelse av slutstavelsen -ing med namnet Fliess ger Vlissingen, en hamn, där just min bror stiger i land, då han från England kommer på besök till oss. Det engelska namnet på Vlissingen är emellertid *Flushing*, vad på engelska betyder rodnad och erinrar om patienter med rodnadsskräck, som jag behandlar, också om en publikation av *Bechterew* över denna neuros, som berett mig förargliga förnimmelser.

En annan gång hade jag en dröm, som bestod av två skilda delar. Den ena är det livligt erinrade ordet »autodidasker», den andra återger blott noggrant en flyktig och oskyldig fantasi för några dagar sen, att jag måste säga professor N., då jag nästa gång råkade honom: »Patienten, över vars tillstånd jag senast konsulterat Er, lider verkligen endast av en neuros, alldeles som Ni förmodat.» Det nybildade »autodidasker»

har nu icke blott att uppfylla fordran, att det skall innehålla och företräda en komprimerad mening, men denna mening bör också stå i gott sammanhang med min i drömmen upprepade föresats att ge professor N. denna tillfredsställelse.

Nu sönderdelar sig lätt autodidasker i *auktor* (på tyska Autor), *autodidakt* och *Lasker,* vartill *Lassalle* sluter sig. De första orden föra till drömmens — denna gång betydelsefulla — anledning. Jag hade tagit hem till min fru flera band av en bekant författare, som var vän med min bror och som, efter vad jag fått veta, kommer från samma plats som jag (*J. J. David*). En afton talade hon med mig om det djupa intryck den sorgliga historien om en förkommen talang i en av de Davidska novellerna gjort på henne, och vårt samtal riktade sig därpå till de spår av begåvning, vi iakttogo hos våra egna barn. Alltjämt behärskad av den stämning lektyren ingivit henne, gav hon uttryck åt en ängslan, som rörde barnen, och jag tröstade henne med anmärkningen, att just sådana faror kunna avvändas genom uppfostran. Under natten har min tankegång i ämnet fortsatt, upptagit min frus bekymmer och invävt åtskilligt annat. Ett yttrande, som diktaren haft till min bror rörande giftermål, visade mig en biväg, som kunde föra till framställningen i drömmen. Denna väg ledde till Breslau, där en dam, som var en nära vän till oss, med anledning av sitt giftermål bosatt sig. För oron att gå under genom kvinnan, som har bildat mina drömtankars kärna, fann jag i Breslau bekräftelse med två exempel, *Lasker* och *Lassalle,* som tillika tillåtit mig framställa de båda slagen av detta olycksdigra inflytande.[1] Detta »chercher la femme», vari dessa tankar låta sammanfatta sig, för mig i en annan mening till min ännu ogifta bror, som heter *Alexander.* Nu märker jag, att Alex, den förkortning vi bruka på namnet, nästan låter som en omställning av Lasker, och att detta moment bör ha medverkat till att föra mina tankar in på omvägen över Breslau.

Leken med namn och stavelser, som jag här driver, inne-

[1] Lasker dog av progressiv paralys, alltså av följderna av den hos kvinnan förvärvade infektionen (lues); Lassalle, som bekant, i duell för en dams skull.

håller ännu en annan mening. Den företräder önskan om ett lyckligt familjeliv för min bror och det på följande sätt. I konstnärsromanen *L'oeuvre*, som till sitt innehåll måste ligga nära mina drömtankar, har diktaren som bekant i en episod skildrat sig själv och sin egen familjelycka och uppträder där under namnet *Sandoz*. Sannolikt har han vid namnförvandlingen inslagit följande väg. Zola ger vid omvändning av namnet — som barn så gärna bruka göra — Aloz. Men detta föreföll honom väl ännu för tydligt. Därför ersatte han den första stavelsen Al, som också inleder namnet Alexander, med den tredje stavelsen i samma namn, och därmed bildades Sandoz. På liknande sätt har också mitt autodidasker uppstått.

Min fantasi, att jag berättar för prof. N., att den av oss båda undersökta sjuke blott lider av en neuros, har på följande sätt kommit in i min dröm. Kort före mitt arbetsårs slut fick jag en patient, inför vilken min diagnostik lämnade mig i sticket. Man kunde anta men inte bevisa ett svårt organiskt lidande, kanske en ryggmärgsförändring. Att bestämma fallet som en neuros hade varit lockande och gjort slut på alla svårigheter, om icke den sexuella anamnesen, som jag begär för att konstatera en neuros, så energiskt tillbakavisats av den sjuke. I min förlägenhet sökte jag hjälp hos den läkare, som jag som människa vördar mest — jag är ej ensam därom — och för vars auktoritet jag snarast böjer mig. Han hörde mina tvivel, kallade dem berättigade och menade därpå: »Iakttag mannen vidare, det är nog en neuros.» Då jag vet, att han inte delar mina åsikter om neurosers etiologi, tillbakahöll jag min motsägelse men dolde inte min bristande tro på framgång och på hans utsago. Några dagar senare meddelade jag den sjuke, att jag ingenting kunde göra åt honom och rådde honom att vända sig till en annan. Till min högsta överraskning började han då be mig om förlåtelse för att han fört mig bakom ljuset; han hade skämts så förskräckligt, och nu avslöjade han för mig just det stycke sexuell etiologi, som jag väntat och som jag behövde för antagandet av en neuros. Jag kände lättnad men också blygsel. Jag måste tillstå för mig

att min rådgivare, även utan hänsyntagande till anamnesen, hade sett riktigare än jag. Jag beslöt att säga honom det, när jag återsåg honom, säga honom, att han haft rätt och jag orätt. Just detta gör jag nu i drömmen. Men vad för slags önskeuppfyllelse skall det vara, att jag har orätt? Just det är emellertid min önskan: jag skulle vilja ha orätt i mina farhågor eller jag skulle vilja, att min fru, vars farhågor jag tillägnat mig i drömmen, hade orätt. Det ämne, på vilket frågan om att få rätt eller orätt har avseende i drömmen, är icke avlägset från det för drömtankarna verkligt intressanta. Det rör sig om samma alternativ: den organiska eller funktionella skada mannen åsamkas genom kvinnan, eller egentligen genom sexuallivet: paralysi eller neuros, till vilken senare sättet för Lassalles undergång mera löst ansluter sig.

Professor N. spelar en roll i denna fast sammanfogade — och vid noggrann tydning alldeles genomskinliga — dröm, icke blott på grund av denna analogi och min önskan att ha orätt, och ett därtill kommande, samverkande motiv: att han har förbindelse med Breslau och vår där boende väninnas familj, utan också på grund av följande lilla händelse, som anslöt sig till vår konsultation. Sedan han med uttalande av denna förmodan blivit färdig med samtalets medicinska del, övergick han till personliga ämnen: »Hur många barn har ni nu?» — »Sex.» — En åtbörd av respekt och betänksamhet. — »Gossar och flickor?» — »Tre och tre, det är min stolthet och min rikedom.» — »Jaja, men ni får se upp, med flickorna går det ju bra, men pojkarna göra en senare svårigheter vid uppfostran.» — Jag invände att de hittills hade varit rätt beskedliga. Uppenbart behagade mig den andra diagnosen om mina pojkars framtid lika litet som den förra, att min patient blott hade en neuros. Dessa båda intryck äro sålunda förbundna genom kontiguitet, genom upplevelse i ett drag, och om jag upptar historien om neurosen i drömmen, ersätter jag med den samtalet om uppfostran, som har ännu närmare sammanhang med drömtankarna, då det så nära rör vid min frus senare yttrade bekymmer. Så finner även min ångest, att

N. skall få rätt med sin anmärkning om svårigheterna vid gossarnas uppfostran, tillträde till dröminnehållet: den gömmer sig bakom framställningen av min önskan att jag med samma farhågor skall ha orätt. Denna fantasi tjänar oförändrat framställningen av alternativets båda motsatta led.

Drömmens ordförbindelser likna mycket de vid paranoia bekanta, som icke saknas vid hysteri och tvångsföreställningar. Barnens språkkonster, som stundom behandla orden alldeles som ting, också uppfinna nya språk och artificiella ordfogningar, äro här den gemensamma källan för drömmen liksom för psykoneuroserna.

Analysen av drömmens vansinniga ordbildningar är särskilt ägnad att belysa drömarbetets förtätningsverk. Man må av det här upptagna ringa urvalet av exempel icke sluta, att detta material är sällsynt eller blott undantagsvis iakttages. Det är tvärtom mycket vanligt, men drömtydningens beroende av den psykoanalytiska behandlingen har till följd, att blott ett fåtal exempel annoteras och meddelas och att de meddelade analyserna mest äro begripliga blott för kännaren av neurospatologien. Så en dröm av d:r *Karpinska* (Int. Zeitschr. f. Psychoanalyse II, 1914), som innehåller den meningslösa ordbildningen *Svingnum elvi*. Värt omnämnande är ännu det fallet, att i drömmen framträder ett i och för sig icke betydelselöst ord, som emellertid, avlägsnat från sin egentliga mening, sammanfattar skilda andra betydelser, till vilka det förhåller sig som ett »meningslöst» ord. Detta är fallet i en dröm av en tioårig gosse, som *V. Tausk* (Zur Psychologie der Kindersexualität, Int. Zeitschr. f. Psych. I, 1913) meddelar. Kategori betyder här det kvinnliga genitalet och »kategoriera» så mycket som urinera.

Där i en dröm ett talande förekommer, vilket som sådant uttryckligt skiljes från tankar, då gäller som undantagslös regel, att talet i drömmen härstammar från ett erinrat tal i drömmaterialet. Talets ordalydelse är antingen oförvanskat bibehållet eller lätt förskjutet i uttrycket. Ofta är drömtalet sammanfogat av skilda minnen av yttrade repliker; ordalydelsen har

därvid förblivit densamma, men meningen blivit flertydig eller en annan. Drömtalet tjänar icke sällan som blott anspelan på en händelse, vid vilken det erinrade yttrandet förekom.[1]

II.

Förskjutningsarbetet.

En annan, sannolikt icke mindre viktig relation mellan dröm och drömtankar måste redan falla oss i ögonen, då vi samlade exempel på förtätningen i drömmen. Vi kunde märka, att de element, som i drömінnehållet trängde sig fram som dess väsentliga beståndsdelar, ingalunda spelade samma roll i drömtankarna. Och omvänt: vad i drömtankarna uppenbart är det väsentliga innehållet, behöver i drömmen inte ens vara representerat. Den manifesta drömmen har *förflyttat sin medelpunkt*, eller ordnat sitt innehåll kring andra delar som medelpunkt än drömtankarna. Så är t. ex. i drömmen om den botaniska monografien drömіnnehållets medelpunkt tydligen delen »botanisk». I drömtankarna är det fråga om komplikationer och

[1] Hos en av tvångsföreställningar lidande ung man, med för övrigt oberörda och högt utvecklade intellektuella funktioner, fann jag nyligen det enda undantaget från denna regel. De yttranden, som förekomma i hans dröm, härstammade icke från hörda eller av honom själv gjorda men uttryckte oförvanskat ordalydelsen av hans tvångstankar, som i vaket tillstånd endast i förändrad form kommo till hans medvetande.

Ett sådant sönderdelande och sammansättande av stavelser, som i drömmen förekommer, ger oss i vaket tillstånd anledning till många slags skämt. Denna boks första läsare och kritiker gjorde mot mig den invändningen, som de följande sannolikt skola upprepa, att »drömmaren ofta förefaller för vitsig». Såvitt denna anmärkning vill innebära en förebråelse mot drömtydaren, så må jag svara att jag för min del i den nakna verkligheten kan göra föga anspråk på talangen att vitsa. Om mina drömmar förefalla vitsiga, så beror det inte på min person utan på de egendomliga psykiska villkor, under vilka drömmen bildas, och hänger intimt samman med vitsens och det komiskas natur. Drömmen blir vitsig, emedan den finner den rakaste och närmaste vägen till uttryck av sina tankar spärrad; den blir det nödd och tvungen. I varje fall gav mig denna förebråelse anledning att jämföra vitsens teknik med drömmens arbete, vilket skedde i den 1905 offentliggjorda boken »Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten.»

konflikter, som förpliktande prestationer kolleger emellan medföra, vidare om den förebråelsen, att jag bringar mina libhaberier för stora offer. Delen »botanisk» har i denna drömtankarnas kärna överhuvud ingen plats, om den icke är löst förbunden därmed genom en motsatsställning, ty botanik tillhörde aldrig mina älsklingsstudier. I min patients Sapphodröm bilda *upp- och nedstigandet*, att *vara ovanför och nedanför* medelpunkt; men drömmen handlar om farorna av sexuella förbindelser med *lågt* stående personer, vadan blott ett moment av drömtankarna, men detta i otillbörlig utbredning, synes ingånget i dröminnehållet. Liknande har i drömmen om skalbaggarna, som har till ämne sexualitetens förbindelse med grymheten, grymhetens moment åter uppträtt i dröminnehållet, men i annan förbindelse och utan omnämnande av sexualiteten, alltså ryckt ur sitt sammanhang och därmed förvandlat till något främmande. I onkeldrömmen återigen synes det blonda skägget, som bildar dess medelpunkt, sakna all förbindelse med den mening, storhetsönskningarna, som vi igenkänt som drömtankarnas kärna. Sådana drömmar göra då med god rätt ett »förryckt» intryck. I full motsats till dessa exempel visar då drömmen om injektionen på Irma, att vid drömbildning de enskilda elementen också kunna behålla den plats, som de inta i drömtankarna.

Avslöjandet av denna nya, till sin innebörd växlande relation mellan drömtankar och dröminnehåll är först ägnat att väcka vår förvåning. Om vi vid en psykisk process i det normala livet finna, att en föreställning uttagits bland flera andra och nått för medvetandet en särskild livlighet, så bruka vi anse detta resultat som ett bevis för, att den segrande föreställningen äger en särskilt hög psykisk betoning eller grad av intresse. Vi göra nu erfarenheten, att denna de enskilda delarnas betoning i drömtankarna icke blir bibehållen eller icke kommer i betraktande för drömbildningen. Det finns ju intet tvivel om vilka de högst betonade drömtankarna äro; vårt omdöme säger oss det omedelbart. Vid drömbildningen kunna dessa med intensivt intresse betonade delar nu behandlas så,

som om de vore mindrevärdiga, och i deras ställe uppträda i drömmen andra element, som i drömtankarna med säkerhet voro mindrevärdiga. Man får närmast intrycket som om de enskilda föreställningarnas psykiska intensitet[1] överhuvud icke komme i betraktande för urvalet i drömmen utan blott deras mer eller mindre mångsidiga determinering. Icke vad som i drömtankarna är viktigt kommer ju i drömmen utan vad som i dem flerfaldigt förefinnes, kunde man mena. Men förståendet av drömbildningen befordras icke särskilt genom detta antagande, ty det kan redan i och för sig svårligen tänkas, att den flerfaldiga determineringen och intressebetoningen kunna annat än samverka vid urvalet i drömmen. De föreställningar, som i drömtankarna äro de viktigaste, böra väl också vara de oftast i dem återvändande, då de enskilda drömtankarna utstråla från dem som medelpunkter. Och dock kan drömmen avböja dessa intensivt betonade och mångsidigt understödda delar och i sitt innehåll uppta andra, som blott ha den sistnämnda egenskapen.

För lösningen av denna svårighet må man stanna vid ett annat intryck, som man fått vid undersökning av dröminnehållets överdeterminering. Kanske har redan mången läsare av denna undersökning för sig själv tänkt, att drömdelarnas överdeterminering icke är någon märkvärdig upptäckt, eftersom den förstås av sig själv. Man utgår ju vid analysen från drömdelarna och upptecknar alla infall, som knyta sig till dem: det är intet under då, att i det på så sätt vunna tankematerialet just dessa delar särskilt ofta återfinnas. Jag skulle inte låta denna invändning gälla men skall själv framföra en mening, som låter liknande: Bland de tankar, som analysen bringar i dagen, befinnas många, som stå mera fjärran från drömmens kärna och som te sig som konstlade inskjutningar för ett visst ändamål. Deras ändamål finner man lätt: just de framställa en förbindelse, ofta en tvungen och sökt förbindelse, mellan dröminnehåll och drömtankar, och om dessa element skulle

[1] En föreställnings psykiska intensitet eller intressebetoning bör naturligtvis hållas särskild från sinnlig intensitet, det föreställdas intensitet.

avlägsnas från analysen, så bortfölle ofta för den manifesta drömmens beståndsdelar icke blott överdetermineringen utan överhuvud en tillfredsställande determinering genom drömtankarna. Vi föras därmed till den slutsatsen, att den flerfaldiga determineringen, som avgör urvalet i drömmen, väl inte alltid är ett primärt moment vid drömbildningen utan ofta ett sekundärt resultat av en oss ännu obekant psykisk makt. Men den måste likafullt vara av betydelse för de enskilda delarnas inträde i drömmen, ty vi kunna iaktta att den dock med en viss vidlyftighet framställes där den icke omedelbart ger sig själv ur drömmaterialet.

Den tanken ligger nu nära, att en psykisk makt yttrar sig vid drömarbetet, som å ena sidan berövar de psykiskt högtbetonade elementen deras intensitet och å andra sidan *på överdetermineringens väg* skapar nya betoningar åt mindrevärdiga element, som så nå upp i dröminnehållet. Om det tillgår på detta sätt, så har vid drömbildningen ägt rum *ett överförande och ett förskjutande av de psykiska intensiteterna* hos de enskilda delarna, som vars följd framträder textens olikhet i dröminnehåll och drömtankar. Den process vi härmed antaga är till och med drömarbetets väsentliga del; den förtjänar *drömförskjutningens* namn. *Drömförskjutning* och *drömförtätning* äro de båda drömmens mästare, vilkas verksamhet vi huvudsakligen få tillskriva drömmens gestaltning.

Det är oss, tänker jag, inte heller svårt att igenkänna den psykiska makt, som yttrar sig i drömförskjutningens fakta. Följden av denna förskjutning är, att dröminnehållet inte mer till utseendet liknar drömtankarnas kärna, att drömmen blott ger en förryckt bild av drömönskan i det omedvetna. Drömmens vanställning är oss redan bekant. Vi ha härlett den från censuren, som den ena psykiska makten i tankelivet utövar på den andra. Drömmens förskjutning är ett av huvudmedlen för uppnående av denna vanställning: Is fecit, cui profuit.[1] Vi ha rätt att antaga, att drömmens förskjutning kommer till stånd

[1] Den har gjort det, som det gagnat. *Övers. anm.*

genom inflytande av denna censur, den avvärjande makten i det psykiska livet.[1]

På vad sätt förskjutningens, förtätningens och överdetermineringens moment spela in i varandra vid drömbildningen, vilken av dem som blir den överordnade och vilken den bisakliga faktorn, dessa frågor skola vi förbehålla senare undersökningar. Tills vidare kunna vi angiva som ett andra villkor, som de till drömmen nående motiven måste uppfylla, att *de måste vara undandragna motståndets censur*. Drömförskjutningen vilja vi från detta ögonblick räkna med vid drömtydningen som ett otvivelaktigt faktum.

[1] Då jag vågar beteckna härledningen av drömmens förryckning till censuren som min drömuppfattnings kärna, så inskjuter jag här det sista stycket i en berättelse »Träumen wie Wachen» ur Phantasien eines Realisten av Lynkeus, vari jag återfinner denna huvudtanke i min lära. Det handlar om en man som har »den märkvärdiga egenskapen att aldrig drömma meningslösa saker»:

— Din härliga egenskap att drömma som om du vore vaken, beror på dina dygder, din godhet, din rättfärdighet, din sanningskärlek; det är din naturs moraliska klarhet, som gör mig allt hos dig begripligt.

— Men när jag rätt tänker efter, svarade den andre, så tror jag nästan, att alla människor äro beskaffade som jag och att ingen någonsin drömmer något meningslöst. En dröm, som man minns så tydligt, att man kan berätta den, som alltså icke är en feberdröm, har *alltid* mening, och det kan heller inte vara annorlunda! Ty vad som står i motsägelse med vartannat, kunde ju heller inte gruppera sig till en helhet. Att tid och rum ofta sammanblandas, kommer intet vid drömmens sanna innehåll, ty de ha båda säkert varit utan betydelse för dess väsentliga innehåll. Vi göra det ju ofta så också i vaket tillstånd; tänk på sagorna, på så många djärva och meningsfulla fantasiskapelser, vid vilka blott en oförståndig skulle säga: »Det är meningslöst. Ty det är inte möjligt!»

— Om man bara alltid kunde riktigt tyda drömmarna, som du nyss gjort med min, sade vännen.

— Ja, det är nog ingen lätt sak, men det borde vid någon uppmärksamhet väl alltid lyckas drömmaren själv. — Varför det mestadels inte lyckas? Det förefaller ligga något fördolt hos Er i Era drömmar, något okyskt av en egen och högre art, en viss hemlighet i Ert väsen, som är svår att komma underfund med. Och därför tyckas Era drömmar så ofta vara utan mening eller till och med innehålla ren omening. Men i djupaste grunden är det ingalunda så, ja, det kan alls inte vara så, ty det är alltid samma människa, vare sig hon är vaken eller drömmer.

III.

Drömmens uttryck för logiska förbindelser: orsaksförhållande, alternativ, motsägelse, likhet i drömmen. Blandbilder. Det omvända. Intensitetsgrader, klarhet och otydlighet. Hämmad rörelse. Drömmen i drömmen.

Utom drömförtätningens och drömförskjutningens båda moment, som vi funnit verksamma vid det latenta tankematerialets förvandling i manifest dröminnehåll, skola vi i fortsättningen möta ännu två villkor, som utöva otvivelaktigt inflytande på det till drömmen nående materialet. Först skulle jag vilja, även med fara, att vi tyckas göra halt på vår väg, kasta en första blick på vad som passerar vid drömtydningens utförande. Jag döljer ej för mig att det skulle lättast klarlägga och mot invändningar säkra dessa processer, om jag toge till mönster en enstaka dröm, utvecklade dess tydning, såsom jag gjort i första kapitlet med infektionsdrömmen, och sedan sammanställde de drömtankar, som jag upptäckt, och nu rekonstruerade drömmens bildning ur dem, sålunda kompletterade analysen av drömmarna med en syntes av dem. Detta arbete har jag till min egen lärdom flera gånger utfört. Men jag kan inte uppta det här, emedan mångahanda och för var billigt tänkande giltiga hänsyn till det psykiska materialet för denna demonstration hindra mig därifrån. Vid analysen störde dessa hänsyn mindre, ty analysen fick vara ofullständig och behöll sitt värde, om hon också bara förde ett stycke in i drömmens vävnad. Men syntesen måste, såvitt jag förstår, vara fullständig för att övertyga. En fullständig syntes kunde jag blott ge av drömmar från personer, som äro läsaren obekanta. Men då blott patienter, neurotiker, ge mig medel därtill, så måste denna del av drömmens framställning uppskjutas till dess jag — på annan plats — kan föra neurosernas psykologiska förklaring så vitt att den tillåter en anslutning till vårt ämne.[1]

[1] Jag har senare givit den fullständiga analysen och syntesen av två drömmar i Bruchstück einer Hysterianalyse, 1905. Som den fullständigaste ana-

Från mina försök att syntetiskt framställa drömmar ur drömtankar vet jag, att det material, som ger sig vid tydningen, är av olika värde. En del därav bildar de väsentliga drömtankarna, som ensamma skulle räcka att ersätta drömmen, om det inte funnes en censur. Den andra delen är man van att tillskriva blott ringa betydelse. Man lägger också ingen vikt vid påståendet, att alla dessa tankar varit delaktiga vid drömbildningen, snarare menar man, att bland dem kunna finnas infall, som anknyta till upplevelser efter drömmen, mellan drömmens och tydningens tidpunkter. Denna andel omfattar alla de förbindelsevägar, som fört från det manifesta dröminnehållet till de latenta drömtankarna, och likaså de förmedlande och till grannskapet hörande associationer, genom vilka man under tydningsarbetet kommit till kännedom om dessa förbindelsevägar.

Oss intressera för ögonblicket blott de väsentliga drömtankarna. De avslöja sig för det mesta som en komplex av tankar och minnen av den mest invecklade byggnad och med alla egenskaper hos våra från det vakna tillståndet bekanta tankegångar. Icke sällan är det tankar, som utgå från mer än ett centrum, men icke sakna beröringspunkter; nästan regelbundet står bredvid en tankegång dess konträra motsats, förbunden med den genom kontrastassociation.

Denna komplicerade bildnings enskilda stycken stå naturligtvis i de mångfaldigaste logiska relationer till varandra. De bilda förgrund och bakgrund, utflykter och förklaringar, villkor, bevis och invändningar. Och sedan dessa drömtankars hela massa underkastas drömarbetets pressning, varvid de enskilda styckena vändas, sönderdelas och sammanskjutas, ungefär som drivis, så uppstår frågan vad som blir av de logiska band, som förut sammanhållit komplexen. Vilken framställning få i drömmen om, men, liksom, ehuru, antingen — eller och alla andra konjunktioner, utan vilka vi icke kunna förstå sats och tal?

Man får närmast svara härpå, att drömmen inte har några

lysen av en längre dröm får man erkänna *Otto Ranks* Ein Traum, der sich selbst deutet, Jahrb. f. psychoanal. u. psychopathol. Forschungen II, 1910.

framställningsmedel för dessa logiska förbindelser. Mestadels lämnar den alla dessa konjunktioner obeaktade och övertar blott drömtankarnas sakliga innehåll till bearbetning. Det blir överlåtet till drömtydningen att åter framställa det sammanhang, som drömarbetet förintat.

Det måste bero på det psykiska material, vari drömmen utarbetas, om den saknar denna uttrycksmöjlighet. I en liknande inskränkning befinna sig de bildande konsterna, måleriet och plastiken, i jämförelse med poesien, som kan betjäna sig av talet, och även här ligger grunden till oförmågan i materialet, genom vars bearbetning de båda konsterna sträva att uttrycka något. Innan måleriet kom till kännedom om sina uttryckslagar, bemödade det sig att utjämna denna nackdel. Från de målade personernas mun lät man på gamla bilder nedhänga remsor, som skriftligt meddelade, vad konstnären förtvivlade om att framställa på bilden.

Kanske skall man här höja en invändning, som bestrider drömmens oförmåga att framställa logiska förbindelser. Det finns ju drömmar, i vilka de mest komplicerade tankeoperationer försiggå, där det argumenteras och motsäges, vitsas och jämföres som i det vakna tänkandet. Men också här bedrar skenet. Om man ingår på sådana drömmars tydning, erfar man, att allt detta är *drömmaterial*, *icke framställning av intellektuellt arbete i drömmen.* Drömtankarnas *innehåll* återges genom drömmens skenbara tänkande, icke drömtankarnas förbindelse med varandra, i vars fastställande tänkandet består. Jag skall ge exempel härpå. Men lättast är det att konstatera, att allt talande, som förekommer i drömmen och som uttryckligt betecknas som sådant, blott är en oförändrad eller blott föga modifierad efterbildning av yttranden, som förefinnas i drömmaterialets minnesskatt. Talet är ofta blott en anspelan på en i drömtankarna innehållen händelse; drömmens mening är en helt annan.

Visserligen skall jag inte bestrida, att icke också kritiskt tankearbete tar del i drömbildningen. Denna faktors inflytande skall jag belysa i slutet av denna avdelning. Det skall då visa

sig, att detta tankearbete icke framkallas genom drömtankarna utan genom den i viss mening redan färdiga drömmen.

Det blir alltså tills vidare därvid, att de logiska förbindelserna mellan drömtankarna icke finna någon särskild framställning i drömmen. En motsägelse *mellan* drömtankarna inbördes kan drömmen blott på högst indirekt förmedlat sätt uttrycka.

Men liksom det lyckats måleriet att uttrycka åtminstone avsikten att tala, ömhet, hotelse, varning och dylikt bland de framställda personerna annorlunda än genom den hängande remsan, så har också för drömmen yppat sig en möjlighet att genom en passande modifikation av sin egendomliga framställning ta hänsyn till vissa logiska relationer mellan sina drömtankar. Man kan göra den erfarenheten, att olika drömmar gå olika långt i detta hänsyntagande: under det den ena drömmen fullkomligt sätter sig över sitt materials logiska fogning, söker en annan så fullständigt som möjligt antyda den. Drömmen avlägsnar sig härvid mer eller mindre långt från den honom till bearbetning föreliggande texten. På samma sätt godtyckligt uppför sig drömmen också gentemot drömtankarnas tidliga sammanhang, om något sådant är framställt i det omedvetna (såsom t. ex. i drömmen om injektionen på Irma).

Genom vilka medel förmår nu drömarbetet antyda de svårligen framställbara relationerna i drömmaterialet? Jag vill försöka att ett för ett uppräkna dem.

Närmast gör drömmen i det hela rättvisa åt det onekliga sammanhanget mellan drömtankarnas alla delar därmed att den förenar detta material i en sammanfattning som situation eller händelse. Den återger *logiskt sammanhang* som *samtidighet*. Den förfar därvid som målaren, som sammanställer alla filosofer eller skalder i bilden av skolan i Aten eller av Parnassen; de ha visserligen aldrig varit tillsammans i en hall eller på en bergstopp men bilda likväl för tanken en samhörig grupp.

Detta framställningssätt fortsätter drömmen in i det enskilda. Så ofta den visar två delar vid varandras sida, så ger den

borgen för ett bestående innerligt sammanhang mellan deras motsvarigheter i drömtankarna. Det är som i vårt skriftsystem: ab betyder, att de båda bokstäverna böra uttalas i en stavelse; a och b med en lucka emellan sig visar a som den sista bokstaven i ett ord och b som den första i ett annat. I enlighet härmed bildas drömkombinationerna inte av godtyckliga, fullt disparata beståndsdelar i drömmaterialet utan av sådana, som också i drömtankarna stå i närmare sammanhang.

För att framställa kausalförbindelser brukar drömmen två medel, som i grunden gå ut på detsamma. Det vanligare framställningssättet, om drömtankarna t. ex. lyda: emedan detta var så och så, så måste det och det inträffa, består däri att drömmen framför bisatsen som inledande dröm och sedan huvudsatsen som huvuddröm. Om jag tytt rätt, kan tidsföljden också vara den omvända. Drömmens bredare utförda del motsvarar alltid huvudsatsen.

Ett vackert exempel på sådan kausal framställning har en gång en kvinnlig patient givit mig. Jag skall senare — se drömmens symbolik — meddela hennes dröm fullständigt. Den bestod av ett kort förspel och ett mycket vidlyftigt drömstycke, som var i hög grad koncentrerat och kunde rubriceras: »Med en blomma». Fördrömmen var följande: Hon går in i köket till de båda jungfrurna och läxar upp dem för att de inte bli färdiga »med den smulan mat». Därvid ser hon en massa grovt köksgods stå omstjälpt i köket för torkning och i hopar lagt på vartannat. De båda flickorna gå för att hämta vatten och måste därvid stiga ned som i en flod, som når upp till huset eller upp på gården.

Därpå följer huvuddrömmen, som börjar så: Hon går från en höjd nedåt, över egendomligt bildade stängsel och gläder sig åt att hennes klänning därvid icke blir hängande någonstädes o. s. v. Fördrömmen syftar nu på damens föräldrahem. Orden i köket har hon väl ofta hört av sin mor. Hoparna av grovt gods härstamma från den enkla bosättningsaffär, som

fanns i samma hus. Drömmens andra del innehåller en anspelan på fadern, som hade mycket att göra med tjänstflickor, och sedan vid en översvämning — huset stod nära flodstranden — ådrog sig en dödlig sjukdom. Tanken, som gömmer sig bakom denna fördröm, lyder på detta sätt: Emedan jag kommer från detta hus, från så små och otrevliga förhållanden. Huvuddrömmen upptar samma tanke och ger den en genom önskeuppfyllelse förvandlad form: Jag är av hög härkomst. Egentligen vill hon säga detta: Emedan jag är av så låg härkomst, var mitt liv så och så.

Såvitt jag kan se, betyder en delning av drömmen i två olika stycken inte alltid en kausal förbindelse mellan de båda styckenas tankar. Ofta förefaller det som om i båda drömmarna samma material framställdes från olika synpunkter; säkerligen gäller detta för den i en pollution utlöpande drömräckan under en natt, varvid det kroppsliga behovet tilltvingar sig allt tydligare uttryck. Eller de båda drömmarna ha framgått ur skilda centra i drömmaterialet, men ha en del av innehållet gemensamt, så att i den ena drömmen är centrum vad som i den andra drömmen medverkar som antydning eller omvänt. Men i ett visst antal drömmar betyder faktiskt klyvningen i en kortare för- och en längre efterdröm kausal förbindelse mellan de båda styckena.

Det andra framställningssättet för kausalförhållandet finner användning vid mindre omfångsrikt material och består däri att en bild — vare sig av en sak eller en person — i drömmen förvandlar sig till en annan. Blott där vi se denna förvandling försiggå i drömmen, hävdas på allvar det kausala sammanhanget, icke där vi blott märka, att nu har kommit något annat i det förras ställe. Jag sade, att de båda förfarandena att framställa kausalförbindelsen löpa ut på ett och detsamma; i båda fallen framställes ett *förorsakande* genom ett *eftervartannat*, ena gången genom drömmarnas följande på varandra, andra gången genom en bilds omedelbara förvandling i en annan. I de allra flesta fall blir visserligen kausalrelationen

överhuvud icke framställd utan faller helt enkelt under den också i drömmen oundvikliga successionens process.

Alternativet antingen — eller kan drömmen överhuvud icke uttrycka; den brukar uppta dess leder som likaberättigade i ett sammanhang. Ett klassiskt exempel härpå innehåller drömmen om injektionen på Irma. I dess latenta tankar heter det tydligen: Jag är oskyldig till att Irmas smärtor fortfara; skulden ligger *antingen* i hennes motsträvighet mot att anta min förklaring *eller* däri att hon lever under ogynnsamma sexuella villkor, som jag inte kan ändra, *eller* hennes smärtor äro överhuvud icke av hysterisk utan av organisk art. Men drömmen utför alla dessa varandra nästan uteslutande möjligheter och tar ingen anstöt, om en fjärde sådan lösning tillfogas enligt drömmens önskan. Det alternativa förhållandet har jag då först efter drömtydningen insatt i drömtankarnas sammanhang.

Men där berättaren vid återgivande av en dröm skulle vilja bruka ett antingen — eller: det var antingen en trädgård eller ett rum, då förekommer i drömtankarna inte något slags alternativ, utan ett »och», ett enkelt uppradande. Med antingen — eller beskriva vi mestadels en karaktär av otydlighet, men som ännu icke är hopplös att genomtränga hos en del av drömmen. Tydningsregeln för detta fall är denna: det skenbara alternativets enskilda leder äro att sätta likvärdiga bredvid varandra och att förbinda med ett »och». Jag drömmer t. ex., sedan jag en längre tid förgäves väntat på min i Italien resande väns adress, att jag får ett telegram, som meddelar mig denna adress. Jag ser den i blått tryck på telegrammets pappersremsor; det första ordet är otydligt,

> ungefär *via,* eller *Villa,* eller rentav *Casa,*
> det andra tydligt: *Sezerno.*

Det andra ordet, som låter som ett italienskt namn och erinrar mig om våra inbördes etymologiska utläggningar, uttrycker också min förargelse att han så länge hållit sin uppehållsort *hemlig* för mig. Men vart och ett av de tre förslagen till första ordet visar sig vid analysen som en självständig och

likaberättigad utgångspunkt för undersökning av drömmens tankeförbindelse.

Natten före min fars begravning drömmer jag om ett plakat eller en anslagstavla — ungefär som tavlorna med Rökning förbjuden i järnvägsstationernas väntsalar —, varpå står att läsa, antingen

Anhålles, att man sluter ögonen

eller

Anhålles, att man sluter ett öga

eller

Anhålles, att man sluter $\frac{\textit{ett öga}}{\textit{ögonen}}$*.*

Varje olika fattning har sin särskilda mening och för vid drömtydningen ut på särskilda vägar. Jag hade gjort ceremonielet för begravningen möjligast enkelt, emedan jag visste den dödes tanke om sådana anstalter. Men andra familjemedlemmar gillade inte en sådan puritansk enkelhet; de menade, att man finge skämmas för de till begravningen inbjudna. Därför anhåller en av drömmens ordalydelser, att man »sluter ett öga», d. v. s. visar överseende. Betydelsen av den otydlighet, som vi beskriva med ett antingen — eller, är här särskilt lätt att fatta. Det har icke lyckats drömarbetet att framställa en enhetlig, men i så fall tvetydig ordalydelse för drömtankarna. Därför söndra sig de båda huvudtankarna redan i det manifesta drömminnehållet från varandra.

I några fall uttrycker drömmens delning i två lika stora stycken det svårligen framställbara alternativet.

Högst påfallande är drömmens förhållande till motsatsens och motsägelsens kategori. Motsägelsen blir helt enkelt ignorerad, drömmen tyckes icke känna något nej. Motsatser sammandragas med särskild förkärlek till en enhet eller framställas i ett drag. Drömmen tar sig ju också friheten att framställa vilken del som helst med dess motsats, så att närmast om ingen sak, mot vilken kan sättas vad för önskan ter sig som èn motsats, vet om den i drömtanken förekommer i positivt

eller negativt förhållande till önskan.[1] I en av de senast omnämnda drömmarna, vars inledande bisats vi redan tytt (»emedan jag är av sådan härkomst»), stiger drömmerskan ned över några stängsel och håller därvid en blommande gren i händerna. Hon kommer till denna bild att tänka på, hur ängeln på bilderna av Marie bebådelse (hon heter själv Maria) bär en liljestängel i handen, och hur det går vitklädda flickor i Kristi Lekamensprocessionen, medan gatorna äro prydda med gröna kvistar. Den blommande grenen i drömmen är sålunda utan tvivel en anspelan på sexuell oskuld. Men grenen är tätt besatt med röda blommor, och var och en av dem liknar en kamelia. Vid slutet av vägen, fortsätter drömmen, ha blommorna redan tämligen fallit av, därpå följa omisskännliga anspelningar på menstruationen. Samma gren, som bäres som en lilja och av en oskyldig flicka, är sålunda samtidigt en anspelan på kameliadamen, vilken som bekant vanligen bar en vit kamelia men vid sin menstruation en röd. Samma blommande gren — flickans blommor i Der Müllerin Verrat hos Goethe — framställer den sexuella oskulden men också dess motsats. Samma dröm, som uttrycker glädjen, att det lyckats henne att gå obefläckad genom livet, låter på några ställen — såsom i draget att blombladen falla av — skina igenom den motsatta tankegången, att hon i åtskilligt brutit mot den sexuella renheten (i barndomen nämligen). Vi kunna vid analys av drömmen tydligt urskilja båda tankegångarna, av vilka den ena, den tröstande, synes ligga på ytan, men den förebrående vara lagrad djupare; tankar, som löpa rakt mot varandra och vilkas

[1] I ett arbete av *K. Abel,* Der Gegensinn der Urworte 1884 (se mitt referat i Jahrb. f. Ps.-A. II, 1910) erfor jag det överraskande, också av andra språkforskare bekräftade faktum, att de äldsta språken i detta avseende bete sig alldeles som drömmen. De ha i början blott ett ord för de båda konträra motsatserna vid ändarna av en kvalitets- eller verksamhetsräcka (stark—svag, nära—avlägsen, binda—lösa) och bilda särskilda beteckningar för de båda motsatserna först sekundärt genom lätta modifikationer av det gemensamma urordet. Abel påvisar, att fornegyptiskan i stor utsträckning ger exempel härpå, men framdrar också tydliga rester av samma språkliga egendomlighet i de semitiska och indogermanska språken.

liknande men motsatta beståndsdelar funnit uttryck genom samma drömmens delar.

En enda av de logiska relationerna gynnas i högsta grad av drömbildningens mekanism. Det är likhetens, överensstämmelsens, beröringens relation, detta »liksom», vilket i drömmen som ingen annan relation kan framställas med mångfaldiga medel.[1] De i drömmaterialet förefintliga täckningarna eller fallen av »liksom» äro ju drömbildningens första stödjepunkter, och en icke obetydlig del av drömarbetet består nu i att anskaffa nya sådana täckningar, om de som först finnas på grund av censuren icke kunna komma in i drömmen. Drömarbetets förtätningssträvan gynnar framställning av likheter.

Likhet, *överensstämmelse*, *gemenskap* framställes av drömmen helt allmänt genom sammandragning till en enhet, som antingen redan finnes i drömmaterialet eller nybildas. Det första fallet kan man kalla *identifiering,* det andra *blandbildning.* Identifieringen kommer till användning, då det är fråga om personer, blandbildningen, då det är ting som förenas, dock förekomma blandbildningar också i första fallet. Orter behandlas ofta som personer.

Identifieringen består däri, att blott en av de genom något gemensamt förknippade personerna nå till framställning i dröminnehållet, medan den andra eller de andra personerna synas undertryckta i drömmen. Men denna ena täckande person ingår i drömmen i alla de förbindelser och situationer, som kunna härledas vare sig från henne eller från de av henne täckta personerna. Vid blandbildningen av personer finnas redan i drömbilden drag, som äro för varje person egendomliga men icke gemensamma, så att genom föreningen av dessa drag en ny enhet, en blandperson bestämt framträder. Denna blandning själv kan nu åstadkommas på olika sätt. Antingen har drömpersonen namnet från en av de personer den föreställer — vi

[1] *Aristoteles* har yttrat, att den bästa drömtydaren är den som bäst uppfattar likheter; ty drömbilderna likna bilderna i vattnet, som förryckts av rörelsen, och den fattar dem bäst, som i den förryckta bilden förstår igenkänna det sanna (jfr *Büchsenschütz*, Traum und Traumdeutung im Altertum, Berlin 1868).

veta då på ett sätt, som är alldeles analogt med vetandet i vaket tillstånd, att den eller den personen är menad —, medan de visuella dragen tillhöra den andra personen, eller drömbilden är själv sammansatt av visuella drag, som i verkligheten fördela sig på båda personerna. I stället för av visuella drag kan den andra personens andel också representeras av åtbörder, den utför, eller ord man låter den tala, eller av den situation, vari man försätter den. Vid det sista slaget av kännetecknande begynner den skarpa skillnaden mellan identifiering och blandpersonsbildning att förflyktigas. Men det kan också förekomma, att bildningen av en sådan blandperson misslyckas. Då tillskrives drömmens scen den ena personen, och den andra — i regel den viktigare — uppträder som en utanför stående åskådare. Drömmaren berättar t. ex.: »Min mor var också med» (*Stekel*). En sådan detalj av drömmen är då att jämföra med ett determinerande tecken i hieroglyfskriften, som icke skall uttalas men tjäna till förklaring av ett annat tecken.

Det gemensamma, som rättfärdigar, d. v. s. föranleder de båda personernas förening, kan vara framställt i drömmen men också fattas. I regel tjänar identifieringen eller blandpersonsbildningen just till att spara framställningen av detta gemensamma. I stället för att upprepa: A är fientligt stämd mot mig och likaså B, bildar jag i drömmen en blandperson av A och B eller föreställer mig A inbegripen i en handling, som eljest kännetecknar B. Den så vunna drömpersonen uppträder för mig i drömmen i någon ny förbindelse, och av den omständigheten att hon betyder både A och B, finner jag mig berättigad att på det ifrågavarande stället vid drömtydningen sätta in vad som är dem båda gemensamt, nämligen det fientliga förhållandet till mig. På detta sätt uppnår jag ofta en alldeles utomordentlig förtätning för dröminnehållet. Jag kan spara mig framställningen av mycket komplicerade förhållanden, som sammanhänga med en person, om jag för denne funnit en företrädare, som har anspråk på en del av samma förhållanden. Det är lätt att förstå, hur denna framställning genom identifiering också kan tjäna till att kringgå censuren,

som föreskriver drömarbetet så hårda villkor: jag finner nu en andra person, som också har förbindelser med det utdömda materialet men blott till en del därav. Deras beröring i den icke censurfria punkten ger mig nu rätt att bilda en blandperson, som åt båda sidor kännetecknas av indifferenta drag. Denna bland- och identifieringsperson är nu som censurfri ägnad att upptas i dröminnehållet, och jag har genom användning av drömförtätningen tillfredsställt drömcensurens fordringar.

Där drömmen också framställer något gemensamt för båda personerna är det vanligen en vink att söka efter något annat dolt gemensamt, vars uppenbarande omöjliggöres av censuren. Det har här i framställningens intresse ägt rum en viss förskjutning i fråga om det gemensamma. Därav att blandpersonen visas mig i drömmen med ett indifferent gemensamt, bör jag sluta mig till ett annat, ingalunda indifferent gemensamt i drömtankarna.

Identifieringen eller blandpersonsbildningen tjänar därmed i drömmen olika ändamål, för det första framställningen av något för båda personerna gemensamt, för det andra framställningen av ett *åsidoskjutet* gemensamt, men för det tredje också att bringa till uttryck en blott *önskad* gemensamhet. Då framönskandet av en gemensamhet mellan två personer ofta sammanfaller med ett *utbyte* av den ena mot den andra, så är också denna relation i drömmen uttryckt genom identifiering. Jag önskar i drömmen om Irma utbyta denna person mot en annan, önskar alltså, att den andra vore min patient, liksom den första är det; drömmen villfar denna önskan, i det den visar mig en person, som heter Irma, men som undersökes i en position, vari jag blott haft tillfälle att se den andra. I onkeldrömmen har detta utbyte blivit drömmens medelpunkt: jag identifierar mig med ministern, i det jag behandlar mina kolleger lika illa som han och utsätter dem för samma ringaktning.

Det är en erfarenhet, från vilken jag icke funnit något undantag, att varje dröm behandlar den egna personen. Drömmar äro absolut egoistiska. Där i dröminnehållet icke mitt jag förekommer, utan endast en annan person, så kan jag lugnt anta,

att mitt jag genom identifiering är gömt bakom denna person. Jag måste komplettera mitt jag. Men vid andra tillfällen, då mitt jag framträder i drömmen, lär mig situationen, vari detta jag befinner sig, att bakom jaget genom identifiering gömmer sig en annan person. Drömmen bör då mana mig att vid tydningen överföra på mig något som vidhänger denna person, det dolda gemensamma. Det finns också drömmar, vari mitt jag förekommer jämte andra personer, som vid analysen återigen avslöja sig som mitt jag. Jag har då att med mitt jag förena vissa föreställningar, mot vilkas upptagande censuren gjort sig gällande. Jag kan alltså i en dröm på flerfaldigt sätt föreställa mitt jag, endels direkt, endels genom identifiering med främmande personer. Ett oerhört rikt tankematerial kan förtätas genom ett flertal sådana identifieringar.[1]

Ännu genomskinligare än hos personer visa sig identifikationerna av med egennamn betecknade platser, då här störningen av det i drömmen övermäktiga jaget bortfaller. I en av mina Romdrömmar (s. 94) heter den plats, där jag befinner mig, Rom; jag förvånas över mängden av tyska plakat vid ett gathörn. Det sista är en önskeuppfyllelse, vid vilken genast *Prag* faller mig in; önskan själv torde komma från en numera övervunnen tysknationell period i min ungdom. Vid den tid, då jag hade denna dröm, var det fråga om ett sammanträffande med en vän i Prag. Identifieringen av Rom och Prag förklaras alltså genom en önskad gemensamhet. Jag skulle hellre vilja träffa min vän i Rom än i Prag, för denna sammankomst utbyta Prag mot Rom.

Möjligheten att skapa blandbildningar står i främsta ledet bland de drag, som så ofta ge drömmarna ett fantastiskt utseende, då genom dem införas saker i drömmen, som aldrig kunna förekomma i verkligheten. Den psykiska processen vid blandbildning i drömmen är tydligen densamma, som när vi i

[1] Om jag är i tvivel om, bakom vilken av de i drömmen uppträdande personerna jag har att söka mitt jag, så må jag hålla mig till följande regel: den person, som i drömmen underkastas någon affekt, som jag som sovande märker, den gömmer mitt jag.

vaket tillstånd föreställa oss en centaur eller drake. Skillnaden ligger blott däri, att den fantastiska skapelsen i vaket tillstånd föreställer just vad den avser att föreställa, medan drömmens blandbildning bestämmes av något, som ligger utanför dess gestaltning, nämligen det gemensamma i drömtankarna. Drömmens blandbildning kan utföras på mycket mångfaldigt sätt. I dess konstlösaste gestaltning framställas blott det ena tingets egenskaper, och denna framställning är ledsagad av ett vetande, att den också gäller för ett annat objekt. En omsorgsfullare teknik förenar det ena som det andra objektets drag till en ny bild och betjänar sig därvid skickligt av de på något sätt i verkligheten givna likheterna mellan de båda objekten. Nybildningen kan utfalla alldeles absurd eller även som fantastisk förefalla lyckad i den mån material och vitsen vid sammansättningen möjliggöra det. Äro de objekt, som skola förtätas till en enhet alldeles för disparata, så nöjer sig drömarbetet ofta därmed att skapa en blandbild med en tydligare kärna, till vilken otydligare bestämningar foga sig. Föreningen till en bild har här liksom icke lyckats; de båda framställningarna övertäcka varandra och alstra liksom en tävlan mellan de visuella bilderna. Om man ville föreställa sig ett begrepps gestalt genom individuella iakttagelsebilder, kunde man komma till liknande framställningar i en teckning.

Det vimlar naturligtvis i drömmarna av dylika blandbilder. Några exempel har jag redan meddelat i hittills analyserade drömmar; jag skall nu tillfoga flera. I drömmen, som antyder den kvinnliga patientens levnadslopp »med en blomma» eller »förblommerat», bär drömjaget en blommande gren i handen, som, såsom vi sett, samtidigt betyder oskuld och sexuell synd. Grenen erinrar genom det sätt på vilket blommorna stå, också om *körsbärsblommor;* de enskilda blommorna själva äro *kamelior*, varvid det hela därtill gör intryck av en *exotisk* växt. Det gemensamma i denna blandbilds delar framgår av drömtankarna. Den blommande grenen är sammansatt av anspelningar på gåvor, genom vilka hon bevekts eller skulle bevekas till tillmötesgående. I barndomen var det körsbär, i senare år en

kameliastam; det exotiska är en anspelan på en mångberest naturforskare, som med en blomteckning sökte vinna hennes ynnest.

En annan patient skapar sig i drömmen ett mellanting av *badhytter* vid havsbad, lantliga *avträden* och *vindsrum* i våra stadshus. För de båda första elementen är gemensam hänsyftningen på nakenhet och blottande; man kan av deras sammansättning med det tredje elementet sluta, att — i hennes barndom — också vindskammaren var skådeplatsen för något liknande. En drömmare gör sig en blandlokal av två platser, där man gör »kur»: nämligen mitt ordinationsrum och den offentliga lokal, där han först träffade sin fru. En flicka drömmer, sedan hennes äldre bror lovat att traktera henne med kaviar, om denna bror, att hans ben äro översållade med svarta kaviarpärlor. Elementen *»besmittelse»* i moralisk mening och minnet av ett *utslag* i barndomen, varvid benen voro översållade med röda i stället för med *svarta* punkter, ha här förenat sig med *kaviarpärlorna* till ett nytt begrepp om *»vad hon har fått av sin bror»*. Delar av människokroppen behandlas i dessa drömmar som ting, liksom också i andra drömmar. I en av *Ferenczi* meddelad dröm förekom en blandbild, som var sammansatt av en *läkares* person och en *häst* och dessutom hade på sig en *nattskjorta*. Det gemensamma hos dessa tre beståndsdelar framgick ur analysen, sedan nattskjortan igenkänts som en anspelan på drömmerskans far i en barndomsscen. Det var i alla tre fallen frågan om hennes sexuella nyfikenhet. Hon hade som barn av barnjungfrun ofta medtagits till det militära stuteriet, där hon hade tillfälle att rikt tillfredsställa sin — då ännu ohämmade — nyfikenhet.

Jag har förut påstått, att drömmen icke har medel att uttrycka motsägelsens, motsatsens, »nejets» relation. Detta påstående får jag här för första gången motsäga. En del av de fall, som låta sammanfatta sig som »motsats», få, som vi redan sett, helt enkelt sin framställning genom identifiering, om nämligen med motställningen kan förbindas ett utbyte, ett sättande i stället. Därpå ha vi flera gånger gett exempel. En annan

grupp av motsatser i drömtankarna, som kan rubriceras med kategorin »*omvänt, tvärtom*», får sin framställning i drömmen på följande märkvärdiga, man ville nästan säga vitsiga sätt. »Omvänt» kommer för sig icke in i dröminnehållet, men yttrar sin närvaro i materialet därmed, att ett av andra orsaker näraliggande stycke av det redan bildade dröminnehållet — liksom i egenskap av ett tillägg — *omvändes*. Saken kan lättare illustreras än beskrivas. I den vackra drömmen om »Upp och ned» är drömframställningen av stigningen omvänd mot förebilden i drömtankarna, inledningsscenen i Daudets Sappho; i drömmen är det i början tungt, sedan lätt att gå, medan hos Daudet stigningen i början är lätt, men senare blir allt svårare. Också »uppe» och »nere» med avseende på brodern är drömmen framställt omvänt. Det tyder på ett omvändningens eller motsatsens förhållande, som i drömtankarna existerar mellan två delar av materialet och som vi funnit ligga däri, att i drömmarens barndomsfantasi han bäres av sin amma omvänt mot hur i romanen hjälten bär den älskade. Också min dröm om Goethes angrepp på herr M. — se vidare nedan — innehåller ett sådant »omvänt», som först måste tillrättaställas, innan man kan komma på drömmens tydning. I drömmen har Goethe angripit en ung man, herr M.; i verkligheten och enligt drömtankarna har en betydande man, min vän, angripits av en obekant ung författare. I drömmen räknar jag från datum för Goethes död; i verkligheten utgick räkningen från paralytikerns födelseår. Den tanke, som är den bestämmande i drömmaterialet, framgår som en motsägelse mot att Goethe skulle behandlas som en förryckt. Det är omvänt, säger drömmen, om du inte förstår boken, så är du den svagsinta, inte författaren. I alla dessa drömmar om det omvända förhållandet förefaller mig för övrigt finnas ett samband med den föraktfulla vändningen: visa någon baksidan (omvändningen i fråga om brodern i Sapphodrömmen). Det är vidare anmärkningsvärt, hur ofta omvändningen tillgripes just i drömmar, som äro ingivna av bortträngda homosexuella tendenser.

Omvändningen, förvandlingen till motsatsen är för övrigt ett av drömmens mest omtyckta och mest användbara framställningsmedel. Det tjänar närmast till att göra gällande önskeuppfyllelsen mot en bestämd del av drömtankarna. »Hade det dock varit omvänt», är ofta jagets reaktion mot ett pinsamt minne. Men särskilt värdefull blir omvändningen i censurens tjänst, i det den omställer det som skall frammanas på sätt att drömmens begripande närmast rentav förlamas. Man får därför, om drömmen hårdnackat vägrar yppa sin mening, alltid våga försöket att omvända bestämda delar av dess manifesta innehåll, varpå ej sällan allting blir omedelbart klart.

Utom innehållets omvändning bör man också uppmärksamma tidens. En ofta förekommande teknik för drömmens vanställning består i att framställa sakens utgång eller tankegångens resultat i början av drömmen och vid dess slut tillfoga händelsernas orsaker eller slutledningens förutsättningar. Den som icke tänkt på detta drömförryckningens tekniska medel, står då rådlös inför drömtydningens uppgift.[1]

Ja, i många fall får man drömmens mening först när man företagit en flerfaldig omvändning efter olika förbindelser. Så t. ex. gömmer sig i en ung tvångsneurotikers dröm minnet av den infantila dödsönskan mot den fruktade fadern bakom följande ordalydelse: *Hans far grälar på honom för att han kommer så sent hem.* Men den psykoanalytiska kurens sammanhang och drömmens infall bevisa, att satsen närmast bör lyda: *Han är ond på fadern,* och sedan, att fadern under alla händelser

[1] Samma teknik av förloppets tidliga omvändning brukar stundom det hysteriska anfallet tillgripa för att dölja sin mening för åskådaren. En flicka skall t. ex. i ett anfall framställa en liten roman, som hon ofta omedvetet fantiserat i anledning av ett möte på lokaltåget. Hur den ifrågavarande, tjusad av hennes fots skönhet, tilltalar henne, medan hon läser, hur hon sedan går med honom och upplever en stormig kärleksscen. Hennes anfall börjar med framställningen av denna kärleksscen genom ryckningar i kroppen (därvid läpprörelser för kyssande, armarnas hopslående för omfamning), därpå springer hon in i andra rummet, sätter sig på en stol, lyfter kjolen för att visa foten, gör, som om hon skulle läsa i en bok och tilltalar mig (i form av svar). Jfr härmed Artemidoros' anmärkning: »Vid utläggande av drömhistorier måste man ena gången fatta dem i sikte i deras förlopp från början fram mot slutet, andra gången från slutet upp mot början...»

kommer *för tidigt* (d. v. s. för snart) hem. Han hade föredragit, att fadern överhuvud inte kommit hem, vilket är identiskt med önskan om faderns död (jfr s. 149). Drömmaren hade nämligen som liten gosse under en faderns längre bortovaro låtit komma sig till last en sexuell agression mot en annan person och hade straffats med hotelsen: »Vänta du bara, tills pappa kommer hem.»

Vill man vidare följa sambandet mellan dröminnehåll och drömtankar, så må man nu bäst ta drömmen själv till utgångspunkt och ställa sig frågan, vad vissa formella egenskaper i drömframställningen betyda med avseende på drömtankarna. Till dessa formella egenskaper, som måste falla oss i ögonen hos drömmen, höra framför allt skillnaderna i de enskilda drömbildernas sinnliga intensitet och i enskilda drömpartiers eller hela drömmars tydlighet då de jämföras med varandra. Skillnaderna i enskilda drömpartiers intensitet omfattar en hel skala från en skärpa i utprägling, som man — ehuru utan möjlighet till bevis — är böjd att ställa över realitetens, ned till en förarglig suddighet, som man förklarar karakteristisk för drömmen, emedan den egentligen inte fullt kan jämföras med någon grad av otydlighet, som vi ha tillfälle iaktta hos de verkliga föremålen. Vanligtvis beteckna vi dessutom vårt intryck av ett otydligt drömobjekt, som »flyktigt», medan vi om tydligare drömbilder mena, att de också genom en längre tid erbjudit sig för vår iakttagelse. Man frågar sig nu av vilka drag hos drömmaterialet dessa olikheter i drömbildernas livlighet framkallas.

Man måste här närmast bemöta vissa förväntningar, som nästan oundvikligt inställa sig. Då också verkliga sensationer under sömnen kunna höra till drömmens material, vill man sannolikt förutsätta, att dessa eller de från dem stammande drömdelarna skjuta fram genom någon särskild intensitet eller omvänt, att vad som i drömmen framträder särskilt livligt, bör kunna återföres på sådana reala drömsensationer. Men min erfarenhet har aldrig bekräftat detta. Det är inte riktigt, att de delar av drömmen, som äro avkomlingar av reala intryck

(nervretningar) under sömnen, utmärka sig framför de andra, som härstamma från minnen, genom särskild livlighet. Realitetens egenskap är likgiltig för drömbildernas intensitetsbestämning.

Vidare kunde man fasthålla den förväntan, att de enskilda drömbildernas livlighet hade samband med den psykiska intensiteten hos motsvarande drömtankar. I de senare sammanfalla intensitet och psykisk betydelse; de intensivaste elementen äro inga andra än de viktigaste, som bilda drömtankarnas medelpunkt. Nu veta vi visserligen, att just dessa element på grund av censuren mestadels icke mottagas i dröminnehållet. Men det kunde dock vara, att deras närmaste avkomlingar, som representera dem, uppbringa i drömmen en högre intensitetsgrad utan att de därför måste bilda drömframställningens medelpunkt. Också denna förväntan krossas emellertid av en jämförande betraktelse av dröm och drömmaterial. De enskilda delarnas intensitet i senare fallet har intet att skaffa med delarnas intensitet i det förra. Mellan latent och manifest dröm försiggår i själva verket en fullkomlig *omvärdering av alla psykiska värden.* En flyktigt hänandad, av kraftigare bilder dold detalj i en dröm är ofta enda direkta avkomlingen av vad som fullständigt dominerade i drömtankarna.

Drömdelarnas intensitet visar sig på annat sätt bestämd och det av två, av varandra oberoende moment. Först är lätt att se, att de delar äro särskilt intensivt framställda, genom vilka önskeuppfyllelsen uttrycker sig. Men vidare lär analysen, att från drömmens livligaste delar också utgå de flesta tankegångarna, att de livligaste delarna tillika äro de bäst determinerade. Det är ingen ändring av meningen, om vi uttrycka den sista, på empirisk väg vunna satsen på detta sätt: Den största intensiteten visa de drömmens element, för vilkas bildning togs i anspråk det frikostigaste *förtätningsarbetet.* Vi kunna då vänta att dessa två villkor, förtätningsgrad och önskeuppfyllelse, också skola kunna uttryckas i en enda formel.

Det problem, som jag nu behandlat, orsakerna till de enskilda

drömdelarnas större eller ringare intensitet eller tydlighet, skulle jag vilja skydda för förväxling med ett annat, som har avseende på hela drömmars eller drömavdelningars olika tydlighet. I förra fallet är motsatsen till tydlighet suddighet, i det senare virrighet. Det är visserligen omisskännligt, att på båda områdena de stigande och fallande kvaliteterna vid sin förekomst följa varandra. Ett parti av drömmen, som förefaller oss klart, innehåller mestadels intensiva element, en oklar dröm är tvärtom sammansatt av föga intensiva delar. Emellertid är det problem, som skalan från klarhet till förvirring bjuder, vida mera invecklat än problemet av de enskilda drömdelarnas växling i livlighet; ja det förra undandrar sig av senare angivna grunder här ännu diskussion.

I enskilda fall märker man icke utan överraskning, att intrycket av klarhet eller otydlighet, som man får av en dröm, överhuvud ingenting betyder för drömmens sammanfogning utan härrör från det latenta drömmaterialet som en dess beståndsdel. Så minns jag en dröm, som efter uppvaknandet föreföll mig så särdeles väl sammanfogad, klar och utan luckor, att jag ännu i sovdrucket tillstånd föresatte mig att insläppa en ny kategori av drömmar, som inte voro underkastade förtätningens och förskjutningens mekanism utan som skulle kunna betecknas »fantasier under sömnen». En närmare prövning visade, att denna ovanliga dröm visade samma sprickor och språng i sin bildning som andra; jag lät därför drömfantasiernas kategori åter falla. Drömmens förkortade innehåll var, att jag föredrog för min vän en svår och länge sökt teori för bisexualiteten, och drömmens önskeuppfyllande kraft bär ansvar för, att denna teori — som för övrigt inte meddelades i drömmen — föreföll klar och utan luckor. Vad jag sålunda hade hållit för ett omdöme om den färdiga drömmen, var ett stycke, och därtill det väsentliga stycket, av själva drömmen. Drömarbetet grep här liksom in i det första vakna tänkandet och överbragte till mig i form av omdöme om drömmen det stycke av drömmaterialet, som drömarbetet icke lyckats noggrant utforma i drömmen. Ett fullkomligt motstycke till detta

exempel upplevde jag en gång hos en kvinnlig patient, som först inte ville berätta en till hennes analys hörande dröm, »därför att den var så otydlig och förvirrad» och slutligen under upprepade protester mot hennes framställnings säkerhet angav, att det hade förekommit flera personer i drömmen, hennes man och hennes far och att det var som om hon inte vetat, om hennes man var hennes far eller vem som egentligen var fadern eller något dylikt. Sammanställningen av denna dröm med hennes infall under mottagningen visade otvivelaktigt, att det var fråga om den tämligen alldagliga historien om en tjänstflicka, som måste bekänna, att hon väntade ett barn och nu fick höra tvivel yttrade om, »vem som egentligen var (barnets) fader».[1] Den oklarhet, som drömmen visade, var alltså också här ett stycke av det drömväckande materialet. Ett stycke av detta innehåll hade framställts i drömmens *form. Drömmens eller drömmandets form användes överraskande ofta för att framställa det förtäckta innehållet.*

Kritik över drömmen, eller skenbart oskyldiga anmärkningar över den tjäna ofta till att på högst raffinerat sätt söka dölja ett stycke av dess innehåll, fast de egentligen härmed förråda det. Så t. ex. då en drömmare yttrar: »Här är drömmen *suddig*» och analysen visar en infantil reminiscens av utlyssnandet av en person, som rengör sig efter defäkation. Eller ett annat fall som förtjänar utförligt meddelande. En ung man har en mycket tydlig dröm, som väcker hos honom tanken på i medvetandet bevarade fantasier från hans barnaår: Han befinner sig på kvällen på ett sommarpensionat, tar miste om sitt rums nummer och kommer in i ett annat, där en äldre dam och hennes döttrar hålla på att kläda av sig för att gå till sängs. Han fortsätter: *Sedan äro några luckor i drömmen, där fattas någonting,* och till slut var en man i rummet, som ville kasta ut mig och som jag måste brottas med. Han bemödar sig förgäves att erinra sig innehållet i och syftet med

[1] Ledsagande hysteriska symtom: menstruationens uteblivande och djup förstämning, dessa sjukas huvudsakliga lidande.

den gossefantasi, på vilken drömmen uppenbart anspelar. Men man upptäcker slutligen, att det sökta innehållet redan är givet med yttrandet om det otydliga stället i drömmen. Luckorna äro genitalöppningarna hos de till sängs gående kvinnorna; »där fattas något» beskriver det huvudsakliga kännetecknet på det kvinnliga könsorganet. Han brann i dessa unga år av sexuell nyfikenhet och var ännu böjd att fasthålla vid den infantila sexualteorin, som tillskriver kvinnan en manlig lem.

Liknande form ikläder sig en analog reminiscens av en annan drömmare. Han drömmer: Jag går med fröken K. in i folkträdgårdsrestaurangen... sedan kommer ett dunkelt ställe, ett avbrott... sedan befinner jag mig i en bordellsalong, där jag ser två eller tre damer, en i linne och byxor.

Analys. Fröken K. är dotter till hans förra chef och, som han själv omtalar, en systerersättning. Han hade inte ofta tillfälle att tala med henne, men en gång föreföll ett samtal med henne, vari »man liksom igenkände sig i sitt kön, som om man ville säga: »Jag är en man och du en kvinna.» I den omtalade restaurangen hade han blott varit en gång i sällskap med systern till hans svåger, en flicka, som var honom fullkomligt likgiltig. En annan gång följde han ett sällskap av tre damer till ingången av samma restaurang. Damerna voro hans syster, hans svägerska och den nyss omnämnda systern till hans svåger, alla tre honom högst likgiltiga men alla tre tillhörande systerraden. En bordell har han endast sällan besökt, kanske två eller tre gånger i sitt liv.

Tydningen stödde sig på »det dunkla stället», »*avbrottet*» i drömmen och hävdade att han i gossaktig nyfikenhet några gånger, visserligen blott sällan, hade iakttagit sin några år yngre systers genitale. Några dagar senare inställde sig också den medvetna erinringen av den i drömmen antydda odygden.

Alla drömmar under samma natt höra till sitt innehåll till samma helhet. Deras uppdelning i flera stycken, dessas gruppering och antal, allt detta är fullt av mening och får fattas

som ett stycke meddelande från de latenta drömtankarna. Vid tydning av drömmar, som bestå av flera huvudstycken, eller överhuvud av sådana, som tillhöra samma natt, får man inte glömma den möjligheten, att dessa olika och på varandra följande drömmar betyda detsamma, bringa till uttryck samma själens rörelser i olika material. Den som kommer tidigare av dessa överensstämmande drömmar är då ofta mer vanställd och skygg, den följande är dristigare och tydligare.

Redan Faraos bibliska dröm om axen och om nöten, som Josef tydde, var av detta slag. Den finnes berättad utförligare hos Josephus (Jüdische Alterthümer, bok II, kap. 5 och 6) än i bibeln. Då konungen berättat den första drömmen, säger han: »Efter denna första drömsyn uppvaknade jag oroad och tänkte efter, vad den väl kunde betyda, men somnade härvid småningom åter in och hade nu en mycket sällsammare dröm, som gjorde mig ännu mer rädd och förvirrad.» Efter åhörande av drömmen säger Josef: »Din dröm, o konung, är väl till utseendet en tvåfaldig, men båda dess ansikten ha dock en betydelse.»

Jung berättar i sin studie Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes (Zentralbl. f. Ps.-A., 1910, h. 3), hur en skolflickas förtäckt erotiska dröm utan tydning förstods av hennes väninnor och med ändringar fördes vidare. Han anmärker vid en av dessa drömberättelser, att »den slutliga tanken, som framgick ur en lång rad av drömbilder, precis innehöll, vad som sökt framställas redan i seriens första bild. Censuren undanskjuter så länge som möjligt komplexen genom alltjämt förnyade symboliska höljen, förskjutningar, vändningar till det oskyldiga» o. s. v. (a. a., s. 87). *Scherner* har tydligt uppfattat denna drömframställningens egendomlighet och beskriver den i anslutning till sin lära om organretningarna såsom en särskild lag: »Slutligen följer fantasien i alla från bestämda nervretningar utgående symboliska drömbilder den allmängiltiga lagen, att den vid drömmens början blott målar i de avlägsnaste och friaste antydningar av retningsobjektet, men vid slutet, då den utmålande förmågan uttömts, i dess nakenhet

framställer retningen själv, det retade organet eller dess funktion, varmed drömmen når sitt slut, i det den själv betecknar sin organiska anledning» (Das Leben des Traumes, 1861, s. 166).

En vacker bekräftelse på denna Schernerska lag har *Otto Rank* lämnat i sitt arbete »Ein Traum der sich selbst deutet». Den dröm av en ung flicka han där meddelar var sammansatt av två i tiden skilda drömmar under en natt, av vilka den sista slutade med en pollution. Denna dröm tillät en i det enskilda utförd tydning med ringa bidrag av den drömmande själv, och rikedomen av förbindelser mellan de båda drömminnehållen gav vid handen, att den första drömmen i skygg framställning uttryckte detsamma som den andra, så att den senare hjälpte till full förklaring av den första. Rank utvecklar utifrån detta exempel med god rätt pollutionsdrömmarnas betydelse för drömmens teori överhuvud.

Men man kommer enligt min erfarenhet inte alltid i sådant läge, att man kan omtyda drömmens klarhet eller förvirring i säkerhet eller tvivel hos drömmaterialet. Det skall senare bli min uppgift att avslöja den hittills ej nämnda faktorn vid drömbildningen, på vars inverkan denna drömmens kvalitetsskala ytterligare beror.

I många drömmar, som ett stycke fram fasthålla en viss situation eller ett visst sceneri, förekomma avbrott, som beskrivas med följande ord: »Men sen är det, som vore det samtidigt ett annat ställe, och där hände det och det.» Vad som på detta sätt avbryter drömmens huvudhandling, som efter en stund åter kan fortsättas, det visar sig i drömmaterialet vara en bisats, en inskjuten tanke. Konditionen i drömtankarna framställes i drömmen genom samtidighet (om — när).

Vad betyder den så ofta i drömmen framträdande sensationen av hämmad rörelse, som så nära gränsar till ångest? Man vill gå och kommer inte ur stället, vill göra något och stöter alltjämt på hinder. Tåget skall sätta sig i rörelse och jag hinner inte med, man lyfter handen för att hämnas en

förolämpning och dess kraft sviker o. s. v. Vi ha mött denna förnimmelse redan i exhibitionsdrömmarna men ha ännu icke allvarligt försökt dess tydning. Det är bekvämt men otillräckligt att svara att i sömnen består en motorisk förlamning, som anmäler sig genom nämnda förnimmelse. Vi kunna då fråga: Varför drömmer man då inte beständigt om sådana hämmade rörelser? Och vi ha rätt att svara, att denna sensation, som när som helst kan framkallas i drömmen, tjänar några framställningens ändamål och blott väckes genom det i drömmaterialet givna behovet av dess framställning.

Oförmågan framträder i drömmen inte alltid som förnimmelse utan också som ett omdöme, som dröminnehållets situation inger. Ett sådant fall håller jag för särskilt lämpat att upplysa oss om betydelsen av detta drömrekvisitum. Jag skall i förkortning meddela en dröm, vari jag blir beskylld för oärlighet:

Platsen är en blandning av ett privatsjukhus och flera andra lokaler. En tjänare visar sig för att kalla mig till en undersökning. I drömmen vet jag, att det är något som saknas och att undersökningen skall äga rum på grund av misstanken, att jag tillägnat mig det förlorade. Analysen visar, att undersökning är att fatta tvetydigt och inbegriper en medicinsk undersökning. I medvetandet av min oskuld och av min ställning som rådgivande läkare i detta hus följer jag lugnt med tjänaren. Vid en dörr mottar oss en annan tjänare och säger, pekande på mig: Jaså, den har ni hämtat åt mig, det är ju en anständig människa. Jag går sedan utan tjänare in i en stor sal, där det står maskiner och som erinra mig om ett Inferno med sina djävulska straffredskap. I en apparat ser jag en kollega fjättrad, som hade all grund att intressera sig för mig, men han bryr sig inte om mig. Nu får jag höra, att jag kan gå. Då hittar jag inte min hatt och kan alltså ändå inte gå.

Det är uppenbart drömmens önskeuppfyllelse, att jag skall bli erkänd som ärlig människa och få gå. I drömtankarna måste alltså finnas allehanda material, som motsäger detta. Att jag får gå, är ett tecken på mitt frikännande. Om sålunda drömmen i slutet medför en händelse, som uppehåller mig vid mitt avlägsnande, så ligger väl nära till hands att dra den slutsatsen att genom detta drag den undertryckta motsägelsen hävdar sig. Att jag inte hittar min hatt, betyder alltså: Du är i alla fall inte en ärlig människa. Den i drömmen upplevda oförmågan är ett *uttryck av motsägelse*, ett *nej*. Med denna hänvisning må sålunda korrigeras det tidigare påståendet, att drömmen icke kan uttrycka nejet.[1]

I andra drömmar, som innehålla oförmågan att röra på sig icke blott som situation utan som förnimmelse, uttryckes samma motsägelse genom sensationen av rörelsehämning kraftigare såsom vilja och motvilja. Vi skola senare höra, att just den motoriska förlamningen under sömnen hör till de fundamentala villkoren för den psykiska processen vid drömmandet. Den på motoriska banor överförda impulsen är nu ingenting annat än en vilja, och att vi äro säkra att i sömnen känna denna impuls hämmad, gör hela processen så särskilt ägnad att framställa *viljandet* och *nejet*, som sätter sig däremot. Med min förklaring av ångesten är också lätt att förstå, att förnimmelsen av viljehämning står så nära ångesten och i drömmen så ofta förbinder sig med den. Ångesten uppkommer därmed, att en libidinös impuls utgår från det omedvetna och hämmas av det förmedvetna. Där alltså i drömmen sensationen av hämning är förbunden med ångest, så måste det vara frågan

[1] Ett sammanhang med en barndomsupplevelse framgår vid den fullständiga analysen genom följande förmedling: Moren har gjort sin plikt, moren *kan gå*. Och sedan skämtfrågan: Hur gammal är moren, då han gjort sin plikt? Ett år, ty då kan han gå. (Jag lär vid min ankomst till världen ha haft så mycket tovigt svart hår, att min unga moder förklarade mig för en liten mor.) — Att jag inte får rätt på min hatt, är en på flertydigt sätt utnyttjad upplevelse från dagen förut. Vår i sakers bevarande geniala husjungfru hade gömt undan den. — Också avböjandet av dystra dödstankar gömmer sig bakom detta drömmens slut: Jag har ännu inte på långt när gjort min skyldighet, ag får ännu icke gå.

om ett viljande, som en gång var i stånd att utveckla libido, eller om en sexuell rörelse.

Vad det ofta under drömmen uppdykande omdömet: »Det är ju bara en dröm!» betyder och vilken psykisk makt må tillskrivas det, skall jag senare yttra mig om. Jag vill här på förhand nämna, att den vill förringa det drömda. Det näraliggande, intressanta problemet vad det vill säga, när ett visst innehåll i drömmen själv betecknas som drömt, »drömmens i drömmen» gåta, har *W. Stekel* genom analys av några övertygande exempel löst i liknande riktning. »Det drömda» i drömmen skall också nedsättas, berövas sin realitet, vad som drömmes vidare efter uppvaknandet ur »drömmen i drömmen», det vill drömmens önskan sätta i stället för den andra drömmens utslocknade realitet. Man vågar därför antaga, att »det drömda» innehåller en framställning av realitet, ett verkligt minne, medan den fortsättande drömmen tvärtom upptar det blott av drömmaren önskade. Ett visst innehålls förläggande till drömmen i drömmen är sålunda att liksätta med önskan, att det så i drömmen betecknade inte hade skett. Med andra ord: om en bestämd händelse av drömarbetet själv försättes i en dröm, så betyder detta det avgjordaste bekräftande av denna händelses verklighet, det starkaste *bejakande* av den. Drömarbetet använder drömmandet självt som en form för avböjande och bekräftar därmed vår erfarenhet, att drömmen är en önskeuppfyllelse.

IV.

Drömmens framställningsmöjligheter: förvandling i bildspråk av abstrakta tankar. Fortsatt analys av drömmen om den blommande grenen.

Vi ha hittills undersökt, hur drömmen framställer förbindelsen mellan drömtankarna, och ingingo därvid flerstädes på det vidare ämnet vilken förändring drömmaterialet överhuvud erfar för drömbildningens ändamål. Vi veta nu, att dröm-

materialet, till stor del berövat sina förbindelser, underkastas en sammanpressning, medan samtidigt intensitetsförskjutningar mellan dess delar framtvinga en psykisk omvärdering av dess material. De förskjutningar vi uppmärksammat visade sig som en bestämd föreställnings ersättning med en annan associativt närstående, och de underkastades förtätning, i det därmed i stället för två element ett mellanliggande gemensamt upptogs i drömmen. En annan art förskjutning ha vi ännu icke omnämnt. Men av analyserna erfar man, att en sådan förekommer och ger sig till känna i ett *utbyte av det språkliga uttrycket* för ifrågavarande tanke. Det är i båda fallen frågan om en förskjutning längs en associationskedja, men samma process äger rum i olika sfärer, och resultatet är i ena fallet, att en drömdel ersättes med en annan, i det andra, att en drömdel utbyter sin ordalydelse mot en annan.

Denna andra art av vid drömbildningen förekommande förskjutningar har ej blott stort teoretiskt intresse men är också särskilt väl ägnad att förklara drömmens drag av fantastisk absurditet. Förskjutningen går i regel i den riktningen, att ett färglöst och abstrakt uttryck hos drömtanken ersättes med ett bildligt och konkret. Fördelen och därmed avsikten med denna ersättning är tydlig. Det bildliga är för drömmen *möjligt att framställa*, låter infoga sig i en situation, där det abstrakta uttrycket skulle bereda drömmen liknande svårigheter som en politisk ledare för ett illustrationsblad. Men också förtätningens och censurens intressen kunna vinna på ett sådant utbyte. Har först den obrukbara abstrakta drömtanken omformats i bild, så erbjuda sig mellan denna och det övriga drömmaterialet lättare än förr sådana likheter och identiteter, som drömarbetet behöver och som det skapar, där de inte finnas, ty de konkreta uttrycken äro i varje språk lättare att anknyta till än de begreppsliga. Man kan föreställa sig, att en god del av mellanarbetet vid drömbildningen, som söker återföra de särskilda drömtankarna till ett möjligast knappt och enhetligt uttryck, försiggår på sådant sätt genom en passande språklig omformning av de enskilda tankarna. En tanke, vars

uttryck av andra grunder må stå fast, verkar därvid fördelande och utväljande på den andras uttrycksmöjligheter och detta kanske ända från början liksom vid en diktares arbete. Vid författande av ett rimmat poem är den andra rimraden bunden vid två villkor: den skall uttrycka den mening som tillkommer den, och dess slutord skall rimma med den första rimradens. Bäst äro väl de dikter, där man inte märker någon rimnöd, utan där båda tankarna från början genom ömsesidigt inflytande ha funnit det språkliga uttryck, som med lätt bearbetning låter rimmet uppstå.

I några fall tjänar ordutbytet drömförtätningen på ännu kortare väg, i det det finner en tvetydig ordsammansättning, som kan uttrycka mer än en av drömtankarna. Ordvitsens hela område träder så i drömarbetets tjänst. Man behöver inte förvåna sig över den roll, som tillfaller ordet vid drömbildningen. Ordet som knutpunkt för flera föreställningar äger en predestinerad mångtydighet, och neuroserna (tvångsföreställningar, fobier) använda de fördelar, som ordet bjuder både till förtätning och förklädnad inte mindre skickligt än drömmen.[1] Att drömmens förställning också profiterar vid uttryckets förskjutning är lätt att visa. Det är ju ägnat att vilseleda, då ett tvetydigt ord sättes i stället för två entydiga, och det alldagligt nyktra uttryckets ersättning med ett bildligt uppehåller vårt begripande, i synnerhet som drömmen aldrig utsäger, om dess detaljer äro att tyda bokstavligt eller i överförd mening, direkt eller genom förmedling av inskjutna talesätt skola hänföras till drömmaterialet. Det är i allmänhet vid tydning av varje drömdel tvivelaktigt, om den

a) skall tas i positiv eller negativ mening (motsatsrelation),
b) är att tyda historiskt (som reminiscens),
c) symboliskt,
d) eller om dess tolkning skall utgå från ordalydelsen.

Trots denna mångtydighet får man säga, att drömarbetets framställning, som *ju icke avser att förstås*, icke bereder över-

[1] Jfr mitt arbete Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten och »ordbryggorna» vid analysen av neurotiska symtom.

sättaren större svårigheter än de gamla hieroglyfskribenterna sina läsare.

Jag har redan anfört flera exempel på framställningar i drömmen, som endast sammanhållas genom uttryckets tvetydighet: »Munnen går bra upp» i injektionsdrömmen, »jag kan ändå inte gå» i anklagelsedrömmen (s. 219). Jag skall nu meddela en dröm, vid vars tydning den abstrakta tankens förbildligande visar sig spela en större roll. En sådan drömtydnings åtskillnad från den symboliserande i antiken kan man alltjämt med skärpa angiva: vid den senare väljes symbolens nyckel av drömtydaren, i vårt fall äro dessa nycklar allmänt bekanta och givna genom bestående språkbruk. Finner man det riktiga infallet till det rätta tillfället, så kan man lösa sådana drömmar helt eller delvis oberoende av drömmarens uppgifter.

En mig bekant dam drömmer: Hon är på operan. Det är en Wagnerföreställning, som varat till tre kvart på åtta på morgonen. På parkett och parterr stå bord, vid vilka man äter och dricker. Hennes kusin, nyss återvänd från sin bröllopsresa, sitter vid ett sådant bord med sin unga fru, bredvid dem en aristokrat. Om honom heter det, att den unga frun tagit honom med sig från bröllopsresan, helt öppet, som man tar med sig en ny hatt. Mitt på parkett finnes ett högt torn, som upptill har en plattform, omgiven med ett järngaller. Där högt uppe står dirigenten med Hans Richters drag, han springer beständigt omkring bakom sitt galler, svettas förskräckligt och leder därifrån den nedtill vid tornets fot anordnade orkestern. Hon själv sitter med en (mig bekant) väninna i en loge. Hennes yngre syster vill från parkett räcka upp till henne ett stort stycke kol med motiveringen, att hon hade ju inte vetat, att det skulle dröja så länge och måste väl nu frysa alldeles erbarmligt. (Ungefär som om logerna måste uppvärmas under den långa föreställningen.)

Drömmen är väl vansinnig nog, fast eljest situationen väl utförd. Tornet mitt på parkett, från vilken dirigenten leder orkestern, men framför allt kolet, som systern räcker upp till henne! Jag har med avsikt icke begärt någon analys av denna dröm; med någon kännedom om drömmerskans personliga förhållanden lyckades det mig att på egen hand tyda stycken av den. Jag visste, att hon haft mycken sympati för en musiker, vars bana i förtid avbrutits genom sinnessjukdom. Jag beslöt mig alltså för att ta tornet på parkett *bokstavligt*. Därav kom ut, att den man, som hon önskat se i Hans Richters ställe, stod *tornhögt* över orkesterns övriga medlemmar. Detta torn är emellertid att beteckna som en *blandbild:* med sin underbyggnad framställer det mannens storhet, men med gallret ovantill, bakom vilket han löper omkring som en fånge eller som ett djur i buren (härvid anspelas på den olyckliges namn), hans senare öde. »Narrtornet» vore väl närmast det ord, vari de båda tankarna kunnat sammanträffa.

Sedan därmed denna dröms framställningssätt upptäckts, kunde man försöka att med samma tolkningsmetod upplösa dess andra skenbara absurditet, den med kolen, som systern räcker henne. »Kol» måste betyda »hemlig kärlek».

Intet *kol*, ingen låga
kan brinna så het,
som *den hemliga kärlek*,
som ingen vet.

Hon själv och hennes vännina hade *förblivit sittande*, hennes yngre syster, som ännu har giftermålsutsikter, räcker kolen upp till henne »emedan hon ju inte vetat, att det skulle dröja så länge». Vad som skall dröja så länge, säges inte i drömmen; i en berättelse skulle vi säga: föreställningen; i drömmen få vi ta satsen för sig själv i betraktande, förklara den för tvetydig och tillfoga, »tills hon gifter sig». Tydningen »hemlig kärlek» understödes då genom omnämnandet av kusinen, som sitter med sin fru på parkett och det den sistnämnda pådiktade *öppna kärleksförhållandet*. Motsatserna av hemlig och öppen kärlek, av hennes eld och den nygifta fruns kyla behärska

drömmen. På båda ställena för övrigt »en högtstående», som ett gemensamt mellanord för både aristokraten och den stora förhoppningar ingivande musikern.

Med ovanstående utläggningar ha vi äntligen upptäckt ett tredje moment, vars andel vid drömtankarnas förvandling till drömin nehåll icke är att skatta ringa: *hänsynen till framställningsmöjligheterna hos det egendomliga psykiska material, varav drömmen betjänar sig*, alltså huvudsakligen hos visuella bilder. Bland framställningsmedel för drömtankarna skall det föredragas som tillåter en visuell framställning, och drömarbetet spar icke mödan att först omgjuta den bräckliga tanken i en annan språklig form, om också en mer ovanlig, om denna blott möjliggör framställningen och så gör ett slut på det inklämda tänkandets psykologiska trångmål. Men detta tankeinnehållets omformande kan samtidigt ställa sig i förtätningsarbetets tjänst och skaffa förbindelser till en annan tanke, vilka eljest inte funnits. Denna andra tanke må därvid själv för att gå till mötes ha förändrat sitt ursprungliga uttryck.

Herbert Silberer har påvisat ett gott sätt att direkt iakttaga drömtankarnas förvandling till bilder och därmed att isolerat studera detta moment av drömbildningen. När han i tillstånd av trötthet och sömndruckenhet ålade sig en tankeansträngning, så hände det honom ofta, att tanken gled undan för honom och i stället en bild uppträdde, vari han nu kunde igenkänna en ersättning för tanken. Jag återger här några av Silberers exempel, till vilka jag skall återkomma på grund av vissa egenskaper hos de iakttagna fenomenen.

»Första exemplet. Jag tänker på, att jag skall förbättra ett kvistigt ställe i min uppsats.

Symbol: Jag ser mig glatthyvla ett stycke trä.

— — —

Femte exemplet. Jag söker göra klart för mig ändamålet med vissa metafysiska studier, som jag ämnar bedriva. Detta ändamål består däri, tänker jag mig, att man under sökandet efter tillvarons grunder arbetar sig igenom till allt högre medvetandesformer eller skikt av tillvaron.

Symbol: Jag far med en lång kniv under en tårta liksom för att ta ett stycke därav.

Tydning: Min rörelse med handen betyder »genomarbetandet», varom det är fråga. Förklaringen till symbolvalet är detta: då och då tillfaller mig vid bordet uppgiften att skära och förelägga en tårta, ett arbete jag förrättar med en lång böjlig kniv, något som kräver en viss omsorg. I synnerhet är det fina uttagandet av de skurna tårtstyckena förbundet med en viss svårighet: kniven måste försiktigt *skjutas under* de ifrågavarande delarna (det långsamma »genomarbetandet» för att komma till grunderna). Symbolens tårta var vidare en sådan tårta, vid vilken kniven hade att tränga genom flera skikt (medvetandets och tänkandets skikt).

— — —

Nionde exemplet. Jag förlorar tråden under en tankegång. Jag anstränger mig att återfinna den, men måste tillstå att anknytningspunkten alldeles fallit mig ur minnet.

Symbol: Ett stycke tryck, där de sista raderna fallit ur.»

Noga sett får man erkänna att drömmen med sitt ersättningsarbete inte uträttar något originellt. Den beträder för sina syften, här möjligheten av censurfri framställning, blott de vägar, som den redan finner banade i det omedvetna tänkandet, föredrar de förvandlingar av det bortträngda materialet, vilka som vits och anspelan också få bli medvetna och varav alla neurotikers fantasi är uppfylld. Här öppnar sig plötsligt ett förstående av *Scherners* drömtydningar. Fantasiens sysselsättning med den egna kroppen är ingalunda endast egendomligt för drömmen. Mina analyser ha visat mig, att den är en regelbunden företeelse i det omedvetna tänkandet och ytterst härrör av sexuell nyfikenhet, vars föremål för den uppväxande ynglingen eller flickan bli det andra könets, men också det egnas, könsorgan. Men som Scherner och Volkelt riktigt framhäva, är huset inte den enda bildgrupp, som användes till kroppens symboliserande — i drömmen lika litet som i neurosens omedvetna fantiserande. Jag känner patienter, som

visserligen bibehållit kroppens och könsorganens arkitektoniska symbolik (det sexuella intresset når ju vitt över de egentliga könsorganens område) och för vilka pelare betyda ben (som i Höga visan) och som varje port bringar att tänka på kroppens öppningar och varje vattenledning på urinapparaten o. s. v. Men lika gärna väljes växtlivets eller kökets föreställningskrets[1] till sexuella bilders gömställe. I förra fallet har språkbruket, nedslaget av äldsta tiders fantasiliknelser, gjort ett rikt förarbete (älskarens »vingård», flickans »örtagård» i Höga visan). I skenbart oskyldiga anspelningar på arbeten i köket låta de fulaste liksom de intimaste enskildheter i det sexuella livet tänkas och drömmas, och hysteriens symtomatik blir rentav omöjlig att tyda, om man glömmer, att sexuell symbolik kan gömmas bakom det alldagliga och intetsägande som i sitt bästa gömställe. Det har sin goda sexuella mening, då neurotiska barn icke vilja se blod och rött kött, då de kräkas vid ägg och makaroni, då den för människan naturliga fruktan för ormen hos neurotikern abnormt stegras. Överallt där neurosen betjänar sig av sådan maskering, vandrar den de vägar, som en gång i gamla kulturperioder hela mänskligheten gått och om vilkas existens under en lätt igengrodd yta ännu i dag språkbruk, vidskepelse och sed avlägga vittnesbörd.

Jag insätter här i dess helhet min kvinnliga patients blomsterdröm, varvid jag understryker allt som är att tyda sexuellt. Den vackra drömmen ville efter tydningen inte mer behaga henne.

Fördröm: Hon går in i köket till de båda jungfrurna och läxar upp dem för att de inte bli färdiga »med den smulan mat» och ser därvid en massa köksgods stå omstjälpt till torkning, grovt gods staplat i hopar. Senare tillägg: De båda flickorna gå för att hämta vatten och måste därvid stiga ned som i en flod, som når upp till huset eller upp till gården.

[1] Ett rikt exempelmaterial härför finner man i de tre supplementbanden till *Ed. Fuchs*' Illustr. Sittengeschichte (A. Langen, München).

Huvuddröm[1]. Hon går högt uppifrån nedåt[2] över egendomliga stängsel eller staket, som bilda stora rutor och bestå av flätverk i små kvadrater.[3] Hon är egentligen inte klädd för att kliva; hon är alltid orolig för att finna plats för foten och är glad, att hennes klänning vid klivandet inte blir hängande någonstans, att hon alltid går så anständigt.[4] Därvid bär hon **en stor gren** i handen,[5] egentligen som ett träd, som är tätt besatt med **röda blommor,** förgrenad och utbredd.[6] Därvid tänker hon på körsbärs**blommor,** men de se också ut som fyllda **kamelior,** som visserligen inte växa på träd. Under nedgåendet har hon först **en** kvist, sedan **två,** sedan åter **en.**[7] Som hon kommer ned, äro de lägre sittande **blommorna** redan tämligen **avfallna.** Hon ser då, kommen ned, en dräng, som, hon skulle vilja säga, kammar just ett sådant träd, d. v. s. med en träpinne river av **tjocka hårtovor,** som hänga ned liksom mossa från grenen. Andra arbetare ha huggit av sådana **grenar** i en trädgård och kastat dem på *gatan,* där de **ligga omkring,** så att **många människor gå och ta av dem**. Men hon frågar, om det är rätt, om man verkligen **får ta sig en.** I trädgården står en ung **man** (en henne bekant person, en främling), som hon går fram till för att fråga honom hur man kan plantera sådana **grenar i sin egen trädgård.**[8] Han omfamnar henne, varemot hon gör motstånd, och hon

[1] Hennes levnadslopp.

[2] Hög härkomst, önskad motsats till fördrömmen.

[3] Blandbild, som förenar två lokaliteter, nedra botten i föräldrahemmet, där hon lekte med sin bror, föremålet för hennes senare fantasier, och gården hos den elaka onkeln, som brukade retas med henne.

[4] Önskad motsats till ett verkligt minne från vistelsen hos onkeln, att hon i sömnen brukade blotta sig.

[5] Liksom ängeln vid Marie bebådelse en liljestängel.

[6] Om tydningen av denna blandbild se ovan: oskuld, menstruation, kameliadamen.

[7] Syftning på flertalet av hennes fantasi tjänande personer.

[8] Grenen har för länge sedan övertagit det manliga genitalets roll, innehåller för övrigt en tydlig anspelan på familjenamnet.

frågar honom, vad som faller honom in, om man får behandla henne på det sättet. Han säger, att det är ingen orätt, det är tillåtet.[1] Han förklarar sig därpå beredd att gå över med henne i **den andra** trädgården för att visa henne hur man planterar och säger något till henne, som hon inte riktigt förstår: »Det fattas mig för resten tre **meter** — (senare säger hon kvadratmeter) eller tre famnar mark.» Det är som skulle han begära något av henne för sin beredvillighet, som om han hade för avsikt att **kompensera sig i hennes trädgård** eller som ville han **kringgå** en lag, ha en fördel därav utan att hon led någon skada därav. Om han därpå verkligen visar henne något, vet hon inte.[2]

Jag har naturligtvis överflöd på särskilt sådant material, men dess meddelande skulle föra för djupt in i diskussion av neurotiska förhållanden. Samtliga exempel leda till samma slutledning, att man icke behöver anta någon särskild symboliserande själens verksamhet vid drömarbetet, utan att drömmen betjänar sig av sådana symboliseringar, som redan föreligga färdiga i det omedvetna tänkandet, emedan de på grund av sin framställningsmöjlighet, mestadels också sin censurfrihet, i särskild grad tillfredsställa drömbildningens fordringar.

V.

Drömmens symboler.

Flera typiska drömmar.

Om man gjort sig förtrolig med den rika sexuella symboliken i drömmen, så måste man fråga sig, om ej många av dessa

[1] Syftar liksom det närmast följande på äktenskapliga försiktighetsmått.

[2] En analog »biografisk» dröm är den tredje av de strax nedanför bland exemplen på drömsymbolik meddelade; vidare den av *Rank* utförligt meddelade drömmen, som tyder sig själv.

symboler uppträda med en en gång för alla fastställd betydelse och står inför frestelsen att tillaga en ny drömbok enligt chiffermetoden. Därtill är att anmärka: denna symbolik är inte egendomlig för drömmen utan tillhör det omedvetna föreställningslivet, särskilt folkets, och är att finna i folklore, myter, sagor, talesätt, ordspråksvisdom och i folkets kringlöpande kvickheter fullständigare än i drömmen. Vi skulle därför vida överskrida drömtydningens uppgifter, om vi ville göra rättvisa åt symbolens betydelse och gå in på de talrika, till stor del ännu olösta problem, som knyta sig till symbolens begrepp.[1]

Vi vilja här inskränka oss till att säga, att symbolen hör till de indirekta framställningarna, men att vi av allehanda tecken varnas att sammanslå den med andra sådana utan att ännu i begreppslig klarhet kunna fatta dess åtskiljande kännetecken. I en rad av fall är det gemensamma för symbolen och vad den företräder uppenbart, i andra är det dolt, och symbolvalet förefaller då gåtfullt. Men just dessa fall måste kunna kasta ljus över symbolsammanhangets innersta mening; de hänvisa på, att den är av genetisk natur. Den förbindelse mellan mening och uttryck, som i dag framträder som symbol, var sannolikt i urtiden förenad genom begreppslig och språklig identitet. Symbolanspelning synes vara en rest av och kännetecken på en fordomtida identitet. Därvid kan man iakttaga, att symbolgemenskapen i ett antal fall räcker ut över den språkliga gemenskapen, såsom redan Schubert (1814 i Die Symbolik des Traumes) påstått.[2] Några symboler äro lika gamla som språket självt, andra nybildas alltjämt i nutiden (t. ex. luftskeppet, zeppelinaren).

[1] Jfr arbeten av *Bleuler* och hans züricher-lärjungar *Maeder*, *Abraham* m. fl. över symbolik och de icke medicinska författare (bl. a. *Kleinpaul*), som hos dem åberopas. Det mest träffande, som yttrats över detta ämne, finnes i *O. Ranks* och *H. Sachs'* bok Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften, 1913, kap. I.

[2] Så uppträder det på vattnet farande skeppet i ungerska drömmares urineringsdrömmar, ehuru för deras språk uttrycket »schiffen» för urinera är okänt. Likaså tjänar rummet i fransmäns och andra romaners drömmar som symbol för kvinnan, ehuru dessa folk inte känna något analogt med det tyska Frauenzimmer.

Drömmen använder sig nu av denna symbolik till förklädd framställning av sina latenta tankar. Bland dessa symboler finnas nu visserligen många, som regelbundet eller nästan regelbundet betyda detsamma. Blott må man ihågkomma det psykiska materialets egendomliga elasticitet. En symbol i drömmen kan ofta vara att tyda icke symboliskt utan i sin egentliga mening; andra gånger kan en drömmare av speciellt minnesmaterial skaffa sig en rätt att använda som sexualsymbol allehanda, som inte allmänt så brukas. Där han har tillfälle att välja mellan flera symboler för framställning av ett innehåll, kommer han att bestämma sig för den, som tillika uppvisar sakliga förbindelser med hans övriga tankematerial, alltså medger en individuell motivering jämte den typiskt gällande.

Om den nyare drömforskningen sedan *Scherner* oavvisligt yppat drömmens symbolik — även *H. Ellis* erkänner att intet tvivel finnes, att våra drömmar äro fyllda av symboler —, så får dock medges, att drömtydningen ej blott lättas utan också försvåras genom drömsymbolernas tillvaro. Tydningstekniken enligt drömmarens fria infall lämnar oss mestadels i sticket vid drömmens symboliska element; ett återvändande till drömtydarens godtycke, sådant det utövades i antiken och tyckes återupplivas i *Stekels* förvildade tydningar, är av vetenskapligtkritiska skäl uteslutet. De drömmens element, som böra fattas symboliskt, nödga oss därför till en kombinerad teknik, som å ena sidan stöder sig på drömmarens associationer, å andra sidan insätter det felande ur tydarens symbolkännedom. Kritisk försiktighet vid symbolernas upplösning och omsorgsfullt studium av dem vid särskilt genomskinliga drömexempel måste sammanträffa för att beröva förebråelsen för godtycke vid drömtydningen dess kraft. De osäkerheter, som ännu vidhäfta vår drömtydning, härröra till en del av vår ofullkomliga kunskap, som kan bättras genom fortskridande fördjupning i ämnet, men bero till en annan del av vissa egenskaper hos drömsymbolerna. Dessa äro ofta mång- och flertydiga, så att först sammanhanget liksom i den kinesiska skriften möjliggör den riktiga tydningen. Med denna symbolernas mångtydighet för-

binder sig vidare drömmens karaktär att tillåta övertydningar och att i ett innehåll framställa olika, ofta till sin natur mycket avvikande tankebildningar och önskningar.

Efter dessa inskränkningar och reservationer anför jag följande. Kejsaren och kejsarinnan eller kungen och drottningen framställa verkligen mestadels drömmarens föräldrar, prinsen eller prinsessan är han själv. Samma höga auktoritet som kejsaren kan också tilldelas stora män, därför framträder i många drömmar t. ex. *Goethe* som fadersymbol (*Hitschmann*). — Alla långdragna föremål, käppar, trädstammar, paraplyer (på grund av dess uppspännande), alla långa och skarpa vapen: knivar, dolkar, pikar skola föreställa det manliga könsorganet. En ofta förekommande, ej rätt begriplig symbol är nagelfilen (kanske med aveeende på filandet). Dosor, skrin, kistor, skåp, ugnar motsvara moderlivet, men också grottor, skepp och alla slags fat. — Rum i drömmen äro mestadels fruntimmer, skildringen av deras olika ingångar och utgångar hänvisar tämligen omisskännligt därpå.[1] Frågan om rummet är öppet eller stängt blir i detta sammanhang rätt begriplig. (Jfr Doras dröm i min studie Bruchstück einer Hysterienanalyse.) Vilken nyckel öppnar rummet, behöver inte sägas; låsets och nyckelns symbolik har Uhland med behagfull frivolitet utfört i sången om Graf Eberstein. — Drömmen att gå genom en fil av rum är en bordell- eller haremsdröm. Den användes emellertid också, som *H. Sachs* visat i vackra exempel, till framställning av äktenskapet (motsats).

Stegar, trappor och gåendet på dem, vare sig uppåt eller nedåt, äro symboliska framställningar av könsakten. Glatta

[1] »En i en pension boende patient drömmer, att han möter någon av tjänstepersonalen och frågar henne, vilket nummer hon har; hon svarar till hans överraskning 14. I själva verket har han anknutit förbindelse med den ifrågavarande flickan och i sitt sovrum sammanträffat med henne. Hon fruktade som begripligt var, att värdinnan misstänkte henne, och hade dagen före drömmen föreslagit honom att råka honom i ett obebott rum. Detta rum hade n:r 14, medan i drömmen kvinnan bär detta nummer. Ett tydligare belägg på identifieringen av kvinna och rum kan knappt tänkas» (*Ernest Jones*, Inter. Zeitschr. f. Ps.-A. II, 1914). Jfr *Artemidoros*, Symbolik der Träume, övers. till tyska av F. S. Krauss, Wien 1881, s. 110: »Så t. ex. betyder sovrummet makan, om en sådan finns i huset.»

väggar, över vilka man klättrar, fasader av hus, som man — ofta under stark ångest — släpper sig ned för, motsvara upprättstående människokroppar och upprepa i drömmen sannolikt minnet av det lilla barnets klättrande på föräldrar och vårdare. De »glatta» murarna äro manliga personer, vid husens »utsprång» håller man sig icke sällan i drömmens ångest fast. — Bord, dukade bord och bräder äro kvinnliga personer, väl för motsatsens skull, som här upphäver kroppens ojämnheter. »Trä» synes överhuvud enligt sina språkliga förbindelser vara en representant för det kvinnliga ämnet (materien). Namnet på ön Madeira betyder på portugisiska trä. Då »bord och bädd» bilda äktenskapet, sättes i drömmen ofta det förra för det senare, och den sexuella föreställningskomplexen transponeras såvitt möjligt på ätandets. — Av klädespersedlar kan kvinnohatten mycket ofta med säkerhet tydas som könsorganet, det manliga nämligen. Likaså kappan. I mäns drömmar finner man ofta halsduken som samma symbol, väl icke blott därför, att den hänger ned och utmärker mannen, utan också emedan man kan utvälja den efter sitt behag, en frihet naturen vägrat för det symboliserade föremålet.[1] Personer, som använda denna symbol i drömmen, driva i livet ofta stor lyx med halsdukar och inneha formliga samlingar av dem. Alla komplicerade maskinerier och apparater i drömmarna äro med stor sannolikhet könsorgan — i regel manliga —, i vilkas antydande drömsymboliken visar sig lika outtömlig som vitsen. Alldeles omisskännligt är också, att alla vapen och verktyg användas till symboler av det manliga könsorganet: plog, hammare, gevär, revolver, dolk, sabel.

Likaså äro många landskap i drömmarna, särskilt sådana med broar och skogklädda berg, utan svårighet att igenkänna som beskrivningar på de sexuella organen. *Marcinowski* har

[1] Jfr i Zentralbl. f. Ps.-A. II, 675 teckningen av en nittonårig maniakalisk flicka: en man med en orm till halsduk, som vänder sig till en flicka. Därtill historien »den diskrete» (i Anthrop. VI, 334): I en badanstalt inträder en dam, och där befann sig en herre, som inte hann ta på sig skjortan; han var mycket skamsen, men täckte genast halsen med skjortans främre del och sade: »Ber om ursäkt, jag är utan halsduk.»

samlat en rad beskrivningar, i vilka de drömmande förklarade sina drömmar med teckningar, som skulle föreställa däri förekommande landskap och platser. Dessa teckningar åskådliggjorde utmärkt skillnaden mellan manifest och latent betydelse i drömmen. Medan de oskyldigt betraktade tycktes föreställa planritningar, kartor och dylikt, avslöja de sig för en noggrann undersökning som beskrivningar på människokroppen, könsorganen o. s. v. och möjliggöra först därmed begripandet av drömmen. Man jämföre härmed *Pfisters* studie Kryptolalie, Kryptographie und unbevusstes Vexierbild bei Normalen (Jahrb. f. ps.-a. Forschg. V, 1, 1913.) Också bör man vid obegripliga ordnybildningar i drömmen tänka på möjligheten av deras sammansättning med delar av sexuell betydelse. — Också barn betyda i drömmen ofta intet annat än könsorganen, liksom ju många män och kvinnor bruka benämna sitt könsorgan »sin lilla». Att leka med ett litet barn, att slå den lilla o. s. v. äro ofta drömframställningar för onani. — Till symbolisk framställning av kastrering använder drömarbetet hårklippning, hårets avfall, tändernas lossnande och halshuggning. Som en skyddsåtgärd mot kastrering är att uppfatta, om en av de brukliga penissymbolerna förekommer i drömmen i två- eller flertal. Uppträdandet av ödlan i drömmen — ett djur, på vilket den avslitna svansen växer ut igen — har samma betydelse. Av de djur, som i mytologi och folklore användas som sexuella symboler, spela flera också i drömmen denna roll: fisken, snäckan, katten, musen, framför allt den betydelsefullaste symbolen för det manliga könsorganet: ormen. Små djur, ohyra, representera små barn, d. v. s. de icke önskade syskonen. Att ha ohyra på sig betyder ofta graviditet. Som en alldeles ny drömsymbol för det manliga könsorganet må nämnas luftskeppet, som såväl genom sin förbindelse med flygning som stundom genom sin form rättfärdigar denna användning.

En rad andra, delvis ej tillräckligt verifierade symboler har *Stekel* angivit och exemplifierat. Stekels skrifter, särskilt Die Sprache des Traumes, innehålla en rik samling symboltolkningar, som delvis äro skarpsinniga och vid efterprövning

visat sig riktiga, särskilt de som anföras i avdelningen om dödssymboler. Men författarens bristande kritik och böjelse att allmänliggöra till varje pris göra andra hans tydningar tvivelaktiga eller oanvändbara, så att försiktighet är i hög grad att tillråda vid bruk av dessa arbeten. Jag inskränker mig därför till nämnande av ett fåtal exempel.

Höger och *vänster* äro enligt Stekel i drömmen att fatta i etisk mening. »Den högra vägen betyder alltid det rättas väg, den vänstra brottets. Så kan den vänstra framställa homosexualitet, incest, perversitet, den högra äktenskapet, umgänge med en kokott o. s. v. — alltjämt enligt värdering från drömmarens individuellt moraliska ståndpunkt» (a. a. s. 466). *Släktingar* i drömmen betyda överhuvud mestadels könsorganen (s. 473). Här kan jag i denna betydelse blott bekräfta sonen, dottern, den yngre systern, så långt alltså som »den lillas» användningsområde sträcker sig. Däremot igenkänner man genom kontrollerade exempel systrarna som symboler för brösten, bröderna som symboler för kroppens båda stora hemisfärer. *Att inte hinna upp en vagn* tolkar Stekel som beklagandet av en oövervinnlig åldersdifferens (s. 479). Packningen, med vilken man reser, skulle vara den syndabörda man bär på sig. Men just resbagaget visar sig ofta som en omisskännlig symbol för de egna könsorganen. Också de ofta i drömmen förekommande siffertalen har Stekel givit fixerad symbolisk betydelse, dock synas dessa tolkningar varken tillräckligt säkra eller allmänt giltiga, om också tydningen i det enskilda fallet mestadels må erkännas som sannolik. Tretalet är för övrigt en från flera sidor säkerställd symbol för det manliga könsorganet. En av de allmänna satser Stekel uppställer gäller genitalsymbolernas dubbelbetydelse. »Var finns det en symbol, som — om fantasien blott i någon mån tillåter det — inte skulle kunna brukas i manlig och kvinnlig betydelse tillika!» Den inskjutna satsen tar visserligen bort mycket av påståendets säkerhet, ty fantasien tillåter det nämligen ingalunda alltid. Jag anser det inte överflödigt anmärka att efter min erfarenhet Stekels sats måste träda tillbaka för erkännandet av en större mångfald symbol-

grupper. Utom symboler, som lika ofta brukas för det manliga som för det kvinnliga könsorganet finns det sådana, som övervägande eller nästan uteslutande beteckna ett av könen och ännu andra, av vilka blott den manliga eller blott den kvinnliga betydelsen är känd. Att begagna långa, fasta föremål och vapen som symboler för det kvinnliga könsorganet eller ihåliga (kistor, skrin, dosor) som symboler för det manliga är just, vad fantasien inte tillåter.

Det är riktigt, att drömmens och de omedvetna fantasiernas böjelse att använda sexualsymbolerna bisexuellt förråder ett arkaiskt drag, eftersom i barndomen könsorganens olikhet är obekant och båda könen tilldelas samma organ.

Könsorganen kunna också i drömmen företrädas av andra kroppsdelar, det manliga genom handen eller foten, det kvinnliga av munnen, örat, till och med ögat. Människokroppens utsöndringar — slem, tårar, urin, spermat o. s. v. — kunna i drömmen ersättas med varandra. Denna Stekels uppställning har lidit något intrång i sin giltighet genom iakttagelser av *R. Reitler* (Int. Zeitschr. f. Psych. I, 1913) särskilt rörande betydelsefulla sekrets som spermats ersättande med ett indifferent.

Dessa högst ofullständiga anmärkningar må vara tillräckliga för att inspirera andra till en omsorgsfullare samling.[1] En vida utförligare framställning av drömsymboliken har jag försökt i mina Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse 1916—1917.

Jag skall nu tillfoga några exempel på sådana symbolers användning i drömmen. De må visa, hur omöjligt det blir att nå till tydning av drömmen, om man sluter sig för drömsymboliken, och hur oavvisligt denna gör sig gällande i många fall. Men samtidigt skulle jag vilja eftertryckligt varna för att överskatta symbolernas betydelse för drömtydningen, att t. ex.

[1] Trots all olikhet mellan den Schernerska uppfattningen av drömsymboliken och den här utvecklade måste jag dock framhäva, att Scherner borde erkännas som den egentliga upptäckaren av drömsymboliken och att psykoanalysens erfarenheter ha bragt till heder hans som fantastisk ansedda, mer än halvsekelgamla bok (Das Leben des Traumes, Berlin 1861).

inskränka drömöversättningen till symbolöversättning och uppge tekniken att tyda drömmarens infall. Drömtydningens båda tekniker måste komplettera varandra; praktiskt som teoretiskt bibehåller dock företrädet den här först skildrade metoden, som tillägger drömmarens idéassociationer den avgörande betydelsen, medan symbolöversättningen träder till som hjälpmedel.

1.

Hatten som mannens (det manliga könsorganets) symbol.[1]

Del av en ung, i följd av frestelseångest agorafobisk dams dröm.

Jag går och promenerar i sommartid på gatan, bär en halmhatt av egendomlig form, vars mellanstycke är böjt uppåt, vars brätten hänga ned (beskrivningen här stammande), och det så att den ena hänger längre ned än den andra. Jag är glad och i säker stämning, och när jag går förbi en grupp unga officerare, tänker jag mig: Ni kan allihop inte göra mig något.

Då hon inte kan åstadkomma något infall till hatten i drömmen, säger jag henne: Hatten är väl ett manligt könsorgan med sitt uppåtriktade överstycke och de båda nedhängande sidstyckena. Avsiktligt avhåller jag mig från tydning av detaljen med de båda olika långt nedhängande sidostyckena, ehuru väl just sådana bestämmande enskildheter måste visa tydningen vägen. Jag fortsätter: Om ni alltså har en man med så präktigt könsorgan, behöver ni inte vara rädd för officerarna, d. v. s. inte önska något av dem — eftersom hon eljest huvudsakligen genom sina frestelsefantasier avhålles från att gå utan skydd och sällskap. Denna sista förklaring på hennes ångest hade jag redan kunnat ge henne flera gånger med stöd av annat material.

Det är nu beaktansvärt, hur drömmerskan beter sig efter denna tydning. Hon tar tillbaka beskrivningen av hatten och

[1] Ur mina Nachträge zur Traumdeutung. Zentralbl. f. Ps.-A., n:r 5, 6, 1911.

vill inte ha sagt, att de båda sidstyckena hänga ned. Jag är för säker att ha hört det för att låta vilseleda mig, och består därvid. Hon är tyst en stund och får så mod att fråga, vad det betyder, att hos hennes man den ena testikeln hänger längre ned än den andra och om det är så hos alla män. Därmed var den egendomliga detaljen med hatten förklarad och hela tydningen accepterad av henne.

Hattsymbolen var mig sedan länge bekant, då min patient meddelade mig denna dröm. Av andra, men mindre genomskinliga fall har jag trott mig kunna sluta, att hatten också kan representera det kvinnliga könsorganet.[1]

2.

Överkörning som symbol för könsumgänget.

En andra dröm av samma agorafobiska patient.

Hennes mor skickar i väg hennes lilla dotter, så att hon måste gå ensam. Hon far med modern på tåget och ser den lilla gå rakt fram till skenorna, så att hon måste bli överkörd. Man hör benen knaka (därvid en obehaglig känsla, men ingen egentlig förskräckelse). Sedan ser hon sig omkring ur kupéfönstret, om man inte bakifrån kan se delarna. Sedan gör hon sin mor förebråelser, att hon låtit den lilla gå ensam.

Analys. Den fullständiga tydningen av denna dröm är inte lätt att ge. Den härstammar från en cykel av drömmar och kan fullt förstås blott i sammanhang med dessa. Det är inte lätt att tillräckligt isolerat åtkomma det för symbolikens uppvisande behövliga materialet. — Den sjuka finner först, att järnvägsresan bör tydas historiskt, som anspelan på en resa från en nervkuranstalt, i vars ledare hon naturligtvis var för-

[1] Jfr ett sådant exempel i *Kirchgrabers* meddelande (Zentralbl. f. Ps.-A. III, 1912, s. 95). Av Stekel (Jahrbuch bd. I, s. 475) omtalas en dröm, i vilken en hatt med djupt nedhängande fjäder i mitten symboliserar (den impotenta) mannen.

älskad. Modern hämtade henne därifrån, läkaren uppträdde på stationen och överräckte henne en blombukett till avsked; det var henne obehagligt, att modern skulle vara vittne till denna hyllning. Här framträder alltså modern som störande hennes erotiska intressen, en roll, som verkligen tillfallit den stränga frun under hennes flickår. — Nästa infall knyter sig till satsen: hon ser sig om, om man inte bakifrån kan se delarna. I drömfasaden vore man naturligtvis tvungen att tänka på den överkörda och krossade dotterns delar. Men hennes tankeassociation går i helt annan riktning. Hon erinrar sig, att hon en gång i badrummet sett fadern naken bakifrån, kommer att tala om könsskillnaden och framhåller, att man hos mannen kan se könsdelarna även bakifrån, men inte hos kvinnan. I detta sammanhang kommer hon nu själv på den tydningen, att den lilla är hennes könsorgan. Hon förebrår modern, att denna fordrat, att hon skulle leva som om hon inte hade något könsorgan, och återfinner denna förebråelse i drömmens inledande sats: modern skickar bort hennes lilla, så att hon måste gå ensam. I hennes fantasi betyder att gå ensam på gatan att inte ha någon man, ingen sexuell förbindelse (coire = gå samman), och det vill hon inte. Efter allt hon meddelar har hon verkligen som flicka lidit under moderns svartsjuka på grund av faderns förkärlek för henne.

Den djupare tydningen av denna dröm framgår av en annan dröm från samma natt, vari hon identifierar sig med sin bror. Hon var verkligen en pojkaktig flicka, måste ofta höra, att en pojke gått förlorad i henne. Vid denna identifiering med brodern blir särskilt klart, att det »lilla» betyder könsorganet. Modern hotar honom (henne) med kastrering, som icke kan vara något annat än straff för en odygdig lek, och därmed visar identifieringen, att hon själv som barn gjort sig skyldig till onani, vad hennes minne hittills blott bevarat om brodern. En kunskap om det manliga organet, som hon sedermera förlorade, måste hon enligt denna andra dröms uppgifter tidigt ha förvärvat. Vidare hänvisar den andra drömmen till den infantila sexualteorin, att flickor uppstå genom kastrering av

gossar. Då jag föredragit för henne denna barnamening, finner hon genast en bekräftelse härpå i sin kännedom om anekdoten, att gossen frågar flickan: »Är det bortskuret?» Varpå flickan svarar: »Nej, alltid varit så.»

Den lillas, könsorganets, bortskickande i den första drömmen hänför sig alltså till kastrationshotet. I sista hand är hon ond på modern för att hon inte fött henne till världen som pojke.

Att »överkörandet» symboliserar sexuellt umgänge, skulle inte vara evident av denna dröm, om man inte säkert visste det av talrika andra källor.

3.

Framställning av könsorganet genom byggnader, stegar, schakt.

En genom sin faderskomplex hämmad ung mans dröm.

Han går och promenerar med sin far på en plats, som visst är Pratern (i Wien), ty man ser *rotundan*, framför denna en liten *förbyggnad,* vid vilken är anbragt en *ballon captif*, men som tyckes tämligen *slapp*. Hans far frågar honom, vad allt det där tjänar till, han förvånas över frågan men förklarar det för honom. Därpå komma de in i en gård, där en stor plåtplatta ligger utbredd. Hans far vill *riva av* ett stort stycke därav, men ser sig först omkring, om någon kan se det. Han säger åt fadern, att han bara behöver säga till uppsyningsmannen, så kan han utan vidare ta sig därav. Från denna gård för en *trappa* ned i ett *schakt,* vars väggar äro mjukt uppstoppade ungefär som en läderfåtölj. Vid slutet av detta schakt är en längre korridor, och sedan begynner ett nytt *schakt.*

Analys. Denna drömmare tillhörde en terapeutiskt icke gynnsam typ av sjuka, som till en viss punkt överhuvud inte göra motstånd mot analysen men därefter visa sig nästan otillgängliga. Denna dröm tydde han nästan självständigt. Rotundan,

sade han, är mitt könsorgan, kaptitballongen framför min penis, över vars slapphet jag har anledning att klaga. Man vågar alltså mera ingående översätta, att rotundan är — det av barnet regelbundet till könsorganet räknade — sätet, den lilla förbyggnaden testikelpungen. I drömmen frågar honom fadern, vad allt det där är, d. v. s. efter könsorganens förrättning och ändamål. Det ligger nära till hands att omvända detta sakförhållande, så att han blir den frågande parten. Då en sådan till fadern riktad fråga aldrig förekommit, så måste man uppfatta drömtanken som önskan eller taga den konditionellt: »Om jag hade bett min far om sexuell upplysning.» Fortsättningen på denna tanke skola vi strax nedan finna.

Gården, där plåten ligger utbredd, är i första linje icke att fatta symboliskt utan härstammar från faderns affärslokal. Av diskretionsskäl har jag insatt »plåt» i stället för annat material, varmed fadern handlar, utan att eljest ändra något av drömmens ordalydelse. Drömmaren har kommit in i faderns affär och tagit stor anstöt av de snarast okorrekta tillvägagångssätt, på vilka vinsten till stor del beror. Därför torde fortsättningen på den ovannämnda drömtanken lyda: »(Om jag frågat honom), skulle han ha bedragit mig, liksom han bedrar sina kunder.» För avrivandet, som tjänar till framställning av den kommersiella oredligheten, ger drömmaren själv den andra förklaringen, att den betyder onani. Detta är oss icke blott redan bekant — se blomdrömmen s. 229 — utan stämmer också väl därmed, att onaniens hemlighet är uttryckt genom motsatsen (man får göra det öppet). Det motsvarar då alla förväntningar, att onanien åter tillskrives fadern liksom frågan i första drömscenen. Schaktet tyder han genast under åberopande av väggarnas mjuka madrassering som vagina. Att nedstigandet liksom eljest uppstigandet vill beskriva coitus, insätter jag på grund av eljest vunnen kännedom (jfr min anm. i Zentralbl. f. Ps.-A. I, 1, 1910).

Detaljerna, att efter det första schaktet kommer en längre korridor och sedan ett nytt schakt, förklarar han själv biografiskt. Han har under en tid idkat könsumgänge, därpå upp-

hört i följd av hämningar och hoppas nu med hjälp av kuren åter kunna uppta det. Men drömmen blir mot slutet otydligare, och den kunniga måste det förefalla sannolikt, att i den andra drömscenen redan gör sig gällande inflytandet av ett annat tema, varpå faderns affär, hans bedrägliga tillvägagångssätt, den första som schakt framställda vagina häntyda, så att man kan antaga en hänsyftning på modern.

4.

Kastreringsdrömmar hos barn.

a. En gosse på tre år och fem månader, för vilken faderns återkomst från krigstjänsten tydligen är obekväm, vaknar en morgon förstörd och upprörd och upprepar alltjämt frågan: »Varför har Papi burit sitt huvud på en tallrik? I natt har Papi burit sitt huvud på en tallrik.»

b. En nuförtiden av svår tvångsneuros lidande student minnes, att han vid fem års ålder flera gånger haft denna dröm. Han går till barberaren för att klippa håret. Då kommer en stor kvinna med stränga drag fram till honom och slår av honom huvudet. Kvinnan igenkänner han som sin mor.

5.

Till urineringssymboliken.

Här återgivna teckningar komma från en rad bilder, som Ferenczi funnit i ett ungerskt skämtblad (Fidibusz) och vilkas lämplighet som illustration till drömteorien slog honom. Otto Rank har redan i sin studie Die Symbolschichtung im Wecktraum (Jahrb. f. Ps.-A. IV, 1912) använt samma bild, kallad »Den franska bonnens dröm».

Först den sista bilden, som visade barnflickans vaknande på grund av barnets skrik, visar oss att de sju föregående fram-

ställa en dröms faser. Den första bilden antyder det intryck, som skulle leda till uppvaknande. Barnet har yttrat ett behov och begär den motsvarande hjälpen. Men drömmen utbyter situationen i sovrummet mot den på en promenad. På andra bilden har hon redan ställt gossen vid ett gathörn, han kastar sitt vatten och — hon kan sova vidare. Men den drömväckande retningen håller i, ja förstärkes, gossen skriker allt kraftigare. Ju mer högröstat han fordrar barnflickans uppvaknande och hjälp, dess intensivare upprepar drömmen sin försäkran, att allt är i ordning och att hon inte behöver vakna. Den översätter därvid väcksignalen i symbolens dimensioner. Vattenströmmen, som den urinerande gossen levererar, blir allt mäktigare. På fjärde bilden bär den redan en kanot, sedan en gondol, en kutter och slutligen en stor ångare! Kampen mellan den egensinniga sömnlusten och den outtröttliga väcksignalen har här på det spirituellaste sätt åskådliggjorts av en skalkaktig konstnär.

6.

Upprepning och verklighetskänsla i drömmen.

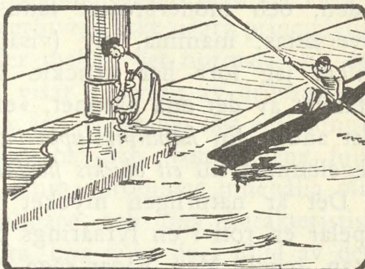
En nu trettiofemårig man berättar en tydligt erinrad dröm, som han tror sig ha haft vid fyra års ålder. Notarien, hos vilken hans fars testamente var deponerat — han hade förlorat sin far vid tre års ålder — hade med sig två stora kejsarpäron, av vilka han fick det ena. Det andra låg på rummets fönsterbräde. Han vaknade med övertygelsen om det drömdas realitet och fordrade envist av modern det andra päronet; det låg ju på fönsterbrädet. Modern skrattade åt honom.

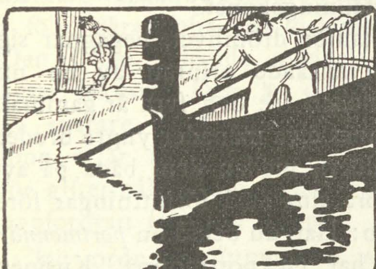
Analys. Notarien var en godmodig gammal herre, som verkligen en gång, efter vad han tror sig minnas, hade med sig päron. Fönsterbrädet var sådant, som han såg det i drömmen. Några andra infall kan han inte få till drömmen, om inte att modern nyss berättat en dröm för honom. Det sitter två fåglar på hennes huvud, hon frågar sig, när de skola

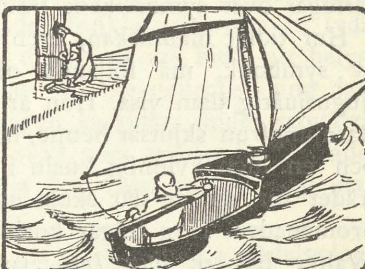

1

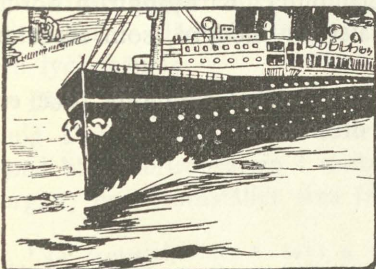

2

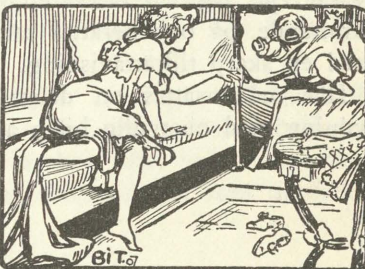

3

4

5

6

7

8

flyga bort, men de flyga inte bort, utan den ena flyger till hennes mun och suger ur den.

Uteblivandet av drömmarens infall ger oss rätt att försöka en tydning genom att betrakta den som symbolisk. De båda päronen — pommes eller poires — äro moderbrösten, som närt honom; fönsterbrädet bröstets höjning, analogt med balkongerna i drömmen om hus (s. 234). Hans känsla av det drömdas verklighet efter uppvaknandet har rätt, ty modern har i verkligheten ammat honom, till och med långt över den vanliga tiden, och moderbröstet fanns alltjämt att få. Drömmen bör översättas: mamma, giv (visa) mig bröstet en gång till, vid vilket jag förr har druckit. Detta »förr» framställes genom ätandet av det ena päronet, »en gång till» genom begäran om det andra. En *handlings upprepande i tiden* förvandlas i drömmen regelbundet till *ett objekts flerfaldigande.*

Det är naturligen mycket påfallande, att symboliken redan spelar en roll i en fyraårings dröm, men det är inte undantag utan regel. Man vågar säga, att drömmaren *ända från början* förfogar över symbolikens framställningskonst.

Hur tidigt människan, även utanför drömlivet, begagnar sig av symbolik, må följande oförvanskade erinran av en nu tjugusjuårig dam visa. Hon är mellan tre och fyra år gammal. Barnjungfrun skjutsar henne, hennes elva månader yngre broder och en liten kvinnlig kusin i åldern mellan dem båda på avträdet för att de där skola utföra sina små förrättningar före promenaden. Hon frågar kusinen: Har du också en *portmonnä?* Walter har *en liten korv*, jag har en portmonnä. Kusinen svarar: ja, jag har också en portmonnä. Barnjungfrun hörde skrattande på och berättar samtalet för modern, som reagerar med en skarp tillrättavisning.

Här må insättas en dröm, vars vackra symbolik tillät en tydning med obetydlig hjälp av drömmerskan:

7.

Till frågan om symboliken i friskas drömmar.

Dröm, meddelad och tydd av *Alfred Robitsek.*[1]

»En av psykoanalysens motståndare ofta — slutligen även av *Havelock Ellis* — framförd invändning lyder att drömsymboliken kanske är en produkt av den neurotiska psyke men ingalunda hade giltighet för normala människor. Men den psykoanalytiska forskningen känner överhuvud icke några principiella, utan blott kvantitativa skillnader mellan det normala och det neurotiska själslivet; och likaså visar analysen av drömmarna, vari de bortträngda komplexerna äro på samma sätt verksamma hos friska och sjuka, mekanismens och symbolikens fulla identitet. Ja, friskas oförbehållsamma drömmar innehålla ofta en mycket enklare, genomskinligare och mer karakteristisk symbolik än neurotiska personers, hos vilka de i följd av den starkare verkande censuren och den längre gående vanställningen i följd därav ofta äro förkonstlade, dunkla och svåra att tyda. Den i det följande meddelade drömmen må bidra att belysa detta faktum. Den är drömd av en icke neurotisk ung dam av snarare pryd och tillbakadragen karaktär; under samtalets lopp erfar jag, att hon är förlovad men att det finns hinder för giftermålet, som hota fördröja det. Hon berättar mig utan uppfordran följande dröm:

'Jag ordnar mittpunkten av ett bord för en födelsedag.' På mina frågor anger hon, att hon i drömmen varit som i sitt hem — där hon för tillfället inte vistas — och hade känt en lyckokänsla.

Den 'populära' symboliken lägger tydningen till hands för mig. Drömmen uttrycker hennes önskningar som fästmö. Bordet med blomsteruppsatsen i mitten är hon själv och hennes könsorgan; hon framställer sina framtidsönskningar som uppfyllda,

[1] Ur Zentralbl. f. Ps.-A. 1911, s. 340 ff.

i det hon redan sysselsätter sig med tanken på ett barns födelse; bröllopet ligger alltså för länge sen bakom henne.

Jag gör henne uppmärksam på att 'mittpunkten av ett bord' är ett ovanligt uttryck, vilket hon medger, men jag kan naturligen här icke fråga direkt vidare. Jag undvek omsorgsfullt att suggerera henne symbolernas betydelse och frågade henne blott vad hon kommit att tänka på vid drömmens enskilda delar. Hennes tillbakadragenhet vek under analysens förlopp för ett tydligt intresse att tyda drömmen och för en öppenhet, som samtalets allvar möjliggjorde. — På min fråga, vad det var för blommor, svarade hon först: 'Dyra blommor, man måste betala för dem', sedan, att det var liljekonvaljer, ordagrant liljor från dalen,[1] violer och nejlikor. Jag antog, att ordet lilja i drömmen hade sin populära betydelse av kyskhetssymbol; hon bekräftade detta antagande, i det till lilja föll henne in 'renhet'. Dalen (valley) är en vanlig kvinnlig drömsymbol; så blir de båda symbolernas tillfälliga sammanträffande i det engelska ordet för liljekonvalje använd till en drömsymbolik, som betonar hennes dyrbara jungfrulighet — det är dyra blommor, man måste betala för dem — och till uttryck av en väntan att mannen skall förstå uppskatta dess värde. Anmärkningen 'dyrbara blommor' har, som det skall visa sig, vid var och en av blomsymbolerna en annan betydelse.

Den hemliga meningen med de skenbart högst asexuella 'violerna' sökte jag rätt djärvt, som jag tyckte, förklara för mig med deras omedvetna hänsyftning på det franska 'viol' (våldtäkt). Till min överraskning associerade drömmerskan 'violate', det engelska ordet för våldtaga. Den tillfälliga stora ordlikheten mellan »violet» (viol) och violate — i engelskt uttal skilja de sig blott genom olika accentuering i sista stavelsen — användes av drömmen för att 'med en blomma' bringa till uttryck tanken på deflorationens våld — också detta begrepp använder blomsymbolen —, kanske också ett maso-

[1] Lilies of the valley. Damen, som meddelade drömmen, var engelska. *Övers. anm.*

kistiskt drag hos den drömmande. Ett vackert exempel på de ordbryggor, över vilka vägarna föra till det omedvetna. 'Man måste betala för dem' syftar här på livet, med vilket hon måste betala sitt kvinno- och moderblivande.

Vid *'pinks'* — nejlikor — som hon sedan kallar *'carnations'* — trädgårdsnejlikor — slår mig detta senare ords förbindelse med det 'köttsliga'. Hennes infall därtill är emellertid 'colour' (färg). Hon tillfogade, att nejlikor är blommor, som hennes fästman *ofta och i stora mängder* skänkt henne. Vid samtalets slut tillstår hon plötsligt av sig själv, att hon inte sagt mig sanningen, det var inte *'colour'* utan *'incarnation'*, (köttblivande, förkroppsligande), som fallit henne in, således det ord jag väntat. För övrigt är inte heller 'colour' som infall avlägset utan determinerat genom ordet *carnations* betydelse av *köttfärg*, alltså av komplexen. Denna bristande uppriktighet visar, att motståndet på denna punkt var störst, motsvarande den omständigheten, att symboliken här var genomskinligast, kampen mellan libido och bortträngning starkast vid detta falliska tema. Anmärkningen, att dessa blommor voro vanliga presenter av fästmannen, är bredvid carnations dubbelbetydelse en vidare hänvisning till deras falliska natur i drömmen. Blompresentens drömmotiv från dagen användes för att uttrycka tanken på sexuell gåva och gengåva: hon skänker sin jungfrulighet och väntar därför ett rikt kärleksliv. Också här torde 'dyrbara blommor, man måste betala för dem' ha en — sannolikt finansiell — betydelse. Drömmens blomsymbolik innehåller således symboler både för jungfrulig kvinnlighet, för mannen och en hänvisning till den våldsamma deflorationen. Det må anmärkas, att den sexuella blomsymboliken, som ju även eljest är mycket utbredd, symboliserar de mänskliga sexualorganen genom blommorna, växternas sexualorgan; blompresenter bland älskande ha kanske överhuvud denna omedvetna betydelse.

Den födelsedag, för vilken hon gör anstalter i drömmen, betyder väl ett barns födelse. Hon identifierar sig med fästmannen, framställer honom, hur han ordnar med henne för ett barns födelse. Den latenta tanken torde ungefär lyda: om

jag vore han, skulle jag inte vänta utan deflorera fästmön utan att fråga henne, öva våld; därpå häntyder ju också violate. Så kommer också den sadistiska libidokomponenten till ett uttryck.

I ett djupare skikt av drömmen torde 'jag ordnar' etc. ha en autoerotisk, alltså infantil betydelse.

Hon har också en blott i drömmen möjlig kunskap av sin kroppsliga brist; hon ser sig platt som ett bord. Dess mer framhäves mittpunktens dyrbarhet, hennes jungfrulighet. Också bordets horisontala riktning torde bidraga till symbolen. — Beaktansvärd är drömmens koncentration; ingenting är överflödigt, varje ord är en symbol.

Hon gör sedermera ett tillägg till sin drömberättelse. Jag dekorerar blommorna med grönt, krusigt papper. Hon tillfogar, att det är fantasipapper, som man klär vanliga blomkrukor med. Hon säger vidare: För att dölja smutsiga saker, vad det nu kunde vara, som inte var vackert för ögat; där var ett hål, en liten springa bland blommorna. Papperet ser ut som sammet eller mossa. Till dekorera associerar hon dekorum, som jag hade väntat. Den gröna färgen vore förhärskande; hon associerar därtill 'hoppet', åter en hänsyftning på graviditeten. I denna del av drömmen identifierar hon sig icke med mannen, tankar om blygsel och blottande göra sig gällande. Hon gör sig vacker för honom, tillstår sig kroppsliga brister, som hon blygs för och som hon söker rätta. Infallen sammet och mossa ge en tydlig hänvisning om att det är fråga om crines pubis.

Drömmen är ett uttryck för tankar, som flickans vakna tänkande knappast känner, tankar, som sysselsätta sig med sinneskärlek och dess organ: hon 'tillreder' för en födelsedag, d. v. s. hon begår samlag; fruktan för deflorationen, kanske också den lustbetonade smärtan komma till uttryck; hon tillstår sina kroppsliga fel och överkompenserar dem genom överskattning av sin jungfrulighets värde. Hennes blygsel ursäktar den framträdande sinnligheten med att denna ju har barnet till mål. Också materiella överväganden, som äro den älskande främmande, finna sitt uttryck. Den enkla drömmens affekt,

lyckokänslan, visar, att starka känslokomplexer här funnit sin tillfredsställelse.»

Ferenczi har med rätta gjort uppmärksam på hur lätt just drömmar av aningslösa förråda symbolernas syftning och drömmarnas betydelse (Int. Zeitschr. f. Psych. 4, 1916—1917).

Nedanstående analys av en historisk personlighets dröm inskjuter jag här, emedan i den ett föremål, som också eljest skulle lämpa sig till representation av det manliga organet, genom en tillfogad bestämning på det tydligaste kännetecknas som fallisk symbol. En ridpiskas »oändliga förlängning» kan inte gärna betyda något annat än erektionen. Dessutom ger drömmen ett vackert exempel på hur allvarliga och det sexuella fjärranliggande tankar kunna framställas genom infantilt-sexuellt material.

8.

En dröm av Bismarck.

Meddelad och tydd av d:r *Hans Sachs.*

»I sina Tankar och minnen (bd. 2 i folkupplagan, s. 222) meddelar Bismarck ett brev, som han skrev den 18 december 1881 till kejsar Wilhelm. Där förekommer följande: 'Ers Majestäts meddelande ger mig mod att berätta en dröm, som jag hade våren 1863 under de svåraste konfliktdagarna, ur vilka intet mänskligt öga såg någon möjlig utväg. Jag drömde och omtalade det morgonen därpå för min fru och andra vittnen, att jag red på en smal alpväg, till höger en avgrund, till vänster klippor; vägen blev smalare, så att hästen vägrade att gå fram; omöjligt att vända om eller sitta av på grund av brist på plats. Då slog jag med ridspöet i min vänstra hand mot den jämna klippväggen och anropade Gud; spöet blev oändligt långt, klippväggen störtade ned som en kuliss och öppnade en bred väg med utsikt mot kullar och skogslandskap

som i Böhmen, med preussiska trupper med fanor, och jag hade ännu i drömmen tanken, att jag snarast skulle berätta detta för Ers Majestät. Drömmen gick i uppfyllelse; och jag vaknade glad och stärkt ur den.'

Drömmens handling sönderfaller i två delar. I den första råkar drömmaren i ett trångmål, varur han sedan i andra delen befrias på ett underbart sätt. Det svåra läge, vari häst och ryttare befinna sig, är en lätt igenkännlig drömframställning av statsmannens kritiska situation, som han, övertänkande sin politiks problem, torde ha känt särskilt bittert aftonen före drömmen. I det anförda brevstället omtalar Bismarck själv i en bildlig vändning sitt dåtida läges tröstlöshet; det var honom alltså synnerligen välbekant och näraliggande. Därjämte ha vi väl också framför oss ett vackert exempel på *Silberers* 'funktionella fenomen'.[1] Processerna i drömmarens själ, då han vid varje av hans tanke sökt lösning stöter på oöverkomliga hinder men likafullt icke kan och får kasta av sig problemen, äro mycket träffande återgivna med ryttaren, som varken kan komma fram eller tillbaka. Stoltheten, som förbjuder honom att tänka på att ge efter eller träda tillbaka, kommer i drömmen till uttryck med orden: 'omöjligt att vända om eller sitta av'. I sin egenskap av alltid strängt upptagen man, som plågar sig för andras bästa, låg det Bismarck nära att jämföra sig med en häst, och han har också gjort det vid skilda tillfällen, t. ex. i sitt bekanta uttalande: 'En tapper häst dör i selen.' Så utlagda betyda orden, att hästen 'vägrade gå fram' intet annat än att den övertrötte kände behov att vända sig bort från nuets bekymmer eller, annorlunda uttryckt, att han stod i begrepp att genom sömn och dröm befria sig från verklighetens fjättrar. Önskeuppfyllelsen, som kommer till så starkt uttryck i drömmens andra del, preludieras också redan här i ordet 'alpstig'. Bismarck visste väl redan då, att han skulle tillbringa sin nästa semester i Alperna, nämligen i

[1] Jfr Drömtydning II, Femte kap., Avd. IX, Den sekundära bearbetningen. *Övers. anm.*

Gastein; drömmen, som försatte honom dit, befriade honom alltså med ett slag från alla tyngande statsärenden.

I drömmens andra del framställas drömmarens önskningar på dubbelt sätt — ohöljt och gripbart, därjämte även symboliskt — som uppfyllda. Symboliskt genom den hämmande klippans försvinnande, i vars ställe visar sig en bred väg — alltså den sökta utvägen i bekvämaste form —, ohöljt genom anblicken av de framryckande preussiska trupperna. Man behöver ingalunda tillgripa mystiska sammanhang för att förklara denna profetiska vision, den *Freudska* önskeuppfyllelseteorien räcker fullständigt. Bismarck längtade redan då efter ett segerrikt krig med Österrike som den bästa utväg ur Preussens inre konflikter. Då han ser de preussiska trupperna med sina fanor i Böhmen, alltså i fiendeland, så framställer därmed drömmen enligt *Freuds* teori denna hans önskan uppfylld. Individuellt betydelsefullt är blott, att den drömmare, med vilken vi här sysselsätta oss, inte nöjde sig med drömmens önskeuppfyllelse utan också sökte frambringa den reala. Ett drag, som faller varje kännare av den psykoanalytiska tydningstekniken i ögonen, är ridpiskan, som blir 'oändligt lång'. Ridpiska, käpp, lans och liknande äro oss bekanta som falliska symboler; men då denna ridpiska också har den mest påfallande egenskapen hos fallos, den att kunna förlängas, är knappast något tvivel möjligt. Fenomenets överdrivande genom förlängningen 'i det oändliga' förefaller att vara ett infantilt drag. Piskans tagande i handen är en tydlig anspelan på masturbationen, varvid självklart inte är att tänka på drömmarens aktuella förhållanden utan på långt tillbakaliggande barnaodygd. Mycket värdefull är här den av *Stekel* funna tydningen, enligt vilken *vänster* i drömmen betyder det orätta, det förbjudna, synden, vilket ju särdeles passade för den mot förbud bedrivna barnaodygden.

Mellan detta djupaste infantila skikt och det översta, som sysselsätter sig med statsmannens planer för dagen, kan man också påvisa ett mellanskikt, som står i förbindelse med båda de andra. Hela händelsen med den underbara befrielsen ur nöden genom slåendet på klippan under åkallande av Gud

erinrar påfallande om en biblisk scen, den, då Moses slår vatten ur klippan för Israels törstande barn. Den noggranna kännedomen om detta ställe kunna vi utan vidare antaga hos den från ett bibeltroende protestantiskt hem utgångna Bismarck. Med Israels ledare Moses, som det folk han vill befria lönar med motstånd, hat och otack, kunde Bismarck under konflikttiden lätteligen jämföra sig. Därmed vore alltså given anslutning till de aktuella önskningarna. Å andra sidan innehåller bibelscenen flera enskildheter, som äro mycket väl användbara för masturbationsfantasien. Emot Guds befallning griper Moses till käppen, och för denna överträdelse straffade honom Herren, i det han förkunnar för honom, att han måste dö utan att beträda det utlovade landet. Det förbjudna tillgripandet av den i drömmen otvivelaktigt falliska käppen, alstrandet av vätska genom slåendet därmed och dödshotet — därmed ha vi givna samtliga den infantila masturbationens huvudmoment. Intressant är den bearbetning, som genom bibelställets förmedling sammansvetsat dessa båda heterogena bilder, av vilka den ena härstammar ur den geniala statsmannens psyke, den andra ur den primitiva barnasjälens rörelser; det har därmed lyckats drömmaren att utplåna alla pinsamma moment. Att gripandet av käppen är en förbjuden, upprorisk handling, antydes nu blott symboliskt genom att det sker med vänstra handen. Men i det manifesta dröminnehållet anropas därvid Gud, liksom för att riktigt ostentativt avvisa varje tanke på ett förbud eller en hemlighet. Av Guds båda löften till Moses, att han skall se men inte beträda det förlovade landet, framställes den ena tydligen som uppfylld (åsynen av kullar och skogslandskap), medan den andra, den högst pinsamma, icke ens nämnes. Vattnet har sannolikt offrats av den sekundära bearbetningen, som framgångsrikt eftersträvade denna scens överensstämmelse med den förra; i stället störtar klippan själv.

Slutet på en infantil masturbationsfantasi, vari förbudsmotivet är företrätt, bör vara att omgivningens auktoritetspersoner inte få en aning om det skedda. I drömmen ersättes denna önskan av motsatsen, önskan att genast meddela

konungen det förefallna. Men denna omvändning ansluter sig utmärkt och alldeles naturligt till den i drömtankarnas översta skikt och i en del av den manifesta drömmen innehållna segerfantasien. En sådan seger- och erövringsdröm är ofta täckmanteln för en erotisk erövringsönskan. Enskilda drag i drömmen, t. ex. att ett motstånd reser sig mot den framträngande, men att en bred väg visar sig efter användande av det sig förlängande spöet, torde tyda därpå, dock skulle de icke räcka till för att därur framdraga en bestämd, drömmen genomgående tanke- och önskeriktning. Vi se här ett mönsterexempel på en fullkomligt lyckad drömförklädnad. Det anstötliga överarbetas, så att det ingenstädes når ut över den vävnad, som är bredd däröver som ett skyddande täcke. Följden därav är, att ingen som helst ångest behöver lösgöras ur drömmen. Den är ett idealfall av lyckad önskeuppfyllelse utan att censuren därvid såras; vadan vi kunna förstå, att drömmaren vaknade glad och stärkt ur denna dröm.»

Jag slutar med

9.

En kemikers dröm.

Han var en ung man, som ansträngde sig att utbyta sina onanistiska vanor med kvinnligt sexuellt umgänge.

Inledning. Dagen före drömmen har han givit en student upplysning om den *Grignardska* reaktionen, vid vilken magnesium under katalytisk jodinverkan skall upplösas i ren eter. Två dagar förut hade vid samma reaktion ägt rum en explosion, varvid en arbetare brände upp en hand.

Första drömmen. Han skall göra fenylmagnesiumbromid, ser tillredningen särskilt tydligt, men har substituerat sig själv för magnesium. Han är nu i en egendomligt vacklande sinnesförfattning, säger sig alltjämt: Det är det riktiga, det går, mina fötter upplösa sig redan, mina knän bli mjuka. Sedan griper

han fatt i dessa lemmar, känner på sina fötter, tar, han vet inte hur, sina ben ur kolven, säger sig åter: Nej, det här är inte rätt. — Jo verkligen, det är riktigt gjort. Därvid vaknar han partiellt, upprepar för sig drömmen, emedan han vill berätta den för mig. Han är direkt rädd för drömmens upplösning, är under denna halvsömn mycket upphetsad och upprepar beständigt för sig: fenyl, fenyl.

Andra drömmen. Han är med hela sin familj i ***ing, skall klockan halv tolv f. m. ha rendez-vous vid Schottentor med en viss dam, men vaknar först vid samma tid. Han säger sig: Nu är det för sent, innan du hinner dit är klockan redan halv ett. I nästa ögonblick ser han hela familjen samlad kring bordet, särskilt tydligt modern och jungfrun med soppkarotten. Han säger sig då: Nå, om vi redan äter, så kan jag ju inte gå bort.

Analys. Han är säker om att redan den första drömmen har en förbindelse med damen, som han skulle möta; han hade drömmen natten före den väntade sammankomsten. Studenten, som han gav upplysningen, är en särskilt otrevlig karl. Han sade till honom: Det här är inte riktigt, emedan magnesiet ännu var alldeles oberört, och denne svarade, som om det var honom komplett likgiltigt: Nej, det är så visst inte riktigt. Denna student måste vara han själv —, han är så likgiltig för sin analys som denne för sin syntes —, men den tredje person i drömmen, som utför operationen, återigen jag. Hur otrevlig måste han inte synas mig med sin likgiltighet för resultatet! Å andra sidan är han det föremål varpå analysen (syntesen) övas. Det är fråga om kurens framgång. Benen i drömmen erinra om ett intryck från i går kväll. Han träffade under dansen en dam, som han vill erövra; han tryckte sig så fast mot henne, att hon en gång ropade till. Då han upphörde med trycket mot hennes ben, kände han hennes kraftiga mottryck mot sin vad till ovanför knät, vid de i drömmen framträdande ställena. I denna situation är alltså damen magnesiet

i retorten, varmed det äntligen lyckas. Han är feminin mot mig, liksom han är viril mot damen. Lyckas det med henne, så lyckas det också med kuren. Hans kännande på sig själv och förnimmelserna vid hans knän hänvisa på onanin och motsvara hans trötthet dagen förut. — Mötet hade verkligen satts till klockan halv tolv. Hans önskan att försova det och stanna hos de husliga sexualobjekten (d. v. s. onanien) är uttryck för hans motstånd mot en sådan förbindelse.

Till upprepningen av namnet fenyl berättar han: Alla dessa radikaler på -yl har han alltid tyckt mycket om, de äro så bekväma att bruka: bensyl, acetyl o. s. v. Det förklarar nu ingenting, men när jag föreslår honom radikalen: *Schlemihl*, skrattar han och berättar, att han under sommaren läst en bok av *Prévost* och där var i kapitlet: Les exclus de l'amour visserligen tal om Schlemihlarna,[1] vid vilkas skildring han sade sig: Det är mitt fall. — Schlemihleri hade det visserligen varit, om han försummat mötet.

Det förefaller som om den sexuella drömsymboliken redan fått en direkt experimentell bekräftelse. Fil. d:r *K. Schrötter* har på tillrådan av *H. Swoboda* hos djupt hypnotiserade personer alstrat drömmar genom ett suggestivt uppdrag, som bestämde en stor del av dröminnehållet. Om suggestionen gav uppmaning att drömma om normalt eller abnormt sexualumgänge, så utförde drömmen dessa uppdrag så att den i stället för det sexuella materialet insatte de från den psykoanalytiska drömtydningen bekanta symbolerna. Den drömmande hade enligt uppgift aldrig fått veta något om symbolik i drömmen och drömtydning. Tyvärr inkräktas vår kunskap om denna betydelsefulla undersökning av den olyckliga händelsen, att d:r Schrötter kort därefter begick självmord. Om hans drömexperiment berättar blott ett förberedande meddelande i Zentralblatt für Psychoanalyse.

[1] Hänsyftning på *Adalbert von Chamissos* saga Peter Schlemihl om mannen utan skugga. En Schlemihl betecknar här hos Freud en ensam man av autoerotikerns typ, som inte kan fästa sig vid en kvinna. *Övers. anm.*

VI.

Flera typiska drömmar.

1.

Drömmen att komma för sent till tåget. Tandutdragningsdrömmen. Räddningsdrömmen. Rövardrömmen.

Först sedan vi betraktat drömmens symbolik, kunna vi fortsätta den s. 166 avbrutna behandlingen av de *typiska drömmarna.* Jag anser berättigat att dela dessa drömmar i stort i två klasser: dels sådana, som verkligen var gång ha samma mening, dels sådana, som trots samma eller liknande innehåll dock måste undergå de mest olika tydningar. Av de typiska drömmarna av första slaget har jag redan behandlat examensdrömmen.

På grund av det liknande affektintrycket förtjäna drömmarna om att inte hinna med tåget att anslutas till examensdrömmarna. Deras upplösning förklarar detta närmande. De äro tröstdrömmar gentemot en annan i drömmen förnummen ångeströrelse, ångesten att dö. »Att resa bort» är en av de vanligaste och otvetydigaste dödssymbolerna. Drömmen säger då tröstande: Var lugn, du skall inte dö (resa bort), liksom examensdrömmen lugnade med: Var inte rädd, det skall inte heller den här gången hända dig något. Svårigheten att förstå dessa båda slags drömmar härrör därav, att ångestkänslan just knyter sig till tröstens uttryck.

Meningen med »tandutdragningsdrömmarna», som jag ofta nog hade att analysera hos mina patienter, undgick mig en lång tid, emedan till min överraskning alltför stora motstånd regelbundet reste sig mot deras tydning.

Slutligen lämnade den utomordentliga evidensen intet tvivel om att hos män ingenting annat än pubertetstidens onanibegär var drifkraften till dessa drömmar. Jag vill analysera två sådana drömmar, av vilka den ena samtidigt är en flygdröm. Båda härröra från samma person, en ung man med stark, men i livet hämmad homosexualitet:

Han befinner sig vid en Fidelioföreställning[1] på Operans parkett bredvid L., en honom sympatisk personlighet, vars vänskap han gärna ville vinna. Plötsligt flyger han snett bort över parkett, tar sig i munnen och drar ut två tänder.

Flykten beskriver han själv, som om han »kastades» upp i luften. Då det är fråga om en föreställning av Fidelio, ligger diktarordet nära:

Den en härlig kvinna vunnit.

Men vinnandet även av den härligaste kvinna hör inte till drömmarens önskningar. Till dessa passa bättre två andra verser:

Den det stora lyckokastet
gjort att bliva vännens vän.

Drömmen innehåller nu »det stora lyckokastet», som dock inte är endast önskeuppfyllelse. Det gömmer sig bakom den också den pinsamma tanken, att han redan så ofta misslyckats med sina försök att vinna vänskap, att han blivit »utkastad», och fruktan att detta öde också kunde upprepas rörande den unge man, i vars sällskap han bevistar Fidelioföreställningen. Och nu sluta sig därtill den för den skarpsinniga drömmaren förödmjukande bekännelsen, att han vid ett tillfälle efter ett sådant avvisande två gånger efter varandra burit hand på sig i sinnlig upphetsning och längtan.

Den andra drömmen.

Två honom bekanta universitetsprofessorer behandla honom i mitt ställe. Den ena sysselsätter sig med hans könsorgan; han är rädd för en operation. Den andra stöter med en järnstång mot hans mun, så att han förlorar en eller två tänder. Han är bunden med fyra sidendukar.

Denna dröms sexuella mening kan väl inte betvivlas. Sidendukarna innebära en identifikation med en honom bekant

[1] Beethovens opera; texten av fransmannen J. N. Bouilly är bearbetad till tyska av J. Sonnleithner och Fr. Treitschke. *Övers. anm.*

homosexuell person. Drömmaren, som aldrig haft vare sig normalt sexuellt eller homosexuellt umgänge, föreställer sig det sexuella umgänget efter förebilden av den honom en gång bekanta pubertetsonanin.

Jag menar, att också de ofta förekommande modifikationerna av den typiska tandutdragningsdrömmen, t. ex. att en annan drar ut tanden på drömmaren, och liknande, bli begripliga genom samma förklaring.[1] Gåtfullt må det tyckas, hur tanden kan få en sådan betydelse. Jag påpekar då den så vanliga förläggningen nedifrån uppåt, som står i sexualbortträngningens tjänst och genom vilken i hysterien allehanda sensationer och intentioner, som egentligen tillhöra genitalierna, kunna förläggas till andra invändningsfria kroppsdelar. Ett fall av sådan förläggning är det också, då i det omedvetna tänkandets symbolik könsdelarna ersättas av ansiktet. Språkbruket bidrar därvid, i det det t. ex. talar om blygdläppar jämte munnens läppar. Näsan likställes i talrika anspelningar med penis, hårbeklädnaden på båda ställena fullständigar likheten. Blott ett parti står här utanför varje möjlighet till jämförelse, tänderna, och just detta sammanträffande av överensstämmelse och avvikelse gör tänderna lämpade för framställningens ändamål under sexualbortträngningens tryck.

Jag vill inte påstå, att tydningen av tandutdragningsdrömmen som onanidröm, om vars berättigande jag inte kan tvivla, härmed blivit fullt genomskinlig.[2] Jag ger så mycket jag kan till förklaringen och måste lämna en del oupplöst.[3]

[1] Tandens utslitande av en annan är merendels att tyda som kastrering (liksom hårklippning av barberarn. Jfr *Stekel*). Man har att skilja mellan tandutdragningsdrömmar och tandläkardrömmar i allmänhet, sådana t. ex. *Coriat* (Zentralbl. f. Ps.-A. III, 440) meddelat.

[2] Enligt ett meddelande av *C. G. Jung* har tandutdragningsdrömmen hos kvinnor betydelse av barnbördsdrömmar. *E. Jones* har givit en god bekräftelse härpå. Det gemensamma hos denna tydning och den föregående ligger däri, att det i båda fallen (kastrering — födande) är frågan om lösgörande av en del från kroppens helhet.

[3] Då drömmar om tandutdragning eller tändernas utfall enligt folktron skulle häntyda på en anhörigs bortgång, men psykoanalysen på sin höjd skulle kunna medge en sådan i nyss antydd parodisk bemärkelse, så vill jag här inskjuta en tandutdragningsdröm, som *Otto Rank* ställt till förfogande:

2.

Flygdrömmar. Drömmar om simning och om eld.

Till den andra gruppen av typiska drömmar höra de, i vilka man flyger eller svävar. Vad betyda dessa drömmar? Det kan man inte entydigt säga. De betyda, som vi skola

»Som bidrag till tanddrömmarnas tema har en kollega, som sedan någon tid börjat livligare intressera sig för drömtydningens problem, tillställt mig följande berättelse:

Jag drömde nyligen, att jag var hos en tandläkare, som genomborrar en tand längst bort i underkäken. Han borrar så länge omkring i den, tills tanden blir obrukbar. Sedan fattar han den med tången och drar ut den med en lekande lätthet, som förvånar mig. Han säger, att jag inte skall bry mig om det, ty det är inte alls den tand som egentligen behandlas, och så lägger han den utdragna tanden på bordet (som jag nu tycker, en övre framtand), och där sönderfaller tanden i flera delar. Jag reser mig från operationsstolen, går nyfiket närmare och ställer intresserat en medicinsk fråga. Läkaren förklarar för mig medan han lägger isär de enskilda stycken av den påfallande vita tanden och med ett instrument krossar (pulvriserar) dem, att det sammanhänger med puberteten och att tänderna blott före puberteten gå så lätt ut; hos kvinnor är det härför avgörande momentet en barnsbörd. — Jag märker därpå (som jag tror, halvsovande), att denna dröm ledsagades av en pollution, som jag inte kan med säkerhet inordna i ett bestämt ställe av drömmen. Snarast tyckes den mig ha inträtt vid tandens utdragande.

Jag drömmer därpå vidare ett händelseförlopp jag inte kan erinra mig men som slutade med att jag någonstädes (möjligen vid tandläkarens rockhylla) kvarlämnar hatt och kavaj i förhoppning att man skall eftersända dem och endast klädd i överrock skyndade mig för att hinna till ett avgående tåg. Det lyckades mig också i sista ögonblicket att hoppa upp i sista vagnen, där det redan förut stod någon. Men jag kunde inte tränga in i vagnens inre utan måste fortsätta resan i en obekväm ställning, ur vilken jag till slut lyckades befria mig. Vi fara genom en stor tunnel, varvid i motsatt riktning två tåg liksom fara igenom vårt eget, som om detta tåg vore tunneln. Jag ser liksom utifrån in i ett vagnsfönster.

Som material till tydning av drömmen framkomma följande upplevelser och tankar under dagen förut.

1. Jag undergår sedan kort tid behandling hos en tandläkare och har vid tiden för drömmen beständigt ont i den tand i underkäken, som i drömmen borras och som också i verkligheten läkaren arbetat längre med än jag

höra, för vart fall något annat, endast materialet av förnimmelser, som de innehålla, kommer alltid ur samma källa.

cker om. Dagen innan på förmiddagen hade jag för värk varit hos läkaren, som satt i fråga att dra ut en annan tand i samma käke, då sannolikt värken kom från den. Det var en just frambrytande visdomstand. Jag hade vid tillfället också appellerat till hans samvete som läkare, vad han tyckte borde göras.

2. Eftermiddagen samma dag hade jag nödgats hos en dam ursäkta mig för mitt dåliga lynne med min tandvärk, varpå hon berättade mig, att hon var rädd att dra ut en rot, vars krona var nästan alldeles förstörd. Hon menade, att det var särskilt smärtsamt oeh farligt att dra ut en ögontand, ehuru dock en väninna sagt, att det gick lättare med överkäkens tänder. Denna dam hade också berättat för henne, att på henne hade man en gång under narkosen dragit ut en oriktig tand, ett meddelande, som blott ökat min interlokutörs räddhåga för den nödvändiga operationen. Hon frågade mig därpå, om man med ögontänder menade kind- eller hörntänder och vad man visste om dessa. Jag gjorde henne uppmärksam på det vidskepliga inslaget i föreställningarna om dessa saker men försummade därvid ej att betona den riktiga kärnan i många folkliga åskådningar. Hon berättar därpå om en enligt vad hon vet, mycket gammal och allmänt bekant folktro, som påstår: *om en havande har tandvärk, så får hon en pojke.*

3. Detta ordspråk intresserade mig med hänsyn till den av *Freud* i hans Drömtydning meddelade typiska betydelsen av tandutdragningsdrömmarna som onanikompensation. Ordspråket visar ju, att också i folkets mun tanden och det manliga könsorganet (pojke) bragts i ett visst sammanhang. Jag läste alltså på kvällen samma dag det ifrågavarande stället i Drömtydning och fann där bland annat några satser, vilkas inflytande på min dröm är lika lätt att igenkänna som de båda nyssnämnda upplevelserna. Freud skriver om tanddrömmarna, att »hos män ingenting annat än pubertetsårens onanibegär är drivkraften till dessa drömmar». Vidare: »Jag menar, att också de ofta förekommande modifikationerna av den typiska tandutdragningsdrömmen, t. ex. att en annan drar ut tanden på drömmaren, och liknande, bli begripliga genom samma förklaring» o. s. v. (se s. 261). Jag vill ännu nämna, att den lätthet, varmed i drömmen tanden, som efter utdragningen förvandlas till en framtand, dras ut, erinrar mig om en händelse i min barndom, då jag *själv* lätt och smärtfritt *slet ut* en lös *övre framtand.* Episoden, som jag än i dag tydligt minns i alla enskildheter, hör till samma tidiga period, till vilken mina första medvetna onaniförsök återgå (täckminne).

Freuds hänvisning till ett meddelande av *C. G. Jung*, enligt vilket tandutdragningsdrömmarna *hos kvinnor ha betydelse av barnbördsdrömmar* och folktron om tandvärkens betydelse hos havande ha föranlett läkarens yttrande i drömmen om tändernas förhållande hos mannen (före puberteten) och hos kvinnan. Därtill erinrar jag mig en tidigare dröm, då jag icke långt efter det jag slutat en behandling hos en tandläkare drömde, att de just insatta guldkronorna föllo ut, varvid jag i drömmen högligen förargade mig över den betydande kostnaden för behandlingen, som jag då ännu inte alldeles hade försonat mig med. Denna dröm blir mig nu med hänblick på en viss upplevelse begriplig som ett prisande av masturbationens materiella fördelar framför den i varje form ekonomiskt ofördelaktigare objektkärleken (guldkronorna), och jag tror, att den nämnda damens meddelande om tandvärkens betydelse hos havande åter väckte upp dessa tankegångar hos mig.»

Av de upplysningar, som man får genom psykoanalyser, måste man dra den slutsatsen, att också dessa drömmar upprepa intryck från barnaåren. De ha nämligen samband med de rörelselekar, som äro så utomordentligt tilldragande för barnet. Vilken farbror har inte låtit ett barn flyga, då han med utsträckta armar sprang genom rummet med det, eller lekt, att det faller, då han vaggade det på sitt knä och plötsligt sträckte ut benet, eller lyfte det högt upp och plötsligt låtsade, som om han tänkte släppa det. Barnen jubla och äro outtröttliga i att vilja göra det om och om igen, särskilt om det är en smula skräck och svindel med i leken. Sedan skaffa de sig

Så vitt den utan vidare inlysande och, som jag tror, också invändningsfria tydningen av min kollega. Jag har intet att tillfoga, om ej än hänvisning till den sannolika meningen hos det andra drömstycket, som över ordbryggorna tand—draga—tåg (Zahn—ziehen—Zug) och rycka—resa (reissen—reisen) framställer drömmarens, efter allt vad det vill synas, med svårighet fullbordade övergång från masturbation till sexuellt umgänge (tunneln, genom vilka tågen fara ut och in i olika riktningar) liksom dess faror (havandeskapet, överrocken).
Däremot synes mig fallet teoretiskt intressant i två avseenden. För det första är det bevisande för det av Freud upptäckta sammanhanget, att ejakulationen sker i drömmen vid tandutdragningen. Vi äro ju i alla fall nödgade att anse pollutionen, i vad form den än uppträder, som en masturbatorisk tillfredsställelse, som sker utan biträde av mekanisk retning. Därtill kommer, att i detta fall pollutionen ej som eljest är förbunden med ett, låt vara inbillat objekt, utan objektlös, om man så får säga, eller rent autoerotisk ooh på sin höjd visar ett lätt homosexuellt inslag (tandläkaren).
Den andra punkt, som synes mig värd att framhäva, är följande. Den invändningen ligger nära, att man här alldeles överflödigt söker göra gällande Freuds teori, då dock upplevelserna från gårdagen fullkomligt räcka till att göra drömmens innehåll begripligt. Besöket hos tandläkaren, samtalet med damen och läsningen av Drömtydning skulle tillräckligt förklara, att den också nattetid av tandvärken oroade sovaren alstrar denna dröm, om man så nödvändigt ville, till och med för avledande av den sömnen störande värken (genom föreställning om den värkande tandens avlägsnande vid samtidigt överdövande av den fruktade smärtförnimmelsen genom libido). Men nu torde man inte även med vittgående medgivanden i denna riktning vilja på allvar påstå, att läsningen av de Freudska förklaringarna bildat sammanhanget mellan tandutdragning och masturbationsakt hos drömmaren, om icke ett sådant sammanhang redan tidigare funnits tecknat hos drömmaren. Vad som snarare jämte samtalet med damen bör ha gett liv åt detta sammanhang, framgår av drömmarens senare meddelande, att han vid läsningen av Drömtydning av begripliga skäl inte rätt ville tro på denna tandretningsdrömmarnas typiska betydelse och hyste önskan att veta, om detta träffade in på alla drömmar. Drömmen bekräftar nu detta åtminstone för hans egen person och visar honom därmed, varför han tvivlade därpå. Drömmen är alltså i detta avseende uppfyllelsen av en önskan: nämligen att övertyga sig om bärvidden och hållbarheten av denna Freudska uppfattning.»

efter åratal en upprepning i drömmen, men lämna då bort de bärande händerna, så att de nu sväva fritt eller falla. Alla små barns förkärlek för sådana lekar liksom för gungande och vippande är bekant; om de så se gymnastiska konststycken på cirkus, så uppfriskas minnet därav ånyo. Hos åtskilliga gossar består det hysteriska anfallet bara av återgivningen av sådana konststycken, som de utföra med stor skicklighet. Icke sällan ha vid dessa i och för sig oskyldiga rörelselekar sexuella förnimmelser väckts.[1] För att säga det med ett hos oss brukat, alla dessa övningar täckande ord: det är »hetsen» i barndomen, som upprepas av alla dessa drömmar om flygande, fallande, svindel, förnimmelser, vilkas forna lustkänsla nu bytts i ångest. Men som varje mor vet, så sluta också barnens hetslekar ofta nog i tvist och gråt.

Jag har alltså god grund att avböja förklaringen att våra hudkänslors tillstånd under sömnen, förnimmelser av våra lungors rörelser och dylikt framkalla drömmarna om flygande och fallande. Jag märker, att dessa förnimmelser själva reproducera förnimmelser i det minne, varpå de hänsyfta, att de alltså äro dröminnehåll och inte drömkällor.

Detta likartade och från samma källa härstammande material av rörelseförnimmelser användes nu till framställning av de mångfaldigaste drömtankar. De mest lustbetonade drömmarna om att flyga eller sväva kräva de mest skilda tydningar, hos några ha de individuellt innehåll, hos andra ett typiskt.

En av mina kvinnliga patienter brukade mycket ofta drömma, att hon svävade över gatan på en viss höjd utan att beröra marken. Hon var mycket liten till växten och samtidigt rädd att smutsa ned sig på ena eller andra sättet, som beröring med människor kan medföra. Hennes svävningsdröm uppfyllde

[1] En ung, från nervositet fri kollega meddelar mig härtill: »Jag vet av egen erfarenhet, att jag tidigare vid gungande, och det i det ögonblick, då rörelsen nedåt fick sin största styrka, fick en egendomlig känsla i könsorganet, som jag, fast den egentligen inte var mig angenäm, dock måste beteckna som lustkänsla.» — Av patienter har jag ofta hört, att de första erektioner med lustkänsla, som de minnas, uppträtt under gossetiden vid klättrande. — En mångfald psykoanalyser visa med all säkerhet, att ofta de första sexuella rörelserna uppstått under barnaårens brottnings- och ringlekar.

bägge dessa önskningar, då den lyfte hennes fötter från marken och höjde hennes huvud upp i högre regioner. Hos andra drömmerskor uttryckte flygdrömmen längtan: om jag vore en fågel. Andra förvandlades under natten till änglar i avsaknad att under dagen få höra sig så benämnas. Flygandets nära förbindelse med föreställningen av fågeln gör begripligt, att flygdrömmen hos män för det mesta har en grovt sinnlig betydelse. Vi förvånas inte heller att höra, att den eller den drömmaren alltid är mycket stolt över sin flygkonst.

D:r *Paul Federn* (Wien) har uttalat den bestickande förmodan, att en god del av flygdrömmarna äro erektionsdrömmar, då erektionens märkvärdiga fenomen, som alltjämt sysselsätter den mänskliga fantasien, måste imponera som upphävande av tyngdkraften. Jämför härtill antikens flygande faller.

Det är anmärkningsvärt, att den nyktra och i allmänhet varje tydning avböjande norska drömexperimentatorn *Mourly Vold* också företräder den erotiska tydningen av flyg- (svävnings-) drömmarna.[1]

Han kallar erotiken »det viktigaste motivet till svävningsdrömmen», åberopar sig på den starka vibrationskänsla i kroppen, som ledsagar dessa drömmar, och erinrar, att de ofta uppträda i förbindelse med erektioner eller pollutioner.

Drömmarna att falla ha mera ofta karaktär av ångest. Deras tydning hos kvinnliga drömmare är inte svår. De godtaga själva nästan regelbundet den symboliska betydelsen av fallandet, som antyder eftergifter mot en erotisk frestelse. Falldrömmens infantila källor ha vi ännu inte uttömt. Nästan alla barn ha vid tillfälle fallit och därpå blivit upplyfta och smekta; om de nattetid fallit ur sängen, ha de upptagits av sin vårdarinna i hennes säng.

Personer, som ofta drömma om att simma, med stort behag klyva vågorna o. s. v., ha vanligen varit sängvätare och upprepa nu i drömmen en lustkänsla, som de för länge sen lärt

[1] Mourly Vold, 1890 professor i filosofi i Kristiania, utgav Über den Traum, Experimental-psychologische Untersuchungen i två band 1910 och 1912 (Leipzig). *Övers. anm.*

sig försaka. Vilka symboliska framställningar simdrömmar eljest lätt ägna sig för, skola vi snart erfara på ett eller annat exempel. Tydningen av drömmarna om eld stöter på ett förbud från barnkammaren: förbudet för barnen att »leka med elden», för att de inte på natten skola väta sängen. Också för dessa drömmar ligger således till grund erinringen om barnaårens enuresis nocturna. I Bruchstück einer Hysterienanalyse (1905)[1] har jag givit den fullständiga analysen och syntesen av en sådan elddröm i sammanhang med drömmerskans sjukdomshistoria och visat vilka själsrörelser från mognare år låta sig framställas i och genom detta infantila material.

Man kunde ännu anföra ett helt antal av »typiska» drömmar, om man därmed förstår samma manifesta dröminnehålls återvändande hos olika drömmare, t. ex. drömmarna att gå genom trånga gator eller genom en lång rad av rum, drömmarna om den nattliga rövaren, som också de nervösas försiktighetsmått, innan de gå till sängs, gälla, drömmarna att förföljas av vilda djur (tjurar, hästar, eller att hotas av knivar, dolkar, lansar.) De båda senare av dessa drömmar äro karakteristiska för dem som lida av ångest. En undersökning, som särskilt sysselsatte sig med detta material, vore mycket tackvärd. Jag har i deras ställe att bjuda på anmärkningar, som dock inte uteslutande gälla typiska drömmar.

1. Ju mer man sysselsätter sig med att tyda drömmar, desto beredvilligare måste man erkänna, att flertalet av vuxnas drömmar behandla sexuellt material och uttrycka erotiska önskningar. Blott den som verkligen analyserar drömmar, d. v. s. tränger fram från deras manifesta innehåll till de latenta drömtankarna, kan bilda sig ett omdöme härom, aldrig den som nöjer sig med att anteckna det manifesta innehållet — såsom *Näcke* i hans studier över sexuella drömmar (offentliggjorda särskilt i H. Gross' Archiv 1903, 1907, 1911). Må vi strax fastslå, att detta faktum inte bringar oss något överraskande utan står i full överensstämmelse med våra ledande tankar vid drömmens förklaring. Ingen annan drift har sedan barndomen

[1] Införd i Samml. kleiner Schriften z. Neurosenlehre II.

på så mångahanda sätt undertryckts som sexualdriften i dess talrika komponenter,[1] och från ingen annan utgå så många och så starka omedvetna önskningar, som nu i sovande tillstånd verka drömväckande. Man får vid drömtydningen aldrig glömma dessa sexuella komplexers betydelse, fast man naturligtvis inte heller får överdriva dem som allenarådande.

På många drömmar kan man vid omsorgsfull tydning fastställa, att de till och med äro att förstå bisexuellt, i det de ge vid handen en oavvislig övertydning, vari de uttrycka homosexuella, d. v. s. den drömmandes normala sexuella sinnelag motsatta böjelser. Men att alla drömmar skulle vara att tyda bisexuellt, såsom *W. Stekel* och *Alfred Adler*[2] påstå, finner jag vara ett lika obevisligt som osannolikt förallmänligande, som jag inte kan biträda. Jag skulle framför allt inte kunna avlägsna det för ögonen liggande faktum, att talrika drömmar tillfredsställa andra än — i vidaste mening — erotiska behov, såsom hunger- och törstdrömmar, bekvämlighetsdrömmar och andra. Också de likartade påståendena, att »bakom varje dröm är att finna dödsklausulen» eller att varje dröm visar »ett fortskridande från den kvinnliga till den manliga linjen», synes mig långt överskrida det vid drömtydningen tillåtliga. — Påståendet att *alla drömmar fordrar en sexuell tydning*, varemot outtröttligt polemiseras i litteraturen, är främmande för min »Drömtydning». Den är inte att finna i någon av denna boks sju upplagor och står i påtaglig motsägelse till vissa delar av dess innehåll.

Att de påfallande *oskyldiga* drömmarna genomgående förkroppsliga grova erotiska önskningar, ha vi redan på annat ställe påstått, och vi kunde bevisa det med talrika nya exempel. Men också många skenbart indifferenta drömmar, på vilka man inte i någon riktning kan märka något särskilt, visa sig ofta vid analysen på ett oväntat sätt leda tillbaka till otvivelaktigt sexuella önskningar. Vem kunde t. ex. före tydningsarbetet

[1] Jfr författarens Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie, tredje u. 1915.

[2] Stekel i Die Sprache des Traumes och Adler i Der psychiske Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose, Fortschritte der Medicin 1910, n:r 16, och i senare studier i Zentralbl. f. Ps.-A. I, 1910—11.

förmoda en sexuell önskan hos följande dröm. Drömmaren berättar: Mellan två ståtliga palats står något tillbakaträdande ett litet hus, vars dörrar äro stängda. Min fru för mig över gatbiten fram till huset, trycker in dörrarna, och sedan smyger jag hastigt in i det inre av en snett uppåtstigande gård.

Den som har någon övning i översättandet av drömmar erinras visserligen genast därom, att inträngandet i trånga rum, öppnandet av slutna dörrar hör till de vanligaste sexuella symbolerna och skall med lätthet i denna dröm finna framställningen av ett coitusförsök från ryggen (de två ståtliga palatsen). Den trånga, snett uppåtstigande gången är naturligtvis slidan; den drömmarens hustru tillskrivna hjälpen nödgar till tydningen, att i verkligheten blott hänsynen till henne orsakar avhållandet från ett sådant försök, och en upplysning ger vid handen, att dagen före drömmen en ung flicka inträtt i drömmarens hushåll, väckt hans behag och intrycket, att hon inte alltför mycket skulle motsätta sig ett närmande. Det lilla huset mellan de två palatserna är en reminiscens från Hradschin i Prag och hänvisar på samma, från denna stad härstammande flicka.

Om jag för patienter betonar Oidipusdrömmens vanlighet, så får jag till svar: Jag kan inte minnas någon sådan dröm. Men strax därpå uppstiger minnet av en annan, obegriplig och indifferent dröm, som ifrågavarande person ofta haft. Analysen visar, att detta är en dröm av samma innehåll, en Oidipusdröm. Jag kan försäkra, att de förklädda incestdrömmarna äro mångfaldigt vanligare än de uppriktiga.[1]

[1] Ett typiskt exempel på en sådan maskerad Oidipusdröm har jag offentliggjort i n:r 1 av Zentralbl. f. Ps.-A., *Rank* en annan med utförlig tydning i n:r 4 av samma publikation. Om andra förklädda Oidipusdrömmar se Rank i Internat. Zeitschr. f. Ps.-A. I, 1913. Sammastädes också studier över »ögondrömmar» och ögonsymbolik av *Eder*, *Ferenczi*, *Reitler*. Bländandet i Oidipussagan tjänar liksom annorstädes att representera kastrering. De gamla voro för övrigt inte främmande för symbolisk tydning av de ohöljda Oidipusdrömmarna. Se O. Rank i Jahrb. f. psychoanal. u. psychopathol. Forschungen II, s. 534: »Så har bevarats en dröm av Julius Cæsar om sexuellt umgänge med modern, vilken drömtydarna utlade som gynnsamt förebud om besittningstagandet av jorden (moder jorden). Likaså är bekant det Tarquinierna givna orakelsvaret, att herraväldet över Rom skulle tillfalla den av dem, som först kysste modern (osculum matri tulerit), vad Brutus uppfattade som hänvisning till moder

Det finns drömmar om landskap och platser, vid vilka man ännu i drömmen har den säkra känslan: Här har jag en gång varit. Men detta »déjà vu» har i drömmen en särskild betydelse. Denna plats är då alltid moderns livmoder; i verkligheten kan man om denna plats med större säkerhet än om någon annan påstå, att där har man redan en gång varit.

Fantasier om fosterlivet, om vilandet i moderlivet, om födelseakten ligga till grund för många drömmar, som äro ångestfyllda och ofta ha till manifest innehåll passerandet av trånga rum eller uppehåll i vattnet.

En vacker vattendröm, som kom till särskild användning vid kuren, är denna av en min kvinnliga patient.

På sitt sommarnöje vid **See störtar hon sig ned i det mörka vattnet just där den bleka månen speglar sig.

Drömmar av detta slag äro födelsedrömmar. Man når fram till deras tydning, om man omvänder det manifesta dröminnehållets faktum, alltså här förvandlar föreställningen störta i vattnet till komma ur vattnet, d. v. s. födas.[1] Lokaliteten, ur vilken man föds, igenkänner man, om man tänker på den skalkaktiga betydelsen av »la lune» i franskan: den är det vita föremål, varifrån barnet snart gissar sig ha kommit. Vad skall det nu betyda, att patienten önskar sig »bli född» på sitt sommarnöje? Jag frågar härom drömmerskan, som utan tvekan svarar: Är jag inte som *nyfödd* genom kuren? Så blir denna dröm till en inbjudan att fortsätta behandlingen på detta sommarställe, d. v. s. att besöka henne där. Den innehåller

jorden (han vidrörde jorden med en kyss, emedan hon var alla dödligas gemensamma mor, Livius I, 61)». Jämför härtill Hippias' dröm hos Herodot VI, 107: »Men barbarerna förde Hippias till Maraton, sedan han föregående natt haft följande drömsyn: det föreföll Hippias, att han sov hos sin egen mor. Av denna dröm slöt han, att han skulle återvända till Aten, återvinna sin makt och i sina gamla dagar dö i fäderneslandet.» Dessa myter och tydningar innehålla en riktig psykologisk kunskap. Jag har funnit, att personer, som veta sig föredragna och utmärkta av sin mor, i livet visa denna särskilda självtillit, denna orubbliga optimism, som icke sällan äga ett drag av hjältemod och tilltvinga sig den verkliga framgången.

[1] Jfr om den mytiska betydelsen av vattenfödseln, *Rank:* Der Mythus von der Geburt des Helden, 1909.

kanske också en helt skygg antydan om önskan att själv bli mor.[1]

En annan barnbördsdröm hämtar jag jämte dess tydning från ett arbete av *E. Jones:* »Hon stod vid havsstranden och vaktade en liten gosse, som föreföll vara hennes egen, medan han vadade ut i vattnet. Han gick så långt ut, att vattnet täckte honom och hon slutligen blott såg hans huvud, hur det rörde sig upp och ned på vattenytan. Scenen förvandlades sedan till den folkfyllda hallen i ett hotell. Hennes make lämnade henne och hon inlät sig i samtal med en främmande.

Drömmens andra hälft avslöjade sig utan vidare vid analysen som framställning av en flykt från maken och anknytning av intim förbindelse med en tredje person. Drömmens första del var en tydlig barnbördsfantasi. I drömmen som i mytologien framställes en barnsbörd med barnets befrielse *ur* fostervattnet vanligen omvänt som barnets inträde *i* vattnet; jämte många andra erbjuda Adonis', Osiris', Moses' och Bacchus' födelser väl bekanta exempel härpå. Huvudets upp- och neddykande i vattnet erinrar patienten genast om förnimmelsen av barnets rörelser, som hon haft under sin enda grossess. Tanken på den i vattnet stigande gossen väcker ett drömmeri, vari hon såg sig själv, hur hon drog upp honom ur vattnet, förde honom in i barnkammaren, tvättade och klädde honom och slutligen tog honom hem till sig.

Drömmens andra hälft framställer alltså tankar om ett förlöpande, vilket står i förbindelse med de dolda drömtankarnas första hälft; drömmens första hälft, nedkomstfantasien, motsvarar den andra hälftens latenta innehåll. Utom den tidigare nämnda omvändningen äga även andra omvändningar rum i

[1] Betydelsen av fantasierna och de omedvetna tankarna om uppehållet i moderlivet har jag först sent lärt uppskatta. De förklara många människors egendomliga ångest att bli levande begravna och innehålla därjämte den djupaste omedvetna grunden till tron på ett liv efter döden, vilket blott framställer projektionen in i framtiden av det hemska livet före födelsen. *Födelseögonblicket är för övrigt den första ångestupplevelsen och därmed källa och förebild till ångestens affekt.*

vardera av drömmens hälfter. I den första hälften går barnet *ned i vattnet* och vaggar *sedan* med sitt huvud; i de till grund liggande drömtankarna uppenbara sig *först* barnets rörelser och sedan *lämnar* barnet vattnet (en dubbel omvändning). I drömmens andra hälft överger maken henne; i drömtankarna lämnar hon sin make.»

En annan födelsedröm berättar *Abraham* om en ung, sin första nedkomst motseende fru. Från ett ställe på golvet i rummet för en underjordisk kanal direkt ned till vattnet (nedkomstväg — fostervatten). Hon lyfter upp en lucka i golvet, och genast visar sig en i en brunaktig päls klädd varelse, som nästan liknar en sälhund. Företeelsen avslöjar sig som drömmerskans yngre bror, till vilken hon sen gammalt stått i ett moderligt förhållande.

Rank har med en rad exempel visat, hur barnbördsdrömmarna använda sig av samma symbolik som urineringsdrömmarna. Den erotiska retningen framställes i dem som behovet att kasta vatten; betydelsens skiftning i dessa drömmar motsvarar en symbolens betydelseförvandling sedan barndomen.

Vi ha här anledning återgå till det tema, vars behandling vi avbröto s. 135, nämligen frågan om organiska, sömnen störande retningars betydelse för drömbildningen. Drömmar, som alstras under detta inflytande, visa inte blott helt öppet sina tendenser av önskeuppfyllelse och bekvämlighet utan mycket ofta en alldeles genomskinlig symbolik, då inte sällan uppvaknandet förorsakas av en retning, *vars tillfredsställande i symbolisk inklädnad drömmen redan förgäves försökt.* Detta gäller för pollutionsdrömmarna liksom för dem som det ena eller andra avföringsbehovet föranleder. Pollutionsdrömmarnas egendomliga karaktär tillåter oss icke blott att direkt avslöja vissa redan som typiska konstaterade men likväl häftigt bestridda sexualsymboler utan förmår också övertyga oss, att mången skenbart oskyldig drömsituation också blott är det symboliska förspelet till en grovt sexuell scen, som visserligen mestadels blott i de relativt sällsynta pollutionsdrömmarna kommer till öppen framställning och ofta nog slår om i en ångestdröm, som likaledes leder till uppvaknande.

De drömmar urineringsbehovet föranleder ha en särskilt genomskinlig och av ålder känd symbolik. Redan *Hippokrates* företrädde den uppfattningen, att det betydde en störning i blåsan, om man drömmer om fontäner och brunnar (*H. Ellis*). *Scherner* har studerat ifrågavarande rika symbolik och ävenså redan påstått, att »det starkare behovet att kasta vatten alltid övergår till en retning av könssfären och ett uppkallande av dess symboliska bilder . . . Den av urineringsbehovet skapade drömmen är ofta tillika representant för en sexuell dröm.»

O. Rank, vars studie över Symbolschichtung im Wecktraum jag här följer, har gjort mycket sannolikt, att ett stort antal urineringsdrömmar egentligen äro orsakade av en sexuell retning, som på regressionens väg närmast söker sin tillfredsställelse i denna infantila form av sexuell lustkänsla. Särskilt lärorika äro därvid de fall, då det på detta sätt uppkallade urineringsbehovet leder till uppvaknande och till blåsans uttömning, varpå likafullt drömmen fortsätter och nu yttrar sitt behov i ohöljt erotiska bilder.[1]

Tarmretningsdrömmarna visa en alldeles analog symbolik och bekräfta därvid det också i folkföreställningen rikligt påträffade sammanhanget mellan guld och exkrement (Gold och Kot).[2] »Så drömmer t. ex. en fru vid en tidpunkt, då hon står under läkarbehandling på grund av en tarmsjukdom, om en skattgrävare, som gräver ned en *skatt* i närheten av en liten trästuga, som ser ut som ett lantligt avträde. Drömmen fortsätter sedan med att hon avtorkar baken på sitt barn, en liten flicka, som *smutsat* ned sig.»

Till barnbördsdrömmarna ansluta sig räddningsdrömmarna.

[1] »Samma symbolframställningar, som i infantil mening ligga till grund för urineringsdrömmen, framträda i sin aktuella mening med utvalt sexuell betydelse: vatten = urin = sperma = fostervatten; skepp = skeppa (schiffen, urinera) = livmoder (kista); bli våt = urinuttömning = coitus = graviditet; simma = urinöverfyllnad = den ofödda s uppehållsort; regna = urinera = befruktningssymbol; resa (fara = stiga ur) = stå upp ur sängen = sexuellt umgänge (jfr bröllopsresa); urinera = sexuell uttömning (pollution).» Rank, a. a.

[2] *Freud*, Charakter und Analerotik, Samml. kleiner Schriften zur Neurosenlehre II; *Rank*, Die Symbolschichtung etc.; *Dattner*, Intern. Zeitschr. f. Psych. I, 1913; *Reik*, samma arb. III, 1915.

Att rädda, särskilt att rädda ur sjön är liktydigt med föda, om en kvinna drömmer det, men får annan mening, om drömmaren är en man. Man jämföre härom hos *Pfister:* Ett fall av psykoanalytisk själavård och själaräddning, Evangelische Freiheit, 1909; ävenså om räddandets symbol mitt föredrag Den psykoanalytiska terapiens framtida möjligheter, Zentralbl. f. Ps.-A., nr 1, 1910, och Bidrag till kärlekslivets psykologi I, Jahrb. f. Ps.-A., bd. 2, 1910.[1]

Rövare, nattliga inbrottstjuvar och spöken, som man är rädd för, innan man går till sängs, och som också ibland hemsöka den sovande, härstamma från en och samma infantila reminiscens. Det är de nattliga besökarna, som väckt barnet för att sätta det på kärlet för att det inte skall väta ner sängen eller som lyft på täcket för att ordentligt efterse, hur det under sömnen håller händerna. Vid analyser av några sådana ångestdrömmar har jag också kunnat identifiera den nattliga besökarens person. Rövaren var alltid fadern, spökena torde snarare motsvara de kvinnliga personerna i sin vita nattdräkt.

VII.

Exempel. Räknande och talande i drömmen.

Innan jag nu sätter den fjärde av drömbildningens härskande faktorer på dess tillbörliga plats, vill jag ur min egen drömsamling framta några exempel, som dels belysa samverkan av de tre oss bekanta faktorerna, dels kunna tillägga bevis för fritt framställda påståenden eller dra oavvisliga slutsatser ur dem. Det har hittills i detta kapitel varit rätt svårt för mig att med exempel illustrera mina resultat. Exemplen för de enskilda satserna äro blott beviskraftiga i en drömtydnings hela sammanhang; ryckta ur sammanhanget, förlora de sin skönhet och en även föga fördjupad drömtydning blir snart så omfångsrik att den förlorar ur sikte den särskilda sats, som

[1] Vidare *Rank:* Belege zur Rettungsphantasie, (Zentralbl. f. Ps.-A. I, 1910), *Reik*, Zur Rettungssymbolik (samma volym), *Rank*, Die Geburtsphantasie in Traum und Dichtung (Intern. Zeitschr. f. Psych. II, 1914).

den skulle belysa. Detta tekniska motiv må ursäktas, om jag nu för ihop allehanda, som blott sammanhållas genom sitt samband med närmast föregående avdelningars text.

Först några exempel på särskilt egendomliga eller på ovanliga framställningssätt i drömmen. En dam drömmer följande. En husjungfru står på trappstegen liksom för att torka fönster och har med sig en schimpans och en gorillakatt: senare rättat till en angorakatt. Hon kastar djuren på drömmerskan; schimpansen smyger sig intill henne, och det är högst vedervärdigt.

Denna dröm har uppnått sitt mål genom ett högst enkelt medel, i det att den nämligen tog ett talesätt bokstavligt och framställde det efter dess ordalydelse. »Apa» liksom djurnamn i allmänhet är ett skällsord, och drömsituationen säger ingenting annat än »slå omkring sig med skällsord». Vi skola strax se andra exempel på detta enkla konstgrepps användning i drömarbetet.

Liknande förfar en annan dröm: En fru med ett barn, som har en påfallande missbildad skalle. Om detta barn har hon hört, att det blivit så genom läget i moderlivet. Man kunde, säger läkaren, genom kompression ge skallen en bättre form, men det skulle skada hjärnan. Hon tänker, att eftersom det är en pojke, så gör det mindre.

Denna dröm ger den åskådliga framställningen av det abstrakta begreppet »barndomsintryck», som drömmerskan hört under förklaringarna till kuren.

En något annan väg slår drömarbetet in på i följande exempel. Drömmen återger minnet av en utflykt till Hilmteich vid Graz: Det är ett förskräckligt väder utanför, ett uselt hotell, från väggarna droppar det vatten, sängkläderna äro fuktiga. (Sistnämnda detalj förekommer mindre direkt i drömmen än jag nu framför den.)

Drömmen betyder »överflödig». Det abstraktum, som fanns i drömtankarna, har först uttryckts något tvetydigt, ersatts

ungefär med »överflytande», men sedan bragts till framställning genom en hopning av likartade intryck. Vatten ute, vatten inne på väggarna, vatten som fuktighet i sängen, allt är flödande och »över»flödigt.

Att för framställningens ändamål i drömmen ortografin träder långt tillbaka för ljudlikheten kan inte förvåna oss, då t. ex. rimmet får tillåta sig liknande friheter. En vidlyftig, av *Rank* meddelad och ingående analyserad dröm av en ung flicka meddelar, att hon går och promenerar mellan åkrarna, varvid hon avskär vackra sädes- och *kornax*. En ungdomsvän kommer gående emot henne, och hon vill undvika att träffa honom. Analysen visar, att det är fråga om en *kyss i ära* (*Kuss in Ehren-Kornähren*; Jahrb. f. ps.-a. etc. Forschungen, 2, s. 491). Axen, som inte avslitas utan avskäras, tjäna i denna dröm som sådana och i sin förtätning med ära, blir ärad till framställning av en hel rad andra tankar.

Däremot har språket i andra fall gjort mycket lätt för drömmen framställningen av dess tankar, då det förfogar över en hel rad av ord, som ursprungligen voro bildliga och hade en konkret mening men nu ha en bleknad och abstrakt betydelse. Drömmen brukar antingen återge dessa ord i blott dess tidigare fulla betydelse eller stiga ned åtminstone ett stycke i dess betydelseförvandlings historia. Någon drömmer t. ex., att hans bror befinner sig i en *kista*; vid tydningsarbetet ersättes kistan av ett *skrank*, och drömtanken är nu denna, att brodern borde »*inskränka sig*», i stället för honom nämligen. En annan drömmare stiger upp på ett berg, varifrån han har en utomordentligt stor *utsikt*. Han identifierar sig härvid med en bror, som utger en »*Rundschau*», vilken sysselsätter sig med våra förbindelser med den fjärran östern.

I en dröm i Kellers »Gröna Henrik» vältrar sig en eldig häst i den härligaste havre, varav varje korn är »en söt mandelkärna, ett russin och en ny pfennig», »tillsammans invecklade i rött siden och ombundna med en bit svinborst». Diktaren eller drömmaren ger oss genast tydningen av drömmen, ty hästen känner sig angenämt uppeggad och utropar: Havren

sticker mig (Der Hafer sticht mich, tyskt ordspråk om någon, som blir övermodig).

Ett särskilt frikostigt bruk av ordspråks- och ordvitsdrömmen gör enligt *Henzen* den gammalnordiska sagolitteraturen, där knappast ett drömexempel förekommer utan dubbelmening eller ordlek.

Det vore ett särskilt arbete att samla och efter deras grundläggande principer ordna sådana drömframställningar. Många av dem kunna nästan kallas vitsiga. Man har intrycket, att man aldrig skulle kunnat gissa dem, om inte drömmaren själv meddelade lösningen. Följande må anföras:

1. En man drömmer, att man frågar honom efter ett namn, som han emellertid inte kan erinra sig. Han förklarar själv, att detta betyder: Det faller mig inte ens i drömmen in.

2. En kvinnlig patient berättar en dröm, vari alla uppträdande personer voro märkvärdigt stora. Det beror på, tillfogar hon, att det måste vara frågan om en händelse ur min tidiga barndom, ty dåförtiden föreföllo mig naturligtvis alla vuxna oerhört stora. Hennes egen person uppträdde inte i denna dröm.

Förläggandet till barndomen uttryckes i somliga drömmar också på annat sätt därmed att tid översättes i rum. Man ser ifrågavarande personer och scener liksom avlägsna vid slutet av en lång väg eller som om man skulle betrakta dem från den omvända sidan av en operakikare.

3. En i det vakna livet för abstrakt och obestämt uttryckssätt böjd man, eljest begåvad med gott huvud, drömmer i visst sammanhang, att han går på en järnvägsstation, just som ett tåg ankommer. Men därpå *närmas perrongen det stående tåget*, alltså en absurd omvändning av förhållandet i verkligheten. Denna detalj är också intet annat än ett tecken, som erinrar om, att något annat måste vara omvänt i dröminnehållet. Analysen av denna dröm för till minnet av bilderböcker, där det förekom män, som stodo på huvudet eller gingo på händerna.

4. Samma drömmare berättar en annan gång om en kort dröm, som nästan erinrar om en rebus' teknik. Hans onkel ger honom en kyss i automobilen. Han tillfogar omedelbart tydningen, som jag aldrig skulle hittat på: scenen vill säga *autoerotism*. Ett skämt i vaket tillstånd hade kunnat lyda på samma sätt.

5. Drömmaren drar fram en fru bakom sängen. Det vill säga: han ger henne *företrädet*.

6. Drömmaren sitter som officer vid en taffel mittemot kejsaren: han sätter sig i *motsättning* till fadern.

7. Drömmaren behandlar en annan person på grund av ett benbrott. Analysen visar, att detta brott vill framställa ett *äktenskapsbrott* och dylikt.

8. Dagens tider företräda i drömmen mycket ofta barndomens levnadsår. Så betyder en kvart över fem på morgonen hos en drömmare åldern av fem år och tre månader, den betydelsefulla tidpunkt, då hans bror föddes.

9. En annan framställning av levnadstider i drömmen: En fru promenerar med två små flickor; det är ett och ett kvarts år mellan dem. Drömmerskan finner ingen familj i sin bekantskapskrets, som det passar in på. Hon kommer själv på tydningen, att de båda barnen föreställa hennes egen person och att drömmen erinrar henne om att det är lika lång tid mellan de båda traumatiska upplevelserna i hennes barndom (de inträffade vid tre och ett halvt och fyra och tre kvarts år).

10. Det kan inte förvåna, att personer, som undergå psykoanalytisk behandling, ofta drömma om denna och måste i drömmen uttrycka alla de tankar och förväntningar, som den väcker. Den för kuren valda bilden är i regel den av en färd, mest i automobil, som ett nytt och egendomligt och komplicerat fordon; med hänvisning till automobilens hastighet utsätter drömmaren kuren också för sitt hån. Skall det »*omedvetna*» som ett begrepp bland de vakna tankarna framställas i drömmen, så ersättes det helt ändamålsenligt av »*underjordiska*» lokaliteter, som vid andra tillfällen, alldeles utan förbindelse med den psykoanalytiska kuren, hade betytt moderlivet. »*Nere*»

i drömmen syftar mycket ofta på genitalierna, det motsatta »*ovanför*» på ansikte, mun eller bröst. Med *vilda djur* symboliserar drömarbetet i regel lidelsefulla drifter, såväl drömmarens egna som också andra personers, för vilka drömmaren är rädd, således med en obetydlig modifikation personerna själva, som äro dessa egenskapers bärare. Härifrån är det inte långt till den om totemismen erinrande framställningen av den fruktade *fadern* genom onda djur, hundar, vilda hästar. Man kunde säga, att de vilda djuren tjänade till att framställa den av jaget fruktade, genom bortträngning bekämpade libido. Också neurosen själv, »den sjuka personen», avskiljes ofta från drömmaren och åskådliggöres i drömmen som självständig person.

11. *H. Sachs:* »Från 'Drömtydning' veta vi, att drömarbetet känner skilda vägar för att sinnligt-åskådligt framställa ett ord eller ett yttrande. Det kan t. ex. draga fördel av omständigheten att det uttryck, som skall framställas, är tvetydigt, begagna dubbelmeningen som en spårväxel och i stället för den första, i drömtankarna förekommande betydelsen ta upp den andra i det manifesta dröminnehållet.

Detta har skett i följande lilla dröm. Man märke här drömmens skickliga utnyttjande av lämpliga dagsintryck till framställningsmaterial.

Jag hade dagen före drömmen haft ont av en förkylning och därför på kvällen beslutat att om möjligt under natten inte lämna sängen. Drömmen lät mig nu skenbart endast fortsätta mitt dagsarbete: jag hade sysselsatt mig med att klistra upp tidningsurklipp i en bok och bemödat mig att ge varje urklipp dess passande plats. Drömmen var denna:

Jag håller på med att klistra upp ett urklipp i boken, men det går inte in i sidan, vilket förorsakar mig stor smärta.

Jag vaknade och måste konstatera, att drömmens smärta fortsatte som en verklig smärta i magen, den tvang mig också att bli otrogen min föresats. Drömmen hade som 'sömnens väktare' sökt vidhålla uppfyllandet av min önskan genom att

föregyckla mig som orsak till smärtan att klippet 'inte gick in i sidan'.»

Man får till och med säga, att drömarbetet för drömtankarnas visuella framställning betjänar sig av alla tillgängliga medel och att det därmed utsätter sig för tvivlet och hånet från alla, som blott hört talas om drömtydning och inte själva övat den. Särskilt är *Stekels* bok »Die Sprache des Traumes» rik på sådana exempel; dock undviker jag att hämta några därifrån, då författarens kritiklöshet och tekniska godtycke också gör den fördomsfria osäker.

12. *V. Tausk* anför i ett arbete »Kläder och färger i drömframställningens tjänst» (Int. Zeitschr. f. Ps.-A. 1914):

a) »A. drömmer, att han ser sin förra guvernant i svart *lyster*klänning, som ligger stramt över höfterna. — Det vill säga, att han förklarar denna dam för *lysten.*

b) C. ser i drömmen på en viss landsväg en flicka, omfluten av *vitt* ljus och iklädd en *vit* blus. Drömmaren har på samma landsväg inlett de första intimiteterna med en fröken *Weiss* (Vit).

c) Fröken D. drömmer, att hon ser den gamle *Blasel* (en åttioårig skådespelare i Wien) ligga *i full rustning* på en divan. Därpå hoppar han över bord och stolar, drar sin värja, ser sig därvid i spegeln och fäktar med värjan omkring i luften, som om han strede med en osynlig fiende.

Tydning. Drömmerskan har ett gammalt *blås*lidande (Blasenleiden-Blasel). Hon ligger vid analysen på en divan och när hon ser sig i spegeln, tycker hon, att hon trots sina år och sin sjukdom ser *mycket kraftig ut.*»

12. I en av mig på franska utförd analys har jag att tyda en dröm, vari jag uppträder som elefant. Jag måste naturligtvis fråga, varför jag uppträder i denna skepnad. »Vous me trompez» (ni bedrar mig), svarar drömmaren. Trompe är snabel.

Drömarbetet lyckas ofta med framställning av mycket motspänstigt material, såsom egennamn, genom tvunget utnyttjande av avlägsna förbindelser. I en av mina egna dröm-

mar har den gamle Brücke givit mig en uppgift. Jag gör ett preparat och kramar ut något, som ser ut som sammanknådat silverpapper. (Om denna dröm se vidare Drömtydning II, s. 29.) Det inte lätt hittade infallet därtill ger *stanniol*, och nu vet jag, att jag menar författarnamnet *Stannius*, som står på en av mig i tidigare år med vördnad betraktad avhandling om fiskarnas nervsystem. Den första vetenskapliga uppgift, som min lärare givit mig, gällde verkligen nervsystemet hos en fisk, ammocoetes. Detta namn var tydligen omöjligt att använda i bildgåtan.

Jag vill inte neka mig att här inskjuta en egendomlig dröm, som också är anmärkningsvärd som dröm av ett barn. Analysen ger strax vid handen dess tydning. En dam berättar: Jag kan erinra mig, att jag som barn upprepade gånger drömt, att *den gode Guden hade en toppig pappershatt på huvudet*. En sådan hatt satte man ofta på mig vid bordet för att jag inte skulle kunna se på de andra barnens tallrikar, hur mycket de hade fått av ifrågavarande rätt. Då jag hört, att Gud var allvetande, så betyder drömmen, att jag visste allt även med den påsatta hatten.

Vari drömarbetet består och hur det handskas med sitt material, drömtankarna, visa på lärorikt sätt de tal och räkningar, som förekomma i drömmen. Drömda tal gälla för övrigt för folktron som särskilt löftesbådande. Jag skall framsöka några exempel av detta slag ur min samling.

1. Ur en dams dröm, kort före kurens avslutande:

Hon vill betala någonting; hennes dotter tar fram ur hennes väska 3 gulden och 65 kreuzer, men hon säger: Var gör du? Det kostar ju bara 21 kreuzer.

Detta drömstycke var mig genom drömmerskans förhållanden begripligt utan vidare förklaring från hennes sida. Hon var en dam från annan ort. Hon hade satt in sin dotter i ett uppfostringsinstitut i Wien och kunde fortsätta behandlingen hos mig endast så länge denna dotter stannade i Wien. Hennes skolår slutade om tre veckor och därmed också kuren. Dagen före drömmen hade skolföreståndarinnan frågat henne, om hon

inte kunde besluta sig för att låta skolan behålla barnet ännu ett år. Min patient har tydligen tänkt vidare över detta uppslag och resonerat, att i så fall kunde hon också förlänga behandlingen med ett år. På denna tankegång syftar nu drömmen, ty ett år har 365 dagar och de tre veckorna till skolårets och kurens slut låta sig ersättas av 21 dagar (om också inte lika många behandlingstimmar). De tal, som i drömtankarna betecknade tider, bifogas i drömmen penningvärden, icke utan en djupare mening, ty »tid är pengar», tid har penningvärde. 365 kreuzer äro just 3 gulden och 65 kreuzer. De drömda summornas litenhet är uppenbar önskeuppfyllelse; önskan har minskat kostnaden för behandlingen liksom för läsåret i skolan.

2. Till mera invecklade förbindelser föra talen i en annan dröm. En ung men redan sedan åtskilliga år gift dam får veta, att en nästan jämnårig bekant till henne, Elise L., just har förlovat sig. Därpå drömmer hon: Hon sitter med sin man i teatern, halva parkett är obesatt. Hennes man berättar för henne, att Elise L. och hennes fästman hade också velat gå, men de kunde bara fått dåliga platser, och dem kunde de ju inte ta. Hon menar, att det hade då inte varit någon olycka.

Varifrån komma 1 gulden och 50 kreuzer? Från en egentligen likgiltig episod dagen förut. Hennes svägerska hade fått 150 gulden i present av sin man och skyndat att genast befria sig från dem. Hon gick och köpte ett smycke. Vi anmärka, att 150 gulden är 100 gånger mer än 1 gulden och 50 kreuzer. Men varför talet 3 om platserna? Därtill ger sig den enda anknytningen, att fästmön är lika många eller tre månader yngre än hon. Till drömmens tydning för så frågan, vad det draget i drömmen, att halva parkett står tom, kan betyda. Det är en oförändrad anspelning på en liten händelse, som gett hennes man en utmärkt anledning att retas med henne. Hon hade beslutat sig att gå och se ett av de stycken som annonserats för veckan och varit så omsorgsfull att ta biljetter i förköp flera dar i förväg. När de sedan kommo på teatern,

befanns att halva huset var tomt; de hade *inte behöft ha så bråttom.*

Jag skall nu ersätta drömmen med drömtankarna: »Det var i alla fall ett *vanvett* att gifta sig så tidigt; jag hade *inte behöft ha så bråttom;* jag ser ju på Elises exempel, att jag än i dag hade kunnat få en man. Och det en *hundra* gånger bättre (man, skatt), om jag bara hade väntat (motsats till svägerskans brådska). *Tre* sådana män hade jag kunnat köpa för pengarna (hemgiften).» Vi iakttaga, att i denna dröm talen förändrat betydelse och sammanhang i vida högre grad än i föregående exempel. Drömmens omvandlings- och vanställningsarbete har här varit mer omfattande, vad vi tyda så, att ifrågavarande drömtankar haft ett särskilt högt mått av inre motstånd att övervinna, innan de kunde nå framställning. Vi må heller inte överse, att i denna dröm finnes ett absurt element, nämligen att *två* personer skola ta *tre* sittplatser. Vi föregripa tydningen av drömmens absurditet överhuvud, då vi påpeka, att denna absurda detalj just vill framställa den starkast betonade av drömtankarna: ett *vansinne* var det att gifta sig så tidigt. Siffran 3, som står i samband med ett alldeles bisakligt förhållande — åldersskillnaden på tre månader — har då skickligt använts för produktion av det för drömmen erforderliga vansinnet. Förminskandet av de verkliga 150 gulden till 1 gulden och 50 kreuzer motsvarar ringaktningen av mannen (eller skatten) i drömmerskans undertryckta tankar.

3. Ett tredje exempel visar oss drömmens räknekonst, som inbragt den så mycken missaktning. En man drömmer: Han sitter hos B., en familj som han tidigare umgåtts med, och säger: Det var ett vansinne, att Ni inte gav mig Malin. Därpå frågar han flickan: Hur gammal är Ni egentligen? Svar: Jag är född 1882. — Jaså, ja då är Ni 28 år.

Som detta drömdes 1898, så var det avgjort dåligt räknat. Drömmarens räknesvaghet får sättas i jämnbredd med paralytikerns, om den inte på annat sätt låter sig förklaras. Min drömmare hörde till de personer, vilkas tankar inte kunna

lämna ett enda fruntimmer de se i fred. Den som kom näst efter honom i mitt mottagningsrum var några månader igenom en ung dam, som han mötte och som han ofta frågade efter och var angelägen att visa sig synnerligen hövlig mot. Denna dam var det, vars ålder han uppskattade till 28 år. Så mycket till förklaring av den skenbara räkningens resultat. Men 1882 var året för hans giftermål. Han hade inte kunnat underlåta att inleda samtal också med de bägge andra kvinnliga personer, som han träffade hos mig, de långtifrån ungdomliga jungfrur, som brukade öppna dörren för honom, och när han fann dem föga tillgängliga, gett sig den förklaringen, att de togo honom väl för en äldre »stadgad» herre.

4. En annan sifferdröm, som visar genomskinlig determinering eller snarare överdeterminering, har jämte dess tydning *B. Dattner* älskvärt ställt till förfogande.

»Min vicevärd, konstapel i magistratens tjänst, drömmer, att han posterar på gatan, vilket är en önskeuppfyllelse. Då kommer fram till honom en inspektör, som bär på ringkragen numren 22 och 62 eller 26. I varje fall hade det varit flera tvåor på kragen. Redan sönderdelandet av talet 2262 gör sannolikt, att de olika delarna ha var sin betydelse. Det faller honom in, att de i går på tjänsterummet språkat över tjänstetidens längd. Anledningen var, att en inspektör just fått pension vid fyllda 62 år. Drömmaren har 22 tjänsteår och har ännu två år och två månader igen, innan han kan få en 90-procentig pension. Drömmen förespeglar honom nu först uppfyllandet av en länge närd önskan, inspektörsrangen. Förmannen med 2262 på kragen är han själv, han sköter sin tjänst på gatan, också det en älsklingsönskan, han har tjänt ut sina två år och två månader, och kan nu som den 62-åriga inspektören avgå med full pension från ämbetet.»[1]

[1] Analyser av andra sifferdrömmar finnas hos *Jung*, Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes, Zentralbl. f. Ps.-A., 1910—11; *Marcinowski*, Drei Romane in Zahlen, s. a., 1911—12. Dessa sifferdrömmar förutsätta ofta mycket komplicerade räkneoperationer, vilka dock av drömmaren utföras med förbluffande säkerhet. Jfr också *Jones*, Über Unbewusste Zahlenbehandlung, Zentralbl. f. Ps.-A., 1912.

Sammanfattande dessa och liknande — senare — exempel kunna vi säga: drömarbetet räknar överhuvud icke, varken riktigt eller oriktigt; det sammanför blott i form av en räkning siffror, som förekomma i drömtankarna och kunna tjäna som anspelningar på ett icke framställbart material. Det behandlar därvid talen som material för uttryck av sina avsikter på alldeles samma sätt som alla andra föreställningar, liksom namn och yttranden, som framträda som ordföreställningar.

Ty drömarbetet kan inte heller nyskapa något yttrande. Vad än må förekomma i drömmen av talande och svarande, som i sig kan vara meningsfullt eller ofÖrnuftigt, analysen visar oss för var gång, att drömmen därvid endast tagit stycken av verkligt uttalade eller hörda yttranden från drömtankarna och förfarit högst godtyckligt med dem. Den har icke blott ryckt dem ur sitt sammanhang och sönderstyckat dem, upptagit en del och förkastat en annan utan också ofta gjort nya sammanfogningar, så att det skenbart sammanhängande uttalandet i drömmen vid analysen sönderfaller i tre eller fyra skilda delar. Vid denna nya användning har drömmen ofta åsidosatt den mening, som orden hade i drömtankarna och inlagt i ordalydelsen en helt annan.[1] Vid närmare påseende urskiljer man i drömyttrandet tydligare, kompakta beståndsdelar från

[1] På samma sätt som drömmen förfar också neurosen. Jag känner en kvinnlig patient, som lider av att hon ofrivilligt och mot sin vilja hör (hallucinerar) sånger eller bitar av sådana utan att kunna förstå deras betydelse för hennes själsliv. Hon är för övrigt ingalunda paranoisk. Analysen visar, att hon genom vissa friheter missbrukat texten till uttryck av ovidkommande tankar. »Leise, leise, fromme Weise.» Det betyder för hennes omedvetna »Fromme Waise» (fromma föräldralösa), och det är hon själv. »O, du saliga, o, du heliga» är början på en julpsalm (i nya svenska psalmboken 516), men därmed att hon inte fortsätter den till »juledag», gör hon därav en bröllopssång o. s. v. Samma föreställningsmekanism kan för övrigt även utan hallucination råda vid blotta idéassociationen. Varför hemsökes en av mina patienter av minnet av en dikt, som han måste lära sig i unga år:

Nächtlich am Busento lispeln...?
(I Busentos nätter viska...)

Därför att hans fantasi nöjer sig med ett stycke av detta citat: Nächtlich am Busen: [nattetid vid kvinnobarmen.] Det är bekant, att parodins konstart också begagnat sig av detta stycke teknik. »Fliegende Blätter» hade en gång

andra, som tjäna som bindemedel och sannolikt ha kompletterats, liksom vi vid läsning komplettera utelämnade bokstäver och stavelser. Drömyttrandet här därmed byggnaden av en Brecciasten, vari större stycken av olika material sammanhållas av en hårdnad mellanmassa.

I sin fulla stränghet är visserligen denna beskrivning blott riktig för de yttranden i drömmen, som ha något av sinnlig karaktär och beskrivas som ett »talande». Övriga, som inte förnimmas liksom hörda eller sagda eller sakna akustisk eller motorisk medbetoning i drömmen, äro blott tankar av samma slag som förekomma i vår vakna tankeverksamhet och oförändrat *övergå i många* drömmar. För det indifferent hållna talandet i drömmen synes också lektyren utgöra en rikligt flödande källa, som icke är lätt att följa. Men allt, som på något sätt påfallande uppträder i drömmen som talande, låter återföra sig till ett verkligt, av individen själv hållet eller hört tal.

Exempel på sådant drömtalandes härledning ha vi redan gett vid analys av drömmar, som för andra ändamål meddelats. Så i den »oskyldiga torgdrömmen» s. 85, där uttalandet: »Det finns inte mer att få» tjänar till att identifiera mig med slaktaren, medan en del av det andra yttrandet: »Det känner jag inte till, det tar jag inte» just fyller uppgiften att göra drömmen oskyldig. Drömmerskan hade nämligen dagen förut avvisat något tilltal av sin köksa med orden: »Det känner jag inte till, uppför er bara anständigt» och nu upptagit i drömmen den

bland sina illustrationer till tyska »Klassiker» också en bild till Schillers Siegesfest med ett i förtid avslutat motto ur dikten:

Und des frisch erkämpften Weibes
freut sich der Atrid und strickt.

Över den nyss vunna kvinnan
gläds atriden nu och stickar (t. ex. strumpor).

Citatets fortsättning lyder:

Um den Reiz des schönen Leibes
seine Arme hochbeglückt.

och sträcker
mot den sköna hulda kroppen
sina armar gudanöjd.

indifferent klingande första delen av denna replik för att därmed anspela på den senare delen, som hade fullkomligt passat till den fantasi, som låg till grund för drömmen, men också skulle förrått den.

Ett liknande exempel i stället för många, som ju alla visa detsamma: En stor gård, där lik brännas. Han säger: Här går jag min väg, det där står jag inte ut att se. (Talet icke tydligt). Sedan träffar han två slaktarpojkar och frågar: Nå, smakade det? Den ena svarar: Nä, något gott var det inte. Som om det hade varit människokött.

Den oskyldiga anledningen till denna dröm är följande: Han gör med sin fru efter kvällsvarden ett besök hos den hederliga men ingalunda *aptitliga* grannfamiljen. Den gästvänliga gamla damen sitter just vid sin aftonmåltid och trugar dem att smaka. Han avböjer, han har nyss ätit. »Å, *gå er väg,* nog orkar ni med det här» eller något dylikt. Han måste alltså smaka och berömmer det bjudna för henne. »Det är verkligen gott.» Ensam med sin fru far han ut såväl mot grannfruns påträngande sätt som mot den smakade rättens kvalitet. »*Det där står jag inte ut att se*», som inte heller i drömmen uppträder som egentligt yttrande, är en tanke som syftar på den inbjudande damens kroppsliga behag och vore att översätta, att han inte begärt få se dem.

Lärorikare gestaltar sig analysen av en annan dröm, som jag på grund av det mycket tydliga yttrande, som bildar dess medelpunkt, redan här meddelar, men först vid behandling av drömmens affekter skall förklara. Jag drömmer mycket klart: Jag har på natten gått upp i Brückes laboratorium och öppnar efter ett sakta klappande på dörren för (den avlidne) professor Fleischl, som träder in i sällskap med flera främmande personer och efter några ord sätter sig vid sitt bord. Därpå följer en andra dröm: Min vän Fl. har i juli obemärkt kommit till Wien; jag möter honom på gatan i samtal med min (döda) vän P. och går med dem någonstans, där de sitta mittemot

varandra som vid ett litet bord och jag framme vid bordets smalsida. Fl. berättar om sin syster och säger: Inom tre kvarts timme var hon död, och sedan något som: Det är tröskeln. Då P. inte förstår honom, vänder sig Fl. till mig och frågar mig hur mycket av hans angelägenheter jag egentligen meddelat P. Därpå vill jag, gripen av märkvärdiga känslor, meddela Fl., att P. (ju ingenting kan veta, emedan han) inte alls är i livet. Men jag säger, själv märkande misstaget, NON VIXIT. Jag ser därpå genomträngande på P., vid min blick blir han blek, otydlig, hans ögon bli sjukligt blå — och slutligen löser han upp sig. Jag blir ofantligt lättad, förstår nu, att också Ernst Fleischl blott var en skengestalt, en gengångare, och finner det ganska väl möjligt, att en sådan person endast består så länge som man vill, och att hon kan avlägsnas genom den andras önskan.

Denna vackra dröm förenar så många av drömmens gåtfulla egenskaper: kritiken under själva drömmen, i det jag märker mitt misstag att säga non vixit (han har icke levat) i stället för non vivit (han lever icke); det otvungna umgänget med döda, som drömmen själv förklarar för döda; slutsatsens absurditet och den höga tillfredsställelse den bereder mig — så att jag »så visst jag lever» skulle vilja meddela den fulla lösningen på dessa gåtor. I verkligheten är jag visserligen ur stånd att göra vad jag nämligen gör i drömmen, d. v. s. att uppoffra hänsynen till så dyra personer för min ärelystnad. Men med varje beslöjande skulle drömmens mig välbekanta mening förloras. Så nöjer jag mig därför att först här och sedan på annan plats bryta ut några enstaka element av drömmen till tydning.

Dess centrum bildar en scen, vari jag tillintetgör P. genom en blick. Hans ögon bli därvid så märkvärdigt och hemskt blå, och sedan löser han upp sig. Denna scen är en omisskännlig efterbildning av en verkligt upplevad. Jag var demon-

strator vid fysiologiska institutet, hade tjänsten på morgontimmarna, och Brücke hade fått veta, att jag några gånger kommit för sent till elevlaboratoriet. Då kom han en gång punktligt till öppnandet och väntade på mig. Vad han sade mig var kargt och bestämt, men det kom alls inte an på orden. Det överväldigande var de fruktansvärda blå ögonen med vilka han såg på mig och inför vilka jag tillintetgjordes — liksom P. i drömmen, som till min lättnad utbytt rollerna. Den som kan minnas den store mästarens ända in i den höga ålderdomen undersköna ögon och någonsin sett honom i vredesmod, han kan försätta sig in i den dåtida ungdomliga syndarens känslor.

Men det ville på länge inte lyckas mig att förklara detta »non vixit», varmed jag i drömmen utövar min myndighet. Men slutligen kom jag att tänka på, att dessa båda ord inte som hörda eller talade utan som *sedda* hade ägt så hög tydlighet i drömmen. Därpå visste jag med ens, varifrån de kommo. På kejsar Josefsmonumentet i Wiens Hofburg stå att läsa de sköna orden:

Saluti patriae vixit
non diu sed totus.

För fäderneslandets väl levde han
icke länge men helt.

Ur denna inskrift hade jag plockat ut vad som passade till den ena fientliga tankeräckan i mina drömtankar och som skulle betyda: Karlen har ju inte alls att blanda sig i det här, ty han är ju död. Och nu måste jag erinra mig, att drömmen hade drömts få dagar efter avtäckningen av Fleischlmonumentet i universitetets arkader, varvid jag återsett Brückes byst och (i det omedvetna) med beklagande måste ha övervägt, hur min begåvade och vetenskapen helt hängivna vän P. genom en förtidig död förlorat sitt grundade anspråk på ett minnesmärke i dessa rum. Så gav jag honom detta monument i drömmen; min vän P. hade förnamnet *Josef*.[1]

[1] Som bidrag till överdetermineringen: Min ursäkt för min för sena ankomst låg däri, att jag efter långt nattarbete hade att på morgonen gå den långa vägen från *Kaiser Josef*-strasse till Währingerstrasse.

Efter drömtydningens regler skulle jag ännu inte vara berättigad att ersätta non vivit, som jag behöver, med non vixit, som erinringen av Josefsmonumentet ställer till mitt förfogande. Ett annat stycke av drömtankarna måste ha möjliggjort detta genom sitt bidrag. Någonting bjuder mig att uppmärksamma, att i drömscenen en fientlig och en vänlig tankeström mot min vän P. sammanträffa, den förra på ytan, den senare dold, och att de båda nå sin framställning i samma ord: non vixit. Därför att han gjort sig förtjänt om vetenskapen, reser jag honom ett minnesmärke, men därför att han gjort sig skyldig till en elak önskan — som uttryckes vid drömmens slut — tillintetgjorde jag honom. Jag har därmed bildat en sats av en alldeles särskild klang, varvid en förebild bör ha övat inflytande på mig. Men var kan finnas en liknande antites, ett sådant bredvidställande av två motsatta reaktioner gentemot samma person, vilka båda höja anspråket att vara fullt berättigade och likväl inte vilja störa varandra? På ett enda ställe, som dock djupt inpräglar sig i läsaren: i Brutus' Försvarstal i Shakespeares *Julius Cæsar:* »Därför att Cæsar var min vän begråter jag honom; därför att han var lycklig, gläder jag mig; därför att han var tapper, ärar jag honom; men därför att han var härsklysten, dräpte jag honom.» Är det inte samma satsbyggnad och tankemotsats som i drömtanken, som jag upptäckt? Jag spelar alltså Brutus i drömmen. Om jag bara kunde finna ett andra bekräftande spår i drömmen på denna sidoförbindelse. Jag tror det kunde vara detta, att min vän Fl. kommer i *juli* till Wien. En sådan detalj har intet stöd i verkligheten. Min vän har, såvitt jag vet, aldrig varit i Wien i juli. Men månaden juli är uppkallad efter *Julius Cæsar* och kunde därför mycket väl utgöra den av mig sökta anspelan på mellantanken, att jag spelar Brutus. Man kunde också påpeka förbindelsen Cæsar-kejsare (Josef).

Nu har jag verkligen en gång spelat Brutus. Jag har uppfört scenen mellan Brutus och Cæsar hos Schiller för ett auditorium av barn. Själv var jag fjorton år och uppträdde tillsammans med min ett år äldre brorson, som dåförtiden kommit på

besök till oss från England: också ett slags *gengångare*, ty det var mina första barnaårs lekkamrat, som med honom åter dök upp. Till mitt fyllda tredje år hade vi varit oskiljaktiga, hade slagits och varit de bästa vänner. Denna barndomsförbindelse har, som jag redan en gång antytt, överallt avgjort mina senare känslor i umgänge med jämnåriga. Min kusin John har sedan fått många inkarnationer, som återupplivade än den ena, än den andra sidan av hans i mitt omedvetna minne outplånligt fixerade väsen. Han måste stundom ha behandlat mig illa, och jag måste ha visat mod mot min tyrann, ty i senare år har ofta berättats mig ett kort försvarstal, som jag höll, då min far — hans farfar — tilltalade mig: Varför slår du John? Svaret löd i den ännu icke tvååriges språk: Jag har (s)lagit honom, därför att han har (s)lagit mig. Denna barndomsscen måste det vara, som gör att det avsedda non vivit slår fel till non vixit, ty i senare barnaårs språk heter ju slå wichsen (blanka upp, smörja upp, övers. anm.); drömarbetet försmår inte att använda sig av sådana sammanhang. Den i verkligheten så föga grundade fientliga stämningen mot vännen P., som var mig mångfaldigt överlägsen och därför kunde uppträda som en ny variant av barndomens lekkamrat, går säkerligen tillbaka till den invecklade infantila förbindelsen med John.

INNEHÅLL.

VETENSKAP
OCH
BILDNING

227
1. schwed. Ausg.
2 Bände

Vetenskap och Bildning.

Albert Bonniers Handböcker i vår tids vetande:

1. Charles Darwin, ***Om arternas uppkomst.*** 2:a uppl. 6 kr.
2. Simon Newcomb, ***Astronomi för alla.*** Svensk bearbetning av professor *Östen Bergstrand.* 3:e uppl. 9:50.
3. Wilhelm Ostwald, ***Energi.*** 3:25.
4. A. K. Ottelin, ***Pedagogikens historia.*** 3:e uppl. 6 kr.
5. Jan Ligthart, ***Om uppfostran.*** Inledning av rektor *Sven Lönborg.* 3:75.
6. Ch. Gide, ***Nationalekonomins grunddrag.*** I. 4:e uppl. 10. kr.
7. — — — II. 3:e uppl. 9 kr.
8. J. J. Sederholm, ***Jordbävningar och vulkaner.*** 3:25.
9. H. Poincaré, ***Vetenskapen och hypoteserna.*** 4:25.
10. G. Aschaffenburg, ***Brottet och dess bekämpande.*** Svensk bearbetn. av d:r *Olof Kinberg* och d:r *Julia Kinberg.* 6:50.
11. Nils Holmgren, ***Om termiter och myror.*** 6:50
12. Thomas H. Huxley, ***Människokroppens byggnad och förrättningar.*** 5:e svenska uppl. utg. av *Rob. Tigerstedt.* 12 kr.
13. Fr. A. Lange, ***Materialismens historia.*** Med förord av prof. *Axel Herrlin.* Övers. av *Efraim Sköld.* Band I. 5:50.
14. Fr. A. Lange, ***Materialismens historia.*** Band II. 5:50.
15. Charles Richet, ***Kriget*** — det förgångna. ***Freden*** — framtiden. Bemynd. övers. av *Hannes* och *Efraim Sköld.* 5:25.
16. Salomon Reinach, ***Orfeus,*** allmän religionshistoria. I. Översatt av *T. J. Arne.* 5:25.
17. Wilhelm Windelband, ***Preludier.*** Urval i bemynd. övers. 6:50.
18. J. A. Fridericia, ***Översikt av den politiska historien.*** Granskad och fortsatt av *Aage Friis.* Bemynd. övers. 6:50
19. 20. Arthur Schopenhauer, ***Världen som vilja och föreställning.*** Övers. och inledning av *Efraim Sköld.* Med förord av prof. *Hans Larsson.* 2 delar à 7 kr.
21. O. F. Walzel, ***Tysk romantik.*** Bemynd. övers. Med förord av prof. *Evert Wrangel.* 4:50.
22. Karl Petander, ***Goda och dåliga tider.*** En förklaring av konjunkturväxlingarna. 6 kr.
23. Joh. Friedr. Herbart, ***Konturer till föreläsningar i pedagogik,*** Till svenska av *Efraim Sköld.* 4:75.
24. J. J. Sederholm, ***Forntidens djurvärld.*** 4:75.
25. Albert Lilius, ***Skolålderns själsliv.*** 2:a tillökade uppl. 8:75.
26. Allen Vannérus, ***Logik och vetenskapslära.*** En framställning i grunddrag. 17:50.
27. J. J. Sederholm, ***Arbetets vetenskap.*** Det s. k. Taylorsystemet. 5 kr.
28. Gunnar Landtman, ***Kulturens ursprungsformer.*** 7:50
29. S. C. Hammer, ***Från Washington till Wilson.*** Förenta staternas historia. 7:50.
30. J. Runnström, ***Befruktningens och fosterutvecklingens problem.*** Belyst av experimentalzoologisk forskning 15 kr.
31. Albert Lilius, ***De växandes känsloliv.*** Enligt nutida undersökningar. 4:75.
32. Einar Naumann, ***Sötvattnets plankton.*** Några bilder ur den mikroskopiska växt- och djurvärlden i våra vattendrag. 12 kr.
33. Sigmund Freud, ***Vardagslivets psykopatologi.*** 8:50.
34. Albert Lilius, ***De växandes känsloliv.*** II. 12 kr.
35. W. S. Jevons, ***Logikens grunder,*** Översättning av rektor *G. Leffler.* 8:50.

VETENSKAP OCH BILDNING. XXXVI: FREUD, DRÖMTYDNING. I.

VETENSKAP OCH BILDNING

SIGMUND FREUD

DRÖMTYDNING

I

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 11 kr.

